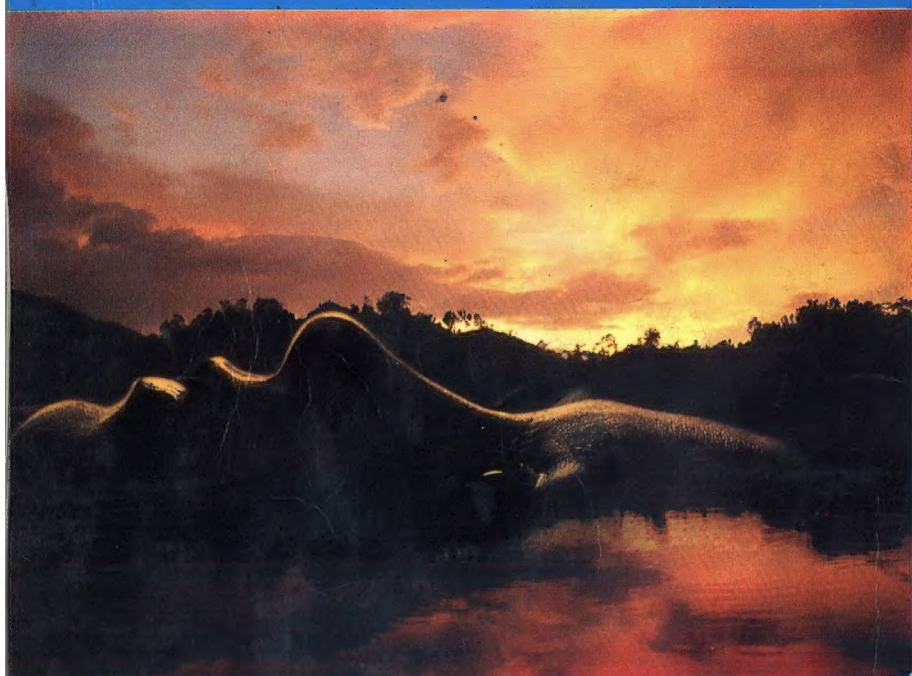

محمود مغل جون ڪهاڻيون

باک پبليڪيشنس

نيائي وھيدہ لاء.

دعاؤں سا.

معمود منل

۴ جنوری ۱۹۶۶ء.

محمود مغل جون ڪهاڻيون

باک پبليڪيشنس

حق ۽ واسطو ليکڪ وٽ محفوظ

ڪتاب : محمود مغل جون ڪهاڻيون

ڇپائيندڙ : باڪ پبليڪيشن ڪراچي

پهريون ايڊيشن : ڊسمبر ۱۹۹۵ع

قيمت : سٺ روپيا

All Rights Reserved By Author

“Mehmood Mughal Joon Kahanyoon”

(Short Storeis of Mehmood Mughal)

Published By : Bakh Publication's Karachi

First Edition : Desember 1995

Rs : 60/-

ارپنا

بيء وانگر پاء

خليل الرحمان مغل

جي نالي

فيض احمد فيض جي ستن سان،

مجھ ڪو شڪوھ ٻي ميرے بهائي ڪه تم جاتے ہوئے
لے گئے ساتھ ميرے عمرِ گذشتہ کی کتاب،
اس میں تو میری بہت قیمتی تصویریں تھیں،
اس میں بچپن تھا میرا اور میرا عہد شباب،
اس کے بعد مجھ ڪو دے گئے جاتے جاتے،
اپنے غم کا یہ دھکتا ہوا خون رنگ گلاب۔

فهرست

۵	صدا (پیش لفظ) - محمود منگل
۷	خواهشون، حقیقتون، آئیدیل ۽ سڀنا
۱۸	۲- شکست
۲۳	۳- جهونا مارکیت ۾ ۽ جهونا ماڻهو
۲۸	۴- سوچون، بند مٿ ۽ ڪاري پینٽ وارو
۳۳	۵- ٻارن جو عالمي سال
۳۸	۶- ننڍي جنگ
۴۴	۷- احساس
۴۸	۸- ~~شڪ~~
۵۱	۹- ڪوهڙي ۾ ويڙهيل يادون
۵۹	۱۰- دیس پر دیس
۶۳	۱۱- واردات
۶۷	۱۲- ٽپڙي
۷۲	۱۳- ویر
۷۸	۱۴- سئل سور
۸۱	۱۵- ٽڪڙ
۸۵	۱۶- پر
۸۹	۱۷- آس ۽ نراس جي وچ ۾
۱۰۰	۱۸- حقدار
۱۰۴	۱۹- ماڻهو، سوچون ۽ مامرا
۱۱۸	۲۰- گيڙو
۱۲۳	۲۱- محبتن جو شهر ٻڙي ميل
۱۴۳	۲۲- ناندا
۱۴۷	۲۳- آرزو ۽ سڀنا
۱۵۸	۲۴- تو سنگ تو بن ڏينھڙا
۱۷۸	۲۵- رد
۱۸۲	۲۶- اکين ۾ مڪل ٻلو
۱۸۷	۲۷- زوال
۱۹۲	۲۸- شناس
۱۹۷	۲۹- منهنجي مٿس جي عادت آهي مذاق ڪرڻ
۲۰۲	۳۰- هر ماڻهو جي ڏنل قلم

صدا

(پيش لفظ)

پنهنجين ڪهاڻين ساڻ اوهان جي هٿن ۾ آهيان.

ورهيه ٿيا، جڏهن ڌڙا ڌڙ ڪهاڻيون ڇپيون هيون ۽ مان امڙ جي پيرن کان ويهي کيس هر نئين ڇپيل ڪهاڻي ٻڌائيندو هئس ته سندس جملا بي ساختا هوندا هئا. شاه ساڻين رح کي پريور نموني ڄاڻندي هوءَ عجيب عجيب ڪامينٽس ڪندي هئي ۽ سندس جملن کي پنهنجي پلٽ ۾ سانڍي، مان حسب دستور سندس جتي، جي تري ۾ لڳل مٽيءَ کي چمندو هئس. اهو عمل ايترو ته گجهو هوندو هو جو مان سمجهان ٿو ته اڄ ڏينهن تائين ڪنهن کي ان جي خبر نه هوندي. هڪ واري چيو هئائين:

”هڪ هڪ ڪهاڻي نه پڙهندو ڪر... ڪڏهن سڀ گڏائي ٻڌاءِ نه...“ ۽ اڄ جڏهن ڪجهه چونڊ ڪهاڻيون گڏجي رهيون آهن ته هوءَ مون کان موڪلائي، نازيو، جي ٻوٽي ويجهو مٽيءَ ۾ لڪل آهي. مون کي خبر آهي حسب دستور، پنهنجو ڪو سور ٻڌائڻ لاءِ مان جڏهن وٽس ويندس ته ڪتاب جي نئين ڪاپي به مون ساڻ هوندي، جتي جي مٽي نه سهي، تربت جي مٽي ته چمي سگهجي ٿي.

هڪ ليکڪ جي حيثيت ۾ مون سدائين موٽ جو آڌر پاءُ ڪيو آهي. جملا نرم خُو هجن يا تند و تيز... مون دل سان ٻڌا هوندا ۽ ذهن سان قبول ڪيا هوندا. اتي ائين به چئي سگهان ٿو ته مون وٽ ڪا به دعوا ڪانهي... ڪو وعدو ڪونهي جيڪو منهنجو پرم رکي سگهي ته مان ڪو وڏو ڪهاڻيڪار آهيان، يا بقول اسان جي هڪ دوست جي ته ”تجربن جو چمڻيه آهيان“ پر بهرحال گذريل اوڻيهن سالن ۾ مون پنهنجي ماءُ کان وٺي هر عام پڙهندڙ تائين، راءِ جو آڌر پاءُ ڪيو آهي. صرف هڪڙي ڪوشش شعوري ڪئي اٿم ته خدا را منهنجن ڪردارن جي اختصار تي نه وڃو... اهو ماته، اها ڪريلا ته ڏسو جيڪا سندن اندر ۾ برپا آهي. ڪريلا جو ميدان صرف عراق ۾ آهي؟ اسان جي اندر ۾ ماته نه ٿيندو آهي ڇا؟ پوءِ اهو ڀٽڪو ڪهڙي ميدان تي ٿي ڪهڙي خاني ۾ ڦٽ ٿيندو؟

لکڻ جي شروعاتي سفر ۾ عزيزان مان حسب روايت مون تي ڪنهن عظيم ليکڪ جي پوئواري ڪرڻ جو ٿيو هئو هو، پر پوءِ وقت شايد اهو ثابت ڪيو ته اهو سڀ

اٿين نه هو ۽ آهستي آهستي منهنجي جاءِ بظاهر الزامن کان آجي ٿيندي وئي. مون ذاتي حوالي سان تمام آهستيگيءَ سان پنهنجو سفر جاري رکيو آهي. منهنجو اندازو آهي ته مان مستقل مزاج آهيان ۽ ڪڇونءَ واري شرط ۽ اعتقاد رکندڙ آهيان، تڏهن ته ايترو طويل سفر مون طئه ڪيو آهي.

هنن ڪهاڻين جي چونڊ طارق عزيز شيخ ڪئي آهي. ڪهاڻين جا سڃا سارا ٻه مجموعا مڪمل ڪئي ۽ ڪجهه اضافي ڪهاڻيون چونڊي شامل ڪيون اٿس. مون کي اولاد جيان پنهنجي هر لکڻي عزيز آهي ۽ انهن مان ڪا به گهٽ يا وڌيڪ هر گز نه ٿو سڏي سگهان.

انهن سڀني تي جي نظر ڪيان ٿو ته هڪ نقاد جي حيثيت سان هڪڙي ڳالهه چئڻو ڏئي ٿي ته مون وٽ ”زنانه ڪردار“ گهڻا آهن. منهنجين ڪهاڻين ۾ عورتن جي اندر ٻه ٿيندڙ وارتائن، ويساهه گهاتي ۽ عذابن جو ذڪر گهڻو آهي. شايد اهو ان ڪري به آهي جو مان پنهنجي ماءُ سان گهڻو اتيڇ رهيو آهيان. يقينن هن جي وجود مون تي گهرا اثر وڌا آهن. اتي هڪ عرض اهو به آهي ته حتي الامڪان جتي منهنجو ڪردار مڏڪر رهيو آهي اتي به مون برابريءَ واري نسبت اختيار ڪئي آهي.

بهرحال، لڳيم ٿو ته ربط ڪونهي... جملا بي صدا آهن... ٽڙي چڻ آواز کان خالي آهي. رڳو واٽ هلي رهيو آهي. جيڪي ڪجهه به آهي، اوهان آڏو حاضر آهي. وليو ته فقير کي دعا ڪجو ۽ جي ناپسنديده لڳيو ته ٻڌل هٿن کي ڌيان ۾ رکجو.

مولاءِ ڪل جي مهراڻ اوهان تي قائم و دائر هجي. (آمين)

محمود مغل

ڄامشورو

24 9 1995

خواهشون، حقيقتون، آئيڊيل ۽ سينا

مان در جي ٻاهر بيٺو آهيان. لوهي گيت جي پريان واري عمارت وٽن ۾ گم آ. اجهو ڪجهه دير پهرين جڏهن گهٽي وڃائي هتم ته تمام پري چرچ بيل جو آواز پئي آيو. وقت مفاصلن کي وڌائيندو به آهي ته گهٽائيندو به شايد تنهنجي گهر ۽ تنهنجي گيت ۾ مفاصلو وڌي ويو آهي. اڄ الائي ڪيتري عرصي کانپوءِ تنهنجي در تي موجود آهيان. گيت پلرز جو رنگ ختم ٿي ويو آهي، ڪٿان ڪٿان ڏريل به آهن. هڪ پلر جي مٿان گيت لائٽ لڳل آ، اتان وائر انڊر وڃي وڏن وڏن وٽن ۾ گم ٿي وڃي ٿي. مان کيسن ۾ هٿ وجهيو ائين ٿي بيٺو آهيان.

وڏي گيت جو ننڍڙو در کلي ٿو. هڪ ٻار اندران منڍي ڪڍي پڇي ٿو.

”ڪير آهي؟“

”پٽ، انصاري صاحب آهي؟“ مان هن ڏانهن مرڪي ٿو ڏسان. هو ڪجهه اڳتي ٿو وڌي اچي، کيس ڪارو ٽرائوزر ۽ گلابي ٽي شرٽ پيل آ، بلڪل تو جهڙو آ، شايد اهو ئي تنهنجو پٽ آهي.

”مان طارق انصاري آهيان ڇاڇا..... ڊنڊي گهر ۾ موجود ڪونهي.“

هو مون سان هٿ ملائڻ لاءِ ٿو وڌائي. مان چرڪي ٿو پوان..... ڇا، ڇا بيلا انصاري تو اتي به مون لاءِ مصيبتون ٿي مصيبتون ڪڙيون ڪيون آهن. هن ننڍڙي جو لهجو، هن جو انداز.....

گهڻو اڳ، توڏانهن ڏسندي چيو هتم ”پنهنجو اولاد ائٽيڪيس جو خاص خيال ڪندو جان. پاڻ کيس سڀ ڪجهه سيکارينداسين. ننڍڙي وهيءَ ۾ ئي جڏهن هو هڪ زبردست مارل ڪئريڪٽر هوندو ته ته ماڻهو ڏسي چرڪي پوندا.“ ۽ اڄ جڏهن خوابن جو اهو تعبير سامهون اٿم، ته نه ڄاتو هتم چرڪندڙ مان ٿي هوندس.

مان هن سان هٿ ٿو ملايان، هو منهنجي هٿ جي آڱرين کي پنهنجي ٻنهي هٿن ۾ جهلي مون ڏانهن ڏسندو رهي ٿو.

”ڊنڊي ڪراچي ويل آ، توهان ڪو مسيڇ ڏيندا مان چئي ڇڏيندم. توهان

فڪر نه ڪجو، مان بلڪل ياد رکندو آهيان.“ هو مون ڏانهن وري غور سان ٿو ڏسي.

”پلا تنهنجي امي آهي پٽ؟“ مان کانئس پڇان ٿو.

”توهان کي اميءَ پر به ڪو ڪم آهي ڇا؟“ هو حيرت سان مون ڏانهن ڏسي ٿو. ۽ ان مهل اندران تنهنجو آواز ٿو اچي. ها اها تون ئي ته آهين نه. مان جيڪڏهن مري وڃان ۽ حواس ختم ٿي وڃن ته به يقين اٿم، تنهنجو آواز پري کان سڃاڻي وڃان.

”طارق، ڪير آ پٽ؟“ تون اندران پڇين ٿي. منهنجي اندر ۾ ڪا شي زور سان ڌڪ ٿي هئي، الاڻي ڪيترن سالن کان پوءِ تنهنجو آواز ٻڌو اٿم. ننڍو هٿ ڇڏائي گيت تي اندر ٿو وڃي. سمجهيم ته درٿان ٿي ٻڌائيندو ته ڪو ماڻهو آ، جيڪو توهان سان ملڻ ٿو گهري، پر هو اندر وڃي ماءُ کي ٻڌائي پيو.

تو هڪ پيري چيو هو ”مون کي امي ٻار بلڪل نه وڻندا آهن جيڪي چيخان ڪري ڳالهائين، منهنجو ڪوبه ڀاءُ يا ڀيڻ، زور سان رڙيون ڪري نه ڳالهائيندو آ.“

مون توکي ڏسي چيو هو ”ڇڳو جان، پاڻ به اولاد کي اهوئي سڀڪارينداسين، بس نه“ تون شرمائجي وئي هئي ۽ .....
”اچو، اندر اچو“

ننڍڙو وري گيت مان ٻاهر ٿو اچي، مان هن سان گڏ اندر ٿو وڃان. گيت جي اهائي ساڳي دنيا آهي، ڪجهه به ته ڪونه بدليو آ. ساڳيون گلن جون ٻاريون، ساڳيو اهو نه جو وڻ ۽ ساڳيون اهي ڏاڪڻيون. حياتيءَ ۾ پهريون ڀيرو پنهنجي ئي بنگلي ۾ اوڀرن ماڻهن جيان اندر ٿو اچان سامهون در کي چنبيلي واريو بيٺي آ، پورو در خوشبوءِ سان ٻهڪي پيو، مان در ٽپي اندر ٿو اچان.

”هن پاسي“ ننڍڙو هٿ جي اشاري سان ٻڌائي پيو. دل چيو ته چوانس ته ڇو ٿو ٻڌائين، هتي ته پٽ جي هر بلاڪ ۾ منهنجي ۽ ڪنهن ٻئي جي لاڳاپن جي گڏيل خوشبوءِ آ. هتي ئي ته مون سڀنا ڏنا هئا، بلند ترين عظيم تر، جن جو تعبير اڄ سامهون آ.

مان ڊرائنگ روم جو پردو هٽائي اندر ٿو گهڙان ڪجهه به ته ڪونه بدليو آ. اهي ئي ساڳيا گلابي رنگ جا پردا، گلابي صوفا، گلابي گلر ۽ هر شئي گلابي..... فرق صرف ايترو آ، جو اڳي ڪپڙن جا رنگ ميرن هئا، هاڻي اهي به

گلابي آهن، ٻنهي ڀتين تي شيڊليبرس لڳل آهن ۽.....
 ”توهان ويهو، امي اچڻ واري ٿي هوندي.“ ننڍڙو مون کي هڪ صوفي
 ڏانهن اشارو ڪري پاڻ ٻاهر هليو ٿو وڃي. بيلا، هي ٻار ڪيترو نه آئيڊيل آ،
 تنهنجو ۽ منهنجو آئيڊيل. ڪيترا نه مينرس ۽ ائٽي ڪيٽس هن کي اچڻ ٿا. تون
 وعدي جي پڪي نڪتين. جنهن شيءِ جو ارادو ڪيئي ان کي حاصل ضرور
 ڪيئي.

مان صوفي تي آهجي ٿو پوان. ڪنڌ ٽيڪ تي رکي مان چو طرف ٿو ڏسان،
 سامهون شوڪيس ۾ مختلف ٿانو ۽ رانديڪا پيا آهن، شوڪيس جي مٿان.....
 ها اتي ئي تنهنجي پٽ جو هڪ پورٽريٽ پيل آ، مان پورٽريٽ تان نظرون هٽائي ٿو
 ونان. خدايا، هيترو عذاب، هيترا ڏجهڻا. ڇا بيلا، تو اڄ تائين مون کي معاف نه
 ڪيو آهي؟ مان ان پورٽريٽ ڏانهن ڏسڻ نه ٿو چاهيان خبر اٿم، ان جي هيٺان
 منهنجو نالو ئي لکيل هوندو. اهو مون جو ناهيو هو.

”هان اچي وٺ. مستقبل جي مهمان جو پورٽريٽ“ مون ڪاغذ تنهنجي
 ڪڇ ۾ اڇلايو هو. تون ان مهل لوڻي پايو آتشدان جي ويجهو ويئي هئين.
 ”ڇڏيو به.“ تون شرمائجي وئي هئين.

”ڇو پلا.... هان“ مون توکي چيڙايو هو، ”ڏس بيلا، ڪيڏي نه مڪمل
 تصوير آ. يقين ڪر.... پڪ اٿم، پٽ يا ڌيءَ جيڪي به ٿيو نه، توتي ويندو. اڄ
 کان اها پورٽريٽ سنڀالي رکجانءِ، چري آخر اولاد ڪنهنجو هوندو؟ مصور اعظم
 منصور علي خان جوا“

”جيڪڏهن ائين ٿي ويو نه من.“ تو مون ڏانهن ڏس چيو هو ”ته پوءِ پاڻ
 اهو پورٽريٽ، شوڪيس جي بلڪل مٿان رکنداسين.“
 ”ڇو ڪونه ٿيندو، بلڪل ٿيندو. ڪيئن نه ٿيندو؟“

مون توکي چيڙايو هو ۽ تون..... تون ان مهل دنيا جي حسين ترين مخلوق
 لڳي رهي هئين. مان اڄ به انهن لمحن کي محسوس ڪري سگهان ٿو ۽ اڄ ته
 شدت سان ڪري ٿو سگهان ڇو جوا اڄ مان پنهنجي ئي ڊرائنگ روم ۾ ويٺو
 آهيان.

”ڇاڇا، اهو منهنجو پورٽريٽ آ. امي پهرين هڪ انڪل کان ٺهرايو هو،
 جڏهن مان بلڪل ننڍڙو هئس. سٺو آ نه. من کي پينٽنگس ڏاڍيون وڻنديون آهن.“
 ننڍڙو وري به الاءِ ڪڏهن اچي ويٺو آ.

ته چشبو بيلا تو هن کي کيئن نه زبردست نموني سان ريجهايو آ. کاش
مان به ائين ئي ريجهي وڃان ها.

”ها، ها پت ڏاڍو سٺو آ. بلڪل تو جهڙو آ. هونهن.“
مان هن ڏانهن چٽائي ٿو ڏسان. هن مان ته تون ئي ليئا پائين. کير هوندو
جيڪو ان کي محسوس ڪري نه سگهندو.
”طارق پڙهندو ان پت؟“ مان هن کان سوال ٿو پڇان. پنهنجي ڳالهائڻ تي
ٻاڻ ئي حيرت زده آهيان.

ڇا پيو چوان؟ ڇا ٿو چوڻ چاهيان.
”ها چاچا، مان فورٽ ڪلاس ۾ آهيان. اميءَ جي ئي اسڪول ۾. توهان
به پڪ پنهنجي ڪنهن پٽ وغيره جي سلسلي ۾ آيا هوندا. ها نٿا اميءَ جي
اسڪول ۾ ٻارنهن سٺو چوڪرا آهن چاچا.“ هو تنگيون لوڏيندي بيحد پيارو ٿو
لڳي. ته بيلا، تو نوڪري به شروع ڪري ڇڏي. ائين ته نه ڄاڻو هيم، موٽ ۾
تو کي ان روپ ۾ به ڏسندس. شايد مالي حالتن..... پر..... انصاري ته تمام امير
آ.

”امي، مون کي پڙهائيندي آ نه، ته ڏاڍو مزو ايندو آ چاچا! مان هن کي
ڪلاس ۾ مٿي ۽ گهر ۾ امي چونڊو آهيان. عجيب ڳالهه آه“
هو الاءِ ڇا ڇا ٿي چوي ۽ مان. مان ته الائي ڪٿي وڃي پهتو آهيان.
”بيلا، ڀلا جيڪڏهن مان پنهنجي اولاد لاءِ ڏهه لک ۽ ٻيو سڀ ڪجهه
ڇڏيان ته سٺو آهي. اها ڊگري ته ڪونه ڪم ڪندي“ مون توکي چيڙايو هو.
”نه. مان پنهنجي اولاد کي پڙهائيندم.“ تو پنهنجي ڊگريءَ کي ان ڏينهن
ڇنڊي صاف پئي ڪري رکيو. ڊگري ڏانهن ڏسندي چيو هئم ”هائ ويچاري عورت
ڪيترو به پڙهي وري به ٻار ۽ مڙس ۽ گهر.“

”ڇو. ضروري آ ڇا ته ڊگري سونهن لاءِ ئي هجي. هي جو هيٽريون
ساريون عورتن پيون ڪمائين پوءِ؟“ تو پرون ڳتي پڇيو هو.
”انهن لاءِ ته مجبوري آ نه چري ڪانه ڪا. خدا توکي پناهه ۾ رکندو، مان
جو ڪمائڻ لاءِ وينو آهيان“ مون توکي گهريو هو.

”ڇڱو، نيڪ آ پر جيڪڏهن تو منهنجي اولاد لاءِ ڪجهه نه ڪيو ته مان
ٻاڻ نڪري ڪنڊيس سمجهي.“

”ڇڱو ڀلا نهيو!“ مون توکي ڌڙيو هو ۽ تو ڪنهن فرمانبردار پر نثر شاگرد

جيان مار ڪاٺ لاءِ ڪنڌ جهڪايو هو ۽.....

”رقي ٽنگون نه لوڏ پٽ“ ننڍڙي کي تون ٿي چئين. چرڪي ٿو پوان. پريان در مان تون اندر داخل ٿيندي ويجهو ٿي اچين. مان مڙي ٿو اٿي بيهان. تون مون کي ڏسي ڪجهه لمن لاءِ اتي ئي بيهي ٿي رهين. بيلا، مجبوري ڪيڏي نه عجيب شيءِ آ. ڪنهن ڏينهن مان تنهنجي سڄي سرير جو مالڪ هئس، اڄ مان توکي صرف پري کان ئي ڏسي ٿو، سگهان ڪنهن جپاني يا چائينز سهڻي ڊيڪوريشن پيس جيان.

”تون“ تون پڻ ڪين ٿي. سڄو جسم لرزش ۾ اٿئي، ڏکڻي پري کان به محسوس ڪري سگهجي ٿي، ”منهنجو مقصد آ توهان.....“

دل ڇيم توهان شڪايت ڪيان ته ”توهان“ ڇو چيئي، ”تون“ ڇو نه چيئي پر دل ته دل آ نه، هميشه فصول ٿي سوچيندي آ. ڪڏهن ڪا موقعي مهل جي سوچ به ڪئي اٿس ۽ خاص طور تي منهنجي دل.

”ويهو.“ تون مون کي اشاري سان ويهڻ لاءِ ٿي چئين. مان ساڳئي صوفي تي ديهي ٿو رهان. تون ننڍڙي جي پرسان تي ويهين. هو تنهنجي شال جي ڪنڊ کي هٿن ۾ جهلي گلن کي غور سان ڏسندو ٿو رهي. مان توڏانهن ڏسان ٿو. تون هن مهل گلابي وڳي ۾ آهين. ڇا، اڄ عذاب جي هر سلسلي مان گذرڻو پوندو؟ هي چاهي؟ مون کي ته ڪجهه به سمجهه ۾ نه ٿو اچي.

”بيل، گلابي ڪپڙا پائيندي ڪر. بلڪل گل پري لڳندي آهين.“

پنهنجو اهو جملو اڄ تائين ڪنن ۾ گونجيم ٿو. توکي ڪهڙا به ڪپڙا چون نه هجن موڊ ٿيندو هئو ته گلابي ڪپڙا پائيندو هئس، منهنجي ڪمزوري جو هٿي-پوءِ تون گلابي ڪپڙا پائي منهنجي سامهون ويئي هئين. ان زماني ۾ ۽ هن ۾ ڪيترو به فرق آ. اڄ تنهنجو موڊ منهنجي لاءِ حرام آهي. اڄ مان توڏي ڏسي به نه ٿو سگهان. تون هاڻي مسز انصاري جو آهين- مان خيالن مان پڻڪي، حقيقت ۾ ٿو اچان- تون سامهون ويئي هئن جي آڱرين کي ملائي جڪڙي مهڻيو ٿي ڇڏين- ننڍڙو اتي ٻاهر ٿو هليو وڃي- شايد ڪجهه ڪيڏو هوندس.

مان ڳالهائڻ ٿو چاهيان، لفظ نه ٿا اڪلجن-

”بيلا، منهنجو مقصد آ، مسز انصاري..... مان.....“

مان ڪجهه ٿو چوڻ چاهيان، نڪريه ڪجهه ٿو. مان ماڻ ڪري اڪيون پوري ٿو ڇڏيان- ڪجهه پلڪ سانت آ- تون به ڪجهه نه ٿي ڳالهائين. مان ئي ٿو همت ڪيان ”مسز انصاري، دراصل مان.....“

”انصاري صاحب، ڪراچي ويل آهن توهان کي انهن ۾ ڪو ڪم آهي ڇا؟“ تون پاڻ تي قابو پائي ٿي ڳالهائين- آواز وري به لرزش ۾ اٿئي- ڪنڌ مون وٽان ٽريل ۽ ڳچيءَ جو خم وڌيل آ- مان ڪنڌ جهڪائي تنهنجي سامهون ويٺو آهيان- توهان گهڻو ڪجهه ڳالهائڻ تو چاهيان- همت ڪري چئي ٿو ڏيان.

”بيلا مان.....“

”منهنجو نالو توهان.....“ تون ڪجهه چوڻ تي چاهين چئي نه ٿي سگهين، مان ئي تو ڳالهائين.

”مون کي پنهنجي نالي وٺڻ کان روڪڻ تي چاهين ڇا- خدا را مون کي نه روڪ- ڪجهه پل مون لاءِ صرف بيلا ٿيندين؟“ منهنجي آواز ۾ لرزش آ- اندر جو عذاب شدت سان نمودار ٿيڻ وارو آ، ”مون کي هڪ ڀيرو موقعو ڏي بيلا، صرف هڪ ڀيرو“

”ائين صرف افسانن ۾ ٿيندو آ منصور صاحب، ۽ مان افسانن جي هيروئن نه آهيان“ تنهنجو لهجو زهر سان پُر آ. توکي ڇا سمجهايان، ڪيئن چوان؟

”بيلا مان توهان ڪجهه ڳالهائڻ تو گهران، مون کي تو ۾ هڪ ڪم آ.“

”اڃان ڪرڻ لاءِ ڪو ڪم ۽ ڳالهائڻ لاءِ ڪا ڳالهه بچي آ ڇا!“ تو ٽوڪ ڪئي. نه ڄاتو هئس ته وقت اهڙي به ڄاڙ ڪندو جو تنهنجي واتان اهڙا لفظ ٻڌڻا پوندم.

”دراصل بيلا..... مان ڊينمارڪ مان صرف ان ڪري موٽيو آهيان جو تنهنجي هڪ امانت مون وٽ رهيل هئي. صرف ان مون کي موٽايو آهي.“ مون کي اڃا به پڪ آ، جيڪي ڳالهائڻ تو چاهيان، نه تو ڳالهائي سگهان. تون چپ آهين. ڪاوڙ ڪجهه جهڪي ٿي وئي اٿئي. مان هڪ جملو ڳالهائي وري چپ ٿو ٿي وڃان. ڪجهه ترسي تون ئي ٿي ڳالهائين.

”امانتون حقن سان واسطو رکنديون آهن منصور صاحب، نه منهنجو حق توهان ۾ آهي نه وري مان ڪا امانت ئي پائين ٿي.“

مون کي تڙپ وئي ٿي وڃي ”بيلا خدا را ڪجهه لمحن لاءِ مون کي توهان ۽ توهين نه ڄڻو. مڃان ٿو مان هاڻي تو لاءِ ڪجهه به نه آهيان، پر هڪ دوست ئي سمجه ڪئي.“

منهنجين اکين ۾ پاڻي ڀرجي ٿو اچي، تون روئي ٿي ڏئين مون کي به ڳل آلا تا لڳن. مان صوفي کي ٽيڪ ڏئي اڪيون پوري ٿو ڇڏيان. گهڻو اڳ بيلا ۽ مون

جڏهن شادي ڪئي هئي ته زندگيءَ جا سڀ رنگ ڄڻ اسان وٽ ئي اچي مڙيا هئا. ڪا تمنا هئي ته اولاد جي. سال گذريا اولاد نه ٿيو. آخر معاشو ڪرايوسين ته مون ۾ نقص هو. مان علاج سان به نڪ ٿي نه ٿي سگهيس. اسان جون خوشيون زهر ٿي ويون. بيلا ڪجهه ڪچندي ڪونه هئي، پر مان ته عذابن کي محسوس ڪندو هئس. ۽ آخر ڪار هڪ ڏينهن هن مون کي ڄڻ طعنو ڏئي ڪڍيو. ”منصور، اهي انسان به ڪهڙا نه خوش نصيب آهن. جن جي گهرن ۾ گل کڙندا آهن، هتي ته اجڙيل ٻاريون ئي مقدر ۾ آهن“ ۽ ان ڏينهن ئي مون فيصلو ڪيو هو، هن جي زندگيءَ مان نڪرڻ جو. ڪڏهن ڪڏهن صرف هڪ لفظ ئي اداڻگيءَ ۾ پوري قيمت ٻڌائي ڇڏيندو آ. مون هن لاءِ سڀ ڪجهه لکيو ۽ طلاق ڏيئي ڊينمارڪ هليو ويس. سال گذري ويا، پويان خبر پيم، بيلا شادي ڪئي آ، کيس هڪ پٽ ڄائو آ، گلن جون ٻاريون گلن سان پرڃي ويون هيون، مون آئيڊيل اولاد چاهيو ته نه مليو، بيلا کي ته مليو نه!

مان ڏورانهين ڊيس ۾ به سندس خوشين جو اندازو ڪري ٿي سگهيس. محبت به ڪيتري نه عجيب شيءِ آ جو مفاصلا به ڪڏهن ڦيرتون ٿيو وڃن. حياتي اڪيلي آ ڇا ڪجي؟ منهنجي جيون ۾ ته هر هنڌ تنهنجيون يادون ئي پکڙيل آهن، مان توکي محسوس ڪري سگهان ٿو. ٻانهن ۾، گلن جي ٻارين ۾ ڪلندي، ڳائيندي ۽..... جڏهن مون توکي ڇڏي وڃڻ جو فيصلو ڪيو هو، ان کان به ڏينهن پهرين، ڊرائنگ روم ۾ تون ويٺي ڪا شي پري رهي هئي ۽ مان پريان سٽيءَ تي لٽيو پيو هئس. توکي ۽ مون کي غلڻ فقير ڏاڍو وڻندو هو، مون اتي هن جو رڪارڊ اسپول تي چاڙهيو هو.

”ٿڙي پوندا تاريئين جڏهن ڳاڙها گل تڏهن ملنداسين“

تون ڪم ڇڏي، مون ڏانهن هلي آئي هئي ۽ لاءِ ڇو مون توکي ٻانهن ۾ جڪڙي ڇڏيو هو. پڪ هئم، ته ڪجهه ڏينهن کان پوءِ تون تون ڪانه رهندين؟ توهان ئي ويندين ۽ ڊينمارڪ وڃڻ کان ڪجهه ڪلاڪ پهرين اسپول تي مون ڏٺو ساڳيو لانگ پلي پيل هو.

”منصور تون ڊينمارڪ کان ڪڏهن آئين“ تون پڇين ٿي. مون کان ڄڻ

چرڪ ٿو نڪري وڃي.

”ڪجهه ئي ڏينهن ٿيا.“ مان مختصر جواب ٿو ڏيان.

”پاڪستان ڪنهن ڪم سان آيو آهين؟“

تو هاڻي ڳوڙها اڳهي ڇڏيا آهن، ڳل آلاڻ جي ڪري هلڪا ڳلابي ٿي ويا اٿئي، بلڪل فريش پئي لڳين.

”ها، توسان ملڻ آيو آهيان.“ مان ڳيت تو ڏيان شايد پاڻ تي اڃان به ڪنٽرول ڪونهيم.

”تو کي هتي نه اچڻ گهرجي ها منصور-“

”چو مون لاءِ هاڻي تو وٽ ڪجهه ڪونهي ڇا؟“ مان تو ڏانهن غور سان تو ڏسان.

”نه، مون تو کي بلڪل وساري ڇڏيو آهي“ دل تي چئي پڇان وساريو ٿي اٿئي، ته پوءِ هي هر ڪا شيءِ ڳلابي چو آهي. ورهين گذرڻ کان پوءِ به اهي رنگ چو نه بدليا آهن، اهو پور ٽريٽ چو اتي بيل آهي.

”مون سان، هاڻي بلڪل محبت ڪانهي؟“ مان نه ڄاڻ چو پڇي ٿو ويهان.
”نه.... بلڪل نه“

تون سختيءَ سان انڪار ٿي ڪرين لهجو بناوٽ سان ڀرپور اٿئي، مان آرٽسٽ آهيان، انسان جي پلڪ پلڪ کي محسوس ڪري سگهان ٿو، ايترو به سمجهي نه سگهندس ڇا. مان مرڪي ڳالهه کي لنوائي ٿو ڇڏيان.
”ڪريم ڪافي اڃان به پيئندو آهي، ڪن عادت بدلجي وئي اٿئي.“ تون پڇين ٿي.

”ڪجهه ٿي ته ڪو نه بدليو آ- بيلا سڀ ڪجهه ٿي ته ساڳيو آ“ مان ورائيان ٿو.

”مان ٺاهي ٿي اڃان.“

تون ٻاهر هلي ٿي وڃين. مان ائين ٿي ويٺو آهيان، خالي خالي.
منهنجي موٽ دراصل جائداد لاءِ آهي. ٽي مهينا پهرين، ڊاڪٽر چارلس ٻڌايو ته مان آهستي آهستي ختم ٿي رهيو آهيان. بدن ۾ بلڊڪينسر شامل ٿي وئي اٿم. ٻڌي ڏاڍي ڪل آيم. ڪيڏو نه زبردست مرض آ، بلڪل تنهنجي درد جيان. صرف مون کي ٿي ختم ٿو ڪري، ٻئي کي ته نقصان نه ٿو پهچائي نه.
چڱي طرح ياد اٿم هڪ ڀيرو تو ۽ مون ڪيترو نه زبردست جهيڙو ڪيو هو.

”ڏس بيلا، اولاد کي وڌ ۾ وڌ ڇا ڪڍي. صحيح تعليم، زبردست پرورش ۽.....“

”نه ته پاڻ هن عام مائٽن وانگر ٿوري آهيون، گهٽ ۾ گهٽ ڏهه لک....“

”هان، ڏهه لک رپيا“ مون وات ڦاڙي تو ڏانهن ڏنو هو.
”ها جان، ڏهه لک. ڀٽي، ڏس نه هو جوان ٿيندو، پاڻ مرڻ جهڙا ٿينداسين ته پوءِ ڪجهه ته هجي نه هن لاءِ گهٽ ۾ گهٽ ڏهه لک رپيا، بنگلو، ڪار، جائداد ۽.....“

تون الائي ڪهڙين خواهشن ۾ گهيرجي وئي هئين؟
اڪيون سوچ ۾ پريور هيش ۽ مون توکي ويجهو ڪندي چيو، ”ڇڱو ڀلا، ڏهه لک به ڏينداسين. بنگلو، ڪار، بس نه. پوءِ ڪٿي مرنديسين.“
ان مهل تو منهنجي چپن تي پنهنجو هٿ رکيو هو ۽.....
”منصور، تون ڪو ڪم چئي رهيو هئين.“
تون ڪافيءَ جا مڱ ٿيل تي رکندي، سنئون ٿيندي، وارن کي پلتي ڪندي ٿي پيئين.

”ڪجهه ڪٿي آيو آهيان، تنهنجي اولاد لاءِ. تنهنجو پٽ ماشاءِ الله ڪافي پيارو آ. هي ڪجهه سوکڙيون آهن هن لاءِ“ مان خيالن مان هڪدم ٻاهر ٿو اچي وڃان. تو ڏانهن ڏسندي مان ڪيسي مان ڪاغذ ڪڍي توکي ڏيان ٿو. تون وٺي پڙهي، مون ڏانهن حيرت سان ٿي ڏسين.

”هي ڇاهي منصور؟ هي ڏهه لک رپيا، هي جائداد، هي..... هي طارق ڇا ڪندو؟“

”عرصو ٿيو بيلا، تو ۽ مون سوچيو هو. پنهنجو آئيڊيل اولاد جوان ٿيندو ته پاڻ مرڻ لاءِ تيار ٿي وينداسين. پوءِ هن جي لاءِ گهٽ ۾ گهٽ ڏهه لک رپيا ۽ ٻي جائداد ڇڏينداسين. مان اولاد حاصل ڪري نه سگهيس، توکي ته مليو نه. هي گڏ ڏنل سڀن جو تعبير آ. ڏس نه، آئيڊيل جوان ٿيڻ وارو آ. مان مرڻ لاءِ تيار ٿي رهيو آهيان“ مان يڪساهي لاءِ ڪيترو ڳالهائي ويو آهيان، ساهه ڀرجي آيو اٿم، تون يڪو ٿي مون کي ڏسين.

”منصور، مان هي نه ٿي وٺي سگهان، انصاري ڇا چوندو ۽ هونئن به.....“ تون هڪين ٿي.

”ڏس بيلا، انصاريءَ لا مون هن ۾ خط ڇڏيو آهي. مان اڄ هتان واپس وڃان پيو.“

”ايترو جلدي؟“ تون پڇين ٿي.

”ڇو، مون کي رھائڻ ٿي چاھين ڇا. دراصل مان پڇي آيو آھيان بيلا، صرف طارق لاءِ، تنهنجي ۽ منهنجي آئيديل لاءِ. مون کي اودانھن موٽي وڃڻو آھي.“
”تو کي ڪھڙي بيماري آ.“

”ڪجهه به ڪونهيم، وھمي ڊاڪٽر آھن، مڪمل علاج کان سواءِ ڇڏين ڪونہ. سو کڻي آئدمٽ ڪيائون. بهرحال ان ڳالھ کي ڇڏ تون.... اوھ، ڪافي به ٿڌي ٿي وئي.“

مان ڳالھ بدلائي ٿو ڇڏيان ڪافي پيئندي، نظر اوچتو اسپول تي ٿي وڃيم. مان اتي لانگ پلي ڏانھن ٿو ڏسان. ساڳيو ئي رڪارڊ آ. مٽيءَ ۽ دز سان ڀرپور شايد ڪير اسپول کي هٿ به نه لائيندو آ. سال پھرين لڳل غلڻ فقير جو ”نڌھين ملنداسين.“

مان مڙي ٿو ڏانھن ٿو ڏسان، تون نگاھون ڦيرائي ٿي وڃين.
”ٻڌو اٿم، نوڪري به ڪندي آھين بيلا“ مان ڪنڌ ڦيرائي ٻئي پاسي ڏسندي ٿو پڇان.

”ها، بس ائين ئي وقت گذاريءَ لاءِ“ تون هلڪي نموني سان مشڪين ٿي.
مان توکي چڱيءَ طرح سڃاڻان بيلا. تو اڄ به ان خواب لاءِ پاڻ کي پتوڙڻ شروع ڪيو آھي، مون کي ياد آ، تو چيو هو نه ته، تون اولاد لاءِ نه ڪندين ته مان ڪنديس، شايد انصاري....“

”منصور، هيئن آ نه ته، اڄڪلھ جي دور ۾ عورت ۽ مرد ٻنھي کي ڪمائڻو ٿو پوي. ڇا هي جيڪڏھن مان.....“

مان تنهنجو جملو ڪٽي ٿو ڇڏيان. نه ٿو چاھيان ته تون ڪو ٻيو بھانو ڪرين، ”مان هلاڻ.“ ڪافي ختم ڪري اٿان ٿو، تون ڪاغذ واپس ٿي ڏيڻ چاھين.

”ڏس منصور“

”بيلا- مان ايترو پري کان آس ڪري آيو آھيان، صرف آس ڪري. دل نه ٿوڙ- هڪ ڳالھ ٻڌائيندين؟“

”ڇڻو“ ڪاغذ ائين ئي جھليو بيٺي آھين.

”مون کي وساري ڇڏيو اٿئي؟“ مان وري به الائي ڇو ٿو پڇي ويھان.

”ها، چڱي طرح سان.“ تون ڪنڌ ڦيرائي ٿي چوڻ.

”ڇڱو مان هلاڻ ٿو.“

مان ٻاهر نڪري ٿو اچان. اندرئين در کان ٻاهر.

ننڍڙو ٻاهر سائيڪل پيو هلائي.

”توهان وڃيو پيا ڇاڇا“

”ها پٽ،“ مان هن ڏانهن غور سان ٿو ڏسان.

”بيلا هي ته بلڪل تون پئي ٿي لڳين.“ مان مڙي تو ڏانهن ٿو ڏسان. تون

ڪنڌ جهڪائي ٿي ڇڏين، محسوس ٿو ڪيان اندر اڌ ٿو ٿڌيم. توسان به، شايد

اهائي حالت آ، مان ننڍڙي کي ڪڇ ۾ کڻي، هن جي ڳل سان پنهنجو ڳل ٿو

مهٽيان. منهنجي ڌاڙهي هن جي ڳل کي ڇهي ٿي، هو ڳل کي مهٽي ٿو، مان کيس

هيٺ لاهي، ڳل کي پتي ٽرائوزر چڪي ٻاهر ٿو نڪران، پويان ڏاڪڻ تي تون بيٺي

آهين، ننڍڙو به تو ڏانهن هليو آيو آهي. مان ڪنڌ ڦيرائي گيت مان ٻاهر نڪري ٿو

اچان.

”اڄ خواب پورو ٿيو اٿم،“ بيلا، تنهنجو آئيڊيل اولاد هائي جوان ٿيندو ته

ڪابه پريشاني کيس حاصل نه هوندي. هو جوان ٿيندو مان مرڻ لاءِ تيار آهيان. ڇو

جو پاڻ چيو هو نه، تيستائين ڪونه مرنديس جيستائين ڏهه لک، جائداد ۽ ڪجهه

پيو نه ڇڏيون. مان وعدي تي قائم آهيان. بيلا مان هائي ختم به ٿيان پيو ٿو تڏهن

به اطمینان سان. مان هلندو ٿو رهان، اڳتي، اڳتي..... اچان به اڳتي.“

شڪست

هن چؤطرف هڪ نگاهه وڌي. اڃان سج مٿانهين عمارتن کي ڪونه ٿيڻي سگهيو هو، ان ڪري اتي ڇانو هئي. هن وري زمين تي بهاري ڏيڻ شروع ڪئي. ڪجهه پريرو هن جون ڪجهه ٻيون سائيائون به ساڳئي ڪرت کي لڳيون پيون هيون. هن پڙي جي ڪنڊ ورائي، سيني وٽ چوليءَ جي ڳچيءَ ۾ وڌي. ڪجهه لمحن لاءِ هن جون ٻانهن کي پريندڙ ڪنگڻيون کڙڪي پيون ڪجهه لمحن کان پوءِ کڙڪو بهاري جي گوڙ ۾ گم ٿي ويو بهاري هلائيندي به ڪنگڻيون وڳيون پئي، پر هن کڙو ڪجهه اهڙو زور سان ٿي هنيو جو آواز دٻجي پئي ويو.

هن پڙي جي ڪنڊ، سيني وٽ وجهندي، پنهنجي سيني ۾ ڏٺو. فخر جو احساس ڄڻ سندس رڳ رڳ ۾ سمائجي ويو. سندس بدن، عورت جي خوبصورتين جو مڪمل شاهد هو. هوءَ هتي ته ڪولهن، پر سونهن پرين جهڙي هئس. سيني ڏانهن ڏسندي، ڪجهه لمحن لاءِ سندس هٿ ٻيهي ويو. کڙڪو پيو ته پريان بهاري ڏيندڙ رڪميءَ هن ڏانهن ڏٺو. هوءَ پنهنجو پاڻ، پاڻ ۾ ئي گم هئي. رڪمي ڪجهه پڪ هن ڏانهن ڏسندي رهي، پوءِ رڙ ڪري چيائين ”او نندري، پوءِ ڪڍي وٺ، بزار کلڻ واري آ“.

هوءَ اوچتو جاڳي پئي. چرڪي رڪميءَ ڏانهن ڏنائين ۽ پوءِ تيز تيز بهاري ڏيڻ لڳي. سندس عمر پنجنهين کان چاليهن جي وچ ۾ آ. رنگ ڳورو ۽ بدن لچڪ ۽ موه سان ڀريو اٿس. عمر جي وچين حصي ۾ آ، جوين ايترو پريور ڪونهيس، پر غور سان ڏسبس ته اها ڳالهه چڱيءَ طرح محسوس ٿيندي ته هوءَ ڪنهن زماني ۾ بلاشڪ حسن جي راڻي هوندي.

هن جون ٻئي ٻانهون اڃين ڪنگڻين سان ڀريل آهن کي ڪنگڻيون آهن، کي ڪڙا، هٿ جي پٺيءَ تي ڊيل جو نشان اڪريل اٿس. سائو سائو اهو نشان، هن جي هٿ جي سونهن ۾ اڃا به اضافو ٿو ڪري ڄڻ ڪنهن اڇي اجري ڪپ تي ڪو هلڪو سائو ڪاٺيءَ جو ذرو ملي. هوءَ مرڪي پنهنجن هٿن ڏانهن ٿي ڏسي. بازار جو اهو ٽڪرو، جتي هوءَ ۽ هن جون ساهيڙيون پٽ تي ويهي پنهنجي

پنهنجي سامان جو وڪرو ڪنديون هيون، صاف ٿي چڪو هو. هن ڀرسان رکيل ڳوٺ جو ٻڌل منهن کولڻ شروع ڪيو. روز پٽ تي شيون پٿاري وڪڻڻ کان پوءِ، ان مهل جڏهن بازار بند ٿيندي هئي، هو سڀ اهي بچيل شيون ڳوٺ ۾ وجهي بند ڪري، گهر کڻي وينديون هيون ۽ پوءِ وري صبح جو دوڪان کليل مهل اها پوري سائڻ گڏ هوندي هئي.

پوري کوليندي هن جا هٿ وري ڀرا ٿي ويا. خيالن ٿي خيالن ۾ هوءَ الائي ڪٿي وڃي پھتي. هڪ هٿ پوريءَ ۾ ۽ هڪ هٿ کاڌيءَ تي رکيو، هوءَ الا ڇا ڇا سوچيندي رهي. هڪ دفعو وري رڪميءَ کيس هوش ۾ آندو.

”ڏس نندري، ڪوابن کي ورڇڻ ٿي گهرين ته گهر وڃي رلي پاء. هٿ نه ماکڙ مار. ها، هٿ اچين ٿي ته وڪرو ڪر وڪرو. واندي نه ويهه.“

هوءَ کيس ڇڙيندي پنهنجي هٿڙيءَ ڏانهن هلي وئي. رڪميءَ جي ڇڙين کيس هوش ۾ آندو. هن ڳوٺي کولي وڃائي ۽ پوريءَ مان مختلف ٽپڙ ڪڍي، پاسي کان سڃاڻڻ شروع ڪيا. ڦٽيون، مسابڳ، سيون، لپ اسٽڪون هلڪا سلڪا صابن ۽ الائي ڇا ڇا. هن سامان ناهي، پوريءَ کي چوڻو ڪري ويڙهي، وڇايل ڳوٺ جي مٿان رکيو ۽ پاڻ ان تي ويهي رهي.

مختلف ماڻهو هن جي سامهون لڳندا رهيا. هن مهل بازار ڪجهه ڪجهه کلي هئي. هن جي سامهون ۽ پٺيان وارا دڪان کلي رهيا هئا. دڪاندار دڪانن جي شين کي کوليو پئي ته عجيب قسم جا مليل جليل- آواز پيدا ٿي رهيا هئا.

”اها ڦٽي گهٽي آ.“

هڪ نوجوان چوڪرو هن جي سامهون بيٺو هو. سوٽ قميص ۽ اکين تي چشمو.

”ڪهڙي؟“ هن پڇيو.

پڇڻ تائين نوجوان جو مڪمل جائزو وٺي چڪي هئي.

”او..... هوءَ.“

هو جهڪيو. ڦٽي کڻڻ لاءِ اڳتي وڌيو ته هوءَ به وڌي آئي. نوجوان جون نگاهون هن تي پتڪڻ لڳيون. هوءَ جهڪي ته جسماني اڀار به واضح ٿي ويا. هو هڪدم گهٻرائجي ويو. نندريءَ مرڪندي ڦٽي کڻي ۽ هن ڏانهن وڌائي.

”اچي، ٿيڊ ريشي جي آ، وٺندين؟“

هن مرڪندي نوجوان ڏانهن ڏٺو. چوڪري ڪجهه نه ڪڇيو. هوءَ سڌي

ٽي ويٺي. ويهندي ويهندي ڇالاڪيءَ سان چوليءَ کي ٿورو آيو ڪري ڇڏيائين. چوڪري کيسي مان پٽون ڪڍيو ۽ پشسا ڪڍڻ لڳو. نندريءَ ٿئي نوجوان ڏانهن وڌائي، هن پشسا ڏانهن وڌائي هڪ دفعو وري چوليءَ ڏانهن ڏٺو ۽ ٿئي ڪٿي هليو ويو.

پنهنجي سڄي برادريءَ ۾ هوءَ سڀني کان گهڻو ڪمائيندي هئي. پهرين پهرين هوءَ به ٻين جيتري ڪمائي ڪندي هئي، پر پوءِ هڪ ڏينهن هن تي راز ڪليو هو سندس سونهن جو. جڏهن هن کي اوچتو ئي اوچتو اهو احساس ٿي ويو ته ڪيترائي ڇهرا صرف هن کي ڏسڻ لاءِ کائڻ شيون وٺندا آهن، نه ته اهي ساڳيون شيون ته ٻين وٽ به موجود هيون، ان ڏينهن کان وٺي هن ڪمائن جو نئون گر سڪيو هو.

مختلف گراهڪن کي شيون ڏيڻ مهل هوءَ جهڪي پنهنجي بدن ۾ خم پيدا ڪندي هئي. ڪا شيءِ وڌائڻ مهل، ڪجهه ڏيڻ مهل، هن جا مرڪنڊڙ ڇپ ۽ چلڪنڊڙ سونهن، وٺندڙن کي ماري جهنڊا هئا. هوءَ پنهنجي سونهن کان هر طرح سان باخبر هئي ۽ کيس ان مان ڪم وٺڻ جو پورو پورو ڍنگ هو. گراهڪن سان ڳالهائڻ مهل هن جو هٿ پٺيءَ وٽ پهچي ويندو هو، چولي ڪجهه ڀري ٿي ويندي هئس، جسماني خم واضح ٿي ويندو هئا ۽ پوءِ وٺندڙ اتان ڪجهه نه ڪجهه وٺڻ تي مجبور هوندو هو. هوءَ پنهنجي ڪاميابيءَ تي نازان هئي، ڪنهن وٽ به نه سندس جيترو وڪرو نه ٿيندو هو.

ڪڏهن ڪڏهن هوءَ خيالي دنيا وسائيندي هئي. سوچون ورائينديون هئس. اڄ به اها ئي حالت هئس، ان حالت ۾ رکمي هن کي هوش ۾ آڻيندي هئي، پر هوءَ مجال جو مڙي. ان ڏينهن وڪرو به گهٽ ٿيندو هئس ۽ گهر وڃي رکميءَ جا ڳالهائڻ به ٻڌندي هئي. بازار ۾ اهو ٽڪرو هن جو هو. ڪوبه گراهڪ اندر ايندو هو ۽ اتان لنگهندو هو ته هو ان کي گڏجي پڪارينديون هيون. ان ۾ هوءَ سدائين کٽي ويندي هئي.

ڪجهه ڏينهن کان وٺي هن محسوس ڪيو هو ته هن وٽ گراهڪ هائي گهٽ پئي آيا. ڪجهه ڏينهن کان قبيلي جي ٽين چوڪريءَ جو هٿ ڏاڍو هليو هو. سندن قبيلي ۾ رواج هو ته چوڪري گهٽ ۾ گهٽ پندرهن سالن جي ٿئي ته پوءِ بازار ۾ وڃي وڪرو ڪئي. رونا به پندرهن ورهيه، هن سال ئي ٿپيا هئا. هوءَ حسين نه هئي، پر سندس ڳالهائڻ، نقش، ۽ بدن ڀرپور هئا. نندريءَ کي لائي ڇو هن کان

خوف ايندو هو.

هوءَ وري سڌي ٿي ويئي. ڪيترا ئي گراهڪ لنگهيا پئي. ٻيون هنن کي ڪيڏي ڪيڏي مهل سڌ ڪري رهيون هيون. هوءَ به سڌڻ لڳي.
”او بابو، او سائين، چوڙيون کپن، ڪڙا ڪريڊ ڪندا.“

اڃا ته ڄڻ ڪو هن ڏانهن آيو ٿي نه پئي. هن جي ڪنن ۾ رمن جا لفظ لهي آيا. اڃان ڪالهه ئي ته وڪري تي سندن جهيڙو ٿيو هو. هوءَ ان ڳالهه کي برداشت نه پئي ڪري سگهي ته ڪا ڪالھوڪي چوري، ڪانئس وڌي وڃي. هن ڳوٺ وڃي رمن کي الاڻي ڇا ڇا چيو هو، جنهن مان جهلي لوڏا ڏئي ڌڙڪا ڏنا هئائينس. رمن صرف هڪ جملو چيو هئيس.

”نندري، وڙهين چو ٿي؟ مون توکي ڇا ڪيو؟“

۽ ان مهل سڀ هن جي ڪڍ پئجي ويون. خود رڪميءَ به رمن جو پاسو کنيو هو.

”تو کي رمن ڇا ڪيو نندري؟ هن ته پاڻ لاءِ ڪمايو، توکي ته ڪونه ڇيائين ڪجهه.“

هوءَ چپ ٿي وئي هئي. ڪچي به ڇا ها. ۽ پوءِ صبح جو ڪم تي ايندي رمن هن کي ويجهو اچي چيو هو.

”تون هاڻي ڪلاس ٿي وئي آهين نندري، سقا ڪلاس“ هاڻي تنهنجي ڪمائڻ جا ڏينهن ناهن. تو کي جيڪي ڪمائڻو هو، تو ڪمايو، هاڻي منهنجو ٿيم آ. مون کي به ڪمائڻ جو ڍنگ اچي ٿو.

نندري ڪجهه به ڪچي نه سگهي هئي. ڪجهه لمحن لاءِ ڄڻ ڏکڻي وئي وئي هجيس. هن پنهنجو پر پور جائزو ورتو هو ۽ محسوس ٿيو هئس ته سندس وجود مان جواني نڪري وئي هئي. هوءَ اڃا به جوان هئي، پر سندس مقابلو رمن سان نٿي ٿي سگهيو.

هن رمن جون توڪون ٻڌي، ڪجهه سوچڻ نه ٿي گهريو. مساک ۽ ٻيون شيون گهڻيون واپرائڻ شروع ڪيون هئائين. رمن وري به هن تي ڪلندي هئي، زهر پري مرڪ. پر هن هار نه ٿي مڃي.

”نندري، ڊگهيون سيون اٿئي، سوڙ کي سيل واريون.“ هن کان ڪنهن پڇيو. هوءَ وري چرڪي پئي. ڏٺائين، سامهون روشن بيٺو هو. هو سندس ڄاڻل

سيجائتل گراهڪ هو. هن مرڪندي انڪار ڪيو.

”نه. ڪونهن. پر ترس ڀلا، مان پڇان ٿي.“

هن رڪميءَ کي سڏ ڪيو. هوئڻ ائين ٿي ٿيندو هو. هن وٽ جيڪڏهن ڪا شيءِ نه هوندي هئي ته هوءَ ان کي پڻ کان وٺي گهرائي ڏيندي هئي.

”او بابو، ڇا ڪيئي؟ مون وٽ اڄ.“

روشن ان بازار جو پراڻو گراهڪ هو. سدائين نندريءَ کان سامان وٺندو هو. نندريءَ کي پڪ هئي ته هو ڪيڏانهن نه ويندو. هن رڪميءَ کان سيون گهريون.

”رڪمي، ڊگهيون سيون ته ڏي.“

”هتان اچي کڻي وڃ.“

هوءَ اٿي سيون کڻي موٽي ته روشن اتي ڪونه هو. هن ڏٺو، پريان رمان روشن کي سيون ڏئي رهي هئي. اهو ئي ساڳيو نمونو، اهو ساڳيوئي ٿي بدن جو خم، کليل سينو، چلڪندڙ حسن ۽ الاڻي ڇا ڇا. روشن، رمان سان مرڪي ڳالهائي رهيو هو. هوءَ به ڳالهائيندي رهي.

گراهڪ جي ويڃڻ کان پوءِ هن توڪ طور نندريءَ ڏانهن ڏسي، ڪنڌ ڦيري ڇڏيو.

نندريءَ جي اندر ۾ ڄڻ ڪا شيءِ ٽٽي پئي هجي. هن کان ڄڻ اهو سڄو فن وسري ويو. هن جي دل چيو رمان کي جنڊن کان بجهلي ڪا مار ڪڍي، پر هوءَ اتي ئي ماٺ ڪري ويهي رهي. اکيون پرڄي آيون هئس. هن کي لڳو، ڄڻ هوءَ هارائجي وئي هجي.

هٿ وڌائي پنهنجي چوليءَ کي پٺيان سوڙهو ڪري بدن ڍڪي ڇڏيائين. سامهون ڪيترا ئي گراهڪ پئي آيا. هن به پڻ وانگر سڏڻ شروع ڪيو. سڏ ڪندي هن کي محسوس ٿيو، ڄڻ سندس آواز بدلجي ويو هجي.

جهونا مارڪيٽ ۾ ٻه جهونا ماڻهو

هو بزار مان لنگهي رهيو آهي. چئن ئي طرفن غور سان ٿو ڏسي. اڳيان، پويان، ساڄي ۽ کاٻي. هن کي اڄڪلهه جو ”سستو مال“ وڻيو آهي ۽ ان مقصد لاءِ ئي هو هر هڪ گاڏي ڏانهن ڌيان سان ٿو ڏسي. بازار ۾ ڏاڍو گوڙ آهي، خاص طور تي گاڏن وارا ته ڪاڪڙو پيا ڦاڙين. هو شور کي پسند نه ڪرڻ جي باوجود به هلڻ تي مجبور آهي. کيس پئس لاءِ ڪجهه ريڊي ميڊ قميصون ۽ امريڪن جين جون ڪجهه پٺڻون وٺيون آهن. عام دڪانن تي ته اهي هزارن ۾ ڳالهائينديون آهن، پر جهونا مارڪيٽ جي گاڏن تي اهي سستيون مليو وڃن. هو واچ ڏسي ٿو: ”ٻوٽا ٻارنهن ٿيا آهن. خير مون وٽ ته ڪافي ٽائيم آهي، آرام سان ڏسندو هلان ڪهڙي تڪڙا ٿم.“

هو گاڏن کي تاڙيندو اڳتي وڌي ٿو. ڪيڏي ڪيڏي مهل ڪنهن ڪنهن گاڏي تي، جيڪڏهن ڪا جهلڪ نظر اچيس ٿي ته ان کي وڃي ڦٽولي ٿو، پر وري پسند جي شيءِ نه ملڻ تي مايوس ٿي اڳتي ٿو وڌي.

هو پڪي عمر جو آهي. لوندڙين وٽان اڃا وار، مٿي جي ڪارن وارن لاءِ چغلي کائي رهيا آهن ته هن کيس ڪيو آهي. نقش هلڪا ۽ رنگ سانورو اٿس، هو هڪ عام مرد آهي. دل ئي دل ۾ چور ٿو پائن ٿي ”جيڪڏهن هتي ڪو واقفڪار ڪنهن گاڏي تي قميصون ڦٽوليندي ڏسي ورتو ته ڇا چوندس؟“

پر وري پاڻ کي مطمئن ٿو ڪري ”ڇا وري ڇا چوندس. ٻڌائيندو سانس ته ان گاڏي تي ڪلهه منهنجو پٽ پڻ ڪيرائي ويو هو، سي ڪٿڻ آيو هئس. پر اڄڪلهه گاڏن تي ڪير ٿو پڻا ڪيرائيندو وڃي. مون کي ڪو مضبوط بهانو ڳولڻ گهرجي. پر مان بهانا ڇو ڳوليان. ڪنهن ڏسي ورتو ته به پئي ڏيئي بيهندس ٻيو ڇا؟“

هو ڪلها جهٽڪي بيفڪرن وانگر هلڻ ٿو لڳي. وري سوچون ذهن ۾ ٿئي پونس ٿيون: ”ڪنهن کي خبر ته ڪونه پوندي ته ڪو مان جهونا مارڪيٽ ۾ قميصون وٺڻ آيو هوس. پر ڪنهن کي ڪهڙي خبر ته مان هتي ڇو آيو آهيان. پوءِ مان ڇو ٿو شڪ ڪيان ته ڪو مون تي ڪلندو.“

هو خيالن کي جهٽڪي هڪ گاڏي تي پيل قميص کي هٿ ۾ جهلي هن

جي ٽڪن وغيره کي ڇاڇڻ ٿو لڳي. گاڏي وارو چوڪرو هن کي ڏسي، هوڪن ۾ واڌارو ٿو ڪري ڄڻ هن کي انتظار ئي هن جو هو.

”انگريزي مال، پهريون ڀيرو. سٺو جو مال ٿي ٿي رڀيا.“

هو هڪ ٻه قميصون اٺلائي پٺلائي مس ٿو ته کيس ڪلهن تي ڪنهن جو هٿ ٿو محسوس ٿئي. چرڪي پويان ڏسي ٿو. ڪو همراھ سڏيس پيو، ”مريد صاحب.“

هو مڙي ڏسي ٿو، غلام حسين ٻيٺو هو.

”غلامون تون، تون هتي ڪيئن.“ هو کڪو وڪو ٿي غلامون سان ملي ٿو.

دل ٿي دل ۾ سوچي ٿو، هن کي به هينئر ۽ هتي ئي ملڻو هو.

”بس سائين روزگار لاءِ بيٺل آهيان، هي گاڏڙو منهنجو ئي آهي.“

هو واٽڙو ٿي ٿو وڃي.

”تنهنجو آهي.“ پڇيس ٿو.

”ها سائين جڏهن توهان جي بدلي ٿي وئي هئي ته پوءِ مان به رٽائر ٿي ويو هوس، هاڻي هي ڌنڌو ڪندو آهيان.“

”ڏاڍو سٺو. ڏاڍو سٺو.“ هو دل ٿي دل ۾ کسڪڻ جي سوچ ٿو ڪري.

”سائين ڀلا ٻار وغيره خوش آهن.“

”ها، بلڪل نيڪ آهن. تون ٻڌاءِ وقت ڪيئن پيو گذري.“ هو نه چاهڻ

جي باوجود به پڇي ٿو.

”مڙي الله جو شڪر آهي. توهان ڪيڏانهن پئي ويؤ؟“

”اتي ئي مڙهي ڪجهه..... شيونگ ڪريم وغيره وٺڻ آيو هئس، هتان

لنگهيس ته گاڏي تي نظر پيم، الاءِ ڇو دل چيو ته هٿ لائي ڏنم.“

”ساڳي ڳالهه آهي سائين، جيڪا شيءِ وٺيو سا کڻو. توهان جو پنهنجو

گاڏو آهي.“

”خدا نه ڪري جو مان گاڏو هلايان.“ هو دل ٿي دل ۾ بچان ٿو کائي.

ڪجهه دير ترسي هن چيو، ”ڇڳو مان هلان.“

”ائين ڪيئن سائين، چانهه چڪو ته پيئو.“

”نه نه، مان هلان ٿو.“ هو کسڪڻ ٿو چاهي، سوچي ٿو؛ هون..... هن

کي خيال به هاڻي آيو ته چانهه جي صلاح به ڪبي آهي. مان بلڪل ڪونه پيئندس.

”نه سائين ترسو ته، مس ته اسان غريبن وٽ آيا آهيو.“

غلامون هن کي منٿون ڪندي، هوڪا ڏيندڙ چوڪري کي پاڻ ڏانهن

سڏيو. ”چورا، اها چانهه ته وٺي اچ، صاحب لاءِ، بلڪل مسڪيدار“ ۽ پوءِ هن کي

ڏسندي ڇيائين ”منهنجو پٽ آهي صاحب، ڌنڌي تي لڳايو اٿم، هونئن نوڪريءَ ۾ ڇا ٿو ملي.“

”ها، بلڪل.“

”هڪڙي.“ چوڪري پيءُ کان پڇي ٿو.

”ها، بابا هڪڙي، هڪڙي.“ غلامون پٽ کي چڙهي ٿو. چوڪر چانهن وٺڻ هليو ٿو وڃي. غلامون سائس ڳالهائيندو به رهي ٿو ته وچ ۾ هوڪا به ڏيندو ٿو رهي. کيس عجب ٿو لڳي.

”سائين معاف ڪجو، رڙيون نه ڪيون ته ڌنڌو ئي نه هلي.“

غلامون به جن محسوس ڪري ٿو وٺي ته صاحب کي ڳالهه نٿي وڻي. ”سائين، اوهان هن ٿلهي تي ٿي ويهو، توهان جي لائق ته نه آهي پر.....“

هو چئن ئي طرفن ڏسندي پاڻ کڪو وڪو ٿو ٿئي. کيس هاڻي ماڻهن جون نظرون عجيب ٿيون لڳن، جن هو کيس هڪ گاڏي واري جي چانهن پيش ٿي ٿوڪون ڪندا هجن، هو ڇپ ٿي پاسي واري ٿلهي تي وڃي ويهي ٿو. غلامون هن جي طبيعت کان واقف هو، هن، هن کي ڪجهه به ڪونه چيو، وري پاڻ هوڪا ڏيڻ لڳو، ”تي ريبا، تي ريبا ولايتي مال ٿي ريبا“

بازار ۾ چڱي رش هئي. غلامونءَ جو گاڏو ماڻهن سان ڀريو پيو هو. مريد پاڻ کي الائي ڪيئن محسوس ڪرڻ لڳو.

غلامون هوڪا ڏيندي، ڪڏهن ڪڏهن هن ڏانهن ڏسي مرڪي ٿو، جواب ۾ هن کي به مرڪڻو ٿو پوي، اهو مرڪڻ هن کي عذاب ٿو لڳي. ماڻهو ڇا سوچيندا هوندا، هاڻ ته ڦاٽو آهيان پوءِ ڦٽڪڻ ڪهڙو.

هو اڪيون پوري سوچڻ ۾ گم ٿي ٿو وڃي.

ڪافي عرصو اڳ هو هڪ آفيس ۾ هيڊ ڪلارڪ هو. هن جا ماتحت ڪلارڪ ۽ هو ماڻهن کان ”خرچي“ وٺڻ ۾ ڪابه ”ڪفايت“ ڪونه ڪندا هئا. غلام حسين هن جي سيڪشن جو پٽيوالو هو، جيڪو پڻ هنن جو حال پائي هو. هن سيني ڪلارڪن کي چئي پنهنجا Percent مقرر ڪري ڇڏيا هئا. هو پاڻ به غلامونءَ جي سفارش ڪندو هو ته ڇا ڪري، هن جي وٺڻ مهل غلامون جن سر تي بيٺو هجي. گهميو ڦريو پيو هن جي ٽيبل تي ايندو هو، ”مريد صاحب، چانهن ته نه ڪپي، مريد صاحب هيٺن، صاحب هونئن.“ پوءِ مجبور ٿي هن کي چوڻو پوندو هو، ”هن در تي بيٺل پٽيوالي کي به مڙئي پنج ريبا کن ڏئي ڇڏجو، صاحب وٽ فائل کڻي ايندو ويندو آهي.“

۽ غلامون اهو ٻڌي اتان ڪسڪي ويندو هو، هو بيٺو ته در تي هوندو هو پر

سندس ٿيڏي اک ڪلارڪ جي هٿن تي ۽ ڪن هن جي ڳالهائڻ تي هوندا هئا ته هي ڪبوتر کي منهنجي سفارش ڪري ٿو يا نه.

هو عام طور تي پنهنجن گراهڪن کي ڪبوتر چوندا هئا ۽ جنهن مهل اهو ڪبوتر پنهنجو ڪم ڪرائي اڏامڻ لاءِ در وٽ ايندو هو ته غلامون ويجهو اچي هن کي سلام ڪندو هو. ”صاحب، سلام.“

ان سلام ڪرڻ مهل هن جي اکين ۾ عجيب روشني هوندي هئي ۽ چپن تي عجيب مرڪ ۽ ڪبوتر جڏهن هن کي ڪجهه ڏئي اڳتي وڌندو هو ته غلامون هن کي سليوٽ ڪندو هو.

هن جا سليوٽ صرف ڪبوترن لاءِ هوندا هئا. ڪلارڪن کي هو سنڌي سلام ڪندو هو يعني فقط سلام عليڪم ”چوندو هو ۽ ان مان ”صاحب“ لفظ ڪڍي ڇڏيندو هو. مريد کي ڪبوترن تي ڏاڍي ڪل ايندي هئي، خاص طور تي جڏهن هو ڪلارڪن کي ڏيڻ کان پوءِ غلامون کي ڪجهه ڏيندا هئا، پنج ڏهه رپيا ته ڳالهه ڪانه هئي پر هن جي منهن تي عجيب رنگ هوندو هو، اءِ ڦرجڻ جو اءِ ان ڦر سبب هٿ ايندڙ ڪمائيءَ جو.

”سائين چانهه.“ غلامونءَ جو پٽ چانهن جو ڪوپ جهليو پيو هو. خيال وڪري وڃنس ٿا. هو چوڪري کان پڇي ٿو، ”پنهين ڪونه پيئندو ڇا؟“

”سائين توهان پيئو، ابي جي چانهن به ٿي ويندي“ ان مهل غلامون به اچي

ويو.

”سائين پي وٺي، توهان پيئو. او چورا هوڪو ته ڏي نه.“

هن پٽ کي چڙيو ۽ پٽس وري هوڪن ڏيڻ ۾ لڳي ويو.

”ميان غلامون، ڪمائي چڱي ٿيندي آهي؟“

”بس سائين، مڙئي ڪجهه، اڳ جيتري ته نه بس مڙئي.“

”هونئن توهان ڇا پيا ڪيو؟“

”مان رٿائڻ تي ويو آهيان، هاڻي پنهنجا باغ اٿم، جن جو خيال ڪندو

آهيان، مڙئي گذرتي ويندو آهي.“

”بس سائين الله جا شڪر آهن.“

غلامون مرڪڻ لڳو. هن جون نظرون وري گاڏي تي پٽڪڻ لڳيون، سوچڻ

لڳو. ”هوءَ ڳاڙهي شرت ڪهڙي نه سٺي آهي، کڻي وٺان پر غلامون ڇا چوندو.“

غلامون هن جي نظرن کي تازي ٿو وٺي. ”سائين هي ڏاڍي سٺي قميص اٿو، ڪپڙو.“

”نه نه، مان هي ڪپڙا ڪونه پائيندو آهيان.“

هن ٽڪو ٽڪو مرڪيو. ”مڙي ان جو رنگ سٺو هو ان ڪري پئي ڏنم.“ ڪنڌ هڻي پاسي ورائي ڇانهه جا جلدي ڍڪ ڀرڻ ٿو لڳي. پاسي کان ٿورو پريرو هڪ آئين جو دڪان آهي، ماڻهو هن جي ڀر واري دڪان وٽ لنگهندي آئيني ۾ پنهنجي شڪل ضرور ٿا ڏسن. ”هون“ نه ڏسن ته ڇا ٿي پوين. هو عجيب ٿو پائن. ڇانهه جلدي ختم ڪري هن چيو. ”ڇڱو مان هلاڻ ٿو.“

”ڀلي سائين پريرو نه پڇجو.“

”ڇڱو.“ هن موڪلايو.

”سلام صاحب.“

غلامونءَ هن کي جهڪي سلام ڪيو، سلام ڪرڻ مهل مريد کي هن جون اکيون ۽ چپ ساڳي مرڪ مرڪندي نظر آيا. ڪبوتر کي ڏسڻ واري مرڪ، نظرن جي مرڪ، چين جي مرڪ ۾ ڪجهه گهرڻ جي پراڻي تمنا. مريد چرڪي پيو. گهڻو ڪجهه سمجهي ويو ڪيسي ۾ هٿ وجهي، ٻه ٽي رپيا ڪڍي غلامونءَ ڏانهن وڌايائين.

”نه سائين، نه مون خرچي وٺڻ بلڪل ڇڏي ڏني آهي.“

”اچي رک، هاڻ وٺ.“ هو زور ٿو ڪري.

”نه سائين بلڪل نه.“ غلامون انڪار ٿو ڪري، مريد وڌي اهي پئسا

زبردستي هن جي ڪيسي ۾ وجهي ٿو ڇڏي.

”ڪاٺي ڳالهه ڪانهي. ڇڱو مان هلاڻ ٿو. مولا مالڪ.“

هن هلڻ چاهيو ته پويان ڪڙڪو ٿو ٻڌي، مڙي ڏٺائين ته غلامون فوجين وانگر پير ملايو بيٺو هو، هن جيئن ئي مڙي ڏٺو ته هن پير کي زور سان زمين تان ڪنيو ۽ مرڪندي هن ڏانهن ڏسي سليوٽ ڪيو.

هو اڳتي وڌي ويو، سامهون اوچتو آئين وارو دڪان اچي ويس. هو نه ڇاهڻ جي باوجود به آئين ۾ ڏسي ٿو. سندس منهن الاءِ ڪهڙي احساس سان پُر آهي، هن کي پنهنجو منهن اوڀرو ٿو لڳي، جن اهو ڪنهن ڪبوتر جو هجي. هن کي ائين ٿو لڳي جن هن جي اندر وارو هٿ ڪلارڪ هن تي ڪلندو هجي.

سوچون، بند مٽ ۽ ڪاري پٽ وارو

هو تڪڙو تڪڙو پليٽن کي پاڻيءَ جي بالٽيءَ مان ٻوڙي، اڌ هٿڙيو ڪري، پاسي کان رکندو پئي ويو. پٺس گاڏي کي آهستي آهستي ڏکڻ شروع ڪيو. هنن گاڏو اسڪول جي حدن ۾ آندو. ان وچ ۾ هو برابر گاڏي سان گڏوگڏ هلندي پليٽون ڌوئيندو رهيو. ٻيا گاڏي وارا به هنن سان گڏ هلندا اندر آيا. هر ڪنهن لاءِ جڳهه مقرر هئي. هنن به پنهنجو گاڏو، پنهنجي جڳهه تي بيهاريو، رسيس ٿيڻ ۾ ڪجهه منٽن جي تـ دير هئي.

هن جو پيءُ اوهاريل پٿائن جا ٽڪر ڪرڻ لڳو. هو به ننڍڙين پلاسٽڪ جي گيندين ۾، گاڏڙي جي هيٺين خانن ۾ رکيل لفافن مان لوڻ، ڪٽيل ڪارا مرچ ۽ ڪٽاڻ وجهڻ لڳو. پٺس هن ڏانهن ڪرڙين نگاهن سان ڏٺو، کيس شايد اڄ پٽ جا انداز مختلف نظر اچي رهيا هئا. هو ماٺ ڪري ڪنڌ جهڪائي پنهنجي ڪم کي لڳو رهيو.

هو اڃان نوجوان ٿي رهيو آهي. چوڏهن پندرهن سالن جي وهي ڪن ڪن لاءِ وچولي هوندي آهي، هو جوان هوندا به آهن ته ذهني طور بالڪڻ اندر ٽپ پيو ڏيندو اٿس. هو به ان تهئيءَ مان آهي. هڪ چولن واري جي پٽ هجڻ جي ڪري هو پڙهي نه سگهيو آهي. بقول سندس پيءُ جي ”پڙهڻ ۾ هڪ آفيسر ڪرسيءَ تي ويهي جيتري ڪاري ڪمائي ڪري ٿو، اسان محنت ڪري هن کان پئسو ڪمائي ٿا سگهون.“ ۽ شايد ان مقصد جي ڪري ئي کيس پٺس نه پڙهايو هو.

هن جا هٿ ڍرا ٿين ٿا ته پٺس سڌ ٿو ڪريس.

”اڙي رد، وري ڇا ٿيو هٿ جلد هلائين. رسيس ۾ ڪو، ڪوهن جي

مسافري آ ڇا.“

هو تيزيءَ سان مصالحي جون گينديون ڪڍي، ابريل پٿائن جي کاٽ جي پيسان تو رکي. هٿن کي ڳاڙهي ڪپڙي سان صاف ڪري، هيٺ رکيل برف مان ٽڪر ڪپي مٽ ۾ ٿو وجهي. ڄاڻ ٻار ۽ چوڪرا آيا، ڄاڻ چولن کائڻ کان پوءِ پاڻيءَ لاءِ پڳا.

ان وچ ۾ خيال ٿو اچيس ”اڄ هوءَ به ته آئي هوندي. جي آئي هوندي ته پڪ ڇولا وٺڻ لاءِ پٽيوالو موڪليندي. اڄ مان به پٽيوالي کي ڪونه ڏيندس. هونئن، ابو روز پٽيوالي کي پليٽون ڏيندو آ. اڄ مان پاڻ کڻي ويندس.“
هو دل ۾ هن سان ملڻ جو احساس ڄاڻي خوش ٿو ٿئي.

هو هن اسڪول جي پرائمري سيڪشن جي ماستريائي هئي، سندس حسن سڄي اسڪول ۾ مشهور هو. هرڪو ماڻهو هن جي راهن ۾ چڻ اڪيون وڇائيندو هو. خود به ان راز کان چڱي طرح واقفيت جي ڪري، هن جي هلائي چلائي، ناز ۽ انداز سان پيريل هوندي هئي.

هوءَ روز هنن کان ڇولن جون پليٽون گهرائيندو هئي، اهي ٽي پليٽون هوءَ ۽ هن جون ٻه ساهيڙيون سامهون ورائندي ۾ بيهي کائينديون هيون. هرڪو ايندڙ ويندڙ شايد حسن جي تپش هجڻ جي ڪري مجبور ٿي اتي بيهي رهندو هو. هوءَ به ڏاڍي ناز انداز سان ڇولا کائيندي هئي ۽ رسيس ختم ٿيڻ مهل ڪوبه پٽيوالو، نصروءَ وارن کي خالي پليٽون ۽ پئسا ڏئي ويندو هو.

”نصرو“ پئس کيس سڏي ٿو.

”جي بابا.“

”اڄ ته يارنهن به ٿي ويا، پر رسيس اڃان ڪونه ٿي آيا“

”الا بابا.“ هو ورائي ٿو.

سوچي ٿو يارنهن به ٿي ويا، وقت ڪيئن نه ٿو اڏامندو وڃي. اڄ ته چڻ جهٽ يارنهن ٿي ويا ها، اڄ مون کي هن کان پڇڻو جو آهي، مان.....
هن جا خيال وڪري وڃن ٿا. پئس پاسي کان لنگهندڙ پٽيوالي کان پڇي ٿو.

”علي احمد، رسيس ڪاٺين بچي ٿيندي، يارنهن ته ٿي ويا.“

”بس مڙهي ڪجهه منٽ دير ٿيس. وڏو صاحب راڻوڻڻ تي نڪتو آهي نه، سو پاڻ واري صاحب سان گڏ ڪلاس جي چيڪنگ پيو ڪري. ڪري وئي ته رسيس شروع.“

هو اهو ورائي تڪو تڪو اسڪول ڏانهن هليو ٿو وڃي. نصرو جو پيءُ تمانن کي گول چلن وانگر ڪپڻ ٿو شروع ڪري. نصرو پاڻ ماڻ ڪري ڏاڪڻ تي ويهي ٿو رهي.

خيال وري اچي گهيرو ڪنس ٿا. ”اڄ نه هوءَ، ڇولا کائيندي ته مان

چوندومانس، مون کي توهان سان هڪڙي ڳالهه ڪرڻي آهي. هوءَ چوندي: ”ڪهڙي؟..... ڇو.“ ۽ پوءِ مان هن کي سڄي ڳالهه ڪري ٻڌائيندس، پوءِ ته الائي ڇا چئي. الائي هن کي ڳالهه وڻندي الائي نه. ڪٿي ماريندي ته ڪونه. نه نه ماريندي..... هوءَ ايتري نازڪڙي نه آهي، ڪيئن ڪنهن تي هٿ ڪندي. مان هن کي وڻندس؟.... ڇو نه وڻندس اچي جوان ٿيو آهيان. رنگ به پورو اٿم. ڪپڙا ميرا آهن ته ڇا ٿيو. اونئين ابي جي ڳالهه وانگر ڪمائي ته هن کان گهڻي اٿئون. پوءِ مان هن سان شادي..... ”ذهن تي پيءُ جو ڪافي اثر اٿس. ننڍڙي هوندي کان ئي پيءُ سان گڏ ان ڌنڌي تي لڳل آ.“

ان مهل رسيس جي گهنڊي ٿي لڳي. مختلف ٻارڙا، ڊوڙندا ٻاهر نڪرن ٿا. وڏا وڏا شاگرد به آهستي آهستي ميڙ ڪندا ٿا وڃن. هن جو پيءُ اتي ٿو بيهي رهي. هو الائي ڪيڏي مهل استول تي چڙهي ويٺو هو. نصرو پاڻ به جلدي جلدي پليٽون ٺاهڻ شروع ٿو ڪري. ڪنهن کي گول ڳاڙها ٿا ڪپڻ ڪنهن کي چولا. هو هن هٿان ۾ لڳي ٿو وڃي. پٿر طبعيت جو مانيٽو آ، گهڻو ڪونه ٿو ڳالهائي، هن کي ئي سڄي جهڳي هڻي ٿي پوي. ٻارن کي پاسي ڪرڻ، ٽپڙن جو خيال رکڻ. سڀني خفن جي باوجود به هن جو ذهن پرائمري اسڪول ڏانهن لڳو ٿو رهي. ڪيڏي مهل ٿي هوءَ نڪري، ڪيڏي مهل چولا گهرائيندي ۽ ڪيڏي مهل..... اوجھو ڪو ٻار هن کان شيءِ گهرڻ لاءِ چولي جي ٻانھن کي چڪيس ٿو. هن جي هٿن ۾ پريل گول ڳپڻ جي پليٽ ايتي ٿي وڃي. ڇات جو پاڻي هن جي چولي کي رنگين ڪري ٿو ڇڏي. ٻارڙو پڇي ٿو وڃي. سوچي ٿو ”هاڻي ڪيئن ويندس. اڄ ڪٿي نه ٿو وڃان. نه نه، اڄ ضرور ويندو سانس. مس مس ته ارادا.....“

ان مهل، پٿر ڪيس ٻيون ڪجهه پليٽون ٺاهڻ لاءِ ٿو چئي. هو اڃا گول ڳپڻ واري ڪاري ۾ هٿ تي ٿو وجهي ته پريان هوءَ به اچي ٿي بيهي رهي. ساڳيون به ساهيڙيون گڏ اٿس.

ان مهل، هڪ پٽوالو هن ڏانهن نڪو نڪو ٿو اچي.

”نصرو، بي بيءَ وارن لاءِ پليٽون ٺاهي؟“

”نه، تون هل مان ٺاهي ٿو پهچايان.“

”ها، اڄ هنن پاڻ چيو آ ته نصروءَ کي چئو ته پليٽون پاڻ پهچائي وڃي“ هو

چئي هليو ٿو وڃي.

نصرو دل ٿي دل ۾ خوش ٿيڻ ٿو لڳي. ”اڄ هن خود مون کي سڏايو آهي،
واه قادر واه جون سٿايون ڪيئي.“

هو جلدي جلدي پليٽون ٺاهڻ ٿو لڳي. اهي ٺاهي، پيءُ کي چئي هو هن
ڏانهن هليو ٿو اچي. جيڪي پٽ جي پلر وٽ ٽيڪ ڏيون بيٺيون هيون.
”نصرو، اڄ دير ٿي وئي، چولن اچڻ ۾؟“ هوءَ پڇي ٿي.

”بس بيبي، دير ٿي وئي.“ هو مرڪي ٿو. هن کي ۽ هن جي ساهيڙين کي
پليٽون ٿو ڏئي. هٿ ڏڪندي ٿا محسوس ٿينس، دل ۾ هورا کورا اٿس. ”ڪيئن
چوان، ڇا چوان. هينئر ته هو به بيٺيون اٿس.“

ان مهل، هن جون ساهيڙيون هن کي ٺوٺ ٿيون هڻن ”اٿي چڻينس.“
”چوانس.“

”ها، ها، ڊجين چو ٿي.“

”نصرو، ڳالهه ٻڌ.“ هوءَ هن کي سڏي ٿي هو اڳ واري سس پس ٻڌي دل
ٿي دل ۾ خوش ٿو ٿئي. ”الاڻي مون کي ڇا چولو اٿس؟“
”جي“ ورائي ٿو.

”تنهنجو چولو، خراب ٿي ويو ڇا“ هوءَ هن جي چولي ڏانهن اشارو ٿي
ڪري.

”ها، مڙئي هڪ ٻار جي ٻانهن لڳڻ ڪري ڇاٽ هارجي وئي هئي“ هو
ڪنڌ جهڪائي ٿو ڇڏي. ”قسم سان مان ته صاف سٿرو رهندو آهيان.“
هوءَ ٻڌڻ ۾ آهي. ڪجهه چوڻ چاهيندي به چئي نه ٿي سگهي.
ان مهل هن جي هڪ ساهيڙي نصروءَ کي چئي ٿي.
”ٻڌ، تو ۾ هڪڙو ڪم آهي.“

”ڪهڙو؟“ هو اڳتي وڌي ٿو اچي. الاڻي ڇا چوي.
ان مهل هوءَ ٿي اڳتي وڌي اچي ”نصرو.“
وري به ٻڌڻ ۾ آهي.

”بي بي چؤ مان هرڪو ڪم ڪندس.“

هو دل ٿي دل ۾ خوش ٿو ٿئي. پڪ ڪو ڪم چوندو ۽ مان ڪندس ته
ڪيتري نه خوش ٿيندي. ان مهل هو اڳيان وڌي بند مٿ کولي ٿي.
”نصرو، هي سامهون بيٺل ڪاري پٺت واري کي ڏئي اڄ. شاباس اهو
هڪڙو ٿي ڪم آهي تو ۾.“

هو مٺ ۾ غور سان ٿو ڏسي. هڪڙو ڳاڙهو لفافو ٻيڻو ٿيڻو پيو آهي. اندر ۾ الائي ڇا ٿو ٿئيس. اڪيون ڀرجي ٿيون اچنس. هو نڙي وٽ الائي ڇا ٿو محسوس ڪري.

”ڇو، ڪم ڪونه ڪندين؟“ هوءَ هن کان پڇي ٿي. اکين ۾ وري به اميد اٿس ته هو هي ڪم ڪندو.

هو ڪجهه لمحن لاءِ ائين ئي ڪنڌ جهڪائي بيٺو آ، سڌڪن کي روڪڻ جي ڀرپور ڪوشش پيو ڪري.

هوءَ پريشان ٿي وئي.

”ڪنڊس بيبي، حاضر.“ هو ڪنڌ جهڪيل ئي ٿو رکي، مٿي نه ٿو کڻڻ چاهي. هن جو هٿ ائين ئي وقيل آ. نصرو چئن ئي طرفن ڏسي، ڪنهن کي به پاڻ ڏانهن نه ڏسندو ڏسي، ڇپ چاپ خط وٺي ڪاري پٺت واري ڏانهن وڌڻ ٿو لڳي.

ٻارن جو عالمي سال

اوپتو ڇت ۾ ڏسندي مون کي محسوس ٿيو ته ڪو ڪٿي جي ڪنڊ کي پاڻ ڏانهن سيري پيو. مون ڇت تان نظرون هٽائي اوڏانهن ڏٺو. منهن ۾ ائين مان پڇيون ڪيندي، مون ڏانهن ڏسي رهيو هو.

دل ۾ پڪ ڪا هورا ڪورا هئس، ڪجهه پڇڻ ٿي چاهيائين.

مون پڇيو: ”ڪا ڳالهه آهي منهن؟“

”نه“ هن پاسو ورايو.

”صبح ساڻ ننڊ ڦٽي وئي اٿي ڇا؟“

”نه“

”اڃ ته ننڊ ڪر. اسان غريبن لاءِ هڪڙو موڪل جو ڏينهن ٿي نندن ڪرڻ لاءِ هوندو آهي، تون ۽ مان ان ڏينهن واندا جو هوندا آهيون. نه توکي ڪجهه وٺو هوندو آهي ۽ نه وري مان ٿي توکي ڪجهه وٺي ڏئي سگهندو آهيان. ڪٿي توکي اڃ جو ته ڏک ڪونه ٿيو آ ته اڃ به مان سڄو ڏينهن گهر ۾ گذاريندس.“

”نه“

”ته پوءِ؟“

هو ڪجهه ڪونه ڪڍيو. ماٺ ڪري ڪٿي جو هڪ ڇيڙو ڇڪي منهن تي وجهي ڇڏيائين. مان هن جي طبيعت کان چڱي طرح واقف آهيان، هو منهنجو پٽ آهي، اٺن سالن جو منهن مون کي ساڻه کان به وڌيڪ پيارو آهي. هر پيءُ ۽ ماءُ کي پنهنجو اولاد پيارو هوندو آهي. اسان زال مڙس به رڳو هڪڙو ئي ٻار هٿ ڪري سگهيا آهيون، نه ٻيو گهرجي ٿو ۽ نه ضرورت ٿي اٿئون.

جمعي جو ڏينهن اسان لاءِ واندڪائي جو ڏينهن هوندو آهي. ان ڏينهن ڪارخانن به بند هوندو آهي ۽ منهنجو هيڪلو پٽ به اسڪول ۽ ڪمن ڪارين کان واندو هوندو آهي.

هن وري ڪٿي جي ڪنڊ منهن تان پري ڪئي. چرپر تي مون به ڪنڌ ڪٿي ڏٺو. هو ۽ مان هڪ ئي ڪٿي ۾ ويڙهجي سيڙهجي پٽ تي ستل هٽائين. اڃ صبح

جو الائي ڇو منهنجي تند ٿئي هئي ۽ هينئر هن کي به الائي ڇو تند نه پئي آئي. مون کي ڪجهه به نه ٿي چيائين. ماڻ ڪري ڇت جي ڀڳل سرين کي ڏسندو رهيو. هو منهنجو اولاد آهي، مان سندس نس نس کان واقف آهيان. سمجهي ويس ته هو ڪجهه ڀڄڻ ٿو چاهي.

”ڪجهه سمجهڻو اٿئي منون.“

”نه بابا.“

”ته مون کي ڪجهه سمجهائيندين ڀلا.“

”ڇا سمجهايانءِ.“ هن وڏڙن وانگر پڇيو.

”سمجهائيءَ کان سواءِ ٻيو سڀ ڪجهه سمجهاءِ“ هن کي ڪلاڻڻ چاهيم.

هو الائي ڇو اداس اداس هو.

”مان راتوڪي پڪوڙن جي ويڙهيل پنيءَ تي غور ڪري رهيو آهيان،“

هن کڻي هيٺان پڪوڙيل هٿ ٻاهر ڪڍيو. هٿ ۾ رات کاڌل پڪوڙن

ويڙهيل ڪاغذ هئس.

جمعي جي رات مان، منهنجي زال ۽ منهنجو پٽ سياڳي رات ڪري ملهائيندا آهيون. ان رات اسين سوا رپئي ۾ ڪابه شيءِ خريد ڪري، ڪارخاني جي سيٺ جي روح کي ختمو بخش ڪري کائيندا آهيون. سڀني جا ڪروڙين ڪرم آهن، ايترو ته ڏين ٿا جو هفتي ۾ هڪ گولڊن نائيٽ ٿيو وڃي.

اڄ رات به اسان سوا رپئي جا پڪوڙا کاڌا هئا ۽ هينئر منون پنهنجي هٿن ۾

پڪوڙن وارو ويڙهيل ڪاغذ جهلي سٽل هو.

”اهو ڪاغذ پڪوڙا کائي، هٿ صاف ڪري اڇلائي ڇڏڻ لاءِ هوندو آ

منون. ان تي غور نه ڪبو آهي. غور ڪرين ته بصر پٽائن تي ڪر. جيڪي اڄ ڪلهه مهانگا ٿي ويا آهن.“

”مان هن پني جي لکيل خبر تي غور ٿو ڪيان“ هن منهنجي ڳالهه تي

ڪوبه ڌيان ڪونه ڏنو.

”اهو پنو سڻيو آهي ۽ اسان غريبن جو معدو سڻين تحريرن کي هضم

ڪري نه سگهندو آهي.“ ڇت جي سرين ۾ ڏسندي چيائين ”اڄ کان ٻارن جو عالمي سال شروع ٿي رهيو آهي.“

”هرڪو سال شروعات ۽ آخر تي ٻڌل هوندو آ منون، تو ۽ مون جهڙا

انسان ڪٻاڙيءَ جي دڪان تي پراڻن سالن جي آخري ڏينهن جون تصويرون اخبارن

۾ ڏسي، هلندڙ سال جي آخري مهيني ۾ ان جي پڪ ڪندا آهن.“
”بابا، منهنجي ڳالهه نه اڏاءِ“ هن ڪاوڙ ڪندي چيو. اڪيون ڪجهه ٽمجي
آيون هئس.

”مان ڪا شيءِ ڪونه اڏائي سگهندو آهيان. اڏائي سگهان ها ته پوءِ پاڻ
اٿين پراڻي سرائي جاءِ ۾ نه رهون ها، پوءِ مان Pan Am اڏايان ها ۽ تون ڪنهن به
ڪنوينٽ ۾ پڙهين ها، مان تنهنجي ڳالهه ڪيئن اڏائيندس.“

مون حد کان وڌيڪ ڳالهائڻ تي چاهيو. سوچيم هن کي عالمي سال تي
سوچڻ نه ڏيان. هو آخر به ٻار آهي نيٺ ته عالمي سال تي ٿيندڙ خوشين ۾ حصو
وٺڻ تي ضد ڪندو. ان مهل مون لاءِ ڏچو ٿيندو. مان هن کي روڪي نه سگهندس
۽ پوءِ غريب جو ٻار هجڻ جي ڪري هو جڏهن ڌڪارجي ويندو ته سندس دل ٽٽي
پوندي. مان کيس الائي ڪيترا ڀيرا ميريت ۽ امارت ۾ فرق ٻڌائي چڪو آهيان. پر
لڳي ٿو هو هن پيري ڪونه مڙندو. ضرور ڪٿي نه ڪٿي وڃي شريڪ ٿيندو، آخر
ته ٻار آهي ۽.....

”بابا، هن سال ٻارن کي هر هنڌ ترجيح ڏني ويندي. هو ڪٿي ڪهڙا به
هجن هر هنڌ افضل هوندا، نيڪ آ نه بابا،“
”افضل يا ته عارياڻي آهي يا سومرو..... مان ڪنهن به ٽئين افضل کي
ڪونه سڃاڻان.“

”بابا، مان عالمي سال تي ٻارن جي اهميت تي ٿو ڳالهائيان.“ هن رڙ ڪئي.
چڙ وڌي وئي هئس.
”رڳو وڏن ماڻهن جا ٻار اهميت رکندا آهن منهن. غريب جي ٻارن کي
اهميت رکڻ جو ڪوبه حق ڪونهي.“

”هي سال غريبن کي پنهنجا حق ڏياريندو.“
”تون عالم فاضل نه ٿي. اهميت حيثيت سان سنئون سڌو لاڳاپو رکندي
آهي. غريب جي ڪهڙي اهميت، جڏهن هو ڪا حيثيت ئي نه ٿو رکي.“
”پر، غريب ٻار کي هينئر حيثيت ڏياري ويندي.“
”ڪهڙي.“ مون کانئس پڇيو. هو منجهي پيو.
”هر غريب ٻار کي.....“
سوچڻ لڳو.

”غريب ۽ امير جو فرق تون چڱي طرح ٿو سمجهين، مان توکي وڌيڪ ڇا

سمجهايان.

هن ڪجهه نه ڪڍيو. ماڻ ڪري ڪاغذ جي تحرير کي وري پڙهڻ لڳو. هن سان ڳالهائڻ دوران منهنجا پير ڪٿي کان ٻاهر نڪري ويا هئا، سيءُ بي لڳم، مون پير چڪي اندر ڪيا، اسان ٻئي گهر ۾ اڪيلا هئاسين، منهنجي زال ڪجهه ڏينهن لاءِ پنهنجي مائٽن ويل هئي ۽ هتي مان ۽ منهنجو پٽ، پٽ تي لپتي پيئي راک اثب رول ڪري رهيا هئاسين. حقيقت ۾ مان بي- اي جي ڊگريءَ هٿ ڪرڻ کان پوءِ به هڪ ڪارخاني ۾ تائيم ڪيپر آهيان. منهنجو پٽ صبح جو اسڪول پڙهندو آهي ۽ شام جي شفت ۾ ننڍڙو دڪان هلائيندو آهي، زماني جي گردش ايترو ته قرضي ڪرائي ڇڏيو آهي جو اڃان اڌ قرض به مس لٿو آهي. منهنجو پٽ منهنجو صلاحڪار آهي. اٺن سالن ۾ ئي هو تمام ذهين آهي. هرڪا ڳالهه الاءِ ڪيئن ڪوتي ڪوتي ڪڍي وٺندو آهي.

هو ماڻ ڪري اخبارون پڙهندو رهيو، ڪافي ٽڪر هو. مون کي پڪوڙن واري تي چڙ اچڻ لڳي. سوا رهڻي جي پڪوڙن تي ايترو ڪاغذ ويڙهڻ جي ڪهڙي ضرورت هئي.

اوچتو هن ڪنڌ مٿي ڪندي رڙ ڪئي.

”بابا“

”جي پٽ.“

”بابا، مان تقريبن ۾ شريڪ ٿيڻ ٿو گهران؟“

سوچيم آخرڪار ريجڪ ڪنيس نه. هاڻي ڇا چوانس.

”ڇا ڪندين؟“ پڇيم.

”مان مشگزين ۾ ڪهاڻيون لکندس، اخبارن ۾ مقالا لکندس،

تقريرون..... ها بابا، مان نيشنل سينٽر ۾ وڃي تقرير به ڪندس اتي مذاڪرو آ،

ٻيا ٻار به ايندا.“

”پلي وڃي ڪجانءِ پٽ.“

دل ۾ چيم هن کي حقيقت ٻڌايان، اهي موقعا رڳو وڏن ماڻهن جي ٻارن لاءِ

هوندا آهن، اسان جهڙن ماڻهن جو اولاد وڏ ۾ وڏ نيشنل سينٽر ۾ ڪرسيون سيٽ

ڪري سگهي ٿو، کيس اسٽيج تي بيھڻ جو ڪهڙو حق!

”بابا، مان ڪهاڻيءَ سان گڏ پنهنجو فوتو به ڏيندس.“

هن اکيون ٽمڪايون، منهنجو اندر جهرڻ لڳو. خدايا، غريب جي اولاد کي

ته گهٽ ۾ گهٽ حقيقت کان واقف ڪري پيدا ڪرين ها، هي هيڏا وڏا سڀنا، خواهشون ۽.....

”منهنجا پيءُ“ هن وري سڏيو. جڏهن به خرچي وغيره وٺي هوندي اٿس ته ائين ئي سڏ ڪندو آهي.

”ٺيڪ آ، نه“

”ڇا پٽ؟“ مون کڻي ڪي پاڻ ڏانهن سيريو.

”اهوئي نيشنل سينٽر ۾ تقرير ڪرڻ. پر..... پر بابا....“

اوچتو هن وري اخبار کڻين.

”هتي ته لکيو پيو آهي ته داخلا صرف پاس تي آهي. اها پاس ڪنهن وٽ

هوندي؟“ هن اخبار پڙهندي پڇيو.

”اها بائريڪٽر Issue ڪندو آهي پٽ ۽ صرف ميمبرن لاءِ هوندي آهي.“

”پوءِ تون ڇو نه ٿو ميمبر ٿئين؟“

”مان ٿئين گريد جو ٽائيم ڪيپر آهيان ۽ اتي صرف سترهين گريد کان

پاسون شروع ٿينديون آهن. مون کي پاس نه ٿي ملي سگهي.“

”ڇو نه ٿي ملي سگهي؟“ هن غور سان مون ڏانهن ڏٺو.

”بابا، پاس وٺ نه“ هن ضد ڪيو. هيلٿائين هن جو سڄو وجود ڪڏهن

وساميو پئي ته ڪڏهن ٻريو پئي. هن سڀني ڳالهين کي هن لاءِ ڇو اچي چيڙيو هو.

”الا ڇو مون کي ڇڙ اچي وئي، ڇڙندي چيومانس“ تون اهي ڪم نه ٿو

ڪري سگهين. منون، نه تون سينٽر ۾ وڃي سگهين ٿو ۽ نه وڃي اتي تقرير ڪري

ٿو سگهين، تقرير کي مخصوص ٻار ڪندي ئي سٺا لڳندا آهن ۽ تون انهن مان

ناهين، اسان جهڙا انسان جيڪڏهن تقريرون ڪرڻ ويندا ته پوءِ دڪان ڪير

هلائيندو پٽ؟“

هن ڪجهه چوڻ لاءِ وات کوليو پر کيس شايد ڳالهه سمجهه ۾ اچي وئي

هئي. هن پنو اڇلائي ڇڏيو.

ڪجهه دير سوچي، چيائين ”مان ڪوبه ڪم ڪونه ڪندس بابا. مان

اڄوڪو ڏينهن ننڊ ڪري، سڀاڻي کان پنهنجي ڪم کي لڳي ويندس. عالمي سال

ڪهڙو اسان تي منيون پري لٿائيندو، جو اسان پنهنجو پورهيو ڇڏي رهندا وتون.“

مون غور سان هن ڏانهن ڏٺو

هن چڪي کڻي جي ڪنڊ منهن تي رکي ڇڏي.

ٺٽي جنگ

هن سامهون ڏٺو، ٿڌو سامه ڪڍي، دري جي لوهائين پڙج کي ٽيڪ ڏئي ڇڏيائين. سامهون لڳل شيشي مان هوا اندر اچي سندس وارن کي ڊاهي وئي هئي. هن هڪ هٿ سان رڻي کي مٽي تي ٺاهيو. بس ۾ ڏاڍو گوڙ هو، ڪجهه مسافرن جو، ڪجهه لٽا منگيشڪر جي وچندڙ رڪاڊن جو. هن جو سامه منجهڻ لڳو. سامهون ايندڙ هو، هن کي الاءِ ڪيئن لڳڻ لڳي. هن دريءَ کي بند ڪرڻ لاءِ هٿ وڌايو، پر ۾ ويل ظفر هن ڏانهن جهڪندي پڇيو:

”ڇو هوا نه ٿي وئي ڇا؟!“

”وئي ٿي.“

هن سٺين سڌي نموني ورائيو. هيستائين ڪوشش ڪري هر ڳالهه جي جواب ۾ ٿوريءَ مرڪ جو ڳاڏڙ وڌائين ٿي.

”طبيعت ته صحيح آ نه!“

”ها“

”پوءِ دري پئي بند ڪيئي.“

”ائين مڙئي“ هن هاڻي هلڪو مرڪيو ڦڪي مرڪ، ظفر سڌو ٿي ويٺو ۽ هن وري ماٺ ڪري پڙج کي ٽيڪ ڏئي ڇڏي.

ڪافي دير ٿي وئي هئي، هن کي بس ۾ چڙهي. جيڏي مهل هو چڙهيا هئا، ان مهل بس ۾ هيڪڙ هيڪڙ ماڻهو هو. آهستي آهستي بس ۾ ڀرجڻ لڳي هئي ۽ کيس ان مهل چڙهندڙ ماڻهن جي نظرن کي محسوس ڪندي عجيب فخر جو احساس ٿيو. جن هوءَ ڪن بدشڪل ديون وچ ڪا خوبصورت پري هجي، پرسان ظفر جو وجود (سندس مڙس). کيس ائين لڳو هو، جن هوءَ ڪنهن محفوظ دائري ۾ هجي ۽ الاڻي ڪيئن اهو سڀ ڪجهه هڪ ان وٽندڙ احساس ۾ تبديل ٿي ويو هو. جڏهن هڪ ٻئي اسٽاپ تان، هڪ جوڙو بس ۾ چڙهيو هو. ان جوڙي جو مرد ڪجهه عجيب هو. باقي ماڻي ڏاڍي حسين هئي. نقش پريور ۽ منهن بهڪندڙ، هو ٻئي بلڪل هن جي اڳيان واري سیت تي اچي ويٺا هئا. ظفر جي سامهون مرد هو

۽ سندس سامهون عورت، چڙهن مهل مرد جي ڪلهن تي هڪ ننڍڙو ٻار هو. هن جي ويهن سان هو وچ ۾ ٿي بيٺو. ڪيڏي ڪيڏي مهل سيٽ جي پٺ واري لوهي پٿر تي هٿ هڻي ظفر ۽ کيس ڏسي وات مان آواز پئي ڪڍيائين. ظفر پهرئين ننڍڙي کي ويچارا ڏنا هئا، موت ۾ هن به پنهنجو منهن چٻو ڪيو ۽ ريشمان کي اهو سلسلو نه پئي وڻيو. جيڏي جيڏي مهل ظفر، ٻار جا چيپارا پئي ڪڍيا ته هن موت ۾ پنهنجي ماءُ کي ٻانهن کان پئي ڇڪيو ۽ جنهن وري مڙي ظفر کي ٿي ڏنو. ريشمان کي سندس نظرن ۾ الائي ڇا پئي پاسيو.

هوءَ گهران الائي ڇا سوچي نڪتي هئي. اڃا ڪجهه ڏينهن اڳ ئي ته ظفر ڪن ۾ پٽڪيو هوس.

”خبر آ ڇا؟“

”هون-“ هن اونھون ساھ کڻي چمڪندڙ اکين سان ڏانهن ڏٺو.

”اڳي جڏهن مان ڪراچيءَ مان آئوٽ بيڪ ڪندو هوس نه، ته جڏهن ليڊيز سيٽ تي ڪنهن جوڙي کي ويهندو ڏسندو هوس ۽ جڏهن مرد عورت کي شيشي واري طرف ويهاري ڪا پريور ڳالهه چوندو هو ته منهنجي دل چوندي هئي ته ڪاش! اهو مان هجان.....!“

”ڇو؟“

”اڙي بيوقوف! ان مهل عورت جا رنگ ڏسڻ وٽان هوندا آهن. جڏهن هن جي ڪن ۾ ڪا خوبصورت ڳالهه ڪبي آ.“

”هوندو-“ هن لٽوايو هو.

”هوندو نه، آهي.“

هن زور ڏنو هو. ”ڇڱو آهي بس بابا،“

”ٻڌ،“ هوءَ اوچتو چرڪي پئي.

پٿر تي ائين ئي ڪنڌ رکڻي ڪافي دير ٿي ويئي هيس، ٻاهر تيزيءَ سان وڻ پوئتي سرڪي رهيا هئا ۽ اندر اهوئي گوڙ هو ۽ اهو ساڳيو ئي نظارو هو. دريءَ کان ويندڙ عورت ۽ پيرسان ويندڙ مرد، ڪنهن خوبصورت ڳالهه ڪرڻ لاءِ آتو. ”جي“، هن هڪدم ورائيو. سوچيائين الائي ڪهڙي خوبصورت ڳالهه هوندي.

”هيءُ ٻار ڪيڏو نه خوبصورت آ“ ظفر کيس چوندي پنهنجي نظرن کي نه

موڙيو هو.

اٿين ئي ننڍڙي کي ڏسي رهيو هو.
 ”هون“ ٻار پيارو آهي يا سندس ماءُ؟ اٿين ڇو نه ٿو چوي ته مائٽس ئي وٺي.

هن دل ئي دل ۾ سوچيو. پر اهو جملو ڪيئن اڪلي ها.
 ”اها، ڏاڍو پيارو آ. ڳل ته ڏسينس ڪيڏا نه نرم اٿس.“ هن پنهنجو پاڻ کي Normal ڏيکارڻ جي ڀرپور ڪوشش ڪئي.
 وري به اها چپ. ظفر وري به ماٺ هو. ريشمان کي مونجهه ٿيڻ لڳي. گهران جنهن سفر جو سوچي نڪتي هئي. هي ته ان جي بلڪل ابتڙ هو، سامهون وارو جوڙو بلڪل خاموش هو. مرد ڪنهن اردو ڊائجيسٽ جي مطالعي ۾ مصروف هو ۽ مائي ٻار جي پٺيءَ کي گهيرو ڪيو ويٺي هئي. جيڪو وچ ۾ سيت تي بيٺو هو. اٿين ويهن سان سندس اڌ منهن ريشمان طرف ۽ سڄو رخ ظفر طرف ٿي ويو هوس. ريشمان جا خيال وري پٽڪڻ لڳا.

”هون، چپ- رُوح ته ڪيئن نه بيدرديءَ سان استعمال ڪئي اٿائين به صحيح ڪانهي. باقي رڳو نقش سٺا اٿس ته ڇا ٿي پيو.“
 ”بيچڙي سويل ڪيئن نه ٻانهون مٿي ڪري سڀني ڪڍي وارن ۾ ڪانٽا ٿي وڌائين. اهو به نه پيو شرم اچيس، ته پويان غير مرد وينا آهن. پر غير مرد به ڪٿي اک کين، مجال آ جو مڙن.... هي ظفر به ته آ نه، ڪيئن نه گهر ۾ قسم ڪڏندو آهي ته شاديءَ کان پهريائين تو کان سواءِ اٿين هوس، هونئن هوس. اڃا ٿي مهينا مس ٿيا آهن شاديءَ کي ته ڪيئن نه متجي ويو آهي. هون! ”ڏوڙ ڏائين. اٿي ڄاڻي“
 هن رن جو ڪهڙو ڏوهه پنهنجو مرد جو اهڙو هوندو ته پرائيءَ کي ڇا ڪبو....!“
 هوءَ مائيءَ تان نظرون هٽائي، سامهون درن مٿان تڪين تي لکيل جملا پڙهڻ لڳي.

”آرام سي اترين، آپکي آمد ڪا شڪريه“
 ٻئي عدد فلمي شعر هئا ۽ هڪ جملو ٻيو به هو ته ”آڏي سواري ڪو سيت نهي مليگي.“ آڏي سواري“ کيس وري اٽائي ڇا ٿيڻ لڳو. هن سامهون بيٺل ٻار کي ڏٺو. اسان کي به جيڪڏهن اولاد هجي ته ”اهڙو“ پر اهڙو ڇو. ان بيچڙيءَ جي تخم مان ڄاول آهي. ان جهڙو ڇو؟ پر مان اهو ڇو ٿي سوچان، هو ٻارا معصوم، هن جو ڪهڙو قصور، پر مون کي ٿي ڇا ويو آ، ڇو ٿي مان اهڙيون سوچون ذهن ۾ رکان.

ڪنهن ڪتاب ۾ پڙهيل هڪ جملو توڙي اچيس. هر ڪا عورت پنهنجي
مرد کي پنهنجي ذاتي ملڪيت سمجهندي آهي. پوءِ جيڪڏهن اها ڪنهن ٻئي جي
هٿن ۾ ويندي ڏسي ته سندس وجود ۾ ٿڌي جنگ شروع ٿي ويندي آ، اهائي
جنگ جنهن جو Seize Fire ڏاڍو ڏکيو هوندو آهي.

ڪٿي منهنجي اندر ۾ اها ٿڌي جنگ ته شروع ڪانه ٿي ويئي آ، مون کي
ٿي ڇا ويو آ، اڄ ته هي سفر به انگهي پيو آ، هڪ ته هيءُ عيد جو موقعو به عجيب
آ، هر ٻن منٽن تي اسٽاپ اڄ ته ڄڻ ۴۰ ميلن تي نه وڃڻو آ، ڄڻ ڪي هماليه سر
ڪرڻي آ، پر اهو مون کي ائين ڇو ٿو لڳي! ان ڪٽيءَ رن جي ڪري، پر مان ان
کان ڇو ٿي نفرت ڪيان، ڇا ٿي ڪري هوءَ مون کي..... مون سان نه ته ظفر
سان ته ڪري ٿي. پر ڇا-؟ اک ٽپت ٻيو وري ڇا-! پر.....

اوچتو هڪدم بس ٻيهي ويئي هن ٻاهر ڏٺو، تنڊوالهيار هو هن علائقي جو
مڪيه اسٽاپ. بس ٻيهي ويئي ته ڪيترا مسافر لٽا ۽ چڙهيا، گوڙ ڏاڍو وڌي ويو.
الائي ڪيترا ننڍڙا ڇوڪرا، بس ۾ ڌوڪي آيا.

ڪوڪ، ايل، فنٽا، ٽڏيون بوتلون.....!

سنبوسا، پڪوڙا، چولا، ڊبل، چونرا.....!!

”ڪوڪ هلندي“، ظفر پڇيس.

”نه“

”ڇو نيڪ ته آهين؟؟؟“

”ڇو ڇا ٿيو اٿم“، ڪجهه نرم ٿيندي چيائين.

”الائي ٿوري پيلي ٿي لڳين-!“

”نه نه، ڪجهه ڪونهي ٿيو، توهان پيشو.“

”نه- مان، ائين ڪيئن بيان- نهيو،“

هوءَ ڪجهه نه ٿي ڪڇي. ظفر سوچيو، ”چوندي نهيو ڪٿي پيون ٿا.“ پر

ڪيس ماٺ ڏسي پاڻ ڀرسان واري لهي ويل مسافر جي سيت تان اخبار کڻي پڙهڻ
لڳو.

سامهون وارن پاڻ لاءِ پيپسي ۽ ننڍڙي لاءِ فنٽا گهرائي هئي. هوءَ الائي ڇا

ٿي محسوس ڪري.

هيءُ ظفر آهي ٿي تصوراتي، سوچيندو هوندو ته هر جوڙو ڪوڪس

پيئندي ڪيئن ٿو لڳي. ڪاش! ڪٿي مان ها ڪيان ها.

هوءَ ظفر ڏانهن مڙي ٿي ڏسي. هو اخبار تو پڙهي. سندس انداز مان ته ڪا ڳالهه ڪانه ٿي سجهي. الاءِ هوءَ ڪاوڙيل آهي. ڪن نه هوءَ ور به ڪجهه نه ٿي ڪڍي.

ماٺ ڪري سامهون ٻرائيور جي سامهون لڳل ”انورڊ آئيني“ ۾ ٿي ڏسي. هيڏو ننڍڙو آڀر ڪيئن نه سجهي بس جي مسافرن جا چهرن ان ۾ نظر ٿا اچن. ائين ئي جيئن عورت جي دل ۾ سندس مرد جا عيب ثواب ڍڪيل هوندا آهن. هن بس جي مسافرن جيان ڪچا ڪچ پريل، هوءَ به ته هر ڪاٺي عورت مجبور ٿي هوندي آهي. مون کي به اڄوڪي ڳالهه کي ڇڏڻو ٿي پوندو. اها ڪا پهرين ٿوري آهي. الاڻي ظفر ڪيترن ئي سان اک ٽٽ ڪئي هوندي!! پر هيءُ سڀ ڇا آهي، مون کي ڇا ٿي ويو آ.

هوءَ وري ذهن کي جهٽڪي دريءَ کان ٻاهر ٿي ڏسي الاڻي ڪيڏي مهل بس وري هلڻ شروع ڪيو. هن سامهون واريءَ جي مڙس ڏانهن ڏٺو. بيحد خاموش ۽ مغرور پئي لڳو.

ايڏو ته سهڻو آهي، پوءِ به ظفر کي ٿي ڏسي. اک ٽٽ سان، اهڙيون رنون! رب سائين ڪو پڇين.

هن ٻارڙي ڏانهن ڏٺو جنهن هاڻي فٽا گلاس ۾ لاهي پيش شروع ڪئي هئي بوتل شايد، بس هلڻ مهل واپس ڪري ڇڏي هائون. گلاس اڃا اڌ هو. ڪيڏيءَ مهل پئي پيو ته ڪيڏيءَ مهل نه! ڪڏهن بيٺو ٿي ته ڪڏهن ويٺو پئي.

مرد جي منهن تي اڻ وڻندڙ تاثر پئي آريا. ماڻيءَ هر هر ٻار کي سنڀاليو ٿي. پر هن سان به عجيب حالت هئي. ٻار جي ڪپڙن جي ٽوڪري سنڀالي يا- ٻار. هن وري اکيون پوري ڇڏيون.

کيس لڳو هوءَ ڄڻ اندر ٿي اندر ۾ ٿيندڙ جنگ وڙهندي هجي. ”هيءَ رن پرڄاڻي ته ٻار پئي، پوءِ مڙي مڙي اسان کي ڇو ٿي ڏسي-“!!!

هن وري به بڙچ کي ٽيڪ ڏئي ڇڏي. الاڻي ڪئين لمحا سرڪن ٿا. ٻاهر ڇا ٿو وهي واپري، هوءَ ڏسڻ نه ٿي چاهي. اکيون پوريل ٿي اٿس. الاڻي ڪيتري دير کان پوءِ کيس لڳي ٿو ڄڻ هو پهچڻ وارا ٿي آهن. هوءَ دريءَ کان ٻاهر ٿي ڏسي ٻاهر شهري علائقو شروع ٿي ويو آهي. هوءَ ڀرسان رکيل چپيءَ ۾ سامان کي خيال سان ٿي ڏسي. کيس پهرئين اسٽاپ تي لهڻو آهي. ظفر هن ڏانهن مرڪي ڏٺو. ريشمان موٽ ۾ مرڪندي سامهون واريءَ ماڻيءَ کي ڏٺو. هوءَ هنن کي ٿي ڏسي

رهي هئي. ريشمان کي پاڻ ڏانهن ڏسندي ڏٺائين ته ڪنڌ ڦيري ڇڏيائين. ريشمان کي جڪ اچڻ لڳا، او- ائين. نه ڪڍجانءِ اک-!!

سامهون واري مرد کين ڏسي وڃ رستي تي رکيل بيگ کي پاسيرو ڪرڻ لاءِ جهڪيو. سندس جهڪڻ تي بينل ٻار جي هٿ مان گلاس ڇڏائجي ويو. گلاس ۾ ٿوري فنٽا رهيل هئي. مرد جي ڪلهن وٽ هلڪو نارنگي رنگ ڇانئجي ويو. هن بيگ کي ڇڏي، مائيءَ کي گهوريو.

”بيوقوف! روڪيو هيومانءِ نه، هن مان هٿ نه ڪڍجانءِ، ڪرايئي نه خواري.“ هن جو لهجو نه هو ڄڻ ٽانڊا هڻا جيڪي اڇلايائين پئي. ريشمان کي لڳو ڄڻ هو هڪ خوبصورت آتشدان هجي.

مائيءَ جو ڪنڌ جهڪي ويو. ماٺ ڪري چٻيءَ مان رومال ڪڍي مرد جي ڪلهي کي صاف ڪرڻ لڳي. ظفر، ريشمان کي ڏسي، بس بيٺل تي مرڪي پهريان لهڻ جو اشارو ڪيو. هوءَ لٽي ته پاڻ بيگ کڻي سندس هٿن وارو ٿيلهو به کائڻس کان ورتائين.

”هلو، سرڪار- هٿن خالي، ٻار لاءِ بندو ٿي ڪافي آهي“ بس اڃا بيٺي هئي، ڪجهه مسافر لٿا پئي. ريشمان مڙي دريءَ ڏانهن ڏٺو، پويان عورت هن ڏانهن ڏسي رهي هئي. ريشمان کي سندس نظرن ۾ الائي ڇا نظر آيو جو هن هڪدم ڪنڌ ڦيري ظفر سان گڏ هلڻ شروع ڪيو. کيس ائين لڳو ڄڻ سندس وجود جي تڙي جنگ ان هڪ نظر سان (Seize Fire) ٿي ويئي هئي.

احساس

ڪنڊيءَ جي لوڙهي پريان ڄڻ ماته مٿل هو. گوڙ جي ڪري آسمان تقريباً مٿي تي ڪڇي آيو هو. ٻيا تماشاڻي ٻاهر لوڙهي جي پريان ڪلن ۾ ڪيرا لڳا پيا هئا. اندر تاڙيءَ جو ٻڙڪو ۽ گار جو ٽڙڪو لڳو پيو هو. اها ڪڏڙن جي مڙهي هئي، جنهن ۾ اڄ حاجي خيريءَ ڪڏڙي اچي گوڙ ڪيو هو. گارين سان گڏ هو تاڙيون به وڄائيندو پئي ويو. اندر ٻيا ساٿي هن کي خاموش ڪرائڻ جي پريور ڪوشش ڪري رهيا هئا، پر هو بار بار ايو ٿي پئي ويو، اصل هٿ ٿي نه پئي آيو.

”اڙي، اهو مارل جو ٿر ملي ته سهي“ هن وري تاڙي هڻڻ ”خبر نه ڏيانس ته ڪڏڙي جي مار خبر نه چار، هوندا ماءُ جا لالا، اڙي اسان کي ٿا تنگ ڪن، پيشيان اسان.....“

هن ڪجهه وڌيڪ چوڻ چاهيو، پر نازل هن جي منهن تي هٿ رکي ڇڏيو

”بس ڪري حاجي، هاڻي ڪٿي ٿڌو ٿي.“

”اڙي پر مان“ هن وري سٽون ڏئي، پاڻ ڇڏائڻ جي ڪوشش ڪئي. نازل هن کي مضبوطيءَ سان جهليو، هو اتي ئي ويهي رڙيون ڪرڻ لڳو.

”هن پيري ڇڏيو مانس ته حاجي خيريءَ مان نالو مٽرائي، پيٽو خان رڪرائيندس، ملي ته سهي.“

هن وري تاڙي هڻڻ، پر اوچتو چپ ٿي ويو. سامهون هن جو گرو پئي آيو. حاجي هاڻي ائين ڪڇي جيئن ڀٽ. شامل جي اچڻ سان، هرڪو ٿڙي پڪڙي ويو. هو به ماٺ ڪري ويهي رهيو.

ڪڏڙن جي اها مڙهي، شهر کان گهڻا سال اڳي ٻاهر وسيل هوندي هئي پر پوءِ آبادي وڌندي وڌندي هنن حدن تائين اچي پهتي هئي. هينئر به جڏهن هي مڙهي وچ ۾ نه ته به ڪنڊ پاسي تي هئي، اتي اهڙا جهيڙا عام هئا، تقريباً روز ڪونه ڪو ڪڏڙو ڪنهن نه ڪنهن سان وڙهي ويهندو هو، پوءِ اهو جهيڙو تاڙيءَ جي ٻڙڪي ۽ گارين جي ڌم جي ڪري چوڏس ڪنهن خوشبوءِ وانگر وڪيرجي ويندو هو.

مختلف ڪڏڙا پنهنجين ڪوئين مان نڪرندا وڃ تي اچي گڏ ٿيندا هئا، جتي

جهيڙو پيو هلندو هو. پر پوءِ گهڻو ڪري سندن گرو، شامل جي اچڻ سان اهو جهيڙو تري ويندو هو. جهيڙي واريون قريون به ڏينهن رنل هونديون هيون ته تئين ڏينهن وري پرڄي وينديون هيون، آخر چڪر جو ڪڏهن ڪڏهن گڏ ڪندا هئا.

سندن چڪر هفتي ۾ ٻه ٿيندا هئا، هڪ خميس تي پيو سومر تي. اهو سڄو ڏينهن هو سڀ گڏجي شهر جو گشت ڪندا هئا ۽ شهر وارن کان ”مهراج“ وصول ڪندا هئا، شهر وارا به ساڻن چڱيءَ طرح واقف هئا. پوءِ ڪٿي پان، ڪٿي پڪوڙا، کائيندا پيئندا، هو سڀ پنهنجو پنهنجو ڪوٽ وٺي ايندا هئا. انهن سڀني ۾ حاجي خيري ڪاوڙ جو تڪو هوندو هو. شل نه ڪير ڪڍي، بس پوءِ جنڊن ۾ هٿ هوندا هئا حاجيءَ جا ۽ همراهم هوندو هو چڪرن ۾. سڀ حاجي کان لنوائيندا هئا، مڙهيءَ جو هرڪو رهواسي هن کان ڪن ڪندو هو.

سندن مڙهي به عجيب هئي، چئن ئي طرفن تي ٺهيل ڪڪائون جهوپڙيون هونديون هيون، هڪ وڏو ميدان هو ۽ بس لڀو لڳل هڪ وهنجڻ جاءِ ۽ ڪاڪوس وغيره هو. هو سڀ پنهنجو پنهنجو کاڌو الڳ الڳ پچائيندا هئا، ها ڇانهن سڀني جي گڏ چڙهندي هئي.

اها ٽپهريءَ جي مهل عجيب هوندي هئي، جڏهن هرڪو پنهنجو پنهنجو پيالو کڻي اتي اچي ويهندو هو. سج جا پاڇا لڙي چڪا هوندا هئا، اڌ ڇانو ۾ پنجن ڇهن کتن تي هو ويهندا هئا ۽ هڪڙي الڳ کت تي هنن جو گرو شامل ويهندو هو. گرو جو ڪمرو به الڳ هو، جنهن ۾ هو اڪيلو رهندو هو نه ته هوشن هر ڪوٺڙيءَ ۾ ٽي ٽي جڙا رهندا هئا.

سندن گر طبيعت جو مائو هوندو هو. شامل فقير جي طبيعت رب ساڻيءَ عجيب خلقي هئي. هو ڪنهن کي اکر ڪونه ڪڍندو هو، ها، منهن ۾ عجيب رعب هئس. ان ڪري وڙهندڙ بڪ جهڪ ڪندڙ به کيس ڏسي چپ ٿي ويندا هئا ۽ اهوئي سبب هو، جو اڄ حاجي اجميري به چپ ٿي ويو هو.

چڪر مهل سندن ٻه ٽوليون ٿي وينديون هيون. هڪ ٽوليءَ ۾ حاجي خيري ليڊر جي حيثيت سان هلندو هو. ٻنهي مان هڪ ٽولي ڏکڻ اولهه طرف ته ٻي اتر اوڀر طرف ويندي هئي. گشت مان واپسيءَ تي هو اچي هڪ هوٽل وٽ گڏ ٿيندا هئا جتان پوءِ هو گڏجي مڙهيءَ ڏانهن موٽندا هئا. اها هوٽل چوڪ جي ڏکڻ طرف هئي، پاسي ۾ شاهي بازار هئي. جيڪا پڻ ان چوڪ تي اچي ختم ٿيندي هئي.

گهڻو ڪري حاجي خيريءَ وارا چڪر پورو ڪري اڃ هٽل واري کان ڄانهن پي، پوءِ مڙهي ڏانهن ويندا هئا، هونئن به سندن موت شاهي بازار کان ٿيندي هئي. سندس چڪر مهل ڪيترائي ٻار کين چيڙائيندا هئا، حاجي خيري پاڻ ته چپ هوندو هو. باقي سندس ٻيا ساٿي هوا ۾ هٿ لهرائيندي ۽ ٽاڙيون وڄائيندي سندس پويان ايندا هئا، حاجي پاڻ نه سرخي پاڻوڊر ڪونه ڪندو هو، باقي ٻين سڀني کي لالي، سرخي ۽ پاڻوڊر خوب ٿڌيل هوندو هو.

حاجي پٺيان ايندڙ ٻارن جي چيڙائن جي ذري به پرواهه نه ڪندو هو، پر ڪجهه ڏينهن کان شهر مان آيل هڪ چوڪرو سندن ڪڍڻ هٿ ڌوئي پيو هو، خاص طور تي اسارو حاجي ڏانهن هوندو هئس. هو جيڏانهن جيڏانهن ويندو هو، چوڪر تيڏانهن تيڏانهن ايندو هو. شهري ٻار هو، ان ڪري چيڙائن به خوب پئي آيس. بس هن جا نعرا هوندا هئا ۽ ٻارن جون رڙيون. خبر پئي ته اهو مارل جو پٽ هو. اها هڪڙي شريف عورت هئي، پٽ الاءِ ڪنهن تي ويو هئس. پئس جو لڏلو هو ۽ هونئن به ماڻهو ان ڳالهه جي ته ڪا پرواهه ئي ڪونه ڪندا آهن ته ڪڏڙا به ڪي انسان آهن، سو چوڪرو ڏينهن ڏينهن زور هو. هاڻي ته ٻچو ٻچو سندس چيل نعرا ورجائڻ لڳو هو، ”ٻوٽي ڪبي يا چيڙو“ هڪ ٻار پڇندو هو.

”چيڙو- چيڙو.“

۽ اڄ به حاجيءَ کي اهائي ڪاوڙ هئي ته اهو چوڪر مون کي هٿ لڳي ته مزو چڪايانس.

۽ پوءِ الاءِ ڪيئن هڪ ڏينهن ڳالهين ئي ڳالهين ۾ حاجي ڄڻ آڻوٽ ٿي ويو

هجي.

”هن چوري جو ڳاڙهو وات بند نه ڪيم نه ته“ هن پسو ورايو ان مهل ڪيترائي ڪڏڙا اتي وينا هئا، نازل، مٽو ۽ جمنو وغيره سڀ حاجيءَ جون ڳالهيون غور سان ٻڌي رهيا هئا.

”جيڪڏهن نه بند ڪري سگهيس ته گر جو قسم هي مڙهي ئي ڇڏي ڏيندس. هڪ وارو رڳو ملير ته ڪن نه بند ڪيانس، ڇپ نه پٽيانس ته حاجي نالو ڪانهيم“ هن گوڏي تي ٽاپ هڻي، ڄڻ سندس گوڏو ڪو دهل جو ساڻو پاسو هجي.

سڀني کي خبر هئي ته حاجي هن مڙهيءَ جو سالن کان رهاڪو آ، مڙهي ڪيئن ڇڏيندو، پڪ ان چوڪري جون پاڙون پٽيون ۽ ٿيو به ائين، اڄ اهو مارل جو

پت نيٺ حاجيءَ جي ور چڙهي ويو.

اڄوڪي چڪر ۾ حاجي سيني کان پريان پئي آيو، ٻيا ڪڏڙا هن کان اڳيان هئا. مارل جي پت کي خبر پئي ته هو وري پنهنجي ڪرت کي لڳي ويو اڄ ته حاجي به ساڻن گڏ ڪونه هو، هن جا نعرا وڌي ويا.

”هونئي ڪيبي يا چيچڙو.“

”چيچڙو- چيچڙو.“

حاجي پويان اچن ڪپڙن سان آيو پئي، اڄ هن رڻو به ڪونه پاتو هو، چوڪري کي خبر ئي نه پئي سگهي هئي. جيستائين ٻيا ٻڌائينس تيستائين حاجيءَ جو هٿ سندس گچيءَ ۾ پئجي ويو هو.

”هاڻي ٻڌاءِ، چيچڙو ڪپڙي ڪن هونئي ڏيان؟“ حاجي جو لهجو سخت ٿي ويو. هٿ گچي وٽ سختي سان ڪپي ويس، چوڪري جا دوڏا نڪري آيا، ماڻهو پري کان ڏسندا رهيا ڪنهن کي به ويجهو اچڻ جي همت نه ٿي.

نازل ڪڏڙو وري ڊوڙندو آيو.

”چڏ حاجي چڏ چوڪريءَ کي.“ هن لڏندي لڏندي چيو، حاجيءَ هٿ ڍرا ڪيا پر ڇڏيائين ڪونه.

”هاڻي ٻڌاءِ موٽا“ هن هڪ هٿ سيني تي هنيو. ”اڙي مون سان مستي ڪندو هئين..... ڪڏڙي سان..... خبر اٿئي ڪڏڙي جي مار خبر نه چار. اسان ملنگ، تو اسان کي تپايو. اڄ ته مان توکي ڪونه ڇڏيندم.“ هن نازل کي ڌڪي ڇڏيو. چوڪري کي ڪنن مان جهلي ڄمات هڻڻ تي ئي هو، چوڪر کان رڌ نڪري وئي.

”امان ڙي، آئيندي ڪونه ڪندس، بس آئيندي نه ڪندس، اڄ بخش ڪر آئيندي ڪونه ڪندس.“

حاجيءَ وري به نه ڇڏيس، ڪنن مان جهلي به لوڏائي ڏنا هئين ته چوري تيسي مان چڻي وڌو ”پنهنجو پت هجڻي ته پوءِ به ائين مارينس.“

الائي ڪيئن حاجي جا هٿ ڍرا ٿي ويا، منهن تي عجيب احساس اچي ويس ڪنن ۾ ڄڻ هوا جهڙا هلڪا لفظ هجن ”اولاد..... پنهنجو اولاد.“

هن جو ڪنڌ جهڪي ويو. جهڪي چوڪري جي ڳاڙهي ڀاڙي کي چمي ڏئي ڳرائڙي پاتي هليو ويو. چوڪري جي جند واهه جي چٽي هئي، هرڪو حيران هو ته حاجيءَ هن کي ڇڏيو ڪيئن.

بشي ڏينهن صبح جو خبر پئي حاجي خبري مڙهي ڇڏي هليو ويو.

ٺٺڪ

قائم، ماءُ ڏانهن ڏٺو. مائس منجيءَ جي پائي کي ڪنجيءَ سان چلهي رهي هئي. هوءَ ٻئي ڇپ هئا. هو ماڻ ڪري پٽ کي ڏسڻ لڳو. منهن گهنجیل هئس، ڪاوڙ اکين مان ڇڻ ٿيا ڏئي نڪرڻ لاءِ آئي هئس. هن پنهنجون اکيون پٽ تان هٽائي ماءُ تي ڪپائي ڇڏيون. مائس وڏو ساهه کڻي، پنهنجو ڪنڌ ڦيرائي ڇڏيو. ڦيرائڻ جي باوجود به ڪنڌ جو خمر وڌي ويو هئس.

هن ٿڌو شوڪارو هڻندي چيو ”پوءِ“

مائس ماڻ ڪري ساڳي حالت ۾ ئي ويٺي رهي. اکين مان لاجاري بکي رهي هئس. قائم کي ماءُ جي حالت جو ٽڪو به احساس نه هو.

”امان، مان توهان کي آهيان، آخر ڪي هٿائين هو ائين بيحيائيءَ جو بازار کوليو ويٺو هوندو.“

”ابا،“ مائس مس مس ڪچيو ”ڇا ڪيائس، جوان پٽ آهي، ڏاڙهيءَ سان. ڪيئن روڪيائس“

”تون نه روڪينديئس ته مان ڏاڙهي پٽيندو مانس، اها ڪهڙي شرافت آهي، گهر ۾ نياڻيون سيائون آهن، ائين ته ته ڪندي مزو ٿو اچيس ڇا؟“

”ابا، آخر هاڻي ئي ته شادي ڪئي اٿس، اڃا ٿي هفتا مس ٿيا اٿس.“

”ته ڇا ٿي پيو. شاديون اسان به ڪيون، اسان کي به زالون پياريون آهن، پر ان جو مطلب اهو ٿوري آ ته هوڏانهن ڪمري جو در بند هوڏانهن ته ته شروع رات جو سمهه تڏهن به جوئس ۽ پاڻ اندران پيا کلندا، منجهند جو اڄ ته به اها ڪڇ ڪڇ لڳي پئي آهي، آخر ڪو ديد ڪو شر ڪو شرم به اکين ۾ اٿس يا نه؟“

هو ماءُ کي ڏٺو رهيو. هوءَ ماڻ ڪيو منجيءَ جي پائي جي ڪرڙيل حصي کي ڏسندي رهي. اندر ۾ الاءِ ڇا هئس، ٻاهران ته مڪمل ضابطو پئي ڪيائين. ان مهل ڪمري جو در کليو. ناصر، ٻاهر نڪري، دالان مان نڪرندو، گهڙا منجيءَ ڏانهن هليو ويو.

قائم ماءُ کي ڏٺو، هوءَ پٽ کي ويندو ڏسي رهي هئي.

ڀاڻس ڪجهه پري ويو ته هن ماءُ کي چيو ”مان وڃان ٿو سمهڻ، سمجهائي ڇڏينس ته آئيندي ائين نه ٿيڻ گهرجي، مان اها بيهودگي وڌيڪ برداشت ڪونه ڪندس“

اتان اتي هو سڌو پنهنجي ڪمري ۾ هليو ويو. در زور سان بند ڪري ڇڏيائين، وڏو نڪاءُ ڪري شايد ماءُ کي پنهنجي ڪاوڙ جو اظهار ڪري پئي ڏيکاريائين.

هن جي ماءُ ائين ئي منجيءَ تي ويٺي هئي.
ناصر پاسي کان لنگهيو، ماءُ ڏانهن ڏٺائين ته مرڪي ڏٺائين.
”ڇو امان، ننڊ نه ٿي اچيو ڇا. هينئر ته ڪافي ڪاڙهو آهي، ڪمري ۾ وڃين سمهو نه.“

”ها پٽ، وڃي سمهان ٿي، تنهنجي به ننڊ ڦٽي آهي ڇا؟“ هن دل جي طوفان کي لڪائي ڇڏيو.

”نه امان، هو.... سلما کي اڃ لڳي هئي، پاڻي پيئڻ ته سوچيم ان لاءِ به ڪٿي وڃان“ هو ڪجهه شرمائجي ويو. آخري جملو چڻ ته الاءِ ڪيئن اڪليو هئائين. گلاس مان پاڻي ڪجهه چلڪي پيو هو. مائس مرڪي ڏٺو.
هو ماءُ کي ڇڏي ڪمري ڏانهن هليو، در وٽ پهتو ته مائس سڏ ڪيو.
”ناصر“

”جي امان“ هن مڙندي ورائيو.
”پٽ.... هو.... سلما کي پاڻي ڏئي، ٿورو ٻاهر اچجانءِ...“ تو ۾ هڪ ڪمر اٿم“ هن همت ڪري چئي ڏنو.

”مون ۾ امان“

”ها، تو ۾“

”ڇڱو به منت.“

هو در کولي اندر هليو ويو. هوءَ اٿي ويٺي رهي. پٽ جي ڪوڪي ۾ تنگيل تسيهه ڪئي الله الله پڙهڻ لڳي.

ناصر جي شاديءَ کي اڃان ٽي هفتا کن مس ٿيا هئا. نئين نئين ۽ پسند واري شادي ٿي هئس ان ڪري زال سان قرب مڙئي گهڻو هئس. رات جو به ويٺا زال مڙس دير تائين پاڻ ۾ کلندا ڳالهائيندا هئا ۽ اها ڳالهه وڏي ڀاڻس قائم ڪي نه پئي وئي. هينئر به هن ماءُ سان اهڙي ڪجهه ويٺي چيو. هوءَ قائم ڪي ڪجهه

ڪونه چئي سگهي هئي، حالانڪ کيس خبر هئي، ته جڏهن هن نئين نئين شادي ڪئي هئي ته ڇا گهڻايو هئائين. حقيقت ۾ قائم چالاڪ ماڻهو هو. هو ڪلندو هو تڏهن به آهستي جيئن ٻاهر آواز نه اچي.

ناصر، ماءُ وٽ اچي زور سان ڪنگهيو. ”امڙ، اچي ويو ڇا ڪو جهوٽو“ هو اتي ئي پٽ ۾ ويهي رهيو.

”اتي ڇو ٿو ويهين، ڪپڙا ڪن ٿي ويندي، اتي منجي ڪٿي اچ“ هن پٽ کي ٻانهن کان وڃي اٿاريو، ڏاڍو لاڏلو اولاد هئس.

”جڏهن امان“ هن ٻانهن ڇڏائي ”اتي چڱو آهيان، ميرا ٿيا ته سلما ڪٿي ڏوٽي ڏيندي پيو ڇا؟“

”نڀاڳا، اڃا هن جي هٿن جي ميندي ئي ڪانه سڪي آ ته مان ڪائنس ڪم ڪرائينديس، چڱيون ٿو وايون وائان ڪڍين.“

هو وات کولي ڪلندو رهيو. وڏا وڏا ٽهڪ پئي ڏنائين، رنگ ڪلڻ جي ڪري ڳاڙهيٿڙو پئي ٿيس. هوءَ ماٺ ڪري پٽ کي ڏسندي رهي.

اوچتو سندس ڪلڻ کي ڄڻ بربڪ لڳي وئي هجي.

”امان توهان ڪو ڪم چيو ٿي مون کي.“

”ها پٽ، هو....“ هوءَ سوچ ۾ پئجي وئي. چوانس نه چوانس ۽ ان مهل اوچتو الاءِ ڪيئن قائم جي ڪمري مان ٽهڪن جو آواز آيو، هو ۽ جوئس الاءِ

ڪهڙيءَ ڳالهه تي کلي رهيا هئا. هوءَ ڇرڪجي پئي ”ڇاهي ناصر؟“

”ڪجهه نه امان، هو، ادا ۽ ڀاڄائي ڪنهن ڳالهه تي ڪليا هئا، خير توهان ڪو ڪم پئي چيو.“ هو معصوم نموني سان ماءُ ڏانهن ڏسي رهيو هو.

هن جي ماءُ ڏانهن ڏسندي رهي. سندس دل تان ڄڻ وڏو بار لهي ويو.

وڏو ساهه کڻي چيائين ”ڪم وري ڪهڙا هوندا پٽ. تنهنجا ٽهڪ ٻڌي

ڏينهن ٿي ويا هئا، ان لاءِ گهرايو مائين ته ڪجهه پل مون سان به گذارين، هوشن ته واندڪائي ئي ڪانهي.“

ڪوهيڙي ۾ ويڙهيل يادون

مان ڪافي هائوس جو در بند ڪري ٿو ڇڏيان. ڪڙڪي تي ويل مون کي غور سان ٿا ڏسن، مان لٺائيندو ڪنڊ واري ٽيبل تي وڃين ٿو ويهان. ذهن عذابن ۾ گرفتار اٿم. مان پاڻ کي هيڪلو ٿو ڀانڻيان. پرلي پڪيل دنيا ۾ جن مون کي اهو احساس ڏياريندي هجي ته هن جو مون سان ڪوبه واسطو نه هجي ۽ جن مان هن جو مائيلو پٽ هجان.

بيرو مينو (Menu) کنيو بيٺو آهي ”آرڊر سر.“

منهنجي ذهن ۾ هڪدم تون ٿي لهي اچين، ها..... شيري تون، پنهنجين تمام تر جاودائين سميت، پنهنجين تمام محبتن ۽ نفرتن سميت ۽ پنهنجين سڀني ادائن سميت. هونئن به مون توکي وساريو ئي ڪڏهن آهي.

”مومي- پاڻ اڄ ڪولڊ ڪافي پيئنداسين“ تو پيري کي پاڻ ڏانهن ايندي

ڏسي چيو هو.

”چري آهين ڇا. ٻاهر سيءُ انسان کي قلبي بڻائي ٿو ڇڏي ۽ تون ڪولڊ

ڪافي پيئن ٿي چاهين.“

”ها، بس مان پيئندم“ تو ضد ڪيو هو.

مون زبردستي پيري کي چيو ”ڪافي.... دو“

”نه نه هڪ ڪولڊ.....“

”نه نه ٻئي هات“

”نه هڪ ڪولڊ هڪ هات“

۽ بيرو ويچارو حيران ٿي ويو هو. ”سر- ڪيا لائون؟“ هن کي اسان جا

هڪ ٻه سمجه ۾ نه پيا آيا.

”جاؤ، ڊيڪٽي نهين ميني ڪولڊ ڪافي ڪها هي، بس دونون ڪولڊ لانا،

اسي پي پيئي پڙي گي.“ تو مون ڏانهن ڏسي وڌي ادا سان پيري کي ڏٺائين هو.

”سر“ بيرو الاءِ ڪڏهن کان بيٺو آهي.

”اوه..... ڪولڊ ڪافي“

مان هن کي آرڊر ڏئي اڪيون پوري ٿو ڇڏيان.

هتي ايوبيہ ۾ سيءُ به تمام گهڻو آهي. اجهو آتشدان ۾ پيري ڪجهه ٻيون ڪالينون وڌيون آهن، ڪالين جي مٿان سندنل برڪيل آهي ان ڪري انهن جو دونهون ڌڀ نه ٿو ڪري. ٻاهر رج لڳي پئي آهي. رستا ويران آهن. ڪو ڪو ماڻهو ڪيڏي ڪيڏي مهل جڏهن اندر اچڻ لاءِ در کولي ٿو ته شيشن جي پريان منتظر سيءُ جو جهٽڪو اندر ڌوڪي پوي ٿو ۽ پوءِ ويٺل ڄڻ سيءُ کان ٻيڄڻ لاءِ سڏا ٿي ٿا وڃن. پر پوءِ در بند ٿيڻ ڪري، سيءُ منجهي پوي ٿو، گرميءَ سان مقابلو ڪري نه ٿو سگهي، ختم ٿي ٿو وڃي. بلڪل ائين جيئن منهنجو پيار تنهنجين نفرتن سامهون بيهي نه سگهيو.

سامهون واري اها ٽيبل جنهن تي اڳي تون ۽ مان گڏ ويٺا هئاسين، هڪ جوڙي سان ڀريل آهي. چوڪرو مرڪي چوڪريءَ جي هٿن تي هٿ ٿو رکي، هوءَ شرمائجي هن جي ڊگهي ڪوٽ ۾ منهن ٿي لڪائي ۽ مان نظرون هٽائي ٿو وٺان، مٿان هو اهو محسوس نه ڪري وٺن ته ڪير هنن کي ڏسي پيو نه ته.....

”مومي- تنهنجو ڪوٽ ڪيترو نه گرم آهي“ تو پنهنجو منهن منهنجي ڪوٽ ۾ لڪايو، مون تنهنجي هٿن کي پنهنجن هٿن ۾ جهلي دٻايو هو. ”۽ سينو“ مون شوخيءَ مان پڇيو هو.

”ان ۾ ته مان ويٺي آهيان نه“.

تو اشاري سان دل کي ڏيکاريو، مان وڏي ويس، تو تي جهڪيو ٿي هٿس ته تو اشارو ڪري چيو هو ”خيال ڪر، هو سامهون وارو ڏسي پيو.“

۽ ان سامهون واري دريءَ جي ڀرسان ٽيبل تي هڪ ماڻهو ويٺو هو، جنهن اسان کي ڏٺو پئي. هو شايد اڪيلو هو، مون کي هن تي افسوس آيو. تون سڌي ٿي ويٺي هئينءَ ۽ پنهنجو هٿ منهنجي هٿ مان ڇڏائي ورتو هيئي ۽ اڄ جڏهن مان اڪيلو آهيان ته چوڪري جي همدردي سهڻ نه ٿو گهران ۽ نه ئي وري هنن جي ٻڌل هٿن کي چوڙڻ ٿو گهران. شل هنن جو پيار وڌي. شال اها چوڪري تو وانگر بيوفا نه هجي ۽ هن نوجوان کي ڇڏي نه وڃن، ائين جيئن تو مون کي ڇڏيو، تمام تر محبت سميت.

”ڪافي سر“

”اوھ“ مان خيالن ۾ گم هئس. ٽيبل تي ٻانهون اهڙي نموني سان رکيون هئم جو Tea Spots رکڻ لاءِ جاءِ ڪونه هئي. چرڪي ٿو پوان. ميز تان ٻانهون

ڪٿي اکين جي اشاري سان هن کي رکڻ جو چئي مان ڪنڌ ڦيرائي دريءَ کان ٻاهر
ٿو ڏسان Lift Chairs بند لڳيون پيون آهن. سيءَ جي ڪري گهٽين ۾ ڪوهيڙو
جمي ويو آهي، ان حالت ۾ ڪير لغت چيئر ۾ چڙهندو.

هتي ڪل ٻاونجاهه چيئرز آهن، ها، ۵۲... تون ۽ مان به ته بلڪل آخري
Chair ۾ ويٺا هئاسين نه. هتي ڪوبه نمبر نه هوندو آ، به ماڻهو ٽڪيٽون وٺي اچي
قطار ۾ گئليءَ وٽ بيهندا آهن. لغت چيئر بيهندي ڪانهي، بس ان جي اچڻ مهل
ماڻهو ڪاٺ جي رستي تي اچي بيهندو آهي ۽ ويجهو اچي ته ٽپ ڏئي ان ۾ چڙهي
پوندو آهي. مون کي ياد آهي ته تنهنجو منهنجو وارو به ته آخري گاڏيءَ تي ئي آيو
هو ته تون خوش ٿي هئينءَ.

”يا ته پاڻ 52nd ۾ ويهنداسين يا وري 1st ۾.“ تو مرڪيو هو ”مومي
ماڊرن تاسن ۾ گهڻو ڪري پهريون ۽ آخري پتو پيڪنگ مهل يڪا هوندا آهن. بس
پاڻ به ڄڻ ته يڪو هٿ ڪري وياسين، ايت جو نه ته ڪاري جو سهي.“
”ها، شيري، مون ته ايت جو يڪو هٿ ڪري ورتو آهي.“ مون تنهنجي
نازڪ وجود تي نظر وڌي هئي.

”ڪٿي آهي؟“ تو پڇيو هو. ايسٽائين گاڏي اچي وئي هئي، تو چڙهڻ کان
پوءِ وري پڇيو هو ۽ مون چيو هو ”هتي، هينئر، بلڪل منهنجي پاسي ۾.“ ۽ تون
شرماڻجي وئي هئينءَ.

ان شام تو ان چيئر ۾ ايت ۽ ڪاري جا يڪا جدا جدا ٺاهيا هئا ۽ مون
توڏانهن غور سان ڏٺو هو ته تو انهن کي دل جي نشان سان ملائي ڇڏيو هو.
”هاڻي ايت جي يڪي کي ڳاڙهو رنگ ڪيئن ڏيندين؟ تو وٽ ته ڪاري
پين آهي“ مون تو کان پڇيو هو.

”ان يڪي کي ڳاڙهي رنگ جي ضرورت ناهي، پنهنجا سيٽي يڪا هڪڙي
ئي رنگ جا هوندا، ٺيڪ آهي نه“ تو مون کان پڪ لاءِ پڇيو هو.
مون مرڪي تنهنجي منهن ۾ ڏٺو هو. تنهنجي اکين ۾ ان وقت منهنجو ئي
پاڇو هو.

”اڙي، ڪافي ته ائين ئي پئي آ.“

اوچتو هوش ٿو اچيم، مان به الاءِ ڪيئن آهيان، بيرو مون ڏانهن تڏين
اکين سان پيو ڏسي. الاءِ مان ڪيئن ٿو لڳانس... شايد ڪو چريو يا ڪو خطي.
مان ڪافيءَ جي Mixing ڪري، ننڍڙا Sips ٿو وٺان.

سامهون وينل ٽيبل تي جوڙي جي چوڪري، چوڪري کان ڪاوڙجي وئي آهي. هو کيس پرچائي پيو پر هوءَ ڪرسيءَ جو منهن هڻي پاسي ٿيرائي ويئي آهي. منهن کي سڃاڻي، ڏاڍي ادا مان چوڪري ڏانهن ٿيڏين اکين سان ڏسي به پئي ۽ هو ته ڄڻ مٿانهنس قربان پيو وڃي. ٻيا ڪجهه ماڻهو به ٿيڏين اکين سان انهن ڏانهن ڏسن پيا. تون به ته بلڪل ان چوڪريءَ وانگر رسي وئي هئينءَ نه. پر هي چوڪري شايد پرچي وڃين. نه ڪونه پرچندي، چوڪرو جو ايترو پيو پرچائيس. مون به ته توکي ايترو ئي پرچايو هو پوءِ تون ڪٿان پرتي هئينءَ.

منهنجو پيار سڄو هو، مون کي پنهنجي فتح جو يقين هو، پر ته به الاڻي چو مان هارائي ويس. خبر نه آهي ڇو تو مون کان اڪيون ٿيري وڌيون. توکي هاڻي مون کان نفرت ٿيڻ لڳي هئي. پوءِ الاءِ ڪنهن جي چرچ تي، يا ڪنهن ڳالهه تي. تون مون سان گڏ ته هوندي هئينءَ پرلاچار.

”شيرِي اڄ فلم تي هلون.“

”نه، اڄ نه. ڪنهن هڻي پيري.“

”ڇو؟“

”بس، منهنجي طبيعت نيڪ نه آهي.“

”ڇا ٿيو؟“

”ڪجهه نه. نيڪ آهيان.“

تنهنجا هر ڪنهن ڳالهه تي بهانا وڌندا ويا. مان وري به تو تي اعتبار ڪندو رهيس، ڪهڙي خبر هئي ته تون ماڳ مٿاڻي چڪي هئينءَ.

هڪ شام مان تنهنجي گهر آيو هئم.

”ڇاچي، شيري ڪٿي آهي؟“

”هوءَ، يونيورسٽيءَ کان ڪونه موٽي آ، اڄ ويهه“ ڇاچي مون کي ڏاڍو

پاڻيندي هئي، مان هن جي پاسي کان ويهي ٻٽاڪون هڻڻ لڳس، پر ڌيان سڄو ئي توڙانهن هئم. تون ڪار مان لهي رهي هئينءَ. اڃا ڪپڙا توتي ڪيئن نه نهڪيا پئي. مان دل ٿي دل ۾ اٿندڙ پيار کي دٻائڻ لڳس. مٿان جذبن جو اظهار چاهي تي نه اچي وڃي، آخر ڇاچي به ته اتي ئي ويئي هئي نه.

تو ڪار مان لهي مون ڏانهن ڏٺو هو. مون مرڪيو ته تو عجيب بيزاريءَ سان ڪنڌ ڦيريو هو. واپس ڪار جو در کولي ان ۾ وڃي ويٺينءَ، مان هيٺ لهي مس پهتس ته تو ڊرائيور کي الاڻي ڇا چيو ۽ گاڏي ڌوڪا ڪندي گيت مان

نڪري وئي.

مون عجب پشيماني محسوس ڪري چاچيءَ ڏانهن ڏٺو هو. هوءَ مون کي عجيب نگاهن سان ڏسي رهي هئي، ان ڏينهن پنهنجي ڦرجڻ جو شديد احساس ٿيو هئڻ ۽ مان چاچيءَ کان موڪلائي بغير هليو آيو هئس.

اوچتو ميوزڪ جو آواز ٿو ٻڌان، هڪڙي انگريز شايد نشي ۾ اچي Hotel Orchestra سان گانو ڳائڻ شروع ڪيو آ. ماحول ڪجهه وڌيڪ گرم ٿي ويو آهي. ماڻهو هن جو گانو شوق سان پيا ٻڌن، مان دريءَ کان ٻاهر ٿو ڏسان، ڪوهيڙو ڪجهه وڌي ويو آهي، ٻاهر ڪار پارڪنگ جون بتيون پيون ٻرن، اندر آتشدان جي ڀرسان انگريز ڳائي پيو، باهه جي شعلن جي ڪري هن جو گلابي رنگ وڌي ڳاڙهي رنگ جي شڪل پيو وئي، ڪڏهن هو سونهري ٿو ٿئي ته ڪڏهن ڳاڙهو.

هو چئي پيو:

When she was here
by my side
means you just were passing bye
O'time, you are not friend of mine
When she has gone and bird's has flew
now you are Crawling like baby's crew
O' time you are not friend of mine
but if you could bring her back to me
or take her out from my memories
then time you will be a friend of mine.

(تڏهن جڏهن هوءَ مون سان گڏ هئي، تون ڪيترو نه تڪڙو گذرندو هئين، ۽ اڄ جڏهن مان هيڪلو آهيان ته تون ڪيئن نه ننڍڙن ٻارن وانگر پيو رڙهين. اي وقت تون منهنجو دوست ناهين. پر جيڪڏهن تون هن کي واپس آئين يا مون کي هن جي وسارڻ ۾ مدد ڪرين ته پوءِ تون منهنجو دوست هوندين).

هي انگريز سچ ته چوي ٿو. مان اڪيلو آهيان، ته وقت ڪيتري نه عذاب مان پيو گذري ۽ هن چوڪري کي چوڪريءَ جي قربت ڪيتري نه ٿوري وقت لاءِ لڳندي هوندي. جيئن مان توسان گڏ هوندو هئس ته وقت ماڳهين ڊوڙندو ويندو هو.

۽ پوءِ هڪ ڏينهن امان ٻڌايو ته توهان مڱڻو ٽوڙي ڇڏيو آهي. ها، ڪچو رشتو هو، ڪهڙو نڪاح ۽ سوا لک جي حق مهر وارو پڪو مانجهو هو جيڪو نه

تتي سگهي ها، مون ڪجهه به ڪونه ڪڇيو، چئي به ڇا پئي سگهيس.

امان سان ڪهڙا سور سليان ها، دل چيو توهان جي گهر اچي ڇاچيءَ کان پڇان ”ڪهڙو عيب هو مون ۾ جو توهان مڱڻو ٿوڙيو.“ پر سوچيم مان چوڪرو آهيان، عيب صرف چوڪرين ۾ هوندا آهن. امان ڇاچيءَ کان پڇيو به هو پر هن صرف ايترو چيو ”شيريءَ جي پيءُ جي مرضي ڪانهي ادي، مان ڇا ٿي ڪري سگهان“ امان مجيد صاحب کان پڇڻ چاهيو ته مون روڪي ڇڏيومانس.

ساوڻي هوا جڏهن وڻن جا پن ڍير ڪري ڪيرائي، دالان کي پري ڇڏيندي آهي ته پٽن کي ڳڻبو ناهي، اهي گند ۾ ميڙي ڇڏبا آهن.

ان کان پوءِ توکي ايلفيءَ تي ڏنر، تنهنجو شايد نئون جيون ساٿي ٿيڻ وارو هو. هو ڪو Big Shot پئي لڳو، ڪيڏو نه فرق هو هن ۾ ۽ مون ۾. هن مرڪي توکي ٻانهن کان وٺي دڪان ۾ ڌڪيو هو، تو ان مهل کيس الائي ڇا پئي چيو ۽ ان مهل اندر جي سعيد رڙ ڪئي ”موٽي وڃ، متان هوءَ توکي ڏسي ڪجهه لمحن لاءِ بيزار ٿئي. متان هن جي مرڪنڊڙ لمحن ۾ ڪابه گهٽتائي اچي، هتان هليو وڃ، متان به هوءَ ڏک محسوس ڪري“ ۽ دل جي ان شدت سان چاهه ڪي ته مان توکي دڪان اندر اچي ويجهو کان ڏسان، مان دٻائي ٻاهران ئي هليو ويس. ڪيڏي ڪيڏي مهل اسان قريبن هوندي به فاصلن کي الائي ڇو ترجيح ڏيندا آهيون.

پوءِ مون کان اهو برداشت نه ٿيو ته انهيءَ شهر ۾ منهنجا ڏنل خواب، ڪنهن ٻئي جو تعبير بڻجي رهيا هجن، مون ته جدائيءَ جا سبب به نه پڇيا.... هرڪو عذاب مون پاڻ سٺو. دل چيو توسان ملان تو کان علحدگيءَ جا سبب پڇان، جيڪڏهن مون کي ڇڏڻو ٿي هيئي ته پوءِ پيار ڇو ڪيو هيئي. مون سان ساٿ نٻاهڻ لاءِ ڪجهه وڪون گڏ ڇو ڪيون هيئي، پر نه... مان توکي ڪجهه به نه چئي سگهيو هئم، هتي رهي نه سگهان ها، ايترو اعليٰ ظرف ته هئس ڪونه جو پنهنجي دولت ٻئي جي هٿن ۾ ڏسي به مرڪان، اتان بدلي ڪرائي هيڏانهن هليو آيس. اجنبِي ديس ۾، برف پوش وادين ۾، جتان جي هنڌ هنڌ ۾ توسان گڏ گذاريل گهڙين جا Negative آهن، جن کي مان Positive نه ٿو ڪري سگهان، اهو حق ته صرف ان کي آهي نه جيڪو توسان گڏ گهمي ۽ توکي حاصل ڪري. ايت ۽ ڪاري جي يڪن کي رنگن جي ضرورت جو نه هوندي آهي تنهنجي خيالن موجب.....

اوچتو کڙڪي تي هوش ۾ ٿو اچان بيرو Tea pots ڪٿي ٿري ۾ پيو

رکي. گانو ڪڏهو ختم ٿي چڪو آهي. ماڻهو اڃا پيا تازيون وڄائين. ٻاهر شايد رات پوري لهي آهي. تڏهن ته اوندھ وڌي وئي آهي. اندر ھال جرڪي پيو. چوڪرو ۽ چوڪري پرڇي ويا آهن. مرڪي پاڻ ۾ ڳالهائين پيا. چوڪري، چوڪري سان مرڪي ھٿ ٿي ملائي، شايد ھو شرط پيا رکن، اھا ڪنھن بہ ڳالھ تي ھجي، منھنجي دل ٿي چٽي ھو شرط نہ رکن..... ھو پيار ڪن ٿا ته شرطون نہ رکن ڇاڪاڻ ته وري ھو جدا ٿي ويندا، شرطن جي آڌار تي شڪ جنم وٺندو ۽ پوءِ ھرڪو ھاريل مون وانگر چپ ڪونه ڪندو، ھو گوڙ ضرور ڪندو.

اڄ جڏھن تو وٽان آئي، ورھيه گذريا آھن ته تنھنجو خط مليو آھي. لکيو اٿئي ”مومي موٽي اڃ، ڪجهه حالتن سيڪاريو آ، ڪجهه وقت، شيري ھر طرح سان تنھنجي منتظر آھي. اڃ، مان پنھنجي ڪٿي تي شرمندہ آھيان. وڌيڪ ھتي اڃ ته ٻڌائينديان. مون کي خبر آھي ته تو شادي نہ ڪئي آھي. چاچيءَ کان اثدريس وٺي خط لکان پئي، ھوءَ بہ تنھنجي منتظر آ. ھر سال ھوءَ توسان ملڻ ايندي آ، ھن سال تون ئي ڪٿي اڃ ڪجهه ڏينھن لاءِ توهان جي گھر اچي وئي آن، وڌيڪ اڃ ته ٻڌايان. تنھنجي شيري.“

تنھنجو خط مليو بہ ڪھڙي وقت اٿم، جڏھن ڏھن جي ھر پردي کان تنھنجو نالو ڪٿجي ويو آھي، ائين جيئن جوانيءَ ۾ رف ڪاپيءَ تي تنھنجا نالا لکي ڪٿي ڇڏيندو ھئس. منھنجي گھر تنھنجو ڪھڙو ڪم. ان ۾ تہ بہ ڪمرا آھن، اھي تہ امڙ لاءِ ئي پورا ناھن. منھنجو گھر ڪو، ڪنھن ايلفيءَ جي Big Shot جي Palace جھڙو ته ناھي جو تون اچي رھي آھين. مان توڏانھن نہ اچي سگھان، تو ڏانھن ايندس ته ھٿ ويلل شيري ڪيڏانھن ويندي. ھتان جي ھوائن جون سرگوشيون، برسات جي آلاڻ ۽ ٻن جو ڪڙ ڪڙ ته مون کي روز ھن سان ملائيندي آھي. توکان ته جدائي برداشت ڪري ويس، ھن شيريءَ کان دل کي ڪيئن جدا ڪندم. ان صورت ۾ جڏھن ھوءَ منھنجي آھي. مون سان ھٿ ۾ ھٿ ڏئي لفت چيئر ۾ ويھڻ لاءِ واري جو انتظار ڪندي آھي ۽ جيڪا ايت ۽ ڪاري جي يڪن کي رنگ ڏيڻ جي ضرورت نہ محسوس ڪندي آھي. نہ مس، مان ايڏانھن اچي نہ تو سگھان، پنھنجي جنت کي جھنم ڪيئن ڪيان.

اوچتو چوڪري ھلڪي رڙ ٿي ڪري، چوڪري شايد ھن کي ٽيبل جي ھيٺان پيرن تي پير ھنيو آھي. ھتي ٽيبل دسترخوان سان پوري ڍڪيل آھي ۽ ويلن جون ٽنگون نظر نہ اينديون آھن. چوڪرو ھن کي پرڇائيندو چؤطرف تو ڏسي.

مان ڪنڌ ڦيري ٿو ڇڏيان، ماحول وڌيڪ ڪوهيڙي ۾ ونجي ويو آهي. هو اتي هليا ٿا وڃن. مان به پرس ۾ پئسا رکي الاءِ چو هن جي پويان ٻاهر نڪري ٿو اچان، چوڪرو ۽ چوڪري پئي جينز جي پٽڻن ۾ آهن، ٻاهر ڪافي ٿڌ آهي، مان هٿ ڪوٽ جي کيسن ۾ وجهي ٿو ڇڏيان، سامهون لفت چيئرساڪٽ بيٺي آهي، مان هن جو نمبر ڏسي مايوس ٿي ٿو وڃان، هوءَ ستون نمبر آهي، الاءِ ڪيترو پري تون ٻاونجاهين گاڏيءَ ۾ بيٺي هوندينءَ، الاءِ خوش هوندينءَ الاءِ نه.

اوچتو هارن ٿو ٻڌان، سامهون اها گاڏي وڃي پئي جنهن ۾ هوٽل وارو جوڙو ويٺو آهي. چوڪري، چوڪري جي ڪلهي تي آهلجي پئي آهي. گاڏي ٻاهران جي آهي ان ڪري ان تي Sports Nrmbers لکيل آهن. 4,93,88,52 مون کي لڳي ٿو ڄڻ اهي چيئرز هجن، توکي ڌنڌ ۾ هيٺ لاهيءَ ڏانهن کڻي ويندڙ، مون کان پري.... ڏور. الاهي ڏور.

ديس ڀر ديس

هن ماءُ جي ڪڇ ۾ پنهنجي ڪنڌ کي صحيح نموني سان ٽيڪ ڏيندي، ماءُ جي منهن ۾ ڏٺو، جنهن چانورن جو ڇڄ پاسيرو ڪري، هن جي وارن کي ٺاهي، سندس پيشانيءَ تي چمي ڏني. هن ماءُ کي ڏسي کلي ڏنو. سندس مرڪ آسودي مرڪ هئي، وجود ڄڻ ڪنهن پينگهه ۾ لڏندڙ هجيس.

هن وري پاسو ورايو: ”آمان، اتي نه، صبح جو نيرن ڪري، پٽي آرس موڙيندي آهيان ته ڇا ڪريان، ڇا نه ڪيان. پاڻ هليو وڃي زمين تي، يا ڪيڏي مهل سنگت سات سان نڪريو وڃي. پوءِ ويٺي صابل کي ڏسان ته ٻوڙ مانيءَ ۾ ڪا چڪ ته نه ٿي ڪري. آهي سندس جي لاڏلي نوڪريائي، سو پاڻ لاءِ ماني وغيره خيال سان ٺاهرائيندي آ. هونئن آمان، اهي نوڪريائيون آهن به صابل سان سڏيون. مان ته ڪنهن سان ڳالهائڻ به ڪونه، سڀ ڪم صابل ئي ڪندي آ.“

مڙس جي باري ۾ ڳالهائڻ مهل ڳل ڪجهه تپش جي ڪري ڳاڙهيٿڙا ٿي ويا هئس. مائس عيٺڪ جي ڪاٺون پٺيان غور سان ڏٺو، شايد ڌيءَ جي منهن ۾ لفظن جو پاڇو ٿي ڏٺائين.

ڪجهه مهل رکي پڇيائين: ”پلا صابل آهي ته خوش نه.“

”اٿي آمان، بلڪل لوھ لڳي پٽي آ، هيڏي آيس پٽي نه ته، تنهنجو پڇيائين پٽي، ويٺو اچانس ها، پر پوءِ وري پاڻ کي تڪليف ٿئي ها نه. ان ڪري اڪيلي آيس. ٻي ڪا نوڪريائي مان ڪٿان ڪونه.“

”ها، منهنجي به دل چڪ ڪندي آ، توسان گڏ هلي هئس ته ملي هئي. هاڻي ته اٺ نو مهينا ٿي ويا آهن ڏني.“

مائس وري چانور سوڙڻ شروع ڪيا. هوءَ، هڪ ٻانهن سان ڇڄ کي جهليو ويٺي هئي ۽ ٻئي هٿ سان ڪيڏي مهل چانورن کي پٽي سويائين ۽ ڪيڏي مهل هن جي مٿي ۾ وارن جي چڱن کي ٿي الڳ الڳ ڪيائين. هوءَ ائين ئي ماءُ جي ڪڇ ۾ لپتي رهي.

ڪجهه لمحا رکي مائس ڳالهائڻ: ”اڄ ته ورياهه به اچڻو آ نه.“

”ها، اڄ اچڻو ته هئس. منجهند تائين اچي نڪاء ڪندا.“ هن مڙس جي تذڪري تي ماءُ ڏانهن ڏٺو، هن مهل سندس منهن جو تاثر ڪجهه عجيب هو، شايد

مڙس جي اچڻ جو ٻڌي کيس مزو نه آيو هو.

”هميشه ايندو آءُ ته جهڙو هوا جي گهوڙي تي سوار.... هڪ منٽ به نه ترسندو. بچي شل ٿي دفعا ڪن آيو آ، پر هميشه توکي وٺڻ به تڪڙو، اڃا اچي ته زوريءَ رهائينديمانس“ ماڻس جملو پورو ڪري هن ڏانهن ڏٺو.

سندس اکيون بند هيون. ماڻس وري چڄاڳيان ڪري سوئڻ شروع ڪيو. نازان دل ۾ الاءِ ڇا محسوس ڪيو. هن کي وري هورا ڪورا ٿيڻ لڳي. اڃا وري اهو سڀ ڪجهه ٿيندو، جيڪو به ٿي دفعا اڳ ٿيو آ. هو ايندو ته هلڻ مهل ڪيڏو نه ڏک ٿيندو. هيءُ امڙ، مٺي، ڇڏڻ ڪيڏي نه ڏکي آ. هتي مڃان ٿي هو آ، پر آهي ته به ڪهڙو. يارن دوستن سان پورو. حويليءَ ۾ گهڙي ته وٺ پڪڙ شروع، هي ڏي، هو وٺ.“

هن کي وڏي پيڻ ٿي ياد اچي. شادي ڪرڻ کان پوءِ جڏهن هوءَ نئين نئين ڪجهه مهينن رهڻ کان پوءِ گهر ايندي هئي ته ماڻس هن جو ڪيڏو نه خيال ڪندي هئي ۽ نازان کي ان تي جڪ ايندا هئا، ته امان چوڻي هن کي پائڻي ۽ سندس ماءُ جو هميشه اهو ئي اسرار هوندو هو ته پٽ پرديسيائي آ. هن گهر سان هن جو ڪهڙو تعلق. اُتي آ مهمان ٿي نيٺ ته هلي ويندي. ۽ پوءِ نازان هن جي ويڻ تي خوشيون ڪندي هئي. ”شڪر ٿيو تري بلا“ ۽ پوءِ سڀ کان وڏو مزو ته کيس تڏهن ايندو هو، جڏهن ويڻ مهل پيئڻس جي اکين ۾ پاڻي هوندو هو ۽ هوءَ کين پاڪر پاڻي موڪلائيندي هئي.

هوءَ اوجتو چرڪي پئي، تنديو پاڻس، ٻاهر دالان ۾ فوٽ بال ڪيڏي رهيو هو، ڪيڏندي ڪيڏندي ڪو بال اندر هليو آيو هو ۽ اچي کيس لڳو هو. هن جون اکيون کلندي ڏسي ماڻس ننڍڙي کي چڙيو.

”منور، چورا، هيڏي ته اڃا ته ڪل لاهيانءِ، هي ٽائيم مليو آ توکي ڪيڏڻ جو.“

ماڻس چڄا پاسي کان رکي بال کنيو، هوءَ اٿي، ماءُ کان بال وٺي ٻاهر اڇلائين.

”چڏينس امان، ٻار آ، ڇا ٿي پيو.“

”ڇا نه ٿيو. مس مس ته تو اکيون پوٽيون هيون، اچي اڃا اهو بال جو ريجڪ کنيائين، توکي جاڳايائين نه.“

ماڻس وري چڄا کنيو. نازان اُتي ئي پيل پينگهي ۾ اکيون پوري ڇڏيون.

سندس شاديءَ کي اڄ مهينا ڪن ٿيا هئا. مڙس زميندار هو، ان ڪري ڏاڍي سڪي هئي، هر ٻئي نئين مهيني پئي گهر جو چڪر هڻندي هئي ۽ ان سڄي

چڪر ۾ ڏکيو لمحو سندس گهر ڇڏڻ جو هوندو هو. الاءِ چو، هن جي دل چوندي هئي، مڙس کي به اتي ئي رهائي ڇڏي. ان گهر مان نه وڃين. اتي جو مزو ئي پيو هو. پر کيس مڙس سان گڏ وڃڻو پوندو هو.

کيس ياد ٿو اچي، جڏهن ڪنواري هوندي هئي ته ڪيئن نه پيڻ سان مشڪريون ڪندي هئي.

”ادي ڀلا، هاڻي هي گهر اوڀرو ٿئي ڇا؟ جو ڪيڏي ڪيڏي مهل حجاب ڪندي آهين.“

”نه ته چري. آخر ڪنواري ۽ پرڻيل ۾ ڪو ته فرق هوندو آ. نه پهرين هتي آئون رهندي هئس مالڪيائي ٿي، هاڻي مهمان ٿي ايندي آهيان.“

”ادي اها به ڪا ڳالهه آ..... گهر آهو، تون اها، مان اها، امان اها، باقي مهمان ۽ پنهنجي گهر جو ڪهڙو چڪر.“

هوءَ وڌيڪ ڄاڻڻ گهرندي هئي ۽ ان مهل سندس پيڻ جو منهن رنگ ڇڏيندو هو، ڄڻ ڪنهن سندس وجود کي ڪڍي رنگ ۾ رنگي، پاڻي ڇڏي ويو هجي.

پوءِ هوءَ پاڻ دل ٿي دل ۾ فيصلو ڪندي هئي. ”هيءَ سڄي ڳالهه آهي ئي امان جي. پيش ٿي ائين ٿي اچي ڄڻ ادي ڪا مهمان هجي. هونئن ادي کي ائين سوچڻ ته نه گهرجي.“

مائس چانورن کي چڙيندي ڏانهس ڏٺو. هوءَ پينگهي جي هلڪي لوڏي ۾ اکيون پوري مرڪي رهي هئي. مائس جي منهن تي مرڪ تري آئي. هن دل ۾ سوچيو، اڄ ورياهه اچڻو آ نه، شايد ان لاءِ پئي مرڪي. ”چري آ“ هن پڻڪيو ۽ ڇچ کڻي اندر هلي وئي.

ماءُ جي پيرن جو آواز ٻڌي، نازان مڙي ڏٺو، ماءُ کي ويندو ڏسي، هوءَ وري در ڏي ڏسڻ لڳي. ”پر امان مون سان ته اهڙي نموني پيش نه آئي آ. نه ڪو مون تي ظاهر ڪيو اٿائين ته مان ڪا مهمان آهيان يا ڇا. اها ادي ئي اهڙي هئي. اهڙي سوچ رکندڙ، ڀلا مائٽن وٽ به ماڻهو ڪڏهن پرديسي هوندو آ، امان ته ڪڏهن اديءَ کي ائين ڪونه چيو هو، مڙي پاڻ گهڙي ورتو هئائين، پيو نه ته، جيڪڏهن اديءَ نالي چوندي هئي ته به مون کي اديءَ کي هاڻي ڪيئن چوندي ۽.....“

اوچتو هارن جي آواز تي هوءَ چرڪي پئي، ٽپ ڌڻي پينگهي مان هيٺ لهي، چولي کي..... ٺاهيائين. پريان ورياهه سندس مڙس، گهر اندر گهڙي رهيو هو، هن مرڪي مڙس کي ڏٺو.

”ڪيئن آهين سوڍي“ هو مرڪيو.

ويجهو ايندي، ڪوٽ لاهي، هن ڏانهن اڇلايائين هن ڪوٽ کڻي ڪليءَ ۾

تنگيو ”توکان سواء تہ ٻيلي هتي تہ رڻ لڳو پيو آ، اصل گهر ۾ مالڪيائي ڪانهي تہ ڪيئن سري.“

هو سنئون ٿي لپتي پيو. نازان ويجهو هلي آيس.

”پلا هلڻ جي ڪيون“ ورياه سندس هٿن کي جهليو.

”جيئن تنهنجي مرضي“

هوءَ وڌيڪ ڪونه ڪچي سگهي.

”ٻيلي تڪڙو آهيان ڏاڍو..... چاچيءَ کي وٺي آ تہ ملان ۽ تون ٽيڙ ٽاڙي

ناھ..... پر ماسي آهي ڪٿي؟“

”اٿي ئي آ، ڏسان تي،“ هن ورياه کان هٿ ڇڏايا.

”موٽ ۾ پاڻي گلاس تہ ڀريو اچجان.“

”حاضر“

هوءَ گهر اندر گهڙي، گهڙامنجيءَ تائين پهچندي الاءِ ڇا ڇا ذهن ۾ گهڙي

آيس. ”اڄ ڪٿي نہ وڃان..... الله ڪري تہ امان روڪيس ۽ هو رهي پوي. اڃا

ڪجهه ڏينهن تہ هتي هجان.“

هن گلاس ڀريو پئي تہ ڪنن ۾ ماءُ جو آواز آيس. کيس شايد ورياه جي

اچڻ جي خبر نہ هئي. منور کي پئي پرڇاڻائين.

”ابا، ڪڏن بال شاباس پٽ کي.“

”ها، ڪڏن بال، هاڻي تہ ڪيئن ٿي چوئنس، ان مهل ڪيئن پئي رڙيون ڪيئي

تہ پيڻهن جي اک هاڻي لڳي آ، راند ٿو ڪرين، هي ڪو تائيد آ“

نازان مرڪي پئي ”بيوقوف“.

هن گلاس ڀريو، موٽي تہ ڄڻ لفظن کي اندر ۾ گهڙندي محسوس ڪيائين.

هن پيري مائس ڳالهايو هو.

”منون ابا ڇو ٿو هن سان ساڙ ڪرين. هن ڏينهن لا آئي؟..... پرديسيائي

آ، هلي ويندي. ڪهڙو هٿ تو وٽ ويٺي هوندي.“

هن الاءِ پيو ڇا چيو. نازان کي الائي ڇا لڳو. هن جي هٿن ۾ ڄڻ گلاس مان

پاڻي چلڪيو پئي. هن ٻاهر اچي ورياه کي پاڻي ڏنو. ڪجهه لمحا رکي ورياه کي

ڏسندي چيائين ”امان رهڻ لاءِ چئيو نہ، تہ بہ نہ ترسجو، مان هتي رهي رهي ڪڪ

ٿي پئي آهيان..... پنهنجو گهر آخر بہ پنهنجو آ، هت تہ ماڻهو جهڙو پرديسي.“

آخري جملو ڳالهائيندي کيس لڳو، ڄڻ هاڻي هاڻي پيئس هن کان موڪلايو

هجي.

واردات

هن ٻانهون هوا ۾ ٽهلائي، ڪلهن کي انگريزن جيان گهمائي، مون ڏانهن
نهاريو. منهنجي منهن ۾ ڏسندي چيائين ”اهو اٿئي پورو تفصيل. هاڻي رڳو واردات
جو انتظار آ.“

ڳالهائڻ مهل هن ’واردات‘ تي زور ڀريو. مون ڏانهس ڏسي ڪنڌ هيٺ
ڪري ڇڏيو.

”ڇو، مانا ڳالهه ڪونه وڻيئي ڇا؟“ هن گاهه تي لپي، ٻوڙي کي پتي وات
سان ٽڪر ٽڪر ڪندي چيو.

”نه نه، اهڙي ته ڪا ڳالهه ڪانهي. پر نظام! اهو ٿي ڪيئن ٿو سگهي.“
”ڇو اهو ناممڪن آ ڇا؟..... هان. اڙي حالتون نه ٿو ڏسين. ميان، هوءَ
ڪهڙي نه حسين آ ۽ هو ڪهڙو نه ڀولي ٿاڻيپ..... خود سوچ ڪڏهن حور ۽
لنگور ۾ به ناتو نهيو آ. ائين آهي، مون خود هن کي عطا محمد ڏانهن اشارا ڪندي
ڏٺو آ ۽ ميان ٻيو ته نهيو، ان ڏينهن ڪاڙهي تتي، ٻيهر ۽ جي نماز پڙهي پئي
موتيس ته در تي بيٺي هئي. اصلي مون مان اک ٿي نه پئي ڪڍي ۽ پريان ته هو به
پئي آيو. پاڻوڊ سرخي ته اهڙي لڳل هئس جو بس.....“ هن ڳالهه اڌ ۾ ڇڏي ڏني
۽ زور سان ساهه کڻي، مون ڏانهن پئي ڪري پاسي ڀري لپي پيو.

ان حالت ۾ ئي چيائين: ”پت نه ڪر اعتبار پاڻهي ڪڏهن ڏسندين ته اسان
وارو پاڙو انهن حرڪتن جي ڪري وڃي وڌو گهر ٿيندو. ميان هڪ ڪني مڇي
سڄي تلاءَ کي ڪنو ڪندي آ.“

”يار اهي ڳالهيون تو واريون سڄيون آهن. چئين ته بلڪل سچ پيو.
جيڪڏهن گهرن ۾ اها ڳالهه پڪڙجي ويئي ته آخر اسين به نياڻين سياڻين وارا آهيون،
ڪجهه ته بلو ڪرڻو ٿي پوندو.“ مون هن پيري سندس ڳالهه تسليم ڪئي.

”ٻيو نه ته ميان، ائين اسان جون زالون ڪن ته ماڳهين الاءِ ڇا ڪري
وجهون. اهڙيون زالون مڙسن لاءِ فرير جڪڙيل ڀڳل آئينو هونديون آهن، جن ۾
سيرن جي ڪري ڏسڻ مهل مڙسن جا منهن به ڇڻا نظر ايندا آهن.“

هو وري سڌو ٿي لڏي پيو، وات مان ڪڪ ٽڪي اڇلائي ڇڏيائين.
”يلا مڙسهنس کي ان واقعي جي خبر نه آ ڇا.“ مون کي الائي ڇو نظام جي
ڳالهين تي اعتبار نه پئي آيو.

”چون هوندي، پر هوندو ڪو مجبوريءَ ۾. باقي زال واردات ڪري ۽ مڙس
کي خبر ٿي نه پوي.“

هن گاهه تي پٺ ورائي ڇڏي، مان به ڪجهه گهڙيون هن ڏانهن ڏسي پئي
طرف گاهه تي لڏي پيس.

نظام ۽ مان هڪٻئي جا پاڙيسري آهيون، هن جو ۽ منهنجو گهر آمهون
سامهون آهن. ڪجهه ڏينهن ٿيا، نظام جي پرواري گهر ۾ زال مڙس اچي رهيا هئا،
مڙس بيحد ڪوڄهو هو ۽ زال بيحد حسين.

مان هڪ بئنڪ ۾ مئنيجر آهيان، آفيس مان گهر ايندو آهيان ۽ گهر کان
آفيس. فرصت جو ڏينهن ملندو آ ته جمعو ۽ جمعي تي مان ۽ نظام صبح يا شام
جو ڪجهه دير پنهنجي گهر جي ڀرسان باغ ۾ ڪچهري ڪندا آهيون. ۽ اتي ئي
نظام مون کي هن جي باري ۾ ٻڌايو هو. مون ته هن جوڙي کي مشڪل سان هڪ
دفعي ڏٺو هو. زال واقعي بيحد حسين هئي ۽ مڙس ڪوڄهو پر اهڙو به نه جو ماڳهين
ٺوڪاري ڇڏجي. نظام جي واتان خبر پئي هئي ته زال مڙس هڪٻئي ۾ ٺهيل
ناهن، زال مڙس مان مطمئن ناهي ۽ سندس ڪوڄهاڻپ ڪري عطا محمد کي اشارا
ٿي ڪري. عطا محمد به اسان جو تقريبن پاڙي وارو ئي هو، ڪافي سهڻي هائيءَ ۽
خوبصورت نقش جو مالڪ هو ۽ نظام کي پڪ هئي ته اها نئين پاڙي واري ان کي
اشارا ٿي ڪري ۽ بقول سندس ”مون ته کيس اشارا ڪندي به ڏٺو هو.“

اڄ صبح کان وٺي هو منهنجو مٿو کائي ويو هو ته تازو مون کيس عطا محمد
ڏانهن کلي نهاريندي ڏٺو ۽ مڙس کي ان ڳالهه جي پرواهه ناهي ۽ وغيره وغيره.
”ٻڌ“ هن اوچتو پاسو ورايو.

”هون“ مون ڪنڌ ڪنيو.

”هيئن ٿا ڪيون ميان، تون به خيال ڪر، مان به تو جانچ ڪيان. ادا اهي
رنون ناهن الا ڇا آهن، کڻي مڃجي ته مڙس ويچاري کي خبر ناهي. پر جي هجي
به ته ڇا ڪندو. رٿا مڪر تان تتر تال ٿي نه ڪن، وارو چڪر آ. هونئن ان مڙس
جي جاءِ تي مان هجان ته رن جا پيرا پيرا ڪري وجهان. خير ڪڏهن موڪل وٺي
منجهند جو تون به ڏسجانءِ، عطا محمد آفيس مان ايندو ته ڪڏهن نه ڪڏهن ته

مڙس نه هوندو ۽ ڪجهه ٿيندو. رڳو اهو ڪجهه ٿيڻ ڏي، پوءِ ڏس منهنجا مڙا.“
”چڱو يار ڏسون ته ڇا ٿو ٿئي.“

اسان جو پاڙو ڪل پندرهن سورنهن گهرن تي آهي. ڪابه ڳالهه ٿيندي آهي ته هڪدم سڀني کي خبر پئجي ويندي آ، سواءِ منهنجي. جو مان بئشڪ کان اچڻ مهل ئي ائين هنڌ تي ڪرندو آهيان جو رات جو ئي اک ڪلندي آ. هوٽل بازي مون کان ٿئي ڪونه ۽ پوءِ هفتيوار خبرون پيون نظام وٽان ملنديون آهن. ان ڏينهن شام جو مون ننڊ به ڪانه ڪئي، حالانڪ هفتيوار موڪل جي ڏينهن مان خوب ننڊ ڪندو آهيان. پر اڄ جاڳيل هئم. چئين وڳي کير وارو آيو ۽ اچي گهنڻي هنيائين ته ٽپ ڏئي هنڌ تان اٿيم ۽ پنهنجي پٽ کان ڪرمنڊل ڦري زال کان پڇيم ”گهڻو.“

”اڄ توهان پيا وڃو کير وٺڻ“ هوءَ حيران ٿي ويئي.
”اڙي ٻڌاءِ ڪئي گهڻو، وضاحت کير وٺي اچي ڪيان ٿو.“ نه پئي چاهيم ته دير ڪيان ۽ سامهون وارا کير وٺي در بند ڪري ڇڏين.
”تي سير.“

ٻڌنديئي تڪو تڪو در تي آيم. پهرين گيت جي چير مان ڏنم، نظام پنهنجي در تي کير پئي ورتو، مان به ٻاهر نڪتس ته هو اندر ڊيگڙي رکڻ ويو. کير وارو مون ڏانهن آيو پئي ته پاسي وارو در کليو. ها، اها هوءَ ئي هئي. پرين جهڙي. در تي نڪري، کير واري ڏانهن جڳ وڌائيندي چيائين: ”تي ڀاءُ.“
کير وارو مون ڏانهن نه آيو، هن ڏانهن وڌي کير مائڻ لڳو. ان مهل نظام به پنهنجي در تي اچي بيٺو. اکين تي اکين سان اشارو ڪري چيائين ”اها اٿئي غور سان ڏسينس“ ۽ منهنجين اکين ۾ هاڪار ڏسي هو اندر هليو ويو. هوءَ بلڪل ٻاهر نڪتي بيٺي هئي. جسم بيحد خوبصورت هئس ۽ سونهن وينس جيان مڪمل. کير وٺي، مون ڏانهن ڏسي در بند ڪري ڇڏيائين.

”هلا ٿئي.“ دل ۾ ڌڙڪي هئم ”پيلي نظام سڄو آ.“

۽ ان ڏينهن کان پوءِ مون سامهون واري گهر کي تائڻ شروع ڪيو. ايندي ويندي گهر جي در ۾ پيو ڏسندو هئم، ڪڏهن هوءَ نظر ايندي هئي ڪڏهن نه. ڪڏهن ڏسندي هئي ڪڏهن ماڳهين نو لفت ڪندي هئي.

مان شڪي فطرت جو ناهيان، پر ڪجهه ڏينهن کان ته عطا محمد جا قبرا به گهڻيءَ ۾ وڌي ويا هئا. شايد هو اڳ به هڻندو هوندو، پر مون هاڻي جلدي گهر

اچڻ شروع ڪيو هو، تڏهن خبر پئي هئس.

هو جڏهن به ايندو هو، نظام ۽ سندس پاسي واري گهر کي ڏسندو لنگهندو هو ۽ مان پنهنجي در جي چير مان ڌڙڪندڙ دل سان پيو ڏسندو هئس. ڄاڻ در کليو، ڄاڻ هوءَ نڪتي، پر في الحال ته ڪجهه ٿيو ئي ڪونه پئي.

”ٻڌ ميان، سڀان ۽ پرينهن مان هتي ڪونه آن، دل پئي چوي ته انهن ٻن ڏينهن ۾ ڪجهه نه ڪجهه ٿي ويندو. تون رڳو منجهند جو اچجانءِ، سڀان ڏس ڇا ٿو ٿئي، پوءِ مان اچان ته ڪٿي ٻڌائجانءِ.“

نظام هن جمعي تي به منهنجو مٿو کاڌو هو ۽ مون ها ڪٿي مانس ته جيڪڏهن ڪجهه ڏنر ته ضرور ٻڌائيندومانس.

هينئر ڪجهه لمحا پهرين، جڏهن مان آفيس مان جلدي گهر موٽندي پريان عطا محمد کي ايندي ڏٺو ۽ لنوائي جلدي گهر اچي دريند ڪري چير مان ڏنر ته عطا محمد گهرن وٽ اچي بيهي رهيو، ٽاڪ منجهند هئي. ڪوبه موجود نه، عطا محمد پهرين منهنجي گهر ڏانهن ڏسي، نظام جي گهر ڏانهن ڏٺو ۽ پوءِ هلڪڙي سڀڻي وڃايائين، ان مهل ئي ڪڙڪي کلڻ جو آواز ٿيو. مون سمجهيو هوءَ در کوليندي، مرڪي ٻاهر نڪري عطا کي ڏسندي ۽ شايد اندر به وٺي وڃين. مون چير ۾ اک کپائي ڇڏي. در جو ڪڙڪو ته ٿيو پر در نه کليو هو. عطا چئن ئي پاسن وڌي غور سان ڏسي هلڪڙي آواز سان پڇيو ”اچان.“

”اچ“

در هڪ جهٽڪي سان کليو ۽ مون اکيون بند ڪري ڇڏيون. مون نه پئي چاهيو ته مان پڳل آئيني ۾ نظام جو چپو منهن ڏسان، ڇاڪاڻ جو اهو در نظام جي گهر جو کليو هو.

منهنجون اکيون ته بند آهن، پر مان عطا محمد جي گهر ۾ وڃڻ کان پوءِ در بند ٿيڻ جو آواز ته ٻڌي سگهان ٿو.

ٽپڙي

هوءَ پٺيءَ کي کنهندي رهي. چوليءَ جي مٿان تنهن جو ڪرڙو، کيس عجيب فرحت ڏيڻ لڳو. سندس اندر جي عورت ان گسڪي مان الاءِ ڪهڙي آسپس وٺي رهي هئي. هن هڪ پاسي تي پيل ديڳڙيءَ ڏانهن نهاريو. هيٺ ڪارنهن لڳل، مٿان قلعي ٿيل، کنهن بند ڪري، هٿ وڌائي ديڳڙي کنيائين ۽ پٺيءَ ڀر لپتي پئي. ان ديڳڙيءَ تي الاءِ ڪهڙا اکر لکيل هئا. هوءَ اڪريل اڪرن جي مٿان آڱريون ڦيريندي رهي، ڪڏهن ڪيئن، ڪڏهن ڪيئن. ان دوران ڪيڏي ڪيڏي مهل سندس ڏاڻو هٿ لڏيو ٿي ته ڪڙڪا پئي ٿيا، سندس ٻانهن ۾ پيل لوهي ڪڙا پئي ٽڙڪيا.

هوءَ عمر جي ”کاشي“ آ. انسان جي عمر ۾ ڪي لمحا اهڙا هوندا آهن، جڏهن هن جو چهرو سندس ساٿ ڇڏي ويندو آ يا جسم چهري جي ڳالهه مڃڻ کان انڪار ڪندو آ. هوءَ به عمر جي ان حصي ۾ آ. سندس منهن ڏاڍو سهڻو آ، پر جسم ڍرڪيل اٿس. لڳي ٿو ته هوءَ ٽيهن کان پنجٽيهن جي وچ آ. وارن جون سڳيون ڳتيل اٿس. هڪڙي ٻانهن ۾ لوهي ڪڙا ۽ ٻيءَ ۾ ڪڇ تائين عاج جي رنگ جهڙيون چوڙيون پاتل آ. سندس رنگ چمڪندڙ آ، اکيون وڏيون ۽ چهرو کليل. اوچتو هڪ ڪڙڪو ٿيو. هن ڪنڌ ورائي ڏٺو، پريان ڪشوري بيٺي هئي. هٿن ۾ کير وٽو جهليو، لاڇان ڏانهن نهاريندي مرڪي ڏنائين.

”اڄ کير کڻڻ ڪونه نڪتِيءَ.“

”بس مک من ۾ آند مانڌ آ.“

هن تڪو تڪو جملو ڳالهائيو، ڳالهائڻ مهل هن مٿي تي ويڙهيل رٿي کي لاهي پنهنجي منهن کي هوا هڻي.

ڪشوريءَ، کير جو وٽو پريان رکيو ۽ پاڻ هن جي ڀر ۾ اچي ويئي. ڪجهه لمحا ڏانهن نهاريندي چيائين.

”گهڻو ڌيان نه ڌر. جيڪي لکيو سو ڪو ريتو ڇا.“

لاڇان هن ڏانهن غور سان نهاريو. جن کانئس سندس جملي جي پڪ

ڪندي هجي. ڪشوريءَ هلڪو مرڪيو.

”اجايو پاڻ کي هلاڪ ٿي ڪرين نه. تڪ اها ڳالهه ڌيان ۾ ڪانه آئي. ته تون ڪٿي ڪهڙو به ڌرم ڌر، هن تي ڪوبه زور ڪونه پوندو، باقي؟“

لاچان وري به ڪجهه ڪونه ڪڍيو. ماڻ ڪري ڪنڌ جهڪائي ويهي رهي. ڪشوري به ڪجهه لمحا ماڻ رهي، هن ڏانهن سرڪي آئي، هن جي منهن ۾ ڏسندي رهي.

”ڏس، هو مڙساليو زور آ، چڱي موچاري کي ته هو قبيري ۾ آئي ڪونه. تون هن کي ڪهڙو منهن ڏيندين؟ ۽ ٻيو ته هڪ رست آ. هن جي مرضي، تنهنجي قسمت. باقي زور اڳيان زاري آ.“

لاچان وري به ماڻ رهي. ڪشوري، ڏانهن وري نهاريو.

”ڦٽي ڪڍي هيٺي.“

لاچان، صرف نهاريو، نظرن تي نظرن ۾ جن چئي ڇڏيائين ”نه“.

”اڄ سرون پڇيون!“

”ها“ هن مس مس ڪيو.

”پوءِ ڪوري تي هن توسان ڪجهه ڳالهايو ڪين.“

”مڪ، ڇا چوندو“ لاچان جي پڙجي آئي

”بس ان ڏينهن اها ڳالهه ڪري ويجهو ئي نه آيو آ. اچي تو، ماني ڪٿي ڪاٿي هليو ٿو وڃين. مڪ ڪا ڳالهه ڌيان ۾ ڪانهي، ڇا ڪيان. هو ڪاوڙجي ته پل. باقي نانءُ منهنجو به لاچان آ. هو وڙهي ته پل باقي ونين ڪين اٿل ڏينديمانس.“ ڪجهه لمحا وري به چپ هئي.

ڪشوريءَ تنگيون سڌيون ڪري، پنهنجي پيرن ۾ پيل چير وجهائي. لاچان سندس پيرن ڏانهن نهاريو ڪشوريءَ ٿڪو ٿڪو مرڪيو.

”هي موتيڙا به مڪ آندو شاديءَ تي ڏنا هيا. چيائين ته تڪ سوء، مون لاءِ ٻي ونين زهر ڳڻن برابر آ، پوءِ ان مهل تي انهن موتيڙن جو سڏ زور هو. وري جڏهن هن ٻي ونين ڪٿي ته مڪ ته پڇيائين به ڪونه.... مڪ ته اها ڪير به ڪانه پئي. بس پوءِ هنن جو زور به گهٽجي ويو.“

هوءَ ڳالهائڻ دوران چير تي هٿ ڦيريندي رهي. جملو ختم ڪندي لاچان ڏانهن نھاري لاچاريءَ مان کلي.

”آندو، پريم ڪيو هو تو سان.“ هن ڪشوريءَ جي اکين ۾ ڏٺو.

”ها، ٻيو نه ته.....“

”پر ايترو نه ڪيو هوندائين جيڪو موتيءَ ۽ مون وچ آ.“ هن الاءِ ڪيئن اهو جملو اُڪليو.

”چري هي مرد جو پريم به ڪو پريم هوندو آ. هلندو آ اوستائين جيستائين سونهن آ. سونهن وٺي پريم ڇڏو. تون مان به ته ڪڏهن ڪجهه هئاسين، اڄ ڪجهه ناهيون، ڪهڙو موتي ڪهڙو پريم.“

”هو اهڙو ڪينهه. مون سان ڏاڍو پريم ڪندو آ. اهو سڀ ان دوسوءَ جي چرچ تي ٿيو آ، جنهن هن کي ڪامنا جو گهوٽ ٿيڻ لاءِ چيو آ، منهنجو وس پڇي ته ان جون اکيون ڪڍي وٺان.“

”دوسو به ڇا ڪري. راج وڌو آ. نياڻيون کيس ئي تڙيون آهن.“ ڪشوريءَ هن ڏانهن وري غور سان نهاريو.

”تون ڪجهه سينڌ ڪڍ. ڪجهه سنبر. نه ته هو ته اڳ ئي ڇڏيو ويٺو آ، ويتر ٻاهر سڀ ته لاءِ الاءِ ڇا ڇا پيون چون، ڪجهه ٻاهر نڪر. باقي هو ته ائين ڪندو جيئن دل گهرندس.“

”ائين ڪيئن ڪندو، مان ڇڏينديمانس ئي ڪونه.“

هن ڄڻ سينو ساميو. ”ڇڏيو مون به نه پئي آند ڪي. پر ڪبر ٿئي ان ڪري ته اڄ مان هن جي زال هوندي به هن جي ويجهو ناهيان. هو مون کي ڪنگهي به ڪونه. پڇي ٿڪو به ڪونه. هاڻي جيڪڏهن مان هن کي موڪل ڏيان ها ته پوءِ اڄ هو مون سان ائين ڪري ها. اسان ته هونئن پنهنجي مڙس لاءِ تپڙيون آهيون، وٺين ته وڃائين، وٺين ته ويڙهي رکن. نيون هونديون آهيون ته ڌيان سان ويڙهيندا آهن، پرائيون هونديون آهيون ته ڪوري ڍڪڻ جي ڪم اينديون آهيون، ۽ تون ته هونئن به بي اولاد آهين. تون سوچ ڪر، مٿان مون وانگر ويڙهجي نه وڃين.“

ڪشوريءَ، در تي لڳل تپڙي پري ڪئي ۽ ٻاهر هلي وئي. لاڄان الاءِ ڇو در ۾ نهاريو ۽ پوءِ رليءَ ۾ منهن ويڙهي ڇڏيائين.

ڏهن ۾ سوچون لهي آيس. ”اڳ ۾ ته اهڙو ڪونه هو. مان ڪٿي چئين لڳل تپڙي سهي جنهن ۾ ڪو عيب هوندو آ، مون ۾ اهو عيب آ ته اولاد ڪونهيم، نه..... هو انهن جو مهڻو ته ڪونه ڏيندو..... هيتري وقت ۾ ته ڪونه ڏنائين..... ائين ڪيئن ڪندو.....“ هوءَ سوچن ۾ گم ٿيندي وئي.

هنن جو پورو ويڙهو هو. هو ڪولهي هئا، زالن مڙسين ڪم جا ڌڻي، سڀ

جي ڪم ڪي لڳا ته ڪم ويو. مڙس جيڪي مٽيءَ کي ڳوهي خانن ۾ وجهندا هئا ۽ زالون؛ ان کي سڪائي ڪوري ۾ پچائينديون هيون. روز چار پنج سئو سرن جا نڪري ويندا هئا. هو سڀ ڀاڱي ڀائيوار هئا، بس هتي نه هتي ڪا ڳالهه ته شادين جي، مرد گهٽ هئا عورتون وڌ. ٻاهر ڏيڻ جا قائل هو ڪونه هئا، بس پوءِ هر ڪنهن مرد نري گهٽ ۾ ٻه شاديون ڪيون هيون. تقريباً هر مرد جو اهو حال هو. رڳو لاڄان جو مڙس ئي بچيل هو. باقي ٻيا ته نوان پرڻيل هئا، سي به شادي ڪٿان ڪن ها.

شادين جو سڄو وهنوار سندن وڏي دوسوءَ جي هٿ ۾ هو، ۽ ان ئي هاڻي موتي کي ڪا پٽي پڙهائي هئي جو هو ڦري شاديءَ لاءِ راضي ٿي ويو هو. لاڄان کي دوسوءَ تي باهيون هيون جنهن پنهنجي ڀائٽيءَ ڪامنا جو سڱ موتيءَ سان ٿي ڪيو. پر الائي ڇو کيس پڪ هئي ته هوءَ جيستائين مڙس کي موڪل ڪونه ڏيندي تيستائين هو شادي ڪونه ڪندو. سندس پڪ ان مهل وڌيڪ زور وٺي وئي هئي جڏهن موتي هن سامهون ڳالهه پوري نموني چيڙي به نه سگهيو هو ۽ ٻاهر نڪري ويو ۽ اهو سڀ ڌيان ۾ رکي هن سوچيو هو ”اها ڪامنا ڪا مون کان زور ٿيندي.“

هن رلي پري ڪري، وارن جون چڱون منهن تان پري ڪيون. آرس موڙي، وٽي ۾ پائيءَ ذرو ڪشي، منهن ڌوئڻ لاءِ جهوپڙيءَ کان ٻاهر نڪتي. منهن تي چنڊا هڻندي ڏٺائين، پريان ڪامنا رات لاءِ ڪجهه رڌي رهي هئي. سندس پريور پني پاتل چولي ۾ ڪجهه سيتجي پٽي هئي. لاڄان وري هن ڏانهن نهاريو. کيس ڪامنا کان ڪراحت ٿيڻ لڳي. هن خالي وٽو ابتو جهليو ۽ موتي ان ۾ منهن ڏٺائين، پريان موتي ڇڳل ميرن بوٽن کي هٿن ۾ کنيو، پيرين اگهاڙو پٽي آيو، شايد گپ ۾ پير گهڻا ٿڃجي ويا هئس. جنهن مهل لاڄان هن ڏانهن نهاريو ته هو ڪامنا ڏانهن ڏسي رهيو هو، هوءَ ٿڪي ٿڪي اندر هلي آئي، اندر اچي اڃان منهن تي اگهيائين پٽي ته هو اندر گهڙي آيو. پٽڪو پريان سٽي ٻاهر نڪري ويو. لاڄان ماٺ ڪري ويهي رهي. ڪجهه لمحن کان پوءِ هن اندر اچي ويهن لاءِ ٽيڙي وڇائي. هاڻي شايد منهن ڌوئي آيو هو.

لاڄان ماني ڪڍي هن سامهون رکي. هن ماني پاسيري ڪري ڇڏي.
 ”منهنجي موڪل ۾ ڇا ڪيئي؟“

هو گجيو، جملو چوندي. لاڄان جي منهن ۾ گهوري ڏٺائين.

هوءَ چپ رهي.

”بس نه ڪر. ڳالهائ ڪجهه.“

هو به سندس ئي وهيءَ جو هو. هائي ڪائيءَ مان ئي زوردار مڙس پئي لڳو.
 ”هن وهيءَ ۾ موڙ ٺهندي“ هوءَ ٽوڪ طور مرڪي.
 ”تڪ ان سان ڪهڙو واسطو، نهن نه نهن، تون پنهنجي ڳالهه ڪر.“
 ”ته هائي منهنجو واسطو به ڪونهي، ها نه..... اهو مٿي دوسوءَ جو ڪم آ،
 ڪڏا جي ماضرا پئيس، مون کان ورتو ڪسي.“ هوءَ روڻهارڪي ٿي وئي.
 ”ور هو نه ٿو ڪسي، تون ٿي وڃائين. ٻيا به ته هن ٻن زالن وارا.“ هو
 ڪڙڪيو.

”پر مان نه ڇڏينديسان.“ هن هڪ ٽوڪ ڄڻ فيصلو ڪري ورتو.
 ”تنهنجي ڇڏڻ يا نه ڇڏڻ سان چاهي. مون ته تنهنجي دل رکڻ لاءِ پڇيو هو.
 نه ڇڏينديءَ ته به وٺڻ ڪندس نه ته.“
 ”وٺڻ ڪٿڻ لاءِ آيو آهين. ائين نه.“ هن روئي ڏنو ”۽ هو پريم، هو وادا، هو
 سڀ جهوٽا هئا، ڪيئن.“
 هن سوچيو پئي مٿان هو ڳوڙها ڏسي ڪجهه نرم ٿئي. هو ڪجهه لمحا بس
 ڪري ويهي رهيو.

ڪجهه ترسي ڇت ۾ ڏسندي ڇپائين ”اهي ته لفظ هوندا آهن، جيڪي
 گهٽ وٺڻ کي ڪش ڪرڻ لاءِ چوندا آهن. مون چيا ته ڇا ٿي پيو.“
 ڳالهائڻ دوران، پاڻ هيٺيان پيل ٽپڙي، جنهن تي هو ويٺل هو، ڪنڊ کان پٽڻ
 لڳو ۽ ان مهل لاڇان کي ڪشوريءَ جي ڳالهه ياد اچي وئي. ”اسين مڙس لاءِ ٽپڙين
 جيان هونديون.....“

”گهڻو ڳوڙ نه ڪر. بس ها، ڪر“ هو ذري گهٽ مٿان الڙي ٿي آيو.
 ”تو ڪڏهن مون سان ائين ڪونه ڳالهايو، ڪڏهن دڙڪو نه ڏنئي، اڄ الڙو
 ٿو ڪرين ته لڳيم ٿو ڄڻ ڪجهه ڏنئي ڪونه“ هوءَ وري سڌڪي پئي. شايد اڃا به
 هار ڪونه مڃڻ هئائين.

”تو وري ڇا ڏنو آ. ٻار نالي ڪو ڇيڇڙو ته ڄڻي ڪونه. باقي هائي ٿي
 نڪرا ڪرين؟“

هو اڄ الڙي ڪهڙي لڙي ۾ هو، اٿي وڃي در وٽ بيٺو. شايد ڪامنا جو
 ديدار ڪجهه گهڻو ڪري ورتو هئائين. لاڇان جو ڪنڊ جهڪي ويو. ڪجهه لمحا
 ڇپ رهي، هن جهڪيل ڪنڊ سان ئي چيو: ”پلي ڪر وڃين شادي، تنهنجي
 مرضي.“

موتيءَ هڪدم در تي پيل ٽپڙي پري ڪئي، هن ڏانهن نهاريو ۽ تڪو تڪو ٻاهر
 هليو ويو. لاڇان ڀانيو ڄڻ ان لڏندڙ ٽپڙيءَ ۽ هن ۾ ڪو فرق ئي نه هجي.

وي

هن جهوپڙيءَ مان منهن ڪڍي، چؤطرف نهاريو. در مان ڪنڌ هيٺ ڪري نڪتو هو ان ڪري پٽڪي جو وراڪو چڙهي ويو هئس. ڪن تان ٻت جو هڙ لٿس ته سيءُ ڄڻ ڪن ۾ ڌوڪڻ لاءِ آتو هجي. هن ڪنڌ اندر ڪري ٻت کي ٺاهي ورايو.

اندر بند جا ٻريل اگر پڪڙيل هئا، ڪجهه پري رهيا هئا ۽ ڪجهه وسامي ويا هئا. محبت، بندوق کي جهوپڙيءَ جي ڪڪائين پٽ سان ٽيڪائي، پاڻ بندوق تي پٺ رکي، اڱرن تي هٿ ۽ پير تائين لڳو. پريان هٿن ٻڌل همراھ، آهستگيءَ سان ڪنجهيو، ڀرسان ويٺل عورت آهستڙي پڇڻ لڳس ”سور تو ٿئي ڇا؟“

هن ڪجهه نه ڪڇيو، ڏند پڪوڙي محبت کي ڏسڻ لڳو. مٿي تي ٻڌل ٻت جا ور وڪري ويا هئس، اڌ مٿي جا وار به نظر پئي آيس، ڄڻ ڪنهن مار ڪڍي هجي. ٻئي هٿ ٻڌل ۽ منهن تي ڌڪن جا نشان هئس. هن لت هڻي رليءَ کي پاڻ کان پري ڪري ڇڏيو. لت ائين هنيائين. ڄڻ محبت کي هڻندو هجي.

مائيءَ، ٽيڏين اکين سان محبت کي ڏسي، مرد جي ڳچيءَ تي هٿ ڦيريو. کاڌيءَ جي هيٺان، ڳاڙهي رب تي هو آهستڙي آهستڙي هٿ ڦيريندي رهي. محبت ڪنگهڪار ڪري نڙي صاف ڪئي.

مائيءَ ڏانهن ڏسندي چيائين ”ته مڙس سنبريو هو توکي ساڻ نئين، ته هاڻ ويڙهيچن کي ڇڏي وجين ٻيو دنگُ وسائبو، ائين نه..... اڙي آهي ست جهلڻ جهڙو؟..... رڳو ٻه ابتڙا ڇڪيامانس ته رکيو اٿئي، هاڻ، تون به ڀڳي ڪنهن سان آهين.“

ڀيرن کي شايد گهڻو تڻو اچي ويو هئس. تنگن سوزهيون ڪري، پٽڪو لاهي کانپ ٻڌي ويٺو.

هوءَ بلڪل ماٺ هئي. ڪجهه به ڪونه ٿي ڪيائين. بس رکي رکي وات ۾ ڪپڙو وجهي سڌڪو ٿي روڪيائين، نه ته رڳو همراھ جي لڳل زخمن تي پئي هٿ ڦيرايائين.

”ته چئبو ته ڪچندين ڪونه، ته آهين ڪير، ائين نه.“ هن مرد ڏانهن ڏٺو.
”۽ رن تون به نه ڦاٽجانءِ ته ڪهڙي ڪم ذات آهين. دينهان، شرم نه آڻي
گهران لڄ لڙو لائيندي.“

”زمان من ۾ ڪر پوڙها، قسمت جي چڪرن تو وٽ آئي قابو ڪيو آ ته پاڻ
کي پڌاءِ نه..... بس ڪري ويهه. صبح جيڪي ٿيندو تنهن کي منهن ڏينداسين.“
جوان مڙس مس مس ڪچيو، جملو ختم ڪري عورت ڏانهن ڏٺائين. هن
جي اکين ۾ به ساڳيو تڪرار هو. محبت هٿن مان نڪري ويو، اُٺ ڪري همراھ
جي مٿان آيو ته مائي رڙ ڪري وڃ ۾ آئي؛ ”نالي خدا، وڌيڪ نه ڦٽينس اڳتي
ڌڪيل آهي، هاڻي ته هٿ نه ڪن..... اسان کي سڀاڻي ڪشي راڄ ۾ ڏجانءِ پيو
ڇا.“

”اڙي پر ٻڌايو ته سهي آهيو ڪير. ڪٿان جي بلا آهيو؟“ هن ست ڏٺي
پنهنجيون پانهون مائيءَ کان ڇڏايون. الاءِ ڇو نه مرد جي ويجهو ويو، شايد عورت
جي وجود جا دونهان نڪ ۾ گهڙندا پئي ويس.

”ان ڳالهه ۾ تنهنجو ڪهڙو ڪم؟ ڪهڙو تون اسان کي ڇڏيندين،
جيڪڏهن اسان توکي پنهنجو ڏس پتو ڏنو به. اسين ڏوهي آهيون، تون حاڪم.
تنهنجو اسان جو ڪهڙو رشتو؟“

هوءَ ڳالهائڻ مهل ڌڪيل شينهن پئي لڳي. لهجي ۾ وهندڙ رت جهڙي گرمي
هٿس. محبت جي من ۾ الاءِ ڇا ٿيڻ لڳو. هڪدم ڄڻ بوڙي جيان سندس ڪاٺو،
لمحن ۾ ٽوڪي ڦاٽجي وئي هجي. هن پريرو بيهي مائيءَ ڏانهن نهاريو، هوءَ ڏانهس
ٿي ڏسي رهي هئي. محبت ڏانهن ڏسندي ڌڪيل همراھ کي پانهن کان جهلي، پٽ
تي وڃايل رليءَ کي سڌو ڪيائين. همراھ پاسو ورايو ته ڄڻ سيسرات نڪري ويا
هجنس. محبت ماٺ ڪري بندوق ڪئي، جهوپڙيءَ کان ٻاهر نڪري آيو.

هن ٻاهر اچي چؤطرف نهاريو. پري پري تائين هڻو مٿو ٽريل هڻي. سيءَ جي
ته ڄڻ اڄ بند پجي پئي هئي. وٿن جي پاڇن جي وچ ۾ ڪيڏي ڪيڏي مهل
چاندوڪي چٽڪي پئي آئي ته ايئن پئي لڳو، ڄڻ ڪنهن چائيءَ مان ابرڪ چاڻيو
هجي. هيٺ ماٿريءَ ۾ نئن پئي وهي ۽ نئن ۾ سمايل جابلو پائي، ڄڻ ترورا ڏيندو
هجي.

محبت، بندوق پٿرن تي رکي، پانهون ڪوٽ جي ڪيسن ۾ وجهي ڇڏيون،
ڪوٽ سيءَ جو ڌڪ پورو ٿئي سٺو ته به چڱو هو. سندس دل چيو ته موٽي اندر

جهوپڙيءَ ۾ وڃين ويهي، پر اندر هڪ مرد ۽ هڪ عورت هئا، کيس چڱو نه لڳو ته اندر وڃي. هو ٻيڙيءَ کي تيلي ڏئي اتي ئي ويهي رهيو.

هو جبلن جو ڪينئون هو. سال ٿيا پنهنجي وطن کان جڏهن تڙجي نڪتو هو، ته ڳوٺ کان گهڻو پري ڪونه ويو، اهوئي چاليهارو ميلن تي هتي اچي جبلن ۾ نوڪري ڪئي هئائين. کيس راج وارن ڳوٺ نيڪالي ڏئي هتي موڪليو هو. سزا ۾ پنجويهه سال ٿي ويا هئس، هو اتي ئي هو. جبل تي ٺهيل ان جهوپڙيءَ ۾ هو رات جو تر جي چوڪيداري ڪندو هو. سندس اها جهوپڙي جن آخري چيڪ پوسٽ هئي، سامهون تر جون ماڻهيون ۽ پٺيان شهر جو رستو. سندن تر روايتن جو سخت ۽ بي لچڪ هو. هو سڀ گڏجي رهندا هئا. راج جون رسمون هرڪنهن لاءِ هڪ جيان هيون ۽ ڪنهن کي به اهو اختيار نه هو ته ڳوٺ مان ڪا وٺي پنهنجي پسند سان کڻي، يا تر ڇڏي شهر وڃي ڪو ڌنڌو ڪري.

هو، سالن کان اتي چوڪي ڏيندو هو ۽ اڄ رات اتفاقاً کيس وٺن جي پاڇن مان لڪندي، مٿي جبل ڏانهن چڙهندي اهي ٻه پاڇا نظر آيا هئا، پاڇا رستن کان شايد اڻ واقف هئا، يا وري پلجي پيا هئا، ان ڪري سندس ور چڙهي ويا. همراھ پهرين ته محبت سان چڱي جنگ جوڻي، پر پوءِ ساڻو ٿي ڪريو هو. محبت شينهن مڙس هو. هن ڪالھوڪي چوري کان ڪيئن مات کائي ها. همراھ سان ساڻ ڪنيل عورت به ڪاشي هئي. دل واري هئي تڏهن ته سرتي سانباھو ڪري هلي هئي. محبت کانئن ڪافي پڇا ڳاڇا ڪئي هئي، پر هو بلڪل نثر هئا، مجال آ. جو ڪجهه ڪچن. مرد کي هن بندوق جا ڪنڌاڪ ڪلهن ۽ پٺيءَ ۾ هنيا هئا، ڌڪ ۽ ضربون مڙئي ڪاشيون لڳيون هئس. هو بلڪل بڙ جي تڙ جيان، ويڪرو پر کاڌل.

هن ٻيڙي پٽ تي اچلي، پير سان وسائي. ڏاڙهيءَ کي ڪنهندي، ڪنگهار ڪري، وري جهوپڙيءَ ۾ گهڙي آيو. اندر همراھ جون اکيون ٻوٽيل هيون، مٿي ڪنڌ کي جهوپڙيءَ جي پٽ سان لڳائي، تنگن سڌيون ڪيون هيون. محبت کي ڏٺائين ته بدن ويڙهي سڙهي چادر ۾ ڍڪي ڇڏيائين. سندس پيرن جي آواز تي همراھ اکيون کوليون، محبت منهن ۾ ڏسندي چيس، ”ٻڌائين ڇو نه ٿو ته ڪير مڙس آهين.“ هاڻي آواز ڪجهه ٿڌو هئس. جن جبلن جي برف ٽپي پائيءَ ۾ بدلجي وئي هجي.

”پڇي ڇا ڪندين“ هن اونهو ساھ ڪنيو. ”اونهئين، اسان جهليا آهين باقي ڪجهه ڪلاڪن کان پوءِ اسان کي راج جي حوالي ڪري، پوءِ پار پتا وٺجانءِ.“

”جهڙا پوءِ ٻڌڻا، تهڙا هيٺڻر، ڪجهه ته ٻڌاءِ، متان ڄاڻو نڪرين“ وات مان بغير سوچي سمجهي جملو نڪري ويو هئس، ڳالهائي پوءِ پڇتائڻ لڳو، ڇا چئي ويس.

”ڄاڻو نڪتو مانءُ ته ڇڏي ڏيندين ۽ پوءِ پاڻ گوليون کائيندين. ائين نه. ڇاڇا بند ۾ آيلن تي ٺٺول نه ڪبي آ.“ هن ٽوڪ طور وڇون جملو چيو. محبت ڪجهه به ڪونه ڪڍيو.

مائي ان وچ ۾ بلڪل مات هئي، الاهي ڇو هاڻي چئي ڏنائين ”هي ڪرم خان جو پٽ آ، رينواز، سامهون نٿن جي پريان پٽ خير جو وينل. بس يا ٻيو ڪجهه ٻڌايان؟“

هوءَ يڪساهيءَ لائي ڇا ڇا چئي وئي هئي. رينواز الاءِ ڇو کيس نه روڪيو. محبت مات ڪري کيس ڏسندو رهيو، ڏسي ڏسي پڇيائين ”۽ تون....“ هوءَ ڪجهه ڪونه ڪڍي، مات ڪري ڪنڌ هيٺ ڪري ڇڏيائين. رينواز اونهون ساھ کنيو. محبت وري پڇيو ”تون ڪير آهين؟“

”تو کي هن سان ڪهڙو ڪم؟“ رينواز نونين پراڻو ”مون سان ڳالهائ جيڪو ڳالهائڻو اٿئي. ڇا هٿ ايندڻي اهو ڄاڻي ته اسان ڪير آهيون.“ محبت مات رهيو، ڪجهه دير ائين ئي سانت هئي. رينواز وري لپي پيو. مائي ائين ئي ڪنڌ جهڪايو ويئي رهي. ٻاهر هوا هلڪي هلڪي لڳڻ شروع ٿي، جهوپڙيءَ جي ڏائيءَ پٽ جي پٽر مان هلڪا هلڪا سرڙا اچڻ لڳا. اوچتو محبت ڳالهائو ”پيرين پنڌ نڪتا هئو.“

”نه، ڪميت تي هئاسين، پوءِ جبل چڙهڻ تي نابري واريائين ته پنڌ نڪري پياسين.“ هينئر رينواز وري ورندي ڏني. محبت کي پڪ هئي ته جواب ڪونه ملندس پر مليس ته حيران ٿي ويو.

”تر ۾ ڪميت ته صرف حاڪم ڏني وارن وٽ آهن. ڪڏهن ڪڏهن جبل جي پڪ وٽ گهوڙن کي ڊوڙائيندا آهن ته خبر پئي هئم. ته ڇا گهوڙو حاڪم ڏني وارن جو....“ هو اچرج ۾ پئجي ويو، منهن ۾ حيرانيءَ جا تاثر ٽپ ڏيڻ لڳس.

رينواز ڪجهه نه ڪڍيو، ڪنڌ هيٺ ڪري چيائين ”ها“ محبت کي جن ٽهين اچي ويون، حاڪم ڏنو تر جو گزنگ زميندار هو، ان جو گهوڙو هن چوري کي هٿ ڪيئن آيو ۽ هي چوڪري.....

هن هڪدم ڪنڌ کنيو، رينواز کي گهوريندي پڇيائين ”تو حاڪم ڏني وٽان گهوڙي سان گڏ ٻانهن به....“ هو جملو پورو ڪري نه سگهيو. رينواز جو ڪنڌ جهڪي ويو، جهڪندي جهڪندي به هن جو وجود ها ڪري ويو، مائيءَ، محبت

کي پني ڏئي ڇڏي، محبت جو سڄو وجود ڏکي ويو هن بندوق کڻڻ ۽ ماڻ
ڪري جهوپڙيءَ کان ٻاهر اچي ويٺو. کيس ائين لڳو، ڄڻ ٻاهر سيءَ جي بجاءِ باهه
هرندي هجي.

ته هوءَ رحمت جي ڌيءَ هئي. اهاڻي رحمت جنهن سائس گڏ حياتيءَ جي
ساٿ جا واعدا ڪيا هئا، جنهن سان هن محبت ڪئي هئي، بي انتها ۽ جنهن جي
عشق کيس راڄ مان تڙيو هو.

ورهيه اڳ پاڻ به ته رحمت کي ائين چيو هئائين ”مون سان نڪري هل، هتي
رهنداسين ته وڇوڙو ئي ڀاڳن ۾ هوندو. ٻاهر اڀاڳ ٿي سهي، پر رکي سگهي گڏجي
ته کائينداسين.“

هوءَ نابري واري ويٺي هئي، بهانو اهوئي ته مائٽن جي عزت جو سوال آ.
محبت کي ڇوڇڙيءَ اچي ورتو هو، پوءِ خبر پئي هئس اها حاڪم ڌني جي مٽي ۽
پشسو هو جنهن رحمت کي موهيو. هن ڏاڍو گوڙ ڪيو هو، تر وارن کي سندس
عشق جون خبرون پيون هيون ته مائٽيءَ تي به الزام آيا، پر هوءَ ڏاڍي پڪي هئي،
اصل تريءَ تي تيل ئي نه پئي وجهڻ ڏنائين ۽ راڄ وارن مائٽيءَ کي پاڪ صاف ڏسي
محبت کي تڙي ڪڍيو هو. قصور اهوئي هئس ته هو ڳوٺ جي نياڻين تي ڪني نظر
ٿو وجهي.

هن کي ڇڏي سال ٿيا. جيئن ڇڏيائين تيئن نه ويو. پوءِ خبرون به پيس ته
رحمت جي مٽي حاڪم ڌني سان ٿي وئي. هن کي پت ڄاڻو، هن کي نياڻي ڄاڻي،
هن کي هيشن ٿيو، هن کي هونئن ٿيو، پر هن پنهنجي وجود تي جابلو پڪون رکي
ڇڏيون هيون. نه سرڪن نه ٿي هو ڳوٺ وڃي ۽ اڃان ٿي رحمت جي ڌيءَ
سندس هٿ ۾ هئي.

هو مٽي کي هٿ ڏيو ائين ٿي ويٺو رهيو، وقت ڏاڍو آهستڙي آهستڙي
سرڪي رهيو هو، هونءَ به تهه سياري جي رات هئي، ڊگهي، يخ ۽ هيڪلي. هن
نئن پريان پت خير ڏانهن ڏٺو، ٽي چار ميل پري اهو ڳوٺ نئن جي بلڪل ڀر ۾ پئي
لڳو، پر حقيقت ۾ اهو مفاصلو تمام گهڻو پري هو، اهو ڪميت ٿي هو جو هو
ايترو جلدي اچي جبل تائين پهتا هئا.

محبت جي رڱ رڱ ۾ ڄڻ وير وٺڻ جو اڏمو هو. هوءَ رحمت جي ڌيءَ
آ..... هٿينس گولي..... صبح جو پاڻهي تر وارا پيرين سميت هتي اچي نڪرندا،
پوءِ پاڻهي واه واه ٿيندي ته ڀڄي پئي ويا، محبت ماري مڃيائين ته هتان ڀڄي وڃڻ
سولو ڪونهي. ڀلي لاش ڏسي رحمت جي به آندن ۾ هٿ پون، ڀڄي ويا ته ايترو
ڏک ٿوري ٿيندس جيترو مٿن جو هجي.

هو اتي اندر هليو آيو، رينواز چرڪي ٺونڀين ڀر آيو، ٻانهون ٻڌل هئس، گهڻو زور نه ڏئي سگهيو. سائو ٿي ڪري پيو، مائيءَ سندس ٺونڀين کان مٿي صاف ڪئي. محبت مائيءَ جا هٿ نه ٻڌا ها، ها سختيءَ سان روڪيو هئائينس ته جي همراھ جا هٿ کوليئي ته گوليءَ سان اڏائيندومانو.

”ٻڌ، صبح جو، جي پيري توهان جي ڪيڊ ڌوڪي پوندا. تن کي توهان جا پيرا ۽ ڪميت جا سنب نه ملندا.“

هن رينواز ڏانهن ڏٺو، جنهن گيت ڏئي نڙيءَ کي آلو ڪيو.

”نه جبل هيٺ ملن ته ملن، باقي مٿي نه، ڇو جو اسان ٻوڙو لٽايو هو.“

۽ محبت جي ڪنن ۾ چڻ گھنڊليون وڃڻ لڳيون. هن جهوپڙيءَ جي در مان ٻاهر نهاريو ”نه ماڻهو نه ڪاٿي ٻي ذات. ڪيان هيٺ مٿي ته ڪنهن کي ڪهڙي خبر پوندي.“

هن هڪ نظر وري ٻاهر وڌي، آسمان تي ڪٿي، وڇون ۽ ڪٽ وچ والاريو بيٺا هئا، ٻيو ڀيرو اڌ کن گذري ويو هو، هن کي الائي ڪهڙا خيال اچي ويا، دل ٿي دل ۾ گڻش شروع ڪيائين، ”ٻه، ٽي، چار، پنج، ڇهه، پنج ڪلاڪ، پنجن ڪلاڪن ۾ دنيا الاءِ ڪيئن کان ڪيئن ٿي وڃي.“

هن رينواز ڏانهن مڙي ڏٺو.

”ته چئبو ته پيري هيستائين ڪونه پهچندا. ها نه؟“

”ها.....“

”۽ توهان منهنجا بندي آهيو، ائين نه؟“

”ها.“

هو، ها، ها ڪندو رهيو. مائي بلڪل ماٺ هئي، اکر ٿي نه پئي اڪليائين.

محبت، ائين ئي بيٺو رهيو، ڪنڌ جهڪيل هئس، ڪجهه لمحہ رکي مائيءَ ڏانهن مڙي چيائين ”مائي بابا، اتي هن جا هٿ ڪول ۽ هتان جهٽ نڪري وڃون، هليا وڃون هتان.“

هوءَ عجيب ڪيفيت ۾ هئي، الائي ڪيئن اٿي، رينواز جا هٿ ڪولڻ لڳي، محبت ماٺ ڪري بندوق ڪنڀين ۽ جهوپڙيءَ کان ٻاهر نڪري ويو.

لمحا رکي، هو جهوپڙيءَ مان نڪري، جبل جي ڀرينءَ ڀر ڏانهن وڃڻ لڳا، مائيءَ پريان ويندي، محبت کي مڙي ڏٺو، محبت کي ائين لڳو چڻ رحمت ۽ حاڪم ڏئي جا پيري، صبح جا نڪتل شام جو ٽڪجي ٽڪجي، کين موٽي ناڪاميءَ ۽ بدناميءَ جا سنيها ڏيندا هجن.

سنل سور

هوءَ تڪل قدامن سان گوشت مارڪيٽ جا ڏاڪا لهي ٿي، اندر گوشت جي بوءَ سان پريل ماحول هو ۽ ٻاهر آزاد هوا ۽ صبح جي سڳند. هوءَ تڪا تڪا سامهه ٿي ڪڍي. روزانو ڀاڄي وٺندي هوءَ هري ته وٺي آ، پر ته به اها بوءِ کيس اُگري ٿي لڳي.

”امان، پاسي کان هيٺ له، ٻين کي به لهڻو آ.“ هڪڙو جوان مڙس کيس ٻانهن کان وٺي پاسي ٿو ڪري. هوءَ جڪ ٿي کائي.

”ڪهڙو هي“ سڦر هي وي” آهي جو مان وڃ تي ٿي تنگجان. مٿا، ڇڏ منهنجي ٻانهن هليو آ مڙس مون کي پاسي ڪرڻ، هونهن.“ هوءَ ٻانهن ست ڏئي ڇڏائي ٿي وئي.

هوءَ پٺڪي ٿي ”اٿي ڪهڙو زمانو آيو آهي، غير مرد ڪيئن نه ٿا ٻانهن ۾ هٿ وجهن، اسان جي زماني ۾ ته مرد.....“

”امڙ، ٿورو پاسي،“ هڪڙو اڏڙوٽ مرد هن کي پاسي ٿو ڪري. هوءَ وري به پٺڪندي، ڀاڄيءَ جي دڪانن وٽ وڃ ”لنگهه“ تي بيهي رهي هئي. خونخوار نظرن سان، پاسي ڪرڻ واري مرد کي گهوري ٿي، هو ويچارو ماڻ ڪري هليو ٿو وڃي.

”اٿي، ڏسو ته سهي، اچين ڇڳن وارا به مون کي امڙ ٿا چون، ڪهڙي مان ڪا اهڙي ڪراڙي آهيان.“

هوءَ وري پٺڪندي اڳتي وڌندي ٿي وڃي. چئن ئي طرفن ڀاڄين جا دڪان آهن، سهي مارڪيٽ گوڙ سان پريل آهي. صبح جي وقت وڪرو به ڄام ٿيو وڃي. هرڪو دڪاندار پنهنجي Volume کي فل Tone ڏئي، گراهڪن کي ٿو سڏي. هن کي به ڪيترائي سڏ ٿين ٿا. ”امان، او مائي، اڄ. اچي وٺ پينڊيون، پٽاٽا، تماٽا، تازا ٿي تازا.....“

هوءَ لنوائيندي اڳتي ٿي وڌي، ان دڪان ڏانهن جتان هوءَ سدائين سودو

ونندي آهي.

هوءَ تقريباً پيرسن آهي. شايد ڪنهن گهر ۾ نوڪريائي آ ۽ ان گهر جي ڀاڄي وٺڻ آئي آ. ڪپڙا ويڪرا..... هڪ هٿ ۾ ڇپي..... مٿي تي ململ جو رٿو. هوءَ ٽلهي آهي، وار تقريباً اڃا اٿس. منهن ۽ هٿ گهنجيل، پر وري به کيس شايد اهوئي احساس آهي ته هوءَ اڃا پوڙهي نه ٿي آهي.

اوچتو هوءَ بيهي ٿي رهي. سامهون هڪ ڀاڄيءَ وٺندڙ جا ڏهه رپيا پٽون مان نڪري ڪري ٿا پون، اهي ڪرڻ ساڻ ڪاٺ جي ڪڻين جي پاسي ۾ پٿرن ۾ هليا ٿا وڃن. هوءَ ماٺ ڪري اوڏانهن ڏسندي ٿي رهي، دل ۾ خيال ٿا اچنس. ”اهي پئسا پاڻ ڪٿان يا هن کي ٻڌايان. مٿي جو پٽون ته ڀريل آهي، مان ئي ٿي ڪٿان... ڏٺو ته اونهڻين ڪنهن ڪونهي.“

هوءَ اتي ٿي بيهي ٿي رهي. پاسن کان وينل دڪاندار رڙيون ٿا ڪن.
”او امڙ، هيڏانهن اچ. ڇا گهرجي. پينڊيون، ڪريلا، بصر.....“

هوءَ ناڪار ۾ ڪنڌ ٿي لوڏي، ”مون کي ڪجهه ڪينهي وٺڻو“

هو وري ٻين گراهڪن کي ٿا سڏين. هوءَ ڇپ ڪري پئسن ڪيرائيندڙ جي وڃڻ جو انتظار ٿي ڪري. پيرسان هڪ ڀاڄيءَ وارو چوڪرو، پالڪ جو پن کڻي، ان کي وات ۾ رکي نڪاءَ ٿو ڪڍي. چڱو آواز ٿو نڪري، هوءَ چرڪي ٿي پوي، چوڪرو کلي ٿو.

”پوڙهي، ڊڄي وئين ڇا.“

”مٿا، خدا جي ماضا پوندي..... پوڙهي پيرسن مان به نه ٿا مڙو، ڪنهن پاڻ جيڏيءَ سان وڃي نش نش ڪيو.“

اتي الاءِ چو کيس پيري ٿي ياد اچي. چوڪرو کلندو ٿي ٿو رهي. هوءَ سامهون ٿي ڏسي هو اڃا ڪونه ٿريو آهي.

ان مهل چوڪر وٽ چانهه وارو، چانهه کڻي ٿو اچي. هو مذاق ٿو ڪري.

”لالا، اس امان ڪو پي ايڪ چائي مارو“

”امان، پيئي گا“ لالو هن کان پڇي ٿو

”چورا مڙين نه ٿو، مشڪريءَ لاءِ مان ئي هٿ آئي آهيان؟“ هوءَ چوڪر کي

ڏڙي ٿي، لالو ماٺ ڪري هليو ٿو وڃي.

ان مهل پئسن وارو همراھ هليو ٿو وڃي. هوءَ پئسن کڻڻ جي ترڪيب تي

سوچي. ڪيئن ڪٿان. ڪنهن ڏسي ورتو ته ڇپي ڪيرائي ڀاڄي ميڙڻ جي بهاني

کٺي وٺان يا پاڻ اتي ترڪي ڪري پوان. ها، اهو ٺيڪ آ. اتي ڪري کڻي وٺندس.
سيڪو سمجهندو ته پنهنجن هٿن مان پسا ڇڏائجي ويا هئس.

هوءَ اڳتي وڌي، ڀاڄيءَ واري وٽ اچي ٿي، پويان چوڪر رڙيون ٿو ڪري.
”او امان، وڃين ٿي ڇا؟“

ان مهل هوءَ ٿله ڪري اتي ڪري ٿي پئي.

”الله اڪبر، اهي ميون کلون به اتي ئي ڪيرايو وڃن، ها.“ هوءَ رڙ ڪري
اٿل جي ٿي ڪري، ان وچ ۾ چڱي طرح ڏسي ٿي، پٿرن جي وچ ۾ ڪجهه
ڪونهي. ڪجهه ماڻهو هن کي اتارين ٿا، چڱو ڌڪ لڳو اٿس. ساڳيو چوڪرو
ڊوڙندو ٿو اچي، ”امان ڇا ٿيو.“

”اٿي مڙئي ٿورو ڌڪ لڳو. اٿي ابا اتي منهنجا ڏهه ريشڙا ڪري پيا اٿئي، اهي
ته کڻي ڏي.“

”ڪٿي امان؟“

”اي اتي ئي، پٿرن وٽ.“

هوءَ اٿندڙ سور جي ستن کي دٻائي ٿي. دل ٿي دل ۾ ذهن ريبين هٿ ڪرڻ
جو احساس جاڳيس ٿو. ”ڇا ٿيو هلڪڙو ڌڪ ته لڳو آ ڏهه رپيا مفت ۾ ملي
ويندا.“

هوءَ اندر ئي اندر ۾ خوش ٿي ٿئي. پر ان مهل وري جن سور پيشو ٿيڻو ٿي
ويو هجيس. چوڪر پٿر پري ڪري چوي ٿو ”هتي ته ڪجهه ڪونهي امان.“
هوءَ اوڏانهن ڏسي ٿي. اتي گتر جي کليل منهن کي ڍڪڻ لاءِ پٿر پيل هئا.
پٿر پري ڪرڻ سان نالي ظاهر ٿي وڃي ٿي.

نڪ

هن هڪ هٿ سان وارن کي ٺاهيو. مٿي ۾ پيل ڪاٺو ٽڙي ويو هئس. هن هٿ سان کيس ڪڍي وات سان کولي، واپس وجهندي ڪنڌ ورائي ڏٺو پريان منهن رکڻيءَ جي هيٺان، رڻي، جي پٺ وٽ سندس نئون ڄاول ٻار ستل هو، منهن تي فرشتن جهڙي مرڪ، سڄا هٿ پير تنجڻ ۾ ويڙهيل، منيران کي دل ۾ خيال اچڻ لڳا.

”ههڙو بچي شل ته ڪوئي نه ٿيو. نه ڪاڪن نه ڪاڪين مان، نڪ نقشو شڪل شبيهه ڪهڙي نه ملوڪ اٿس. جهڙو شهزادو. اڄ ته امان به اول گهول پئي ويس، سڄ چوندا آهن ته ننڍڙو ٻار هر ڪنهن جي قرب جو مرڪز هوندو آهي.“
هوءَ لپتي لپتي ٽڪجي پئي هئي. چاهيائين پئي ته ڪجهه منٿن لاءِ اٿي ويهي، پر کيس سس جو ڊپ هو، مٿان اچي ۽ اٿي ويهڻ تي دڙڪا ڏئيس. هن پاسو ورائي ڏٺو. سندس پاسي کان رکيل هيڏي ساري خالي شيشي ۾ سندس عڪس پئي نظر آيو. سندس پاڇي پٺيان ٻار جي گهوڙي ۽ منهن رکڻي صاف پئي نظر آئي. اهو پاڇو ڏسي سندس منهن تي الاءِ چو وري مرڪ اچي وئي.

”هونهن! هونئن هر واري ڪيئن نه ماسي ٻڍل ٽوڪون ڪري ويندي آهي، هاڻي ته ڪري. هن پيري ته ڪيڇن لاءِ ماڳهين اکر ڪونهيس. هونئن هر دفعي جهڙي مري پوندي هئي، جيستائين ڪيڇي نه، ڪا نه ڪا ٽوڪ چٽر هئي ئي ويندي هئي ۽ اها اسان واري سس به ماشا مولا آهي، پئي راهه وٺائينديس. هوءَ اکر ڪيڇي ۽ جيڪڏهن چاچي روڪيس ته هوند ڪا ڳالهه ڪري. پر نه، چاچي به راضي هوندي آهي ته اها ڪراڙ بلا ڪو ڏنگ هئي.“

اوچتو خيال ٿئي ويس. بي خياليءَ ۾ هنيل ڪاٺي ۾ رڻو ڦاسي ويو هئس. هن رڻو ڇڏائي، پنهنجي هٿن ۾ ڏٺو ”هن واري ڪجهه لهي وئي آن، هونئن ڪمزوري ته اڳي به ٿيندي هئي پر ههڙي! ۽ وٽر اها مٿي ٻڍل اچيو اندر ساڙيو وڃي ته ڪيئن نه ماڻهو ڪمزور ٿيندو، پر هن پيري ته ڪو موقعو ڪونهيس. اڳي ته لڳاتار ٽي نياڻيون هيون، هن پيري ته پٽ ڄائو آهي. سو به جهڙو چنڊ، هاڻي

ڦاٽي ته منهن ڌريس.

اوچتو کيس محسوس ٿيو ته ڪو سندس پيرن کان بيٺو هو. هن لپتي لپتي مڙي ڏٺو، سندس مڙس هو. هن مڙس کي ڏسي مرڪي ڏٺو.
”ڪيئن آهين“ انور، منيران جو هٿ جهليو.
”بلڪل ٺيڪ.“

منيران جي مرڪ ڪجهه گهري ٿي وئي. ان وهائي تي رکيل سندس ڪنڌ
جن لپتي اڪڙجي ويو.
هن کيس ڏسي مرڪيو. منيران کي سندس مرڪ ۾ فخر جا الاءِ ڪيترا
پاڇا مرڪندي نظر آيا.

”نه ته“ هن ڪنڌڏوٺيو ”تو کي لڳندي هونديس.“
انور، هن کان هٿ ڇڏائي، پريان ليٽيل ننڍڙي جي مٿان وڌل رٿو مٽي ڪيو.
”ڏاڍو ملوڪ آهي، رب نظر بد کان بچائيس.“
منيران ڪجهه ڪونه ڪڍيو. اندر مان جن سندس دعا نڪري، اکين ۾ اچي
وئي هجي. مڙس ڏانهن ڏسي هڪ دفعو وري مرڪي ڏٺائين.
شايد اڄ خوشيءَ ۾ نه پئي ڀاپي. شايد ان ڪري جو ماسي ٻيل وٽ کيس
چوڻ لاءِ هن واري ڪجهه نه هو.

ماسي ٻيل سندس سس جي ساهيڙي هئي. بنهه ڪيئي کاڌل. هوءَ انهن
انسانن مان هئي، جن کي هر ڳالهه مان ڪونه ڪو نقص نظر ايندو آهي.
هر واري جڏهن به منيران کي ڪو ٻار ڄاڻو هو ته هوءَ ڪانه ڪا ٽيڪا ٽپي
ڪري ويندي هئي.

سندس نظرون جن تهديد جي بجاءِ ٽوڪون کڻي هلنديون هيون ۽ هر واري
منيران، ٻار جي ڄم کان پوءِ خوفزده هوندي هئي ته هاڻي الاءِ ڇا ڪندي. ٻيو ته
ٺهيو، ڪجهه قسمت ٿي اهڙي هٿس، جو هڪٻئي تي ٽي ڏيون ڄايون هٿس، پوءِ
هر واري ماسي ٻيل جون ٽوڪون هونديون هيون ۽ سندس سس جون هلڪڙيون
مرڪون. مٿان انور، سندس مڙس جا دلاسا ۽ اندر ۾ پريشانين جا انبار. منيران
کي سس جي اها ساهيڙي زهر لڳندي هئي، پر هوءَ مجبور هئي.

اڃان آخري ڏيءَ تي جيڪو چيو هئائين سو ئي منيران کي نه وسرو هو.
”اٿي زهره، لڳي ٿو ته نهٿين، ڏيئڻ جو ڌڻ ڄڻندي ڪيئن. ٻيلي
چئيس ته ڌنار ٿيڻ جو شوق اٿس ته هر قسم جو ڦر ٽڪر رکي ڪيئن.“

۽ اهو ”ڪيئن“ تي ختم ٿيندڙ هر جملو منيران لاءِ جن اهڙو زهر هوندو هو، جنهن جو ڪوبه ترياق نه هجي.

اوچتو هوءَ ڇرڪجي وئي. سندس ڪٽ ڌڙي وئي هئي. انور ڪٽ تان اٿندي، ڪٽ کي ڏٺو هو، غير ارادي طور تي منيران جون اکيون ٻوڙجي ويون هيون. انور ڪجهه ٽڪو ٿي ويو، جو ڌڙي تي اهي ڪلي پيون.

”ننڍ هئي ڇا؟“

”نه.“

”الاءِ اکيون ٻوڙيل هئي، هن اوچتي ڌڙي تي ڪلي ويون. تڏهن چيم“ هن وري مرڪيو.

”نه نه، مڙئي ٻوڙجي ويون هيون“ هن کي لاءِ چو نه اها ڳالهه وئي. ”ٻار ڪيئن آهن.“

”جناب سڀ اسڪول ويل آهن. اڄ ته امان ۽ منهنجي خوب ڊيوٽي لڳي آ. هڪڙي کي ناشتو ڪراءِ ته ٻيو ومنجڻ کان پيو پڇي. انهن کي منهن ڏي ته فرخي پئي روئي، فرخي ڏس ته نازان پئي واپون ٿيڙي. اڃا ته هو بي بي ڪاٺ واري چپ آ. پيلي، هي ڪو تو جلدی اٺ ته جان چئي. لاءِ ڪيئن ٿي تون انهن سڀني کي منهن ڏئين. ڪالهه کان ته ڪم واري مائي به ڪانهي آئي.“

هوءَ مرڪندي مڙس جي ڳالهين کي ٻڌندي رهي. اوچتو کيس لڳو، جن ڪير گهر اندر آيو هجي. هن مڙس ڏانهن نهاريو ۽ ان مهل ئي پريان ماسي ٻڍل جو آواز آيو.

”اٿي زهران اٿي مبارڪ هجي ڪيئن، شاباس ٿئي. مان چوان، ٿي ڏهاڙا ٿي ويا، تو مون کي اطلاع ڪونه ڏنو. ڪير مبارڪ هجي.“ ۽ ان آواز سان ئي لڳو، جن ڪن به هن چئن ڪو وڏو پاڪر پاتو هجي. انور منيران کي مڙي ڏٺو.

”اٿي ٿئي ماسي ٻڍل. دل نه لاهجانءِ. بڪي ويندي هلي پيو ڇا.“

منيران ڪجهه نه ڪڇيو. هڪ دفعو وري مرڪي، مڙس کي ڏسي ڪنڌ ڏوڙيائين، جن چوندي هجي تون فڪر ٿي نه ڪر. مان ڏک نه ڪندير. ۽ ان مهل ئي انور ٻاهر هليو ويو.

منيران مڙي رهي ڍڪيل ٻار ڏانهن نهاريو. ”تون پلي ڀاڳين آئين. ان پوڙهيءَ جو ته منهن ڪارو ڪنڊين“ هن پڻڪيو.

هڪ دفعو وري ٻار ڏانهن نهاري، اکيون ٻوڙي ڇڏيائين، ۽ ان مهل هميشه

جيان ٻڌل، سندس سس سوڌي اندر ڌوڪي آئي.
”اٿي منيران، مبارڪ هجي“ هن تڙ تڪڙ ۾ چوندي منيران ڏانهن اڌ ڏسيو
ڏسي، ننڍڙي جو رڻو پري ڪيو.

”اٿي سبحان الله، جهڙو چنڊ ڀاڱو. اٿي پٽ جڻيو ٿئي يا نوشيروان. جهڙو
پري پيڪر، ڪيئن.“

هن زهره ڏانهن نهاريو، زهرا به هلڪو مرڪيو، هن واري ڪجهه وڌيڪ گوڙ
ڪونه ڪيائين. مرڪندي ڏهر رڀا منيران جي هٿ تي رکيائين، ”هيءُ منهن ڏسئي
ٿي هن ڪاڪي جي. هونئن آهين ته ٺيڪ نه.“

هوءَ ڏاڍي نرم ۽ خوش گوار پٺي لڳي. جن سندس وجود جي سڀني ڪنڊن
جون ڇهنڊون ڀڄي پيون هجن.

”ها“ منيران مس مس ڪڇيو.

”تون آرام ڪر. مان سسٿين سان ڪجهه ناشا ماشا ڪري وٺان.“

هوءَ مرڪندي زهره سان ٻاهر هلي وئي، منيران ڏاڍي خوش هئي. کيس لڳو
جن هوءَ طاقتور ٿي وئي هئي. هميشه ٻڌل سندس سامهون توڪون ڪندي هئي،
هن واري ته ڪڇي ٿي ڪونه سگهي هئي.
”هونهن، ڪڇي به ڪيئن ها.“

منيران پڻڪندي ننڍڙي ڏانهن نهاريو ۽ ان مهل الاءِ ڇو هن ڪن ڏٺو. پريان
ٻڌل ۽ زهره سڙيائين ۾ ڪجهه ڳالهائي رهيون هيون. آواز گهٽ هو پر لهجو چٽو هو.
منيران ٻڌو، ٻاهر ٻڌل پٺي چيو ”اٿي زهران، چنڊ تڪر آ ته ڇا ٿيو. آهي ته
تن ڌيئن مٿان. سڏبو ته تڪڙ ڪيئن، باقي ڪهڙا ڦاڙها مٿا، هن پيري جو تون
مرڪين پٺي. چنڊ جي آ ته به گرهن سان ڪهڙو چٽو آ.“

۽ اندر منيران کي لڳو جن هوءَ هڪدم ڪمزور ٿي وئي هجي ۽ هر واري
وانگر، هن پيري به فتح کائنس چند قدم پري رهجي وئي هجي.

پ

هوءَ ائين ئي، هئن ۾ ڪنيءَ کي ڪنيو، پاڻيءَ ۾ اڌ ٻوڙيو ڪري ويٺي هئي. وارن جون چڱون منهن تي لڙڪي آيون هئس. هن هٿ هڻي وارن کي پري ڪيو. هئن ۾ هلڪي چار لڳل هئس، وارن کي پري ڪندي، سندس ڳل جي پاسي کي هلڪي ڪارنهن لڳي وئي. کيس ڄڻ ڪو هوش نه هو، هوءَ ائين ئي ويٺي رهي. کيس ملڪل جو چولو ۽ چيٽ جي سٿڻ پهريل آ. هائي ڪاٺي مردائي نموني جي اٿس. بدن محنتي پر نرم. هوءَ عمر جي وچين دور ۾ آ. نه ننڍپڻ پورو گذريو اٿس ۽ نه ئي وري جوانيءَ جي سرحدن ۾ ڀرپور گهڙي آ.

ڪنيءَ جي ڪناري کي مهٽيندي، هن جا چپ وري چرڻ لڳا.

”اديون منهنجي گل ڦل لاڏل ڏاڍا ڏينهن لايا،

ننگر شهر مان آءُ راڻا مل مون سان.

سکر شهر مان آءُ راڻا مل مون سان.“

ڳائڻ دوران هئن جي مهٽ تيز ٿي وئي هئس. هن ڪنيءَ کي واهه جو مٺي صاف ڪيو. مٿڻ مهل ڪناري تي ايندڙ وهندڙ پاڻيءَ جا ڪانا کيس ڏاڍا تنگ ڪري رهيا هئا، هن ڪيڏي ڪيڏي مهل ڪائن کي پري ڪندي بيزاري به پئي پانئي. اڄ ته ڄڻ مزو ئي نه پيو اچي.

”اٿي لاڏي، اڄ ته تون ڪاجل ڦٽاڪي پئي وڃين، پاڻي جي نيب جي اهڙي ڪشي اٿئي ڪيئن.“ پريان ساڀيان بيٺي هئي.

هن ڪنڌ ڪنيو، کيس ڄڻ هيلٿائين اهو احساس ٿي ڪونه هو ته ڪير آيو پئي ۽ ڪير ويو پئي.

”ها، ڇو نه هوندم، ادي کي آهن باٽي ڪجهه ئي ڏينهن. پوءِ ٻڌندو موڙ ته

سرهي ڪين تيان، هان.“

هن ڪنيءَ کي پاسي کان رکي، پيرن کي پاڻيءَ ۾ ٻوڙي ڇڏيو. ساڀيان کي ڏسندي مرڪي ڏنائين، مرڪندي ڪنڌ ڏوڻيائين پئي ۽ چپن جي جهونگار هلي پئي.

”ها، باقي ساينڪو ڏينهن ٿي ته آهي. رات ته واهه جو مزو ٿيو، سهرا سڀني دل تي چيا، باقي ملڪان سو مزو ڪونه ڪيو، پير ڪنڀائين پئي، پر اٿي ڇو ڪجهه ٿڪي ٿڪي پئي لڳي.“

سايان به پر ۾ ويهي رهيس. ساڻ آندل مت، پاسي کان رکي، هوءَ به لاڏيءَ سان گڏ جهونگارڻ لڳي. ڪجهه لمحا گذريا ته ائين مزو نه آين، پوءِ سايان پاڻ سان آندل مت کڻي، ان تي هلڪي وڃت شروع ڪئي ۽ لاڏيءَ نئون سهرو شروع ڪيو:

”ونين ايندو وٺڻ اڃ ڊولٿو.“

هو ٻئي گهاڙيءَ جي ڪناري اچي مليون هيون. سڀني اتان پنهنجا ٿانو وغيره پاڻيءَ سان ڀري يا ڪپڙو لٽو ڏوٿي، هڪٻئي سان خوب ڪچهري ڪري اتان اٿنديون هيون.

لاڏيءَ ۽ سايان، عمر ۾ اڃان ايتريون ڪونه ٿيون هيون جو وڏين سان رهائيون ڪن. ڳوٺ جون نينگرڀيون هيون، ان ڪري هڏ نندي ڙي هوندي کان ئي ڪم تي هريل هئن. روز وڃي گهاڙيءَ تان پاڻي ڀري اينديون هيون. بس فرق صرف ايترو هو جو وڏيون به ٻه ٽي ٽي مٽيون کڻنديون هيون ۽ هو هڪ هڪ.

هنن جو سهرو ڪڏهوڪو ختم ٿي چڪو هو.

سايان هاڻي اتي ئي ليٽي پئي هئي ۽ لاڏيءَ ته ڄڻ الاءِ ڪٿي گم هئي.
”ٻڌ سايان.“

هن سايان کي ٻانهن کان لوڏيو.

”ادو سرگس تي نڪرندو نه، ته تون مان به گڏ هلنداسين. ها نه. پوءِ مزو ايندو جڏهن لونگ ڦوٽا ڳائينداسين- ها نه.“

”الاءِ ادي.“

”ڇاهي؟“

هوءَ ائين ئي پئي رهي.

سايان وري به ڄڻ اڌو ڳالرو جواب ڏنو هجي.

”ڇو ڙي- ڇو الاءِ“ هوءَ هڪدم ٽڪي ٿي وئي شايد سايان جي ڌيان نه ڏيڻ

تي چڙ اچي وئي هئس.

”ڏس نه، هاڻي ٻارڙا ته تون مان ناهيون نه. امان چيو پئي ته چوڪري مت

ڪڇ ۾ کڻي سگهي ته گهر ۾ ويهي يا اڪيلي نه نڪري. پوءِ.....“

هن جملو آڌ ۾ ٽوڙي ڇڏيو.

”پوءِ ڇا“ هن کي ڳالهه اڃا به سمجهه ۾ نه آئي هئي.

”پوءِ اهو ته الاءِ، تون ۽ مان جڃ ۾ سرگس سان نڪري سگهون، ڪي نه.“

هن ڳالهه پوري ڪئي ته لڏيءَ کي ڄڻ ڪاوڙ وٺي.

”چنڊي رن، اهڙي واڻي ته نه ڪڍ. اڃا پر ته تو واري پاءَ جي سونهيءَ ۾

سرگس تي تو، مون لاڏا چيا هئا. باقي هاڻي وري چاهي.“

”اها، پر هئي، لڏيءَ..... هاڻي... ڏسڻ نه ٿي ته رات ڪيئن نه ماسي کٽان

تو کي مون کي موٽ مهل رڻو ڍڪڻ لاءِ چيو هو.“

سايان ڪجهه اداس هئي. شايد رات واري ڳالهه اڃان نه وسري هئس.

”پوءِ ڇا ٿيو. جڃ کان ڪو ٿورو ئي روڪيندي. ٺهيو ڇڏ ان ڳالهه کي پاڻي

پر.“

هنن ٻنهي پنهنجا پنهنجا ٿانوَ پاڻيءَ سان ڀريا ۽ گهرن ڏانهن هليون. موٽ ۾

اهوئي رستو هو ۽ اهو ئي سندن چپن تي لونگ ٿوٽا.

هنن جي ڳوٺ ۾ جڏهن به سرگس ٿيندي هئي ته گهوٽ جي سواريءَ اڳيان

ننڍڙيون ڇوڪريون، لونگ ٿوٽا يا ڪو ٻيو سهرو ڳائينديون هلنديون هيون. سال

اڳ جڏهن سايان جو پاءُ پرڻيو هو تڏهن به هن ئي لاڏا چيا هئا. لڏيءَ کي شاديءَ

کان وڌ رڳو سرگس جي هئي. ڪيڏي مهل ٿئي ۽ هو وڃن.

گهوٽ سرگس لاءِ تيار ٿي رهيو هو. لڏيءَ ۽ سايان ڏاڍو ڪم پئي ڪيو.

سامان سڙو پهچائڻ. گهوٽ جو وڳو، جتي، ٽوبي، موڙ، ان وچ ۾ هو جيڏي مهل

به هڪٻئي کي ڏسن پيون، سندن چپ مرڪي پيا پون ۽ هو واري واري سان

سٽون پيون چون.

جورو جتي ٿالهيءَ ۾ مان کنيو پئي اڃان،

لاڏل منهنجي اڳ ۾ مان نچندي اڃان،

موڙ ميندي ٿالهيءَ ۾، آئون کنيون پئي اڃان،

لونگ، ٿوٽا، ٿالهيءَ ۾ آئون کنيون پئي اڃان.

ٻاهر وٺ پڪڙ مڇي وٺي. گهوٽ گهوڙي تي چڙهيو هو. لڏيءَ پنهنجي جتي

ڳولي، هوءَ سايان کي ساڻ ڪري، اڃا لوڙهي وٺ پهتي ته مائس سڏ ڪيس.

ماسي ڦاپان به ساڻ هئس.

”لڏيءَ ڪيڏي ٿي نئين؟“

”سرگس ڏي ادي سان گڏ.“

هن ٽٽل جملو چيو. هيڏي ساري انتظار کان پوءِ اها گهڙي آئي هئي. هن ڏيڍيءَ پريان ڏٺو چوڪريون ٽالهيون جهليو، گهوڙي اڳيان هلڻ لاءِ تيار هيون. ”پنهنين چيو هو، لاڏيءَ کي چشچ گهر ويهي. موتي پائس گهر اچي ته سان ڪن.“

”ڇو“ هن جون اکيون پرڃي آيون. ”ڇو چيو ائين بابي.“
”پٽ تون ٻار ته ناهين ڇو ضد ڪرين، ضرور ڪجهه سوچي سمجهي چيو هوندين.“ هينئر ڦاپان ڳالهايو.

”نه، مان وينديس“ هوءَ ساڍان کي ٻانهن کان جهلي بيٺي.
”ڪونهي ضرور. هائي ڏٺي ٿي ڪاٺي پر- ڏاڳهه ٿي وئي هي، هج سان سان گڏ ويندين.“

مائس کي به جوجڪي اچي وئي، ست ڏٺي ڪٿي ٻانهن کان جهليائينس.
لاڏيءَ کي ساڍان، جي ٻانهن ڍري لڳي. هن کي هائي سمجهه ۾ آيو هو ته ماسي ڪٿان ڇو ساڍان ۽ کيس رڻو پائڻ لاءِ چيو هو. هن ٻانهن ماءُ کان ڇڏائي ۽ ڪنڌ جهڪائي ٻاهر ويندڙ هج کي ڏسڻ لڳي. هن بدشگونِي روڪڻ لاءِ ڳوڙها اڳهي، ساڍان کي مرڪي ڏنو. ساڍان جي مٿي تي پوتي هئي. هن پوتي ڍڪيندي لوڙهي پريان ڏنو.

کيس لڳو ڄڻ ڪا شادي پر ٿي ٿي ڪونه هئي ۽ هوءَ ڄڻ هڪدم جوان ٿي وئي هجي.

آس ۽ نراس جي وچ ۾

هو ڪيترن ڏينهن کان پوءِ مون سان مليو هو، وڪريل وڪريل، وياڪل وياڪل. جن هن جي بدن جو سنڌ سنڌ سور سان سٽيل هجي ۽ ڪير هن کي مٿان کان هيٺ اڇلائي بنا ڪنهن نتيجي جو انتظار ڪري، هليو ويو هجي ته هو مري ٿو يا بچي.

هن مون کي ڏسي مرڪي ڏنو. سندس مرڪ پهرين چين تي آئي هئي، پوءِ نڪ وٽ ۽ پوءِ هن جو سڄو منهن مرڪي اٿيو هو ۽ مون الاءِ چو پاڻ کي ڏاڍو خوش ڀانيو، ڇاڪاڻ ته حياتيءَ ۾ پهريون ڀيرو هن خاص مون کي ڏسي مرڪي ڏنو هو.

”ڪيئن آهين؟“ هن کي هٿ ڏيڻ کان پوءِ پڇيم.

هو ۽ مان رست تي سدائين اتفاقي ملندا آهيون، نه هو ڪڏهن مون وٽ آيو آهي ۽ نه وري مان ئي ڪڏهن هن وٽ ويو آهيان. پر تڏهن به الاءِ چو، مون هن کي پنهنجي اندر محسوس ڪيو آهي. مان هن سان چاهڻ جي باوجود به پاڪر پائي ملي نه سگهندو آهيان.

”بلڪل راضي ۽ خوش.“ هن سدائين وانگر اهو ساڳيو جواب ڏنو.

مان منجهي پيس. اڳتي ڇا چوان. اهو ته هيترا ڏينهن نظر ڪونه آئين، پر اهو ته ساڳيو ئي سوال ٿي ويو ته نظر ڪونه آئين، گم ٿي ويو هئين وغيره.

”ڪٿي هئين ايترا ڏينهن؟“ ڪجهه نه ڪجهه ڳالهائڻ چاهيم.

”زندگي جي راهن تي مرڪي قدم رکڻ جي ڪوشش ڪري رهيو هئس، پر خبر پيم ته اهي ڏاڪا مرڪي قدم رکڻ جي لائق ڪونهن، هتي ته بس هڪ ٽپ ۾ ٽي ئي ڏاڪا چڙهن گهرجن.“

”حياتي ڪا ڏاڪڻ ته ڪانهي.“

”نه، اها هڪ بهترين ترڪڻ آهي، هوشن عام ترڪڻ تي ماڻهو هڪ پاسي کان ڏاڪڻ وسيلي چڙهندو آهي ۽ ٻئي پاسي ترڪندو لهندو آهي. پر هتي ته ترڪڻ تان ئي چڙهو ۽ لهڻو ٿو پوي، پوءِ ڪيئن ڪير ڏاڪا ٽپي؟“

هن جون ڳالهيون مون کي منجهائي رهيون هيون. چئي ڏنم، ”مان توکي سمجهي نه سگهيو آهيان.“

مرڪندي ورائيائين ”مان ڪا پرولي ناهيان جنهن کي تون سمجهي

سگهين.

”تون هر ڪنهن شيءِ لاءِ عجيب نموني سان چو سوچيندو آهين؟“ هن ڏانهن غور سان ڏسندي پڇيم.

”اسين هر شيءِ لاءِ عجيب نموني سان سوچيندا آهيون، اهي سوچون پئي ڪنهن جي ملڪيت نه هونديون آهن، اهي اسان جون پنهنجون هونديون آهن. اسين غريب انسان جڏهن دولت واري ملڪيت هٿ ڪري نه سگهندا آهيون ته پوءِ صرف سوچي ئي سگهندا آهيون.“

”تون محرومين کي به ڊائلاگن وانگر رٿن ٿو ڇاهين ڇا؟“ پنهنجي اصولڪي زندگيءَ تي وات مان الاءِ چو نڪري ويم.

”محروميون ان پائيءَ وانگر هونديون آهن جيڪو آئين ڪائين جي اندر هوندو آهي. تو ڪڏهن آئين ڪائين کي ٻرندي ڏٺو آ، اهي هڪ پاسي کان ٻرنديون آهن ته ٻئي پاسي کان هنن جي اندر وارو پاڻي ٻوڙيا ڪري ٻاهر نڪرندو آهي. منهنجو جسم جڏهن عذابن جي ٻاهر جي تپش برداشت ڪري نه سگهندو آهي ته منهنجيون محروميون آئيءَ ڪاٺيءَ جي پاڻيءَ جيان ٻاهر نڪرنديون آهن.“

”هڪ ڳالهه پڇان؟..... مون کي لڳي ٿو ته تون محبت ۾ ناڪام ٿيل آهين.“ هن جي اداسيءَ کي الاءِ چون مون محبت ۾ ناڪامي سمجهيو. هن پيري هن کليو. وڏو تهڪ ڏنائين.

”مون وٽ چاهي جنهن تي محبت ڪريان. نه پئسو نه پاڻي، نلهو اسٽيج جو پينٽڙو، مون وٽ ڪنهن کي ڏيڻ لاءِ ڇا رکيو آهي، اهو ته شڪر جو دنيا ۾ اڪيلو آهيان ۽ پاڻ گذر ڪري ٿو وٺان.“

هن کلندي کيسي مان اڌڙ سگريٽ ڪڍيو ۽ ان کي وات ۾ رکي دکائڻ لڳو، ماچيس ڪونه هئس، هو خالي کيسي کي وڇائڻ لڳو هو، پر آخر چپ ڪري سگريٽ وات مان ڪڍي ڪوٽ جي کيسي ۾ واپس رکي ڇڏيائين.

”ماچس ڪپڻي“ مون هن کان پڇيو.

”نه، بس“ هن لٺايو.

”اڄ ته ونون“ مون پاسي واري مانڊئيءَ ڏانهن وڌندي چيو.

”نه، بس ٺهيو. مان هلاڻ ٿو، تنهنجو ڪافي وقت ورتو.“ مون کي

روڪيندي مرڪڻ جهڙي شڪل ٺاهيندي چيائين.

”ترس ته“ مون الاءِ چو هن کي روڪڻ چاهيو.

”مون کي ڪافي دير ٿي وئي آهي ۽ هونئن به طبيعت ڪجهه نيڪ نه اٿم.

چڱو“

هن مون سان هٿ ملايو ۽ مون تي هڪ گهري نظر وجهندو هليو ويو. سوچيم، چوانس ”ڪهڙا مائٽ اٿئي گهر جيڪي انتظار ڪندا هوندي؟“، پر مان ڪجهه چئي نه سگهيس. هن کي چاهڻ جي باوجود به ڇانهن جي صلاح ڪري نه سگهيس خبر هٿ ته ڪونه پئڻدو.

هو ۽ مان ايڪٽر هئاسين، سنڌ جي هڪ ٿيئٽر جا، جتي اسان کي جديد دور ۾ پنجاهه کان ڏيڍ سئو رپيا في ڊرامو ملندو هو ۽ ان کان سواءِ اسان جو پروڊيوسر هر ريهرسل جا اسان کي ساڍا ٽي رپيا الڳ ڏيندو هو. مان جڏهن چڪي ٿاڻي بي. اي پاس ڪرڻ کان پوءِ به ڪا نوڪري حاصل ڪري نه سگهيس ته سوچيم ته ڪنهن ٿيئٽريڪل گروپ سان ڳالهائي ڏسجي، ننڍي هوندي ڊرامن جو شوقين هئس ۽ ڪم ڪيو هٿ متان هتي به ڪو چانس ملي وڃي.

اتي مون هن کي پهريون ڀيرو ڏٺو هو، اداس اکيون اٿيا وار. هن جي شخصيت ڄڻ ڪنهن جي ڳولڻ لاءِ ان جي ڪيڊ نڪري وئي هجي. مون کي ڪم نه مليو، پر نئون رول هو، اڻڄاڻ هئس، دل لڳائي ڪم ڪرڻ لڳس، جتي موقعو ملندو هو اتي ڊائلاگ رٿڻ لڳندو هئس. ٻئي ڏينهن هو منهنجو انداز ڏسي مرڪندي مون کي ڏسڻ لڳو. مون محسوس ڪيو ته منهنجي ڪن جون پاپڙيون گرم ٿيڻ لڳيون. منهنجي اها عادت خود مون کي به نه وڻندي آهي، پر مان فطرتاً مجبور آهيان. هن مون کي شرمائيندي ڏٺو ته منهنجي ويجهو هليو آيو.

”نئون آهين“ بنا ڪيڪار جي اوچتو سوال منهنجي دل کي ڄڻ ڌڪو ڏئي

ويو هجي.

”ها ڪالهه آيو آهيان.“ ڳيت ڏئي چيم.

”تون هتان جي ماحول کان اڻواقف آهين. هونئن جڏهن مان هن ٿيئٽر ۾ آيو هئس ته مون کان ڪنهن به ڪجهه ڪونه پڇيو هو ۽ مون پنهنجن ڪلهن کي مصيبتن ۽ پيچ پڇان کان آجو سمجهيو هو. اڄ جڏهن تون آيو آهين ته مون سوچيو هو ته توکان ڪجهه نه پڇان ۽ تون به پيچ پڇان ۾ نه ٿا سڀين، پر تنهنجي اها اڻواقفيءَ واري هلت شايد هتان جو پروڊيوسر برداشت نه ڪري سگهي ۽ تون هي ڪم به وڃائي ويهين.“

”تون منهنجي مدد ڪرڻ آيو آهين ڇا.“ هن جي هيڏي ساري ڳالهه ٻڌڻ کان پوءِ هن کان مقصد واري ڳالهه پڇڻ چاهيم.

”نه، ڪوبه ڪنهن جي مدد نه ڪندو آهي، اسين هرڪو ڪم پنهنجو پاڻ ڪرڻ چاهيندي به ٻين کي شريڪ ڪندا آهيون ۽ اها ئي مدد چواڻيندي آهي.“ هن عجيب ڳالهه ڪئي، مون هن کان گهڻو ڪجهه پڇڻ چاهيو پر اوچتو هو

ڊائريڪٽر جي سڏ جي ڪري اتي هليو ويو ۽ مان وري ڊائلاگ ياد ڪرڻ لڳو هئس.

ڪيترن ڏينهن تائين مان اسٽيج تي پنهنجو مقام پيدا ڪرڻ جي ڪوشش ۾ لڳو رهيس. ان سڄي عرصي ۾ هن منهنجو پريور ساٿ ڏنو، پر هڪ ڳالهه عجيب هئي. هن مون سان ڪڏهن به گڏجي ڪجهه ڪونه ڪاڌو پيٽو هو. مان هن کي صلاح به ڪندو هئس، پر هو لنوائي هليو ويندو هو. هو مون سان گڏ هوندي مون کان پري هوندو هو ۽ مان هن کان الڳ هوندي به ڄڻ هن کي پاڻ ۾ محسوس ڪندو هئس.

اسان روز گڏ هوندا هئاسين. رهرسل روز ريڊيو پاڪستان جي سامهون واري گهٽيءَ وٽ هڪ ڪمري منجهه ٿيندي هئي. اسان جڏهن رهرسل ڪندي ڪندي ٽڪجي پوندا هئاسين ته ٻاهر نڪري هڪڙي سائي ٽڪر تي لٽي نيري آسمان کي چپ چاپ تڪيندا هئاسين. نه هو ڪجهه چوندو هو ۽ نه وري مان ئي.

هڪ ڀيري مون پڇيو ”تون ڪيڏي مهل اداس ڇو نظر ايندو آهين؟“
”مان ڪڏهن ڪڏهن پنهنجي ڪمري جي پتين کي اوڀرو پائيندو آهيان. ان اوڀري حد مان جڏهن ٻاهر نڪرندو آهيان ته مونجهه ۾ وڪوڙيل هوندو آهيان ۽ توکي اداس نظر ايندو آهيان. ڳالهه اها آهي ته اڪيلو رهي رهي نيٺ ته ماڻهو.....“
هن کلندي ڳالهه اڌ ۾ ٿي ڪٽي ڇڏي هئي. سوچيم چوانس ”مون کي ڇو تڻو پنهنجي گهر وٺي هليو؟“ پر چئي نه سگهيس. چپ ڪري کيس ڏسندو رهيس. ڳالهائڻ مهل سندس اکيون هر هر ڀرجي پئي آيون. ان مهل هو ڏاڍو پيارو پئي لڳو.
”ڪڏهن ڪڏهن مان سوچيندو آهيان ته ڪاش تون ڪنهن بي ٻوليءَ جو فنڪار هجي ها. پوءِ ته توکي صحيح مان ملي ها نه. هتي ڇاهي؟ سنڌي اسٽيج آرٽسٽ کي ڪير ٿو ليکي“ مون مٿانئس همدردي ڪندي چيو هو.

۽ اها حقيقت هئي، مون هن کي ڪيترا ڀيرا اسٽيج تي ڏٺو هو. اها اتفاق جي ڳالهه هئي جو هو ۽ مان ڪڏهن به ڪنهن ڊرامي ۾ گڏ نه آيا هئاسين، جڏهن هو اسٽيج تي هوندو هو ته مان هيٺ ويٺو کيس ڏسندو هئس. هو هر لحاظ کان مڪمل اداڪار هو. زماني جي هيترين گردش ۾ سندس زندگيءَ تي ڪوبه داغ نه ڇڏيو هو، هٿون هو ڄڻ پختو ٿي ٿي ڪوري مان نڪتو هو. اسان سنڌي آرٽسٽ هئاسين. پروڊيوسر خود غريب، ڪٿان اسان کي ٻين ڊرامن جيترو پئسو ڏين. هونئن منهنجو يار خوددار هو، ڪڏهن به پروڊيوسر کان معاوضو نه گهر يائين، هو خود ئي کيس ڏيندو هو.

”نه نه، ائين نه چئو، ٻين قومن ۽ ٻولين سان پيٽ ته ڪبي آهي. پنهنجي وطن

کي ائين ننڊا سان نه ڏسبو آهي. آئون ته ائين چوان ٿو ته مون کي ٻيهر دنيا ۾ اچڻ لاءِ کير چوي ته آئون پنهنجي سنڌ ۾ پنهنجي هن ٿي حالت ۾ اچڻ پسند ڪندس.

هن جو جواب مون کي عجيب لڳو. حيرت مان ڏانهس ڏنم، هو وري به مرڪي رهيو هو.

مون هن جو گهر ڏسڻ پئي چاهيو، پر هو سدائين لنوائيندو رهيو، ڪڏهن به اقرار يا انڪار ڪونه ڪيائين. هو ڪيترن ڏينهن کان رهرسل تي ڪونه پئي آيو، ڏاڍو ياد ايندو هئم. پر هن تائين ڪيئن پهچان، نه ڏس نه پتو، مون سوچيو ته هاڻي جڏهن ملندو ته هن کان هيترن ڏينهن جي غيرحاضريءَ جو سبب پڇندس. اڄ اوچتو مليو ته مان ڪجهه به ڪونه پڇي سگهيومانس، پاڻ تي ڏاڍي ڪاوڙ آيم. پر ڇا پئي ڪري سگهيس. چپ ڪري ويهي رهيس.

هن کي ملڻي ٿي هفتا ٿي ويا. پروڊيوسر ڪڏهن ڪڏهن سندس پڇا ڪندو هو. هڪ ڏينهن مون کي پاڻ وٽ گهرايائين.

”منور هڪ خوشيءَ جي ڳالهه آهي، هيلوڪي ڊرامي تي پريس ۽ ٽي وي بڻي ايندا.“

”سچ سائين“ مون کي يقين نه آيو.

”ها انور سچ“ هن جو منهن بهڪيو پئي. ”هاڻي هيئن ڪر ته رحمان کي ٻڌائي وٺي اچ، هو ۽ تون ٻين سڀني کي وٺي سيائي کان ڊرامي جي تياري بيباسٽڪ نموني سان شروع ڪري ڏيو. پر رحمان آهي ڪٿي؟“

”مون کي ڪابه خبر ڪونهي“ ٻڌايومانس.

”پوءِ وڃي گهران وٺي اچينس.“

”پر ڪيئن، مون کي ته هن جو گهر ڏنل ڪونهي.“ مون ورائيو.

”ڇا“ پروڊيوسر مون کي غور سان ڏٺو. ڳالهه هڻي به عجب جهڙي، رحمان مون سان سڄو ڏينهن گڏ هوندو هو ۽ مون کي سندس گهر جي به خبر ڪانه هئي. هن مون کي رحمان جي ائڊريس ٻڌائي ۽ ان شام مون پهريون ڀيرو رحمان جي گهر ۾ قدم رکيو. سندس گهر غريبن جي هڪ پاڙي جو ڪمرو هو. مان جڏهن ڪيترين مشڪلاتن کان پوءِ پڇاڻي پڇاڻي رحمان جي گهر تائين پهتس ته، ڪمري جو در کليل هو، پهرين نظر سان اهو مون کي کليل لڳو پر پوءِ محسوس ٿيو ته اندران ٻيو به هڪ در هو. مون در کڙڪايو ته پهرين پاسي واري گهر مان هڪ نينگر نڪتو.

”ادا، رحمان سان ملندڙ ڇا“ هن در کي ڌڪو ڏنو. در شايد بيڪڙيل هو.

هو اندر هليو ويو. مون چير مان ڏٺو، ڪمرو اونداھ ۾ ٻڌل هو. ٿوري دير کان پوءِ
 ٻٽي ٻري ۽ ننڍڙي اندران مون کي سڏ ڪيو. مان اندر داخل ٿيس ته عجيب
 احساس ٿيم ته نيٺ مون هن کي ڳولي لڌو. هو هڪ ڪنڊ ۾ ستو پيو هو. شايد
 ننڊ مان هاڻي اٿيو هو. مون کي ڏٺائين ته اٿي مون سان مليو. مون محسوس ڪيو
 ته هنن ٽن هفتن هن کي ڀڄي پوري وڌو آهي. رحمان بلڪل ڪمزور هئو. مان
 ساڻس ياڪر پائي مليس. هن جو بدن گرم لڳم، هن مرڪي ڏٺو، ننڍڙو ٻاهر
 نڪري ويو.

”ڪيئن آهين؟“ مون کان پڇيائين.

منهنجي وات مان آواز نه نڪتو، چپ هڪدم خشڪ ٿي ويا هئا. ڳڻت ڏئي
 چيم ”تو کي ڇا ٿي ويو آهي؟“

”ڪجهه ڪونه، ڇا ٿيندم.....؟ اڃا ويهه.“ هن پنهنجي هنڌ تي مون کي
 ويهارندي چيو. هو پاڻ به تنگ ٿي رلي وجهي، پاسيرو ٿي ويو.

هن جو ڪمرو هن جي مالي حالتن جو مڪمل مظهر هو. هڪڙي ڪنڊ ۾
 هن جو هنڌ زمين تي ويڙيل هو، جنهن تي مان ۽ هو ويٺا هئاسين. هنڌ جي پاسن
 کان فلمي رسالا ۽ ڪتاب پيل هئا. هڪ ڪنڊ ۾ ٽن سرن مان ٺهيل سگري پٽي
 هئي ۽ اتي ئي ڪجهه دٻا هئا، جن ۾ شايد ڪنڊ يا چانهن جي پٽي هئڻ گهرجي پر
 ان مهل سي پاسيرا ڪريا پيا هئا. اتي ئي ڪجهه ٿانوَ به پيل هئا جيڪي واپرايل
 پٽي لڳا.

هن مون ڏي ٺهاريو.

مرڪندي چيائين ”منهنجي بڪنگهم پئلس ٿو ڏسين ڇا؟“

”تو کي ڇا ٿي ويو آهي؟“

”معمولي بخار هو، لهي ويو. بس ٿورڙي ڪمزوري آهي.“

”معمولي بخار ۽ ايترو گري وڃڻ“ مون هن ڏانهن ڏٺو، ڪمزوري منهن مان

چٽا ليٽا پائي رهي هئي.

”ڪوڙ ڇو ٿو ڳالهائين، سچي ڇو نه ٿو ٻڌائين ته ڇا ٿيو اٿئي.“ هن کان

سچي ڪرائڻ چاهيم.

”تو سان ڪوڙ ڳالهائيندس ڇا؟“ هن وري مرڪيو.

”پوءِ ايترو لهي ڇو ويو آهين؟“

”ڪٿي لٿو آهيان، ڏٺو مٿو ته آهيان ٻيو ڇا هجڻ گهران“

”خدا ڪري تندرست هجين پر.....“

”نه بيماري جو تذڪرو نه ڪر. ٻي ڪا ڳالهه ڪر“

”توڪي وري ڪو نئون ڌڪ مليو آهي ڇا؟.“
”ڌڪ وڪرو ڪونه ٿيندا آهن، جن کي ورتو وڃي ۽ هونئن به توڪي ته خبر آهي ته مان ڌڪ ڀروڻ آهيان بلڪل لڪڙ هضم پٿر هضم وانگر. ڇڏ ان ڳالهه کي.“

”تو ڪنهن کي پاڻ ڏيکاريو آهي.“
”نٺ پائي حڪيم کي ڪونه ڏيکاريو اٿم. چڱو ڀلو آهيان، ڪا بيماري ڪانهيم، هاڻي وري نه بيمار ڪر.“
”مرزا صاحب توڪي سڏايو آهي.“ ٻڌايو مانس ”هن پيري جي ڊرامي تي ٿي-وي ۽ پريس ٻئي ايندا.“

”سچ-پوءِ ته مان ضرور ايندس. بس ٿورڙي ڪمزوري لهي وڃي.“ هن اپ ساهيءَ مان چيو. ساهه شايد منجهي رهيو هئس.
”نه يار، تون ليڪ ڪونه آهين، ٿورا ڏينهن آرام ڪر. اهڙا موقعا پيا ايندا.“
مون هن جي حالت ڏسندي چيو.
”نه يار هي ته منهنجي دل وٽان ڳالهه ٿي آهي، سنڌي ڊرامن کي اهڙو موقعو ملي ته ٻيو ڇا ڪبي.“

”چڱو، جيئن تنهنجي مرضي.“
”چانهن، پيشندين“ ڪجهه ڀل رکي هن اٿندي چيو.
”نه، مان هلاڻ ٿو. تون ڇاڪ ٿي پوءِ بي وٺنداسين.“
”ترس مان ٺاهي ٿو وٺان.“ هن روڪيندي چيو.
”نه نه، هينئر نه، ڪنهن ٻئي پيري. پليز رحمان“ مون هن کي ڪلهن کان جهلي ويهاريندي چيو.

”پلا پٽسي وغيره جي گهرج ته نه آهي“ هن کان پڇيم
”نه نه، هي پاڙي وارا منهنجو پورو خيال ڪندا آهن. مون کي ڪابه گهرج ناهي.“

۽ مون سوچيو هي ڪهڙو دوست آهي، جيڪو دوست هوندي به ويجهو نه ٿو اچي.

”ڪڏهن ڪڏهن ڪي ڪي انسان، ڪن جي گهرن تي وڃڻ لاءِ زندگيءَ کان هڪڙي چانس ئي وٺي سگهندا آهن، ٿي سگهي ٿو تون آئيندي هتي اچين ۽ مان نه هجان.“ هن عجيب ڳالهه ڪئي.

”تو ائين چو چيو“ منهنجي دل الاءِ چو پر جي آئي.
”ائين ئي. هونئن به زندگيءَ تي ڪهڙو پروسو، پر ٻڌ، مرنديس مان به

ڪونه.

”تون اهڙيون ڳالهيون نه ڪر خدا ڪندو ته اها ڪمزوري بلڪل ختم ٿي ويندي.“

”ها، خدا ڪندو“ هن جملو عجيب نموني سان ادا ڪيو.

”هتي ائڪٽنگ ڪرڻ کان نه ٿو مڙين“ هن کي ڪلائڻ لاءِ پاڻ کلي پيس، هن مرڪي ڏنو.

”يلا مان هلاڻ“ هن کان موڪلايو.

”تون پلي وڃ. مرزا صاحب کي چئجانءِ ته مان ٻن ڏينهن کن ۾ اچي ويندس.“ هن موڪلايو

”ڇڱو.“ اٿندي چيم.

”چانهن پي وڃين ها“ هن وري الاءِ چو چيو.

”چريا“ مون لفظ چڪيو. ساهه کي گهٽجندو ڀانيو. ويجهو اچي هن جي اکين کي ڏٺو.

”گڏ پيشنداسين. تون رڳو ٺيڪ ٿي وڻ، ڇڱو“ هن کان موڪلايو.

هن مرڪي ڏنو. هن جي اها مرڪ هزار دردن سان ڀريل هئي. منهنجي دل چيو ته هن وٽان نه وڃان اتي ئي ويٺو رهان، پر خيال آيو، هو بيمار آهي هن کي گهڻو تنگ نه ڪيان. سو اتان ڇپ ڪري نڪري آيس.

ڊرامي کان هڪ ڏينهن پهرين جڏهن مان ۽ هو پنهنجي عادت موجب ٽڪجي اچي ٻاهر گاهه تي لپتي پيا هئاسين ته مون هن جي اکين کي پتل پتل محسوس ڪيو هو. هوشن ڊرامي جي آخري لمحن ۾ هن کي ڪنگهي ڪنگهي مڙو هوندو آهي ۽ ان لاءِ هن جي اکين ۾ گلسرين لڳائي وڃي ها، هوشن مون به اهوئي سمجهيو ته پنٻئين جي اها آلاڻ، اکين ۾ گلسرين جو بچيل حصو هوندي، پر ريهرسل ۾ ته گلسرين استعمال ڪونه ٿيندي آهي، هن جون اکيون آليون چوڻيون. هو هڪ سخت انسان هو جنهن کي پنهنجا جذبا گرفت ۾ رکڻ چڱي طرح ايندا هئا. هن چو رنو هو. آخر مجبور ٿي پڇي ڏنر ”رنو آهين؟“

اکين کي حيرت مان مٿي ڪنيائين- ڄڻ اکين تي اکين ۾ مون کان منهنجي سوال جي سمجهائي گهرندو هجي، ڄڻ مون کان پڇندو هجي ته ”مان توکي رنل رنل ٿو لڳان ڇا؟“

مون پشيماني محسوس ڪئي- مون کي اهو سوال نه ڪرڻ گهريو هو.

”منهنجو مقصد آهي، توکي ڪنهن ڏکيو آهي ڇا؟“

”مان ڏکيو ٿي روئندو ناهيان منور- ۽ هوشن به مان ڪو سونماٽ جو بت نه آهيان، جنهن کي وري ڪوئي محمود غزنوي اچي ٽوڙي وڃي-“ هن ٻئي ڏينهن

تي ٿيندڙ ڊرامي جو ڊائلاگ ورجايو.

”تون هينئر ئي ڊرامي ۾ شروع ٿي وئين ڇا؟“ هن کي احساس ڏيارڻ چاهيم.

”اسان ڊراما ڪندي، پنهنجي حياتيءَ کي به هڪ ڊرامو ڪري ڇڏيندا آهيون. بس، هن ۾ اسان جو هڪ ڪردار هوندو آهي، ۽ اسان خود هدايتڪار هوندا آهيون ۽ وقت پوڻ مهل محبت لاءِ هيرو ۽ نفرت لاءِ پاڻ کي ولن ثابت ڪرڻ جي پوري ڪوشش ڪندا آهيون.“

”شيڪسپيئر تو ياد اچن ٿي ڇا؟“

”نه ڇاچو ياد آيو اٿم-“ هن زور سان کليو.

”پر ڳالهه ڇو ٿاري وئين-“

”ڳالهيون ڪٿان کان شروع ٿي ڪٿ ختم ٿينديون آهن. ان جو احساس ڪنهن کي هوندو آهي مسٽر منور-“ هو شوخ ٿي ويو هو- پر هڪدم هو وري سنجيده ٿي ويو.

”منور- مان سوچان ٿو، مان چپ چپ ڪري مري وڃان ۽ منهنجو احساس منهنجي ويڃڻ کان پوءِ ٿئي ۽ جيڪڏهن ائين ٿيو ته غور سان ڏسجان، مرڻ کان پوءِ به مان مرڪندو هوندس-“

منهنجا چپ ٽڙڪيا ڪجهه چوڻ چاهيم، هن مرڪي مون ڏانهن ڏٺو.

”ائين نه ٿيندو ڇريا، آءُ جهٽ ڪونه مرنديس.“

هن منهنجي ڳلن کي ٽڪي ڏئي ننڍڙي ٻار وانگر پرڇايو ۽ اندر هليو ويو. مان ان ڊرامي ۾ ان جي دوست جي رول ۾ هئس، پهريون ڀيرو گڏ ڪم ڪري رهيا هئاسين. ڊرامو شروع ٿيو ته هو شروع کان وٺي ان تي چانيل رهيو، ڊرامي اميدن کان مٿي رش ڪنڻي هئي، پريس جي فليشن جي جهل مل ۾ هو ڏاڍو سهڻو پئي. لڳو، آخر ڊرامي جي پڇاڙي آئي، جنهن ۾ هن کي پنهنجو فن ڏيکارڻو هو ۽ هن خوب ڏيکاريو. منهنجي ٻانهن ۾ ڪري جڏهن هن شهلا کي مرڻ وارا ڊائلاگ پئي چيا ته خود مون کي ائين محسوس ٿيو، جڏهن هو سچ سچ سلهه ۾ مبتلا هجي ۽ مان ڪنهن سلهه جي مريض کي ٻانهن مان جهليو پيئو هجان. هو ٽڪجي منهنجي ٻانهن تي آهلي پيو:

ڪجهه ڀل رکي هن اکيون کوليون. اٿندي چيائين: ”مان پاڻ ئي ڀڳل آهيان تو کي ڪيئن پيئندس.“

ان مهل پروڊيوسر ڊوڙندو آيو؛

”رحمان منهنجا پٽ ڏسين وٽ پبلڪ ڪيڏي نه خوش آهي. اهو تون آهين
منهنجا ٻچا جنهن اسان جو ماءُ مٿانهون ڪيو آهي. تو سچ ٻچ مون کي سچي
خوشي ڏني آهي ۽ تو به، منور تو به سٺو ڪم ڪيو آهي. توهان سڀ منهنجا ٻچا
آهيو“ هو شهلا، رحمان ۽ مون کي هر هر خوشيءَ کان ٽپي رهيو هو.

مون رحمان ڏانهن ڏٺو- هن وري مرڪي ڏٺو. ”ڏاڍو ٿڪو آهيان يار.“
”ها ڪم به ڪيو اٿم.“ هن عجيب لهجو اختيار ڪيو. مون هن کي وري
اداس ٿيندي ڏٺو ته ٻانهن مان ورتومانس.

”اڄ ته ڏسون پبلڪ جو ڪهڙو تاثر آهي.“

مان هن کي وٺي پردي جي سير مان ٻاهر ڏسڻ لڳس. مختلف ماڻهو مختلف
روپن سان ٻاهر وڃي رهيا هئا. ڪي پنهنجي روئڻ تي قابو پائي چڪا هئا ته ڪن
اڃان به رنو پئي. ڪي وري ٻين کي پرچائين پيا.

”ڏسين ٿو نه ماڻهن کي. يار تون اسٽيج جو دليپ آهين دليپ“

هن ڪجهه نه ورائيو. ماڻ ڪري ويهي رهيو. ڪن پلڪ رکي چيائين ”مان
گهر ٿو وڃان ڪافي ٿڪل آهيان، اڄ ته ننڊ به چڱي ايندي.“

”ڇو نه ايندي، پاڻ هاڻي ته خواب آرام ڪندين. خدا توکي ڪاميابيون
نصيب ڪيون آهن، چريا سياڻي جون اخبارون ڏسجائن، فل پريل هونديون فل،
رحمان هيئن رحمان هونئن.“

هن وري مرڪيو ”چڱو مان هلاڻ.“

”مان ڇڏڻ هلاڻ.“

”نه يار، مان پاڻ ئي هليو ٿو وڃان، لالڻ ڪٿڻ واري عمر ٽپي ويو آهيان.
مرزا کي ٻڌائي ڇڏجانءِ.“

”حاضر، چڱو.“

”خدا حافظ.“ هن مرڪندي چيو ۽ سڀئي وڃائيندي هليو ويو.

ٻئي ڏينهن جون اخبارون پوريون ڊرامي جي تعريف سان ۽ خاص طرح هن
جي تعريف سان پريل هيون. مان ڪپڙن ۾ ٿي نه پئي ماپيس. خوشي ايتري وڌي
ويندي مون ته سوچيو ٿي ڪونه هو. مون سڀ اخبارون گڏ ڪيون، بيڪريءَ تان
هڪ ڪيڪ ورتي. سوچيم ”هو ۽ مان گڏ ڇانهه پيئنداسين، ڪيڪ کائينداسين ۽
اڄ فلم به ڏسنداسين.“

هوئن پند ويندو هئس اڄ رڪشا ۾ وڃڻ لاءِ وينس. اڄ خوشيءَ جي ڏينهن ته ڄڻ پند به مرڪندو هجي ۽ ڄڻ هن ۾ اضافو ٿيندو هجي. پاڻ تي ڪاوڙ پئي آيو ته دير ڇو ٿو ڪيان. پر ان ۾ منهنجو ڪهڙو ڏوهه هو، رڪشا به چڱي اسپيد ۾ هئي پر تڏهن به الاءِ ڇو جلدي پئي چاهيم، شايد مون هن کي جلدي خوش ڏسڻ پئي چاهيو.

هن جي گهٽيءَ وٽ پهتس ته ڪجهه ماڻهو بيٺا هئا. پاڙو ڏئي لٿس ته ان ئي رڪشا ۾ هڪ ماڻهو چڙهڻ لڳو. هن کان پڇيم ”خير ته آهي نه، هيترا ماڻهو ڇو گڏ ٿيا آهن.“

”توهان کي خبر ناهي،“ هن پڇيو.

”ڇاچي؟“

”رحمان صاحب ويچارو گذاري ويو، رات شايد دل جو دؤرو پيو هئس.“

”هان“ مون کان ردِ نڪري وئي.

”ها سائين، دل جي بيماري ته هئس، هڪ دؤرو به مهينا کن اڳ پيو هئس،

پيو شايد ذات پيس، اڄ صبح جو در ڪوليوسين ته خبر پئي.“

مون کي ڪفن تي اعتبار نه آيو، ڏوڪيندو اندر هليو ويس. هو سچ پچ هليو

ويو هو، مون کان موڪلائڻ کان سواءِ. بلڪل پنهنجين اميدن پٽاندر چپ چاپ.

مان هن کي لوڏڻ لڳس ”رحمان رحمان! ادا، اٿ هي ڇا ٿي ويو.“

پر هو خاموش ستل هو. منهنجي ڪٿن ۾ هن جا لفظ لهي آيا.

”غور سا ڏسجانءِ، مان جيڪڏهن چپ چاپ مري ويس ته مرڻ کان پوءِ به

مرڪندو نظر ايندس.“

مون ڪفن ۾ ويڙهيل ٺهيل ٺڪيل، سينگاريل گهوت ڏانهن ڏٺو، هو مرڻ کان

پوءِ به مرڪي رهيو هو. منهنجي نظر اخبارن تي پيئي، رحمان جي تعريف ۽ فوٽن

سان پريون پيون هيون.

حقदार

اوچتوهن جا خيال وکري ويا. ڪلهي وٽ ڪنهن هٿ رکيس، هن مڙي ڏنو-

”ٿورو پاسي مان اڳتي ويندم“

هڪ چوڪرو کيس ڪلهي وٽان جهليو بيٺو هو، بس ۾ ڏاڍي رش هئي. اصل ڪلهو ڪلهي سان پئي لڳو. ان حالت ۾ سرڪڻ ڏاڍو ڏکيو هو. هن ڪوشش ڪري ٿورو پاسو ڪيو. پويان وارو نوجوان زور سان ڌوڪيندو، پاڻ لاءِ اڳتي جڳهه ٺاهيندو نڪري ويو، فتاح چوڪري جي ويڃڻ کانپوءِ پيرن وٽ ٺهيل خال ۾ فرش تي جوهر پائي ڏنو ته ڪجهه به نه هو. هن جي وجود ۾ مايوسيءَ جي هڪ لهر اڀري، هن ڪنڌ ڪڍي، ٿيڙيءَ اک سان ڀر ۾ بيٺل دوست کي ڏٺو ته ڪٿي ڏسي ته ڪونه ورتائين، پر هو پريان ليڊيز سيٽ ڏي ڏسڻ ۾ محو هو ”شڪر ٿيو نظر ته ڪانه اٿس مون ۾.“

کيس مائٽس جي ڳالهه ياد اچڻ لڳي ”وقت تي ٽڪو به سون هوندو آ راتا، ان جو مثال اهو وٺ ته ڪنهن به دڪان تي وڃين، هل ڪٿي ڪنهن بئنڪ ۾ گهڙ، لک رپيا جمع ڪرائيندي جيڪڏهن ٽڪو به ڪٿائيندين ته ڪو لک جي رسيد ملندي ڇا؟“

”ڪيئن نه ملندي امان.....؟ مان مٿيچر سان سنگت رکندم، هو ٽڪو وجهي لک جي رسيد ڪيندو، تون لک ڪڍ ته مان اهو تجربو ڪيان نه“ - هن مذاق ۾ ماءُ جي ڳالهه لنواڻي هڻي ۽ هن مهل الائي چو اهي جملا کيس ڏنگي رهيا هئا.

هن سامهون دريءَ جي بند ٿيل شيشن پريان ڏٺو، رات ٻاهر پوري طرح لهي آئي هئي، پريان ٽمڪندڙ بتيون، روڊ جي پاسن کان روشنيون، هن شيشي اندر پنهنجي ٺهندڙ پاڇي کي ڏٺو. اهو پاڇو ڪيڏي مهل چٽو هو ته ڪيڏي مهل ڪنهن اسٽريٽ لائيت هيٺ بس جي اچڻ سان ڦٽل ٿي پئي ويو. هن جي ذهن ۾ وري سوچون لهي آيون، ”اسان وٽ پئسو به ان پاڇي جيان آهي، جنهن جي لاءِ ٻاهرين اسٽريٽ لائيت چڻ آخري تاريخون آهن.“ کيسي ۾ هٿ ٿو وجهي.

”به روپيه“ هو پشکي ٿو ”هنن مان ڇا ٿيندو.“ ذهن ۾ وري خيال ٿا اچنس- ”هنن مان ته هڪ واٽ جو سڀاڻ ڪرايو ٿيندو ۽ اٺ آنا بچندا، هي رپيو به اڃايو ڪريو نه..... خير ڪٿي امان کان وٺندم..... پر امان به ڪٿان ڏيندي، اڄ ئي ته پنج روپيا ورتا هئم، هاڻي سڀاڻي جو ڪلاس ويو ۽.....“

”گيري سوڀر لڳو پيو آهين“

هن سان گڏ بيل، هن جو دوست کيس ٽوڪي ٿو، هو الاءِ ڪيڏي مهل اڳيان ويل چوڪرين کي ڏسڻ مان واندو ٿيو هو.

”نه ته“ هو هلڪو مرڪي ٿو.

”سائين جن سنجيده رهڻ جي ڪوشش پيا ڪن“ هڪ ٻيو دوست کلي ٿو.

هو ڪجهه به نه ٿو ڪجي، بس مرڪي ٿو.

”فتاح ڏسجانءِ، اهو رپيو ڪنهن نه ڪنهن جي نصيب جو ضرور هوندي“

نجيب مرڪيو.

هو لنوائي ٿو ”تون اڃان پيو ان لاءِ سوچين ڇا، مون ته ڳالهه ٿي درگذر ڪري ڇڏي..... ڇڏ يار ٻي ڪا ڳالهه ڪر“

هو ٿڪي ڪل ٿو مرڪي، نجيب الائي ڪهڙي ڳالهه تي عمران سان ڳالهائڻ لڳو ۽ فتاح وري دريءَ کان ٻاهر ٿو ڏسي.

”هي اچو ٿو به ڪهڙو نه عذاب آهي.“ سوچي ٿو ”هن بهترين لباس ۽ لٽي واري حالت ۾ ڏسي ڪير سمجهندو ته مان ڪو ان هڪ ريشي لاءِ اهڙو پريشان هوندم.“

هو الاءِ ڇو وري پنهنجن پيرن ۾ ٿو ڏسي، اتي اوندھ کان سواءِ ڪجهه ڪونهي....

”امان به پڪ ڪاوڙي، چوندي تو اهو گتار واه جو سڪڻ شروع ڪيو آهي. جو روز پنج رپيا ڇٽ. اڄ هت ڏي، سڀاڻ ڪور لاءِ ڏي، اڄ تارون پيو ناهريان.... پر هوءَ به ڇا ڪري....؟ پئسو آهي ته چاهي، آهن ته پگهارون نه، مهيني جي آخر ۾ ڪٿيو ٿي وڃن، خير.....“ هو ذهن کي جهٽڪي وري ٻاهر ڏسڻ ٿو لڳي.

هن مهل بس ۾ ڏاڍي رش هئي. تمام گهڻا چوڪرا چڙهيل هئا، فتاح چڙهيو ته پيا به ٻه دوست اتي ئي بس ۾ ملي ويس. پاڙي ڏيڻ وارو مرحلو آيو ته هن جي هٿن مان رپئي جو نوٽ ڇڏائجي ويو هو. ان مهل الاءِ ڪنهن سامهون واري دري

کولي، پوءِ الاٽي اهو نوٽ اڏريو، الاٽي ٿي پيرن ۾ ڪري پيو، فتاح ان مهل ته ڪنڊيڪٽر کي ٻيو نوٽ ڪڍي ڏنو، پر هاڻي ان چڪر ۾ هو ته اهو ملي پوي.

”ٻڌ، اڄ ڇا سڪڻين“ هو وري چرڪي پيو عمران هن سان ڳالهايو پئي.

”اڄ“ هن گيت ڏني ”اڄ مون هڪ سرائڪي ڌن پوري ڪئي، ڪافي ڌڪي هئي.“

هن ڳالهائڻ وڃ ۾ ٿيڏي اک سان فرش ۾ وري ڏٺو اتي ڪجهه به نه هو.

”يار تنهنجي گروپ ۾ گهڻا چوڪرا آهن“

”۲۵ کن“

”۽ مهيني جي ٽي“

”پنجاهه رپيا“

”بس“ نجميءَ دوڏا ڦوٽاريا.

”بس. جهڙو ڏنو تهڙو نه“ هو ٻاهران پنهنجي امارت جو ظاهر ڪري.

”ها“ عمران هاڪار ۾ ڪنڌ ٽو لوڏي.

ان مهل هڪ بس اسٽاپ ٿو اچي وڃي. الاٽي ڪيترا چوڪرا لهي ٿا وڃن، فتاح وري زمين ٿو ڏسي، اتي ڪجهه به ناهي، هو بس ڪري ويهي ٿو رهي. سيت تي ويهي هو چئن ٽي پاسي ٿو نهاري. پريان سندس وڏي ڀاءُ جو دوست پنهنجي ننڍڙي پٽ کي ڪڇ ۾ کنيو ويٺو آ، فتاح کيس سلام ٿو ڪري، هو موت ۾ ورندي ڏئي مرڪي ٿو. فتاح وري هر طرف ڏسي، سيت هيٺان ٿو ڏسي ڪٿي اتي ته ڪجهه ڪونهي پر اتي به ڪاريءَ وارا ڪڪ آهن.

”فتو مان به هلندم، تنهنجي ان سينٽر ۾، ڊرمنگ سڪڻ“ عمران ساڻس ڳالهائي ٿو.

”O' SURE“ هو هلڪي آواز ۾ کلي ٿو.

ان مهل سندن اسٽاپ به اچي ويو. هو وري به لٿا چو فرش ۾ ڏسندو لهي ويو. هن سان گڏ ٻيا به مسافر لٿا هن ڀاءُ جي دوست کان سندس ٻار ورتو ۽ هلندي هلندي کيس پي ڪرڻ لڳو.

”ڪهڙا آهن تنهنجا حال فتاح ميان“

”دعا آهي سائين“

”ڪيئن پئي گذري؟.... پڙهائي هلي پئي؟.....“

”بلڪل زور شور سان“

ڪجهه لمحا هو خاموشيءَ سان هلندا رهيا، اوچتو هن جي ڀاءُ جي دوست
ڳالهايو.

”اڄ سائين، اسان جو اهو لاڏلو خوش آ ڏاڍو“ هن پٽ ڏانهن اشارو ڪيو.
”ڪيئن“

”هينئر هٿاسين نه بس پر ته الاءِ ڪٿان ڪو رڳو اڏامي اچي منهنجي ڪڇ ۾
ڪريو، مان چيو الاءِ ڪهڙي همراھ جو آ، جيستائين پڇان پڇان، هن همراھ ڪٿي
هٿ ڪيو، ٻن ٽن کان پيچيم، تن چيو اسان جو ڪونهي، هجي ها ڪو مالڪ ته ان
کي مان ٻيو رڳو ڏيان ها. باقي هي موٽائي سو ته سوال ئي پيدا نه ٿو ٿئي - پر خبر
ٿئي هن ڇا ڪيو“
”ڇا ڪيائين“ هو ڪجهه خفيف آ.

”هن کان اڳ بس بيٺي نه ته هن هڪدم هڪ فقير کي اهو نوٽ ڏئي ڇڏيو.
مون کي فقيرن کي ڏيندو ڏٺو ائين نه، سوچيم صحيح ڪيائين..... ماشا الله
ڪافي هوشيار آ، هينئر کان ئي حقدار کي سڃاڻي ٿو.“
هن فخر سان پٽ ڏانهن ڏٺو، فتاح ڪجهه نه ڪڇيو، هن جي پٽ کي پيار
ڪري هاڪار ۾ ڪنڌ لوڏيندو هليو ويو.

ماڻهو، سوچون ۽ مامرا

اڄ جڏهن پنهنجو پاڻ کان الائي ڇو ڪري ٿي ٿيڻ ته محسوس ٿو ڪيان ته مان اورچائيءَ جي الائي ڪهڙي درجي تي وڃي پهتو آهيان. وجود پور پور ٿي الائي ڪيترن ننڍن ننڍن حصن ۾ تقسيم ٿي ويو آ، اهي حصا جن کي ڳنڍيو به وڃي ته به الائي ڪيترائي خال اُڀري اچن. پڪ اٿس اهي حصا ڪيتري ڀاڱي ته هوا جي سخت جهوٽن سان الائي ڪٿي وڃي ڪريا هوندا. وجود جي آندي جيتري تيز هوندي آ، اثر به اوترو ئي گهڻو ٿيندو آ.

منهنجو نالو امجد آهي، دنيا ۾ اچڻ سان ئي سخت هٿن جو چاهاءُ مليو هئس، منهنجو ابو واڍو هو، هميشه ڪهرن هٿن سان دنيا پرڪڻ جو عادي هوندو هو ۽ ان ڪري منهنجو ننڍپڻ حد کان وڌيڪ محرومين جو شڪار گذريو. ننڍڙي هوندي جڏهن بابا، پنهنجي ڌنڌي تان سڄ لٽي ڌاري موٽندو هو ته روز شام جو سڄ لهڻ مهل هن ۽ امان جو جهيڙو ٿيندو هو. مان ۽ منهنجا ننڍڙا ڀاءُ-ڀيڻ، گهر ۾ کٽڻ هيٺان لڪي ويندا هئاسين، ابو روز امان کي خوب گاريون ڏيندو هو ۽ پوءِ سڄ لٽي کان پوءِ پشسا ڪڍي الائي ڪيڏانهن ويندو هو. (هاڻي خبر پئي اٿس ته نشو ڪرڻ ويندو هو)، امان اتي ئي کٽ جي پاڻي کي ٽيڪ لڳائي روئندي هئي ۽ اسين سڀ کيس پرچائڻ جي ڪوشش ڪندا هئاسين. هوءَ روئندي هئي ته اسان کي به روئڻ اچي ويندو هو ۽ پوءِ سڀ مس مس پاڻ تي قابو پاڻي هليا ويندا هئاسين. امان رات جي ماني چاڙهيندي هئي ۽ اسان سڀ پينگهي ۾ ويهي، ٿم ٿم تارا ڳائيندا هئاسين.

گهر ۾ چڱو خاصو پشسو هجڻ جي باوجود به اسان ڀاءُ ڀيڻ الائي ڪيئن پلجي وڌا ٿياسين. امان اسان کي پشسا ته ڏيندي هئي، پر نه ابو پيار ڏيندو هو ۽ نه امان. ابي کي اڃان به نشي جو فڪر هوندو هو ۽ امان کي روئڻ کان فرصت نه هوندي هئي. بي اي ڪرڻ کانپوءِ ڀڄي ڊڪي هڪ اسڪول ۾ استاد طور مقرر ٿيس ته به امان ڪجهه لمحن لاءِ خوش ٿي وري کيس روئڻ اچي ويو. ذهني صدمن هن جي حالت ڏاڍي خراب ڪئي هئي.

گهرو حالت جي ڪري منهنجو وجود به الاڻي ڪيئن ٿي ويو هو، احساس ڪمٽريءَ جي ڪري دوستن يارن کان به پري پڄندو هئس. طبيعت ۾ اڪيلائي هئس. ايتريقدر جو جڏهن ايم-ايد ڪرڻ لاءِ يونيورسٽي ۾ آيس ته به اڪيلو ئي اڪيلو ڦرندو هئس. پوءِ الاڻي ڪيئن، اسان جي ڪلاس جو شرير شاگرد انجمر منهنجي ويجهو اچي ويو. کيس منهنجي محرومين ۽ ڇپ چاپ وجود ۾ الاڻي ڇا نظر اچي ويو، هو منهنجي ڪڍ ڦرڻ لڳو. هاسٽل ۾ رهندي هو هر لمحي مون کي ڊسٽرب ڪرڻ لڳو.

”او، خدا جا بندا، ٻاهر نڪر، ڪجهه گهمي ڦري ڏس، حسن ڪيترو پڪڙيل آ، الله جي دنيا ڪيتري نه وسيع آهي.“

۽ پوءِ مون هڪ ٻن دفعا جي انڪار کان پوءِ هن سان هلڻ شروع ڪيو. اسان روز شام جو، هاسٽل جي گئلريءَ ۾ ويهي چانهه پيئڻ لڳاسين. پوءِ ملاقاتون وڌيون ۽ منهنجي وجود جو سخت ٿور نئين ۽ سائي ٿور کي جنم ڏيڻ لڳو. هن مون کي ڏاڍو بدلائي ڇڏيو. هاڻي مون کي به وقت ۽ صحيح قدرن جو احساس ٿيڻ لڳو ۽ هڪ شام ته هن جن مون کي چرڪائي وڌو.

”هي، ڳالهه ٻڌ. هوءَ شيرين آ نه. او اهاڻي، انگريزن جهڙي سهڻي چوڪري“ هن ڳالهه ڪئي پر مون کي ته ان چوڪري ته ڇا، ڪنهن جي به خبر ڪونه هوندي هئي. مان بيوقوفن جيان هن جو منهن ڏسڻ لڳس.

”اڙي گڏه، اهاڻي جيڪا اڀر سنڌ مان ايم-ايد ڪرڻ آئي آ، ڪڪن وارن واري.“ هن مٿي تي هٿ هڻندي مون کي گهوريو.

”ها، ڇا ٿيو ان کي“ مون جان چڏائڻ چاهي. مڙئي ڳالهه ختم ڪرڻي هئس.

”ان کي عشق ٿي پيو آ“ هن وڏو ساهه کنيو.

”ڇڳو ٿيو، ڀلي ڪري عشق، ٿئي خوار.“ مون ڪنڌ ڦيرائي دريءَ کان ٻاهر

ڏٺو.

”پر منهنجي ڳالهه ته پوري ٻڌ“ انجمر رڙ ڪئي. ”بيچ ته سهي ڪنهن سان

ٿيو اٿس!“

”ڇو پڇان“ مون کليو ”منهنجو ڪهڙو ڪم، جو پراڻن عشقن جا قصا، تو

وانگر رپورٽنگ لاءِ پڇندو وتان.“

”سائين جن جي اطلاع لاءِ عرض ته، انوسان عشق ٿيو اٿس.“ هن چيونگر

زور سان ٻاهر ٽڪي ڇڏيو.

”دماغ ته خراب ڪونه ٿيو اٿئي، اجايو.....“ مون ڳالهه ڪئي ڇڏي.
 ”مان بلڪل صحيح پيو چوان، اڄڪلهه تون ۽ مان هر هنڌ گڏ هوندا آهيون
 نه، ته هن جون نظرون رڳو پنهنجي ڪيڊ هونديون آهن، توکي ته خبر آ، مان ته
 نگهت ۾ انٽريسنڊ آهيان، بچيل آهيون تون، سو پڪ توسان.....“ هن کلندي
 ڳالهه ڪري ڇڏي.

”اڙي هل اتان“ مون هن کي ڌڪو ڏئي ٻاهر ڪڍيو ۽ در پڪڙي لٽي
 پيس.

”منهنجي ڳالهه تي غور ڪجانءِ.“

هن ويندي ويندي وري دريءَ مان جهاتي پاتي. مان اٿيس ته پڇي ويو، مون
 کي کل اچي وئي.

”چريو، ڪير چوندو ته ايم- ايڊ پيو ڪري، هي ته ڪو اسڪول اسٽوڊنٽ
 ٿو لڳي.“

مون پٿڪيو ۽ لٽي پيس. لٽيس ته وري شيرين ذهن ۾ اچي ويو. هوءَ
 اسان جي ڪلاس جي سڀ کان حسين چوڪري هئي، اڀر سنڌ جي ڪنهن گرلس
 اسڪول ۾ ماسٽريائي هئي. مون کي اها ڳالهه ڏاڍي عجيب لڳي، هوءَ بيحد حسين
 هئي ۽ مان ڀولي ٿاڻپ ماڻهو. ”اٿين ڪيئن ٿو ٿي سگهي!“ مون پٿڪيو ۽ پاسو
 ورائي سمهن جي ڪوشش ڪرڻ لڳس.

۽ ٻئي ڏينهن مون يونيورسٽيءَ ۾ شيرين تي غور پئي ڪيو. سڄو ڏينهن هوءَ
 جيڏيءَ مهل به اسان ڏانهن ڏسي رهي هئي ته انجمن مون کي ٺوٺ پئي هنئين. شام
 جو جڏهن، هاسٽل ۾ آياسين ته سڄو وقت هن ويهي مٿو کاڌو هو:

”ڏس امجد، هوءَ عورت آ، پهل ته پاڻ کي ئي ڪرڻي پوندي نه، هوءَ
 ويچاري توکي ڏسي پئي، اڃا ڇا ڪري، هن سان ڳالهائ.“

”اڙي بابا، پر ڇو ڳالهايان“ مون اڪيون پوري پلنگ کي ٽيڪ لڳائي ڇڏي
 هئي. ”خواهه خواهه، بس. فضول هن سان ڳالهايندو وتان.“

”هن کي توسان محبت آ امجد. هوءَ.....“

”تو وٽ ڪهڙو ثبوت آ ته هوءَ مون سان محبت ٿي ڪري“ مون ڳالهه
 ڪٽي مائس.

”بيس ماءُ ڊيئر، بيس. عقل استعمال ڪر، تون صفا ڪو پوڄو آهيون. محبت
 کي نه ٿو محسوس ڪري سگهين.“

”چڱو منهنجي جان ڇڏ“ مون هن کي ڏٺو.
 ”في الحال ڇڏيان ٿو، پر غور ڪر، سوچ سمجه.“ هن ڳالهه بدلائي ڇڏي هئي.

۽ پوءِ الائي ڪيئن مون محسوس ڪري ورتو. ها، هوءَ جن مون سان محبت ڪندي هجي. هن جو ڏسڻ، اسان کي ڏسي سڀيلين سان گڏ مرڪڻ ۽ هڪ ڏينهن ته هن مون سان ڳالهايو به.

”امجد صاحب، توهان وٽ ڊاڪٽر اقبال جن جي ريسرچ ٽيڪنڪ آف ايڊيوڪيشن واري اسٽنمينٽ لکيل آ. ٿوري ڏجو ته.“

ان مهل منهنجو سڄو وجود لرزش ۾ هو. مون ڪجهه به ڪونه ڪڍيو هو. ماٺ ڪري ڪاغذ ڪڍيو هوم پنو ڏکيو پئي. هن وٺي، مون ڏانهن مرڪي ڏنو ۽ هلي وئي هئي ۽ ان شام انجمر مون کي تانڊا ڏنا هئا.
 ”موڳا، گيڊي. مرد آهي يا عورت. ڪيئن نه هن همت ڪري توسان ڳالهايو. تون اڃان چڱو خواهه، خواهه، فضول، اجايو.“
 هن منهنجا تال ڪڍيا هئا.

”انجمر مان....“ مون ڪجهه ڪڍڻ چاهيو، هن ڳالهه ڪٽي هئي.
 ”ڪجهه ڪونهي، مان ٻان. هاڻي پنهنجو وارو آ، تون ڪٿي ٻي لکجانءِ. پر ڪجهه ڏينهن کان پوءِ پاڻ هن کان نوٽس وٺنداسين. ڪريڪيولم آف ٽيچرس ايڊيوڪيشن جا، پوءِ ڏسجانءِ مڙا.“

”انجمر مان.....“ مون وري ڪجهه چوڻ چاهيو هو. ”اڙي هاڻي نهيو. گهڻي ٿي ويهي. تون رڻو پائجانءِ، مان ٿي سڀ ڪندس.“، هن کي الائي ڪهڙي ڪم سان ويڻو هو. ويو ته مون کي الائي ڇا محسوس ٿيڻ لڳو. مون پڻ ڪيو ”شيرين، ڇا سڄ پڇ مان توکي پسند آهيان؟ ۽ ائين لڳو هئم، جن هن اقرار ڪري ڪنڌ جهڪائي ڇڏيو هجي.

ان ڏينهن جڏهن شيرين اسٽنمينٽ واپس ڪئي، مان چاهڻ جي باوجود به هن سان ڳالهائي نه سگهيو هئس. هن Thank you ۽ مون It's all right چئي پنهنجو پنهنجو رستو ورتو هو. هوءَ اڃان به مون کي ڏسندي هئي، منهنجا شڪل وڌڻ لڳا، پڪ ٿيڻ لڳم ته هوءَ مون ۾ انٽرسيٽڊ آهي ۽ هڪ شام انجمر هن کان ”ڪريڪيولم آف ٽيچرس ايڊيوڪيشن“ جا نوٽس وٺي، جڏهن منهنجي ڪمري ۾ آيو هو ته جمالو نچڻ شروع ڪيو هئائين.

”ڏس امجد. نوٽس وٺي آيم خير سان هو جمالو.“ هن ٽپ ڏئي ڪرسيءَ تي ويهندي چيو هو.

”Be a teacher“ مون هن کي گهوريو.

”هائي، پاڻ، هڪ ڏينهن اهي نوٽس رکي، پوءِ ان جي بئڪ پيج تي هڪ خط لکنداسين. هوءَ پڙهندي ته پوءِ تنهنجا ٿيندا وارا نيارا. پاڻ کي گهرجي به ته اهوئي ڪم.“ هن خوش ٿيندي چيو.

منهنجي دل چيو ته روڪيائس. پر الاءِ جو روڪي نه سگهيومانس ۽ هن خط لکڻ شروع ڪيو. رف لکي پڻو مون ڏانهن اچلي چيائين ”پڙهي ڏس، ڪيئن آ.“ پڙهيم، لکيل هو؛

”مس شيرين، توهان ڏانهن منهنجون هي سٽون، منهنجو پهريون عرض آهي. سمجهه ۾ نٿو اچيم ته ڇا لکان. توهان جيڪڏهن ناراض نه ٿيو ته عرض ڪيان ته ڇا، منهنجي اڪيلي حياتيءَ ۾ ڪو هٿ منهنجي هٿ کي پڪڙڻ لاءِ تيار آهي. ڇا، مان توهان جي هٿ کي جهلي زندگيءَ جي شاهراهه تي اڳتي وڌي ٿو سگهان؟ فقط اوهاڻ جو امجد.“

”ٺيڪ آ.“ هن مون ڏانهن ڏسندي مون کان پڇيو.

”الائي. مون کي ڪهڙي خبر، مون ڪو اڳ ۾ چوڪرين کي خط لکيا آهن ڇا.“ مون کلندي منهن ڦيري ڇڏيو.

دل اڃا به اٽل پٽل ۾ هئي. اوچتو الاءِ ڪهڙو خيال اچي ويو، انجم کي چيم

”ان مان نالو ڪٿي ڇڏ.“

”پر ڇو؟“ هن اچرج مان مون ڏانهن ڏٺو.

”پهرين سٽ نالو ته نه لکينس. متان ڪاوڙجي وڃي ته مان غريب اچي وڃان آزار ۾.“

”پوءِ هن کي خبر ڪيئن پوندي. تون به وڃ پڪو آهين.“ هن ٽوڪ ڪئي.

”اڙي نه يار، صرف الف ٿا لکي ڇڏيونس. فقط خير خواه الف، اهو پهرين سٽ ۾ ئي اوهاڻ جو وغيره نه ٿا لکون. سٺو نٿو لڳي.“

”ڇڱو ٺيڪ آ.“

هن ويهي خط فيئر ڪرڻ شروع ڪيو هو ۽ مون دل جي ڌڙڪي کي پاسي ڪرڻ لاءِ ڪمري جي دريءَ کان هيٺ ڏٺو هو. دريءَ تي الائي ڪيترا ٽانڊاٺا، روشنيءَ جي ڪري اچي مڙيا هئا، مان هڪ هڪ ڪري انهن کي ڏسڻ لڳس. ائين

لڳم، جن خود به ٽانڊاڻو هجان.

پتي ڏينهن انجمر، شيرين ڏانهن نوٽس وڌائيندي، هلڪو مرڪيو هو، مرڪي چيو هائين. "Something in Side".

"ڇاهي؟" هوءَ نوٽس کولڻ لڳي هئي، منهنجي سڄي پيشاني آلي ٿي وئي هئي. هي انجمر به عجيب هو. ڪلاس جي هر چوڪري ۽ چوڪريءَ سان مذاق ۽ مستي ڪندو هو. هينئر به ڪا مهل هئي.

منهنجي حالت ڏسندي، انجمر چيو، "نه نه، هينئر نه ڏس، پوءِ ڏسجانءِ". "ڇڳو پلا". هن فائل بند ڪندي پڇيو "پلا رائيٽنگ ته سمجهه ۾ آئي هئو نه؟".

"مون کي ته ڪونه آئي، باقي امجد خوب پڙهيو ۽ لکيو پئي".
هن "لکيو" تي زور ڏيندي ڳالهه مون تي ورائي ڇڏي هئي.
"ها، امجد صاحب" هن وري مون ڏانهن ڪنڌ ڦيريو. مون ڏانهن ڏٺائين ته
الائي ڇا ٿيل لڳو هئو.

الائي ڪيئن چئي ڏند "ها، بلڪل بلڪل، صفا سمجهه ۾ اچي ويئي".
"ڇا" هائي انجمر پڇيو. مان سڄو گڙبڙائجي ويو هئو.
"رائيٽنگ، رائيٽنگ".

انجمر وڏا وڏا تهڪ ڏنا هئا ۽ شيرين صرف مرڪيو هو.
ان وچ واري وقت ۾ حياتي بيهڪد حسين ٿي ويئي هئو. مون کي به ڪو چاهي ٿو، ڪير مون سان به محبت ڪري ٿو سگهي. هي انجمر به عجيب هو، منهنجو سڄو سارو نمونو ٿي بدلائي ڇڏيو هئائين. هائي ته مون کي ڪلڻ، ٽوڪون ڪرڻ ۽ ڍنگ جو نيشن ڪرڻ به اچي ويو هو، حياتيءَ ۾ اهڙا خوشيءَ جا ڏينهن اڳ ته ڪونه آيا هئا.

۽ ائين ئي ڪجهه ڏينهن کان پوءِ شيرين مون ڏانهن جواب لکيو هو. حياتيءَ جي شدتن سان اڪير ان مهل موجود هئي. ان لفافي کي جيڪو ڊپارٽمينٽ جو هڪ پٽيوالو ڏئي ويو هو، الائي ڪيتري دير نه پئي کوليم. الائي ڇا لکيو هجيس.
الائي ڪيئن لکيو هجيس ۽ پوءِ جڏهن همئون ڪري کوليم ته لکيل هو.
"امجد صاحب سلامت باشد".

توهان به الائي ڇا سوچيندا هوندا ته ڇو خط لکيو اٿم. ان ڪري ئي پاڻ نه ڏيڻ آيم، پٽيوالي هتان موڪليان پئي. اصل ۾ توهان کي شايد خبر هجي الائي نه.

انجمر صاحب مون ڏانهن ڪجهه لکيو هو. مان کين سنئون سڌو نه چئي ٿي سگهان ۽ نه لکي..... توهان جي معرفت ڪجهه لکان پئي، کين عرض ڪجو مون کي سندن ساٿ قبول آ، مان.....”

ان کان وڌيڪ پڙهڻ جي مون ۾ همت ڪانه هئي.

انجمر..... مان..... شيرين ۽.....

ته امجد، هي توڇا ڪيو. ڇو پنهنجو پاڻ کي ڏکيو ڪيئي. ڇو ڪنهن سان محبت ڪئي هئي. توکي خبر به هئي ته انجمر توکان اسمارت ۽ ڪلمڪ گهڻو آ، هو هر چوڪريءَ سان ڪچهري ڪري سگهندو آ. هن ته شيرين سان به ڳالهايو ٻولهايو هوندو، تو ڪيئن ٿي شيرين کي پاڻ ڏانهن مائل سمجهيو. جڏهن ته تون خود به ڪم همت ۽ بزدل هئين.

پنهنجو منهن به ڪڏهن آئيني ۾ ڏٺو هئي. ڪارو نوٺ ۽ ڪٽي هوءَ انگريزن جهڙي حسين! توکي زمين ۽ آسمان جو فرق ڏسڻ گهرجي ها.

دل پڳي ته ڄڻ حياتيءَ جو پورو وايو منڊل، ڏرڻ ۾ ٽڙي پڪڙجي ويو. ان ڏينهن کان پوءِ مان اتان هليو آيس. نه انجمر کي ڪجهه ٻڌايم ۽ نه کيس شيرين جو خط ڏنم. الاڻي ڇو مان سيلفش ٿي ويو هئس.

۽ اڄ جڏهن مان اهڙي سيڪنڊري استاد آهيان پنهنجي اڳوڻي جڳهه کان بدلي ڪرائي، هڪ اهڙي هنڌ اچي رهيو آهيان، جتي جي ڪاٺاٺا بيحد سادي ۽ شهري ڪٽ کان صاف آهي. منهنجو وجود اڄ به معروفين جو شڪار آ. مون اڄ تائين شادي ڪانه ڪئي آ، الاڻي ڇو مون کي انتظار آهي شيرين جو. هوءَ ته منهنجي باري ۾ سوچيندي به ڪونه هوندي، انجمر به الاڻي ڇا من ۾ ليکيندو هوندو. ٻڌائڻ کان سواءِ جو هلي آيو هئومانس. مان الاڻي ڇو اڄ به شيرين جو منتظر آهيان. الاڻي ڇو؟ اي ڪاش، هوءَ هڪ پيرو موٽي اچي. مون وٽ، صرف هڪ پيرو، پر هوءَ مون وٽان وٺي ئي ڪڏهن هئي.

۲

مان جڏهن به آئيني ۾ پنهنجو پاڻ کي ڏسندو آهيان ته الاڻي ڇو نخر جو ڀرپور احساس ٿيندو اٿم. مان مردانه سونهن جو مڪمل شاهڪار آهيان. سڀني دوستن ۾ حد کان وڌيڪ اسمارت ۽ هئندسمر مشهور آهيان ۽ پنهنجي پاڻ تي حد کان وڌيڪ اعتماد ٿي منهنجي ذات جو اهم جزو آ. ڪڏهن ڪڏهن امان چوندي آ ”جڏهن تون ڄاڻو هئين نه، ته مون تنهنجو نالو انجمر رکيو، نس پس چوڪري

هٿين، ان نالي تي سڀ ايترو ته ڪليا جو بس ڪينهي”.

حالانڪ منهنجو نالو زناني ٿاڻيپ جو آ. پر مان هڪ مڪمل مرد آهيان. ننڍڙي هوندي کان ئي سک ۾ پليل آهيان، ڪابه پريشاني ڪڏهن به پيش نه آيو. هميشه شرارتن ۾ اڳ اڳرو هوندو هئس. تنديڻ جواني ۽ پوءِ هي وقت، جڏهن مان ٻن ٻارن جو پيءُ آهيان، هي سڄي عمر ڪل مسخريءَ ۾ گذري اٿم. تنهن ڄاڻان ڪڏهن ڪو ڏک به ٿيو هجي. منهنجا دوست به منهنجي ئي فطرت جا هوندا آهن، شوخ ۽ شرير. ان مان اهو مطلب صفا ڪونهي ته مان سنجيده ماڻهن سان دوستي نه ڪري ڄاڻان. ڪيترائي سنجيده دوست ڪيا هئا، انهن سڀني ۾ امجد حد کان وڌيڪ سنجيده چوڪرو هو، اسان ٻنهي جي دوستي ايم. ايڊ ۾ ٿي هئي. هو منهنجي طبيعت جي بلڪل ابتڙ هو، سنجيده مٿين ۽ گهٽ ڪلڻو. مان سڀني ڪلاسين ۾ مشهور هئس ۽ هو هر هنڌ گمنام. سندس اکيون اداسيءَ جي ڪري بيحد پريور هونديون هيون ۽ پوءِ هڪ ڏينهن الائي ڇو هو منهنجي ذهن ۾ گهڙي آيو. اسان ٻئي ڪلاس جا ذهين ترين شاگرد هئاسين. ڪجهه ڏينهن ته مان هن جي سنگت ۾ بور ٿيس پر پوءِ اسان الائي ڪيئن هڪٻئي جي حد کان وڌيڪ ويجهو اچي وياسين.

هاڻي مون کي هن جي صحبت ۾ ڏاڍو مزو ايندو هو. هو ماڻهو به دلبر هو، سڄو وقت هن سان، شام جو گئلهريءَ ۾ چانهن پيئندي، رات جو ڪمري ۾ رڪارڊ ٻڌندي، مان هن جو مٿو کائيندو هئس، هو ماڻ ڪري ٻڌندو هو ۽ ٻڌي صرف مرڪندو هو. سندس ۽ منهنجي دوستي بيحد پڪي ٿي ويئي. سڄو ڏينهن اسان ٻئي گڏ هوندا هئاسين ۽ هڪ ڏينهن منهنجي مڱينديءَ نگهت مون کي ٻڌايو ”اها شيرين آ. اڀر سنڌ واري.“

”هونهن“ مون هن ڏانهن ڏٺو ”ڇا ٿيو هن کي.“

”اها، توهان واري دوست سان محبت ٿي ڪري.“ هن معنيٰ خيز نگاهن

سان ڏٺو.

”ڪنهن سان؟“

”امجد سان.“

هن مرڪيو. نگهت ۽ منهنجي مڱڻي جي ڪنهن کي به خبر ڪونه هئي. امجد کي به نه، ڇاڪاڻ جو اسان کي سختيءَ سان گهر وارن منع ڪئي هئي. بس شاديءَ ۾ ڪجهه مهينن جي دير هئي ۽ پيو ته اسان پاڻ ۾ اهو واعدو به ڪيو

هو ته ڪلاس جي ڪنهن به شاگرد کي ان ڳالهه جي خبر نه پوندي.
 مون اها ڳالهه هڪدم امجد سان وڃي ڪئي، پر هن مون کي ڪوبه منهن
 ڪونه ڏنو. هو احساس ڪمٽريءَ جو حد کان وڌيڪ شڪار هو. مان جيئن هن
 سان هڪ ڳالهه ڪيان، هو لٽوائي، کيس شڪل ڪامپليڪس هو. هو اهڙو خراب
 به ڪونه هو، بس رڳو سانورو هو ۽ شيرين بيحد حسين.

مان سڄي ڪلاس ۾ سڀني سان فري هوندو هوس ۽ امجد صرف مون سان.
 مون کي لڳو ٿي ته سندس ان خاموش رهڻ واري عادت ئي شيرين کي موهيو هو.
 هڪ ڏينهن سڄ پڇ مون کي بيحد حيرت ٿي، جڏهن شيرين هن کان نوٽس گهريا.
 منهنجا شڪ يقين ۾ تبديل ٿي ويا ۽ ان شام مون امجد کي ڦاٽل ڪري ورتو.
 منهنجي دل چوندي هئي ته هو ائين آداس آداس نه رهي. ڪنهن جو پيار سندس
 انهن محرومين کي ختم ڪري. ان شام جو هو لڳو به عجيب پئي، گرم، سم،
 سوچن ۾ وڃايل. مون کيس شيرين سان وڌيڪ ڳالهائڻ لاءِ چيو ته هن انڪار
 ڪري ڇڏيو کيس جهڪڻ گوارا نه هو ۽ مون کي ئي شيرين کان نوٽس گهرڻا پيا.
 ان ڏينهن جڏهن لٽ ۾ شيرين آئي ته مان اڪيلو هئم، ان ڏينهن امجد
 ڪونه آيو هو. مون محسوس ڪيو. هن مون کي ڪجهه چوڻ ٿي چاهيو. مون ئي
 ڳالهه جي ابتدا ڪئي.

”اڃا اڻڌوانس ليڪچر سمجهه ۾ آيو.“

”نه، الائي سر ڇا پئي چيو“ هن رڻي جي ڪنڊ آڱر کي ويڙهي.
 ”جو، سمجهه ۾ ڇو ڪونه آيو“ مون ڳالهه کي اڳتي وڌايو، لٽب ان مهل
 اتفاقاً خالي هئي.

”بس“ هوءَ ڪنڌ جهڪائي بيٺي رهي. دل ۾ آيم ته چوانس، جنهن جي
 ڪري مون سان گڏ بيٺي آهي، سو اڃا ڪونه آيو آهي. پر چئي نه سگهيم، صرف
 ايترو چيو مانس ”مون کي ٽيچرس ايڊيوڪيشن جا نوٽس ته ڏجو، ڪجهه نقل
 ڪرڻا آهن.“

هن ڳالھن ۾ ويڙهيل ڦاٽل ڪڍي، نوٽس ڪلپ آئوٽ ڪري مون کي ڏنا.
 ”مهرياني. سپان پرينهن واپس ملي ويندو.“ مون هن ڏانهن ڏٺو. هوءَ اڃا به
 عجيب نظرن سان ڏسي رهي هئي. مان ان مهل الائي ڇو گڙبڙائجي ويو. ماڻ
 ڪري لٽب مان نڪري ته آيس پر ساهه کي چڻ مونجهه وئي وئي هجي.
 ان شام جڏهن مون ۽ امجد هن لاءِ خط لکيو هو ته آخري لفظ تي

ڳالهائيندي، امجد الائي ڇو ڪنڌ ڦيرائي ڇڏيو هو. مون کي ڏاڍي ڪاوڙ آئي هئي، هوڏانهن هوءَ نخرا پئي ڏيکاري، هيڏانهن هي نواب. ان شام اسان ڪافي ڳوڙ ڪيو هو. ان ڏينهن مون امجد کي اڪيلو ويهڻ نه ڏٺو هو، خط فيئر ڪرڻ کان پوءِ اسان خوب گهميا هئاسين.

پئي ڏينهن جڏهن مون شيرين ڏانهن فائل وڌائيندي "Something inside" چيو هو ته امجد سڄو پگهرجي ويو هو. سوچيم هائي ته شيرين پڪ سمجهندي ته خط ڪنهن لکيو آ. اها شام امجد ايترو ته اڻ تڻ ۾ هو جو کيس ڪنهن پل به قرار نه پئي آيو.

"او گيدي، خط به مان لکان، ڏيان به مان، رلان، پتان، محتون به مان ڪيان. تون رڳو پريشان ٿي، ڦيريون پائيندو ره." مون هن تي توڪ ڪئي.

"اها ڳالهه ناهي انجمن سوچيان پيو ته ڇا مان واقعي ان لائق آهيان ته هوءَ مون سان پيار ڪري. ڏس نه....."

"خدا جا بندا، تون وڃي ڪنهن پڇري ۾ ويهي ٽڪيٽ لڳراءِ. ڏاڍو ڪمائيندين."

هن کي ڇهرا ڏنا هئا. مارڻ آيو ته ڪمري مان ئي نڪري آيو سانس. ڪجهه ڏينهن ته سندس حياتي اهڙي حسين ٿي ويئي، جو بس نه. هو هر لمحي مرڪندو هو، مون سان ڪلاڪن جا ڪلاڪ ويهي محبت جي فلسفي تي ڳالهائيندو هو.

پر هڪ شام هو الائي ڇو هليو ويو، ڪمرو ڇڏي. مان ان ڏينهن يونيورسٽيءَ نه ويو هئا، شام جو روم تي ويو مانس ته هو وڃي چڪو هو، الاءِ ڪيڏانهن.... مون هن کي ڏاڍو ڳوليو. پئي ڏينهن شيرين ملي ته هن کان پڇيومانس "توهان امجد کي ڪجهه چيو ته ڪونه" سوچ آيم، متان شيرين ڪجهه چيو هجيس ۽ ڏک ٿيو هجيس. هو، هٿو به اهڙو ذري ذري تي سوچڻ وارو.

"نه، مون ته ڪجهه ڪونه چيومانس" هن انڪار ڪيو.

دل ۾ آيو ته پڇانئس، هن کي توهان جواب ته ڪونه لکيو، پر سوچيم ان سان امجد تي ذاتي اثر پوندو، ان ڪري ماڻ رهيس.

"پر ڇو، توهان پڇا ڇو پيا ڪيو؟" هن حيرانيءَ مان پڇيو.

"دراصل امجد ڪالهه کان روم ڇڏي، الاءِ ڪيڏانهن هليو ويو"

سوچيم، ٻڌي بيحد ڏکاري ٿيندي. مون کان وڌيڪ وڌيڪ ڪري هن جو پڇندي، پر هن ته صرف ايترو چيو "تعجب آ" ۽ هلي ويئي.

مون کي ڏاڍي حيرت ٿي، سوچيم ”ڇڳو ٿيو امجد جواب وٺي نه ويو.“
 مون کي شيرين سان سخت نفرت ٿيڻ لڳي. اکين جو جادو به هلائين ۽ لمحن
 ۾ وساري به ويهن. ان ڏينهن کان پوءِ مون هن سان ڪڏهن به ڪونه ڳالهايو، هوءَ
 ته هميشه کان گهٽ ڳالهائيندڙ هئي.

هاڻي، جڏهن مان پنهنجي پراڻي زماني کي ياد ڪندو آهيان ته سچ پچ امجد
 مون کي بيحد ياد ايندو آ. هو چريو انسان، الاءِ ڪٿي هوندو. گهٽ ۾ گهٽ
 موڪلائي ته وڃي ها. جيڪڏهن ٻڌائي وڃي ها ته مان ۽ نگهت ائين هن کان سواءِ
 ته نه پرڻجون ها.

۳

هي حياتيءَ جو فلسفو به ڪيترو نه عجيب آ. جدايون، قربتون، محبتون،
 عذاب ۽ الائي ڇا ڇا، خاص طور تي اسين چوڪريون ته دل جي هٿان مجبور ٿي
 الائي ڪهڙيون ڪهڙيون غلطيون ڪري ويهنديون آهيون. هوءَ به چوندا آهن ته
 محبت ڪڏهن به ڪنهن کي هوش ۾ نه ڇڏيو آ.

اڳ جڏهن به ڪو ائين چوندو هو ته مون کي ڏاڍي ڪل ايندي هئي. ڀلا ائين
 به ڪڏهن ٿيو آ ته ڇڳو موچارو ماڻهو محبت جي ڪري پنهنجا هوش ٿي وڃائي
 ويهي.

مان پنهنجي خاندان جي سڀ کان حسين چوڪري آهيان. ننڍي هوندي کان
 ئي لاڏلي، ضدي ۽ الائي ڇا ڇا هئس. ان ضد جي ڪري، منهنجي طبيعت ۾
 الائي ڇو خاموشيون رچي ويون آهن ۽ ڏسڻ وارا ائين سمجهندا آهن، ته ڄڻ مان
 پنهنجي حسن تي مفرور آهيان.

منهنجي اندر جو هڪ احساس هو، من ۾ ڪجهه آئيڊيل هئم. سوچيو هئم
 جيون ساڻي هيئن هوندو، هوشن هوندو ۽ ان ڪري ايم اي ڪري اسڪول ٽيچر
 ٿيس، پر شادي نه ڪيم. مان انتها درجي جي آئيڊيلسٽڪ آهيان، اڄ تائين امان
 ويڃاري، بابي جي مرڻ کانپوءِ منهنجي واحد عزيز هئي. سمجهائي سمجهائي
 ٽڪجي پوندي هئي.

”ڏس شيرين، زندگي الائي ڪيتري؟ ڊگهي ڪن ٿوري. پر پٽ، ائين ته نه
 ڪبو آ، جيئن تون ٿي ڪرين.“

”ڏس نه امان.....“ مان هن جي ڳچيءَ ۾ هانهون وجهي وري شروع ٿي
 ويندي هئم، ساڳين پراڻن قصن ۾.

زندگي ڳولا ۾ ورتل هئي، جستجو هئڻ، آئيڊيل جي. محبت ڪرڻ جو حق ۽ ڪرائڻ جو حق صرف آئيڊيل کي ئي هوندو آ. ۽ پوءِ مون پنهنجي خوابن جي تعبير ڪندي، دل ۾ چيو، دنيا کي رڙيون ڪري چوان ڪير چوندو آ ته آئيڊيل جو ڪو وجود ڪونهي.

مان جڏهن ايمر ايڊ جا ڪلاس آئيندڙ ڪرڻ آيم ته هر طرف هڪ چوپول مڇي ويو، منهنجي سونهن جو، مان سڀني ۾ حسين هئڻ، اهو احساس مون کي اڀاري ويو.

مان سيمسٽر شروع ٿئي وئي هئس. ڪافي ڪم مون کان اڳ ۾ ٿي چڪو هو. پهرئين ڏينهن نظرون ئي مون تي ڪڍجي ويون هيون. مون فخر سان سڀني کي لنوائي ڪنڊ واري سيٽ منتخب ڪئي هئي ۽ ان مهل مون ڏٺو، هڪ بيحد سانورو شخص، هڪ ڪرسيءَ جي ٻانهن تي ويٺو، ڪرسيءَ تي ويٺل سان ڳالهائي رهيو هو. هنن ٻنهي مون ڏانهن ڏسڻ به گوارا نه ڪيو هو. منهنجي دل کي جن ڏچڪو لڳو هجي. اوچتو ڪنهن ڪرسيءَ تي ويٺل شخص کي سڏيو.

”انجم“

”هون“ هن مڙي ڏٺو، ”چاهي؟“ هن ڳالهائڻ واري کي مخاطب ٿيندي چيو ۽ مان چرڪجي ويو.

هي ته نس پس اهڙي هو، خوابن جو شهزادو. اهڙي ڳورو، اسمارت، ڪلمڪ، سهڻو، برائون ڪلر جا وار، هو ڳالهائيندو رهيو ۽ مان ڏسندي رهيمانس. ايڏو حسين جهڙو چوڪري.

۽ پوءِ جيئن اسان جو سيمسٽر هلندو ويو، اسين پاڻ ۾ گهرا ٿيندا وياسين. هو هر ڪنهن سان شرارتون ڪندو هو. مون سان به ۽ مان هميشه چپ چاپ هن جون سڀ مذاقون برداشت ڪندي هئڻ. هو ۽ امجد ڪلاس جا سڀ کان هوشيار چوڪرا هوندا هئا. مون سان نگهت امجد جي ذهانت جون ڏاڍيون تعريفون ڪندي هئي.

مان هاڻي الائي ڪيئن ٿي وئي هئڻ. سڄي عمر ڪنهن کي اک کڻي نه ڏٺو، هاڻ هنن ٻنهي ڏانهن ڏسندي هئس. هو ٻئي هوندا به ته هر هنڌ گڏ هئا. امجد هميشه زرو ۽ انجم اهڙي شرارتي. هنن جي جوڙي سڄ پڇ عجيب هئي. منهنجي دل چوندي هئي ته مان انجم سان ڳالهائڻ، هو صرف مون سان مذاق ڪري، ڪلاس جي ڪنهن ٻي چوڪريءَ سان فري نه ٿئي.

هڪ ڏينهن مون امجد کي پاڻ ڏانهن ڏسندي محسوس ڪيو، مان جيڏي مهل به انجم کي ڏسڻ لاءِ هن ڏانهن ڏسان، انجم هن کي ٺوٺ هڻي پيو ۽ هو مون کي ڏسڻ پيو لڳي.

مون کي ڏاڍي حيرت ٿي. دل ۾ چڻ وڇوڙا اٿيا. ٿي سگهي ٿو ته کيس مون سان محبت هجي ۽ امجد کي رازدان بنايو هجي. ان ڏينهن مون ان ڳالهه کي جانچڻ لاءِ امجد کان نوٽس گهريا. هو ويچارو ايڏو ته ڪتفيوزڊ هو جو اکر به ڪونه ڳالهائين ۽ نوٽس ڏئي چپ چاپ هليو ويو. مون کي هن جي حال تي ڏاڍي ڪل آئي. صفا شريف ۽ بي ضرر انسان هو.

نوٽس موٽايم ته به چپ چاپ وٺي رکي ڇڏيائين. سوچيم هن سان انجم جي مسئلي تي ڪيئن ڳالهائين.

هڪ ڏينهن انجم پاڻ مون سان لان ۾ مليو. اهي لمحا منهنجي حياتيءَ جو سرمايو هئا، هن جي قربت هئي ته دل لوڏن ۾ هئم. الاڻي ڇا چئي، پر هو به ماٺ ڪري نوٽس گهري هليو ويو. مون کي پڪ هئي ته هو ڪجهه ڳالهائيندو، پر هن ته ڪجهه ڪونه ڪڇيو.

۽ آخر هڪ ڏينهن منهنجين عبادتن رنگ لاتو. ان ڏينهن هن نوٽس ڏيندي چيو: "Something Inside".

ان هڪ جملي منهنجي ڪائنات تي قبيري وڌي ۽ ويتر هن جو چوڻ ته گهر وڃي کولجو. گهر وڃي کوليم ته ڇڻ دنيا جو خزانو هٿ اچي ويو هجي. هن اقرار ڪيو هو مون سان محبت جو. مون کي الاڻي ڇا ٿيڻ لڳو. دل ڇڻ ٽپ پئي ڏنا. آئيندو ملي وڃي ته ٻيو ڇا گهرجي.

مان هن کان شرمائن لڳم. هن سان سنئون سڌو نه پئي ڳالهائي سگهيس، ان ڪري خط جو جواب امجد ذريعي موڪليم.

ان کان ٻئي ڏينهن انجم بيحد پريشان مون وٽ آيو. "توهان امجد کي ڪجهه چيو ته ڪونه." سوچيم الاڻي ڇا ٿو پڇڻ چاهي. مرد شڪي فطرت جا هوندا آهن، الاڻي هن جي ڪهڙي مراد آ. "نه بلڪل نه." مون صاف انڪار ڪيو.

"هو، رات ڪمرو ڇڏي هليو ويو." هو مون ڏانهن غور سان ڏسي رهيو هو. دل چيو ته چوانس "اوهان کي منهنجو جواب ڪونه پهچايائين ڇا." پر هن کي ڪٿي ڪو شڪ ته ڪونه پيو هو، ڪٿي هڻ امجد جي باري ۾ منهنجو تاثر تنهن

پيو جانچڻ گهري. دل چيو چوانس ”مون کي امجد جو ڪو به نڪر ڪونهي، صرف تون هج.“

بس ايترو چيم، ”تعجب آ.“

انجمر حيرت سان مون ڏانهن ڏٺو، ڪجهه به نه ڪيائين. مان به هن کي خاموش ڏسي هلي آيم.

ان ڏينهن کان پوءِ انجمر مون کان پري پري رهڻ لڳو. هن مون سان پوءِ ڪڏهن به ڪونه ڳالهائيو. مان اڳ به چپ هئم، هاڻ به ۽ پوءِ هڪ ڏينهن انهيءَ ڳالهه جي سڄي ڪلاس کي خبر پئجي وئي ته هو ۽ نگهت مڱيل هئا. مان ان ڏينهن کان وٺي هن ڏانهن ڏسڻ ڇڏيو ۽ اڄ مان وري ساڳي جڳهه تي آهيان، پنهنجي گهر ۾ اڪيلي ۽ اداس.

منهنجي امڙ، منهنجي ضد اڳيان هميشه جيان هارائي زمين اندر هلي وئي. ها، هاڻي مون کي يقين آ، محبت انسان جا هوش حواس ختم ڪيو ڇڏي. پر ان کان وڌيڪ يقين ته ان ڳالهه جو آ ته آئيديل جو وجود ته هوندو آ، پر ان جي پنهنجائپ جي پڪ نه هوندي آ، ۽ مان شيرين، پنهنجي تمام تر حسن ۽ خاموشين سميت اڄ به پند پھڻ لڳي پئي آهيان.

هاڻي به هٿ مون لاءِ وڌندا آهن، پر مون پنهنجي وجود جي درن کي ڦلف هڻي، ڪنجيءَ کي لٽسبائون پل ۾ لوڙهي ڇڏيو آ.

ها، اڄ به ڪڏهن ڪڏهن سوچيندي آهيان ته هن جو مڱڻو ٿيل هو ته پوءِ هن مون سان محبت ڇو ڪئي، مون کي خط ڇو لکيو.

گيزو

هن ڪنڌ ورائي پنهنجي اوسي پاسي ۾ ڏٺو. هرڪو ماڻهو پنهنجي ڪم سان لڳل هو. پريان ڇانهه واري جي اسٽال تي ڪو هيڪڙ پيڪڙ ماڻهو بيٺو هو. هن جي ڏائي طرف ڪتابن وارو به هن مهل هلڪن جهوپٽن ۾ هو. پليٽ فارم جي پتي وٽ چوڙين وارو ڪوڪا پاسن کان رکيو، رين جون ڳنڍيون ٺاهي، رٿڙن ۾ ويڙهي رهيو هو. پليٽ فارم تي ڪجهه ٿورائي ماڻهو هئا. اڄ گرمي به ڪجهه گهڻي هئي. هو دل ٿي دل ۾ پئڪڻ لڳو: ”هونهن، هي گاڏيون به وڏيون رهڙن آهن، ڪڏهن به وقت تي نه اينديون، بلڪل اسان جي خوشين جيان، جيڪي ان مهل اينديون آهن، جڏهن اسين انتظار ڪري ڪري ڪڪ ٿي پليٽ فارم ٿي ڇڏي ويندا آهيون. پر هي مان سوچيان ڇا پيو؟“ هو ڪنڌ جهٽڪي، بئج تي پاسو ورائي سامهون ڏسڻ لڳو. پريان هڪ فقيرائي وٺي هئي. هئي ته اڏڙوٽ ۾ ڏاڍي خوبصورت هئي. کيس ڪارو بلائوز ۽ انگوچي جي ساڙهي پاتل هئي. بلائوز ڪلهن وٽان ڦاٽل ۽ پٺيءَ وٽان ڦريل هئس. هن پنهنجو سامان کولي، ان مان ڪاغذ ۾ ويڙهيل ڪا شيءِ ڪڍي هئي ۽ هاڻي پنهنجي ڳنڍ کي ٻڌي رهي هئي. هن وري اوسي پاسي ڏي ڏٺو ته ڪو کيس ان مائيءَ کي ڏسندو ته نه ڏسي رهيو هو، پر ڪوبه ته کيس ڏسڻ وارو نه هو. هرڪو ڪجهه گرميءَ ماريل هو ۽ ٻيو ته هي وقت به ڪنهن سٺي ترين جي اچڻ جو نه هو.

هن وري ڪتاب کولي پڙهڻ شروع ڪيو. پهرئين پٺي کولڻ سان ئي سامهون پنهنجي نالي تي نظر ٿي پيس. نالي سان گڏ لکيل تاريخ پڙهي ٿو: 82-4-14 هن جو ذهن وري پئڪڻ لڳو: ”انسان پنهنجي سڃاڻپ لاءِ ڪيترو نه بي چين هوندو آ! گهڻو ڪري ڪيترا ئي ماڻهو، ڪتاب وٺي مٿس نالو ضرور لکندا. ضرور ڪهڙو آ ان جو؟ پر صحيح ته ڪن ٿا. هاڻي ان مان خبر ته پوندي ته اهو ملڪ ڪنهن جي آ. جيئن هاڻي هن پوڙهيءَ جي ڪا سڃاڻپ ڪانهي ته ڪير چوندو ته هوءَ ڪير آ. پر مان وري به ان لاءِ ڇو پيو سوچيان. اڄ ته هن گاڏيءَ به ڏاڍي دير ڪئي آ. هڪ ته هي پليٽ فارم به ڪا ويهن جي جڳهه آ. ڪيلن جون ڪلون ته به هٿ. گند گوڙ

تہ بہ ہت. وٺ وٺان، فقیر، چاٻڙيون ۽.....“

سوچڻ دوران هن ڪتاب بند ڪري ڇڏيو هو. اڪيون خودبخود شايد ڏينهن جي تپش جي ڪري بند ٿي ويون هئس. ذهن ۾ فقير جو خيال آيس ته الائي ڇو اڪيون ڪولي سامهون ويٺل فقيريائيءَ کي ڏٺائين. ان هاڻي پنهنجن ٻنين وارن کي ڪولي، ڪلهن تي پکيڙي ڇڏيو هو ۽ باقي منجهيل وارن کي ڇڏائي رهي هئي.

”هي عورت جوانيءَ ۾ ڪيڏي نه خوبصورت هوندي..... سهڻي ته هاڻي به آهي، پر عمر ڪجهه چڙهي وئي اٿس. اڄ ڪيڏي گرمي آ هت ته غريب غريبي لاءِ موسم به آزار آ. سيءُ پوي ته اوچل نه لپي، گرمي ٿئي ته ٺاهوڪي ڇانو نه ملي. اسان آهيون ڪيئن، جيئن ڪيئن پيا، اهو ڪڏهن ڪنهن سوچيو آ؟ پر نه، سوچجي به ڇو؟ ٻين سان اسان جو ڪهڙو تعلق؟“ هو هڪدم خيال جهٽڪي وڃي چانهه جي اسٽال تي ٿو ڏسي؛ چانهه وارو هڪ همراھه کي بوتل ڪولي ڏيندي ڏانهس ڏسي ٿو. هو موت ۾ کيس هڪ بوتل موڪلڻ جو اشارو ٿو ڪري.

”ڪهڙي؟“ پريان اسٽال وارو رڙ ڪري ٿو پڇي.

”ڪهڙي به.“ هو ورندي ڏٺي، پليٽ فارم تي ٿو ڏسي. ڪيتريون ئي بئنچون خالي آهن. هڪٻئي ٻيڪڙ ماڻهو سٽا پيا آهن. پريان ڪجهه عورتون پنهنجن خالي ٻارن کي سنڀالڻ ۾ پوريون آهن. انهن جا مرد پٽ تي چادر وڇائي، تاس وينا ڪيڏن. بئنچ تي ڪجهه ڇانو آهي ڪجهه اُس. هو اُس واري حصي کي هٿ ٿو لائي ۽ هڪدم چڪي ٿو وٺي؛ ”اف ڪيڏي نه گرم آ.“

هٿ کي ٿوڪ ڏئي وري سامهون ٿو ڏسي. فقيريائيءَ پنهنجا وار ڪولي ڇڏيا آهن ۽ ڳنڍ کي پاسيرو رکي، هن جي بلڪل سامهون پليٽ فارم تي لڳل نلڪي جي پاسي کان ٺهيل ننڍڙي حوض ۾ ويهي ٿي رهي. هو کيس غور سان ٿو ڏسي. هوءَ ڪپڙن سوڌو نل ڪولي، پنهنجي مٿان پائي ٿي وجهي. ڪاغذ واري پڙيءَ کي ڪولي، ان مان ڪپڙن ڌوئڻ وارو صابن ڪڍي، هوءَ وارن ۾ هڻڻ ٿي لڳي. هيلنائين سڄي آلي ٿي وئي هئي. وارن ۾ صابن هڻندي، هن ڏانهس ڏٺو. هڪدم نظرون ڦيرائي ٿو وٺي.

”ڇا، سوچيندي دل ۾؟ ڇا وري ڇا سوچيندي هوندي. پنهنجو ڪو خيال نه ٿو ٿئيس ته ڇا پئي ٿي ڪري. هي به ڪا جڳهه آ وهنجڻ جي. پري راج ۾ سڀني جي سامهون تڙ ڪبو آ ڇا! ڪني، بي حيا. پر هوءَ به ڪري ڇا، ڪهڙو هن کي غسل خانا ميسر هوندا، جن کي ڇڏي، هوءَ هتي آئي آ.“ اوچتو خيال وڪري

وجنس ٿا. ڇانهه جي اسٽال واري کيس چوڪري هٿان بوتل موڪلي آ. هو پنهنجي جو نوٽ ڪڍي، چوڪري کي ڏئي، بوتل ٽو وٺي. چوڪر واپس ٿو هليو وڃي. هن وري عورت ڏانهن ڏٺو. هوءَ هاڻي پنهنجي پاتل ڪپڙن کي صابن هڻي رهي هئي ۽ صابن هڻي نلڪي هيٺان ڌوئي رهي هئي، ائين ڪندي هوءَ الائي ڪيئن پئي لڳي.

هن کي جڪ اچڻ لڳا، ”پوڙهي آ ته ڇا ٿيو اهڙيون حرڪتون ته نه ڪري. هاڻي هن جي عمر آ! ائين ڪندي نهندي! پر مان به ڇا پيو سوچيان! ڇا ان جي جڳهه تي ڪا چوڪري اچي ائين ڪندي ڇا؟ اڄ شايد گرميءَ منهنجو دماغ ڦيرائي ڇڏيو آ. الائي ڇا پيو فصول به سوچيان.“

هو بوتل مان ڍڪ ٽو پري. اک اڃا به مائيءَ ۾ اٿس. هوءَ به وهنجندي کيس ڏسي ٿي. هو وري ڪنڌ ڦيري ٽو ڇڏي. اتان اٿي هو تاس ڪيڏندڙن جي مٿان ٽو وڃي بيهي. هو ٽي جڙا آهن. هنن مان هڪ مرڪي ڪانئس اشاري سان ٽو پڇي ته ”ڪيڏندين؟“ هو مرڪي انڪار ٿو ڪري. بوتل مان ڍڪ پريندي هو وري اوسي پاسي ۾ ٽو نهاري. ڇانهه واري جو چوڪرو اچي کيس بقايا ٽو ڏي ۽ خالي بوتل وٺي ٽو وڃي. الائي ڇا ٿو پائڻي. هن مڙي مائيءَ ڏانهن ڏٺو، جنهن هاڻي تڙ ڪري ورتو هو ۽ آڻن ڪپڙن کي اُس ۾ بيهي سڪائي رهي هئي. کيس پاتل پوتڙو ڏاڍو ويڪرو هو. هن ان مان ساڙهيءَ جا ور ڪڍي پئي ٺپوڙيا. پائيءَ جا ٽپاڪيندي، هن عورت وري الائي ڇو هن کي ڏٺو ۽ هو کڪو وڪو ٿي ويو ”ڇا سوچيندي هوندي ته مان الائي ڇو پيو کيس ڏسان!“

هو وري ڇانهه واري وٽ هليو ٿو اچي. هو کيس ڏسي هلڪي ڏند تيز ٿو ڪري. هو ويجهو اچي مرڪي ٿو؛ ”هي گاڏي ڇا روز ايندي لپٽ هوندي آ؟“

”نه سائين وڌ ۾ وڌ اڌ ڪلاڪ. اڄ ته الائي ڇو اڍائي ڪلاڪ لاتا اٿئين. آهن مرضيءَ جا مالڪ ريلواڻيءَ وارا، شل پور پوين.“ هن عورت ڏي ڏٺو. هوءَ ان مهل ساڙهيءَ جي ورن کي سنڀالي ٺپوڙي رهي هئي. سويل وارو سڪل پاسو هن مهل بدن کي ويڙهي ڇڏيو هئائين. ان جو کيس وڏو تجربو هو، جو سندس جسم جو فرو به اڳهاڙو نه پئي ٿيو. پر وري به الائي ڇو هن کي ڪرپ اچڻ لڳي. ”هيءَ مائي ڇا روز هتي هوندي آ؟“ هن ڇانهه واري کان پڇيو.

”ها سائين، فقير پائي آ. اتي ئي پر به رهندي آ، ڇو؟“

”هن کي ڪير روڪي ڪونه ٿو، ائين سڀني سامهون وهنجڻ کان؟ يا اهڙي

حرکت ڪندي، اهي آلا ڪپڙا سڪائيندي؟“ هن کي سمجهه ۾ نه ٿو اچي ته هو ڳالهائي ڇا پيو.

”نه سائين، پوڙهي آ، ڪهڙي جوان آ، هونئن ئي به گهرن ۾ ته پوڙهيون عورتون، اسان جي تر جون ته ائين ئي وهنجنديون هيون.“

”ڪٿان جو آهين تون؟“

”اتر جو. ۽ توهان؟“

”مان به اتان جو آهيان.“

هو نه چاهيندي به ها ٿو ڪري ويهي. ڇانهه وارو به هن سان اينگهجي پيو آ. شايد سڄو ڏينهن ڪنهن جي سنگت نصيب نه ٿي هئس الائي ڇا.

هو ڇاهڻ جي باوجود به ڇانهه واري جي ڳالهه رد ڪري نه سگهيو هو. کيس ياد آيو: ”اڳي جڏهن گرميون زور هونديون هيون ۽ غريبن جي زماني ۾ هڪڙو ئي برمو هوندو هو ته هن جي ماءُ ان جي هيٺان منجهند جو سڀني سامهون ئي ڪپڙا پائي وهنجندي هئي ۽ پوءِ آلا ڪپڙا مٽائيندي هئي. تڏهن هن کي برمي جو هٿيو هلاڻو پوندو هو ۽ پوءِ روز شام جو گيڙو ڏيئي وهنجڻ کان پوءِ ماڻس هن کي کائڻ لاءِ ٽول ڏيندي هئي. کيس گيڙو ڏيندي ڏاڍو ٿڪ ٿيندو هو ۽ پوءِ ٽول ان ٿڪ ۾ ڏاڍو مزو ڏيندا هئس.

”اڄ گرمي ٺاهوڪي آ.“ هن وري ڳالهائڻ چاهيو.

”ها، سائين. ڇيت جا ڏينهن آهن. ڦڳڻ ۾ ته اڃا.....“ ڇانهه وارو ته الائي ڇا ڇا پيو ڳالهائي.

هو وري مائيءَ ڏانهن ٿو ڏسي: هن هاڻي ڪپڙا گهڻو ڪري پائي، وارن کي پئي ڇنڊيو. وار چنڊيندي هوءَ کيس وري عجيب لڳي.

”هوءَ وار بلڪل امان وانگي ٿي چنڊي. امان به ائين ئي گيڙو ڏياري، پوءِ وارن مان چنڊڪا ڪڍائيندي هئي. پر مان امان سان هن جي مشابيهت ڇو ٿو ڪيان؟ هوءَ وهنجندي هئي ته به گهر ۾. ڪهڙو هن وانگر سڀني سامهون نل هيٺان ويهي رهندي هئي.“

هن کي وري ڪرپ ٿيڻ لڳي: ”ڪني واهيات. الاهي ڇا پئي ڪري. اچي مون ڏي ته ڇار آنا ڏي ذليل ڪيانس ته هي جي پليٽ فارم تي هار سينگار وارو سسٽم ڪيو ويٺو آهين ته ڇا به ڪئي ڪر، آهين اها ٽڪي جي فقيريائي. سؤ سؤ ڪري سينگار ته به ڪوڏڙو پٽ ڪوڏڙي جو. پر مان هي سڀ سوچان ڇو پيو؟ ان

ڪري جو ان مائيءَ کي ائين نه ڪرڻ گهرجي. پر ڇو نه ڪري؟..... آخر ڪٿي وهنجندي..... ڪٿي به وهنجي ائين سڀني سامهون وهجڻ ڪو حج فرض اٿس ڇا؟ پر هوءَ ته پوڙهي آ..... پوڙهي آ ته ڇا ٿيو؟ اڄڪلهه دور وري ڪهڙو چڱو آ؟ هتي پليٽ فارم تي ڪيترائي ننڍا ننڍا ڇوڪرا ۽ ٻار پيا ٿرڻ، انهن سڀني کي ڪارڊ لاءِ اهڙيون عورتون ئي ته هونديون آهن. ڪا لڄ اچيس ٿي؟

ان مهل پليٽ فارم تي گاڏي لاءِ انائونسمنٽ ٿي ٿئي. هڪدم ماڻهن ۾ ڄڻ سجاڳي ٿي اچي وڃين. هو کيس ۾ هٿ ٿو وجهي ۽ ان مهل اها مائي وارن کي صاف ڪري، پوتڙي جي ڪنڊ سان منهن اڳهي ڇانهه واري وٽ ٿي اچي. ويجهو اچي هوءَ ڇانهه واري کي اشارو ٿي ڪري: ”منهنجو حصو؟“

ڇانهه وارو مرڪي کيس ڏسي، اندر خاني ۾ رکيل ٽالهي ٿو ڪڍي ۽ غور سان ٿو کيس ڏسي. هوءَ هينئر ڪجهه صاف آ، بلڪل فريش، ڪنهن معصوم انسان جيان. هن جو هٿ قميص جي پاسيري کيسي ۾ آڏي تي جمبي ٿو وڃي.

ڇانهه وارو ٽالهيءَ ۾ چار پيٽس رکي، فقيرياڻي کي ڏئي ٿو. مائي، ٽالهي سامهون رکي، ان سامهون جهڪي ٿي: ”منا مالڪ، بيشڪ تون ئي رزق ٿو ڏئين“

هو دل ٿي دل ۾ ٿو پڻڪي: ”هونهن اني وري عبادت پئي ٿئي. اهڙي ئي آهي ته پوءِ ائين ڇو ڪيائين.“

هو عورت ڏانهن وڌي ٿو. هن ڏانهن ڏسندي، هو ويجهو اچي ڪجهه ڳالهائڻ ٿو گهري، شايد کيس دليل ڪرڻ لاءِ دل ٿي دل ۾ جملا ٿو گهڙي ۽ ان مهل ئي هوءَ کيس ويجهو ڏسي، پاڻ ڏي ڏسندي، پڇي ٿي: ”ڪائيندين پٽ؟“

هن جي زبان کي ڄڻ ڪلف لڳي ويو. هن پاڻ ڏانهن وڌيل ٽالهيءَ ۾ پيل ٽن پيٽس ڏانهن نهاريو. کيس لڳو ڄڻ هن عورت ۽ هن جي ماءُ ۾ ڪو فرق ئي ڪونه هو ۽ ڄڻ هينئر هينئر هن ڳيڙو ڏئي بس ڪئي هئي.

هن کيسي مان هٿ ڪڍي، رڳو مائيءَ جي تري تي رکيو: ”تون ڪاهه امان!“ ۽ تڙ تڪڙ ۾ ايندڙ گاڏيءَ ڏي هليو ويو.

محبتن جو شهر پڙي ميل

پڄاڻي:

وقت سرڪندو رهيو. مان دريءَ جي ٻاهرئين لوهي پڙج کي ڇهندو، هٿ کي هيٺ مٿي ڦيرڻ لڳس. لوهه جو اهو حصو جت منهنجو هٿ پهتو ٿي، هٿ پهچڻ کان پهرين ٽڌو هو ۽ پوءِ گرم پئي ٿي ويو. ڀانئيم: هي منهنجو وجود نه آ، ڪو رجيل لوهه ٻيو تو نڪري، هر پهچندڙ جڳهه کي گرم ڪندڙ.

هوءَ مون ڏي ڏسندي رهي، مان ڪيڏي ڪيڏي مهل کيس ڏسي رهيو هئس. نه ته ڪنڌ هيٺ ٿي هئس، ڀرسان ڪير پئي لنگهيو، ڪهڙو گوڙ اسٽيشن تي مڇيل هو، مون کي ڪوبه ته احساس نه هو. ها، هڪ پڪ هئي ته هن مهل رات هئي ۽ هوءَ هن گاڏيءَ ۾ گاڏي وڃي رهي هئي.

مون ڪنڌ مٿي ڪنيو.

”توهان ٽڪيٽ ورتي آ؟“

”ها“. هوءَ هلڪو مرڪي، اڻ لکي مرڪ.

”ڏسان؟“ مون هٿ ڊگهيو.

”نه ته“ هن وري مرڪي، منهنجي ڊگهيري هٿ کي جهلي ورتو.

سمجهيم، مون کي ڏيکارڻ نه ٿي گهري ته هن جي منزل هاڻي ڪهڙي آ. دنيا ايڏي وڏي آ، ان جو احساس مهڙن لمحن ۾ ٿي ٿيندو آ. ان مهل ئي گاڏيءَ وسل هئئي. هن منهنجي هٿ کي جهلي ٿورو ڇڪيو مان ڏانهس ڇڪجي ويو، جن ڪنهن ڏور سان ٻڌل ڪو لغڙ هجان، جنهن جو ٻيو ڇيڙو هن جي هٿ ۾ هجي.

هن منهنجي هٿ جي پٺ کي ٽڪيو. گاڏيءَ ٻي وسل هئئي ۽ چرڻ شروع ڪيو. هن ست ڏٺي منهنجي هٿ کي ويجهو ڪيو. مون ڏي پريل نظرن سان ڏسندي، منهنجي هٿ جي پٺ تي پنهنجا ڇپ رکي ڇڏيائين. مان گاڏيءَ سان گڏ ڊوڙندو رهيم. هن روئي ڏنو. تيز ڀڄندڙ لمحن ۾ مون هن جو آواز ٻڌو:

”مون کي توسان محبت آ مهدي!“

منهنجو هٿ هن جي هٿ مان ڇڏائجي ويو. ڊوڙندي ڊوڙندي گاڏيءَ مون

کي اتي ئي ڇڏيو، مون ويندڙ گاڏيءَ پٺيان ڌوڙ کي تڪيو، ۽ پنهنجي هٿ جي پٺيءَ تي چپ رکي ڇڏيا.

شروعات؛

گذهن ائين به ته ٿيندو آ ته انسان ڪنهن سان نه چاهيندي به ملي ويهندو آ، ڪجهه ڳالهائيندو آ، هروڀرو مرڪندو آ ۽ پوءِ اڪيلو ئي به اڪيلو نه رهندو آ. مان هن هيڏي ساري محفل ۾ اڪيلو هئم؛ ”لوڪان نون پانوين رانجهڻ چاڪ منجي دا“. ڪابه رُت پڻ ڇڻ ڪان سواءِ نه هئي ۽ هتي ته هرڪو ڇڻ ڪريل پڻ هو، ڪڙڪ ۽ هوا لڳڻ ساڻ آواز ڪندڙ. حسن جي هوا زور هجي ته پوءِ هرڪو ڪيئن نه شوخيءَ سان ڀرپور هوندو!

اتي ئي مون ٻڌو، منهنجي ڀر ۾ بيٺل، هڪ ڇوڪريءَ هيءَ سان سريات ڪيو، ”اهو جيڪو ڪاري ٿري پيس ۾ آ نه....“

”ڪهڙو؟“

”اهوئي برائون اڪين وارو.“

”اهو سمارٽي؟“ هوءَ مرڪي.

”هونهن، شڪل تي نه ويجهانس، ڪرتوتن جي خبر پوئي نه، ته منهن ئي نه لڳائينس“

”ڇو“

”A Most Corrupt“

”ها پر، ڳالهه ڪهڙي هئي جو تو ان ڏانهن اشارو ڪيو؟“

”اهو ٿئي اياز مهدي!“

”شڪل مان ته ڏاڍو مسڪين ٿو لڳي.“

”ها، شڪل مان.“

هوءَ مرڪي، مان ان سڄيءَ ڳالهه ٻولهي کي خاموشيءَ سان ٻڌندو رهيم. الاڻي ڇو هڪ هڪ لفظ مون کي ڇيڙي رهيو هو، ۽ ان مهل ئي مون ڏٺو، هوءَ الاڻي ڪير هئي، هنن ٻنهي جون ڳالهيون ٻڌي، مون ڏي نهاري رهي هئي، ۽ مون هڪدم اکيون پري ڪري ورتيون.

اسان هتي الوداعي پارٽيءَ ۾ گڏ ٿيا هئاسين، اسان جا ڪجهه پروفيسر بدلي ٿي ويا هئا، مان ڊاڪٽريءَ جي فائتل مان هاڻي نڪتو هئم. ان مهل ماني پئي هلي، مان رڳو ڪافيءَ جو هڪ مڱ گهرايو ۽ ان مهل اتي بيٺي هلڪا ڍڪ پري رهيو

هٿس.

اُهي هيون به ته سڄيون، مان سڄي ڪاليج ۾ ٻن شين ۾ مشهور هئم؛
سمارٽينس، چوڪرين ڦاسائڻ ۽ پڙهائيءَ ۾ ٽاپ ڪرڻ ۾. ۽ ان مهل اوچتو اسان
جو هڪ پروفيسر مون ڏي هليو آيو.

”مهدي، Come here“ هن مون کي ٻانهن کان هلڪو چڪيو.

”Meet her, she is one of my best students. Now she is at house. I
wanted her to meet you because since she has left I have never seen any
student as brilliant as of her calibre except you“.

هن مون ڏي ڏسي مرڪيو: ”۽ ڪشف، هي اياز مهدي آ، نئون هائوس تي
آيل آ.“

مون توڏي ڏسي، پنهنجي ڪنڌ کي ڪجهه جهڪايو. تو پنهنجي مرڪ جي
گول کي ڄڻ اڃا وڏو ڪري ڇڏيو. منهنجي دل چيو، مان ائين ئي ڪنڌ جهڪايو
بيٺو هجان، ۽ تون مرڪندي رهين، پر ان مهل ئي ڄڻ ڪنهن ڪن ۾ سرڀات
ڪئي؛

”هوشيار ٿي مهدي، پهرئين ملاقات ۾ ائين ڪيئن ٿو ڪرين؟“

”توهان جي ذهانتن ۽ ايڪٽيوٽيز جو مون ڏاڍو چوڀول ٻڌو آ.“

تو غور سان مون ڦاهن ڏنو، سمجهي ويو، تنهنجو اشارو ڪيڏانهن هو.

”بلڪل ٻڌو هوندئي.“ مان جيستائين ڪڇان ڪڇان پروفيسر صاحب

ڳالهائي ويٺو؛

”Geniuses are always glittering.“

۽ مون دل ۾ سوچيو، سرڪار، توهان کي ڪهڙي خبر، هي جو ذهانت جو
پرچار اوهان سمجهو پيا، سو ناهي، هي ته بلائي ڪا ٻي آ.

”Sure Sir.“ تو وري مون ڏي ڏنو، مون ڪنڌ جهڪائي ڇڏيو.

”هائوس جاب پريشائيز ته نه ڪيو آ نه؟“

”نه ته، مان ڪڏهن به انڊر پريشر نه ٿيندو آهيان.“

مون توسان پهريون جملو ڳالهائيو، ۽ ان مهل دل جي ڪنهن ڪنڊ ۾ ڪنهن

چيو، ”مهدي، محبت جو شهر ٻڙي مائيلز، حدون اچي ويون ٿئي، سڀ فاصلا

لتاڙي آيو آن، هي ان شهر جي حدن جي شروعات آ.“

۽ ان مهل ئي تو ايڪسڪيوز ڪري ٻي هڪ چوڪريءَ ڦاهن توجه ڏني، ۽

مون پنهنجي دل کي ڊڙيو ”چراڻ، ڪو به شهر ايندو آ ته پهرين گهڻو ڪري ڪڇي

آبادي ايندي آ، پوءِ شهر جي وچ تي خوبصورت علائقا هوندا آهن. ڊج نه، پهرين
ڪچو ته لتار.“

ڪهاڻي:

انسان ازل کان وقت جو ماريل آ، اها مار ڪڏهن ڪيئن هوندي آ، ڪڏهن
ڪيئن. پوءِ ڪوئي اهڙو ڌڪ پيچائي وڃي ۽ ڪو نه. مون هميشه ٻين جي تجربن
مان سبق ورتو آ. مان اياز مهدي پنهنجي ڪاليج جي مشهور ”نگر“. هن عمر ۾
اچي به الاڻي مان ڪيئن پيو هلاڻ. اڃا ڪجهه ڏينهن اڳي ئي ته مون هڪ ڪيڪ
تي 24 ميلن بتيون وسايون هيون. ڪير چونڊو، اهو ٻاراڻي ڏيک وڌيڪ وارو انسان
ڪو Polished doctor هوندو.

منهنجي هاڻي ڪاڻي ئي اهڙي آ. ٻاهران مرڪنڊڙ جهرو ۽ ان جهري ۾
مخصوص ناسي اکيون، خوبصورت نقش، اهو سڀ حسن مون کي منهنجي بابا ۽
امان ٻنهي مان حصي ڌاريءَ سان مليو آ. منهنجا وار نرم ۽ نقش امان جهڙا آهن،
جسم بابا وانگر خوبصورت آ، ۽ ان سڄي ڳالهه جو مرڪز منهنجيون اکيون آهن،
پريور چمڪندڙ.

منهنجو بابا ۽ امان پاڻ ۾ ڪڏهن به نه ٺهيا. کين هميشه پنهنجي پنهنجي
پئسي جو نشو هو. هر هڪ سمجهندو هو ته مان وڏو آڻ، ۽ پوءِ انهن جي جهيڙي
منهنجو سر رلائي ڇڏيو. مان سڀني سامهون ته پريور ۽ خوشگوار زندگي گذاريندو
هٿم، پر مون سان اندر ۾ ڇا هو، اها ڪنهن کي ڪهڙي خبر! منهنجي بابا کي
ٻاهرئين ملڪن جي چڪرن کان فرصت ئي نه هوندي هئي، ۽ منهنجي امان مون
کي ان ڪري چمي نه سگهندي هئي جو هن کي هر وقت ڪنهن نه ڪنهن Social
activity ۾ شريڪ ٿيڻ لاءِ وڃڻو هوندو هو ۽ مون کي چمڻ ساڻ هن جي لپ
اسٽڪ خراب ٿيڻ جو خطرو هو. ڀلا هن وٽ وقت ڪٿان آيو جو هر ڀر پنهنجو
ميڪ اپ درست ڪري ها.

۽ مان ائين ئي وڌو ٿي ويم، الف ليليٰ جي ڪنهن ديو جيان، هيڏو ڏانگهو،
جن منهنجي وجود کي ڏاڪا لڳي ويا هئا. مان هر مهيني بابا جي Draft جو
ڪڏهن انتظار نه ڪيو، مون کي ڪڏهن به اها صحيح خبر نه هئي ته مون وٽ
گهڻو پئسو آ. بس ڪتاب هوندا هئا ۽ مان هوندو هٿم. ۽ پوءِ ذهانت ۽ پئسي ملي
مون کي رٿڙيءَ جو ڪو پيالو ڪري ڇڏيو، چئن ئي طرفن کان مون تي

چوڪريون ڪرنديون هيون. مان ته الائي چو ڪنهن سان به فري نه ٿي سگهندو
هٿر، هو پاڻ ئي منهنجي ڪڍ هونديون ۽ ان ڳالهه ڪاليج ۾ مون کي ”جوة“ مان
جعفرا ڪري ڇڏيو هو.

هي وقت هيستائين ڪيڏي نه اطمينان سان گذريو هو. ڪابه چوڪري ايتو
ويجهو نه ٿي آئي جو ذهني حدن کي توڙي دماغ ۾ ويهي رهي. هرڪا ايندي هئي
ته دل کي پسند. هن ڪشف ۾ الائي ڇا هو جو دماغ ۾ گهڙي وئي هئي.
ان ڏينهن ڏاڍو مينهن وسيو هو. سڄو ڪاليج ڀڳل هو. موسم بيحد
خوبصورت هئي. مينهن وسڻ کان پوءِ اُس نڪري آئي، هرڪا شيءِ ڇمڪدار
هئي، بلڪل روشنيءَ ۾ ٻڌل.

مون ڪار پارڪ ڪري، ڇاپين جو چلو هٿن تي ويڙهيندي وارڊ جو رخ
رکيو. اوچتو مون کي محسوس ٿيو، روڊ تي ڪجهه پاڻي هو. ايترو جنهن ۾ پير
ٻڏي وڃي ۽ شايد ان ڪري ئي ڪنهن اتي هڪ وڏو پٿر رڳي ڇڏيو هو ته جيئن
ماڻهو پٿي ڀر وڃي سگهي.

۽ ان مهل ئي، جنهن مهل مون اهو پاڻي ٽپڻ گهريو، پريان ڪنهن پنهنجو پير
وڌايو، مون ڪنڌ کڻي ڏانهس ڏٺو. هوءَ ڪشف هئي، خاموش نگاهن سان مون ڏي
ڏسندڙ. ۽ ان مهل ئي من ۾ تري آيو ”اياز مهدي، هي ڪاليج جون ڀتيون ايڏيون
ڇمڪيدار ڪونهن، جيڏيون هن جون اکيون آهن.“ مون هڪدم سندس نظرن ۾
نھاري ڪنڌ ڦيري ڇڏيو، ۽ پاڻ ٻوڙي هتي ويس. هوءَ هلڪو مرڪي ۽ اڳتي وڌي
آئي.

”هلو!“ مون ڳڻت ڏني. ”هائي ڇا ڳالهائيو؟“

”وارڊ ڏانهن؟“ هن سوالِي نگاهن سان ڏٺو.

”ها.“ مون مرڪيو، هن ڪجهه نه ڪڇيو، بس ڪري هلي وئي، مان به
سڌو رخ رکيو. مون کي لڳو، جن مان هڪدم ڏاڍو خوش ٿي ويو هجان، منهنجو
مود ڏاڍو شوخ ٿي ويو، وارڊ ۾ گهڙڻ ساڻ ياور، منهنجو پارٽر مون سان ٽڪرائجي
ويو.

”ڪيئن آهين لاڏا؟“ هن مون کي ٻانهن ۾ جڪڙيو.

”نس ڪلاس.“ مون مرڪيو.

”ڇا پيئي چيئي ان نئين ليلا کي منهنجا مجنون؟“ هو شوخ مرڪيو.

”تون ته صفا وائي آئو آهين يار. ڇا چوندم؟ هن رستو ڪراس ڪري سلام

ڪيو، مون جواب ڏنومانس.

”ايڏي دير ۾ رڳو سلام جواب ٿيا؟“

”ها.“ مون ڪجهه رڪو جواب ڏنو، هو مون ڏي ڏسندو رهيو، سمجهي ويو

ته مان پٿريءَ تان ٿو لهان.

”چڱو تون وارد ڏانهن هل، مان ٻاهران ٿي ٿو اچان.“

مون ڪجهه نه ڪڇيو، بس ڪري هليو ويو، هوشن ٻيون سڀ ته الائي

ڪيئن لڳنديون هئڻ جو انهن بابت پاور سان خوب بحث ڪندو هئڻ، هن ڪشف

لاءِ شايد ڪا ڳالهه ٻڌڻ نه پئي چاهيم.

۽ پوءِ هوءَ منهنجي اندر ۾ لهي آئي، ڪنهن اداس شام جيان. ڪجهه وقت

کانپوءِ هن کي منهنجي وارد ۾ رجسٽرار مقرر ڪيو ويو هو، پوءِ ته هن جو ۽

منهنجو ساٿ ڄڻ گهرو ٿي ويو. اسان ڊيوٽي ڏيڻ مهل هڪٻئي کان الڳ ۽ پوءِ

هڪٻئي سان ساڻ هلڻ لڳاسين. اوائلي لمحن ۾ هن مون سان اکر نه ٿي ڪڇيو،

پوءِ آهستي آهستي ڳالهائڻ لڳي. ڪجهه ڪُلي ته مون کي پنهنجي باري ۾ سڀ

ڪجهه ٻڌائي ڇڏيائين، ڏيڻن ۾ وڏي هٿي، کيس پاءُ ڪونه هو ۽ پاڻ ماءُ پيءُ جي

وفات کانپوءِ گهر کي سنڀالي رهي هئي. شروع ۾ مان هن کان ڪافي پري هئڻ، ۽

پوءِ، آخر هو ۽ مان ايترو ويجهو آياسين جو مان کيس گهر جي ٻاهران ڪڏندو هئڻ

۽ موٽ ۾ ڊراپ ڪري ويندو هئڻ.

هوءَ وارد مان راڻونڊ هٿي موٽندي، مون وٽ ڪجهه لمحن لاءِ ترسي پئي، مان

ان مهل هڪ ايمرجنسي ڪيس مٿان هئڻ، هوءَ مون تي ڄڻ اٽڪي پئي هئي. مون

ڏانهن ڏسندي چيائين:

”اڄ ڊيوٽيءَ کان پوءِ بازار هلنداسين.“

مون ڪنڌ کي ها ۾ لوڏيو. هوءَ هلي وئي. ۽ منجهند جو ٽڪل ٽڪل قدم

سان بازار ۾ هلندي، هن، مون ڏانهن غور سان ڏٺو.

”بور ٿو ٿين؟“

”نه ته.“ مون مرڪيو.

”اڄ مون کي ڪجهه شيون وٺيون آهن. منهنجيون ٻئي ننڍيون پينر ٿيون

مڱجن، انهن جي مڱيندن لاءِ ڪجهه وٺنداسين، سوچيم تون ايڪسپرٽ ٿو لڳين

مرڻائي Choice خوب ايندي هوندي.“

هن جملو پورو ڪري پنهنجي مخصوص انداز سان مون ڏانهن ڏٺو. مان رڳو

مرڪندو رهيم، هوءَ سان هلي پئي ته ڄڻ سڄي بازار ئي هن جي اکين ۾ هئي. مان هن سان خريداري ڪندو رهيم. هن ٻه سوت پيس ورتا، هلڪي آسماني رنگ جا. موٽندي هن مون ڏانهن نهاريو:

”ٽڪجي پيو آهين؟“

”مون کلي ڏنو، ها، ڏاڍو.“

”اڄ ڪوڪ ٿا پيئون.“

هن بازار جي ٻاهران ڪار پارڪنگ وٽ بيهي، منهنجي گاڏيءَ ۾ سامان رکندي بوتلن واري کي اشارو ڪيو.

”تون خاموش ڏاڍو رهندو آهين.“

”ڇا ڳالهائين؟، مون وٽ ڳالهائڻ لاءِ ڪجهه هوندو ئي نه آ، سواءِ

سبجيڪٽس جي؟“

”تنهنجو مڱڻو ٿيل آ؟“

”ها، پنهنجي امان جي پسند تي، هڪ يورو ڪريٽ جي ڌيءَ سان.“ مون

بوتل وٺي، ان جي منهن کي آڱوٺي سان صاف ڪيو.

”هي منهنجي پيئرن جا مڱيندا آهن نه،“ هن ڳالهه بدلائي، ”ڏاڏا سٺا

ڇوڪرا آهن، بيحد پيارا، خدا ڪري هو ٻئي انهن سان سڪي رهن.“

”ها، خدا ڪري.“ مون ڍڪ ڀريو.

”انهن جي شاديءَ ۾ تون منهنجي هيلپ ڪجانءِ!“

”ڪڏهن آ؟“

”مهينو کن پوءِ.“ هن وڏو ڍڪ ڀريو، ”بس مهينو، پوءِ مان ان ٻار مان آجي

هوند.“ هن شوڪارو ڀريو.

”ذميواريءَ جو احساس به ڪيڏو نه عجيب هوندو آ.“ مون کي سمجهه ۾ نه

آيو، مان ڇا چئي ويو هئس.

”ها، پر تون ته پاڻ ڪا ذميواري مڱيو ويٺو آهين.“ هوءَ مرڪي. مون بوتلن

جا پئسا ڇوڪري کي ڏئي هن ڏانهن ڏٺو هن جو ڪنڌ ڦريل هو. مون بس ڪري

گاڏي اسٽارٽ ڪري ڇڏي. گاڏي هلائيندي مون هن ڏانهن ٽيڙيءَ اک سان ڏٺو،

هوءَ دريءَ کان ٻار ڏسي رهي هئي.

ٻاهر ڏسندي ئي چيائين: ”اڄ تون مون کي ٻاهران ڊراپ ڪري نه وڃجانءِ.“

اڄ اندر هلڻو ٿئي.“

مون ڪجهه نه ڪڍيو، خاموشيءَ سان گاڏي هلائيندو رهيم، هوءَ به چپ هئي، گهر اچي، سامان لاهي، کڻندو، هن سان گڏ اندر گهڙيس ته پريان هڪ چئن پنجن سالن جي ٻارڙي ڊوڙندي اچي سندس چولي جي ڪنڊ کي چنڊڙي. ڪشف ڪلهي جو بيگ اتي رکي، کيس هڪدم هنج ۾ کنيو.

”اسان جي عاشيءَ ياد ڪيو هو اسان کي.“

”ها آبي دير سارو،“ هن ٻانهن ڊگهيرون.

”ادا سان مليا آهيو، سلام ته ڪيو نه.“ هن ننڍڙيءَ جو ڌيان مون ڏانهن

ڪيو.

”شا مالڪم“ هن هٿ پيشانيءَ تي رکيو، مون کيس ٻانهن ۾ کڻي، ڳلن

تي پيئي ڪئي. هوءَ ڊوڙندي اندر هلي وئي.

”اما منهنجي هڪ ڪزن جي ڌيءَ آ، پاڻ ۽ مڙس هڪ حادثي ۾ مري ويا،

مان ئي ان کي پاليندي آڻ.“

هوءَ ڳالهائون ڪندي اندر هلي آئي. مان سندس پويان پويان ايندو رهيم.

”اڄ اياز، هڪ نه.“

اندر آياسين ته ٻه چوڪريون هن کي ڏسي ڏانهس وڌيون. ”توهان اچي ويٺو

آبي.“

”هونهن“ هن بڻگ پريان صوفي تي اچيو.

هنن مون کي سلام ڪري، سامان ميڙڻ شروع ڪيو.

”ويهه اياز.“ ڪشف مون کي اشارو ڪيو، ”هي اياز مهدي آ، منهنجي ئي

وارد ۾ Posted آ، ۽ هي ٻئي منهنجيون لاڏليون آهن، شفق ۽ مرڪ.“

”هن خاندان جي هر هڪ ماڻهوءَ جو نالو آرٽسٽڪ آ.“ مان الائي ڇو چئي

وينم. هو سڀ مرڪي اٿيون، ٻئي ننڍيون پينر سامان کڻي اندر هلي ويون، مان

هن ڏانهن ڏسندو رهيم، هوءَ صوفي تي ائين ئي آهلجيل هئي. مون کي پاڻ ڏانهن

ڏسندو ڏسي مرڪي پئي.

”تڪجي پئي آهيان.“ هن ڳالهايو، ”هڪ ته تون خاموش ڏاڍو هوندو آهين،

خبر ناهي الائي ڪيتريون ڳالهائون تنهنجي من ۾ پڄي پري وينديون هونديون.“

”نه ته، ائين ته ناهي.“

”ڇو، تون خواهشون من ۾ ڪونه رکندي آهين ڇا؟“

”مون ائين ته نه چيو، منهنجو مقصد آ، مان ننڍڙي هوندي کان ئي ائين آڻ،

ڪجهه رشتن جو خلوص وڌيڪ مليل آ نه!

”اهو خلوص مون کي به ڪجهه گهڻو ئي مليو آ، ڇا چوان توکي، ڪهڙي ڳالهه ٻڌايان، الاءِ ڇو من تو تي ڀروسو ڪيو آ، ته تون ايڏو ويجهو آيو آهين نه ته..... اڄ گرمي ڪافي هئي نه مهدي؟“

هن هڪدم لهجو بدلائي ڳالهه ڦيرائي، مون ڏٺو، پريان مرڪ ڪمري ۾ گهڙي رهي هئي. منهنجي دل چيو، ڪاش هوءَ نه اچي ها، اسين ڪجهه ته ڳالهائي وٺو ها.

هن جون پينر ويون ته سڄو گهر ڄڻ کيس ڪاٺل لڳو. هاڻي هو به ڪير اتي، رڳي ڪم واري مائي ۽ عاشي. مروتون ڄڻ سڀ منهنجي جهوليءَ ۾ اچي ڪريون هيون. مان ڏينهون ڏينهن هن جي ويجهو ايندو ويم، اسان جي وچ ۾ ڄڻ پيپر وال هئي، ويجهو آياسين ته ڌڪ سان پرزا پرزا ٿي وئي.

اسان ٻئي ٻاهر نڪتاسين، مون رکشا کي هٿ ڏنو، هن مون ڏي نهاريو.

”اڄ گاڏي ڪانهي، خراب آ، هن ۾ ئي ٿا گهر هلون.“

هوءَ ماٺ ڪري چڙهي ويئي مان رکشا واري کي جيستائين ڪجهه چوان چوان هن چئي ڏنو: ”ناولتي.“

رڪشا هلي ته هن مون ڏانهن ڏٺو. ”اڄ فلم تي ٿا هلون، واندو آهين نه؟“

مون ڪنڌ سان ها ڪئي. رڪشا هلندي رهي. ڊرائيور جي سیت، پٺ وٽان ڪجهه ڦاٽل هئي، مان ڦاٽل سیت جي نڪتل فورم کي پٺڻ لڳم. رڪشا ۾ جهنگهڻ لڳل هئا، جهاڪا پشي آيا ته کڙڪي ٿي اٿيا. ٻاهر روڊ ڄڻ خوبصورتين ۾ وهنتل هو. پريان مختلف بنگلن جي گيت کان ٻاهرين لان ۾ خوبصورت گل هئا. منهنجي اک ڏاڍي روشن ٿي وئي هئي. هاڻي ته ڄڻ هن جي قريت منهنجي نظر تي وڌائي ڇڏي هئي. رڪشا واري کي واندو ڪري مان هن پويان سٺيما ۾ داخل ٿيم. هوءَ هڪدم عورتن واري دريءَ ڏانهن وڌي. مون هن کي روڪڻ چاهيو.

”ڇو؟“ هن پرون ڳڻيا.

”بس، ائين ئي.“

”۽ پروگرام ڪنهن جو هو؟“

”توهان جو.“

”پوءِ؟“

مان سمجهي ويم، هوءَ ڇا چوندي. بس ڪري الڳ ٿي بيٺم. هن ٽڪيٽ

وٺي، مون سان گڏ گئڻ لريءَ جو رخ رکيو. سڻيما ۾ ڏاڍي رش هئي. ماڻهن پوسٽرن تي چڻ مارا ماري ڪڍي هئي. هن هيڏي ساريءَ رش ۾ منهنجو هانءُ ٻوسائجڻ لڳو. اندر هال ۾ مان ڪنڊ کان ويندو ۽ هوڻ منهنجي پاسي ۾، ۽ سندس پريان عورتون وينل هيون. هال ۾ اوندهه هئي. سلائيڊز پڻي هليون. مان ان اوندهه ۾ واريءَ جي ذرن جيان وڪرجڻ لڳم. هوڻ منهنجي ساهه ۾ ڪنهن خوشبوءِ جيان گهڙندي پڻي وئي، مان اسڪرين کان چڻ پري ٿيندو ويد. نظرن جو رابطو دل ۽ دماغ کان ڪٽجندو ويو. دل ان مهل ڪنهن ٻار جيان ضد ڪرڻ لڳي. هوڻ مون کان ڪجهه انچ ئي ته پري هئي. هن جو هٿ ڪرسيءَ جي پانهن تي جرڪي رهيو هو. سندس هٿن جون آڱريون خالي هيون ۽ اتي بي ساختو منهنجي دل ۾ آيو “ڪاش اتي منهنجي نالي جي منڍي پيل هجي ها!”

وقت سرڪندو رهيو. سامهون ڇا پڻي هليو، مون کي ان جي ڄاڻ نه هئي، بس نظرون سامهون ڪٽل هٿ ۽ ذهن هن جي وجود ۾.
 “اڄ مرڪ جو خط آيو هو.”

هن جي جملي، منهنجي سڄي ڪاٺاٺ کي چڻ ڊانوا ڊول ڪري ڇڏيو. مان کيس ڏيکارڻ لاءِ مرڪي آيس.
 “هونهن.” وات جنهن مهل ڳالهائڻ کان انڪاري هوندو آ ته ائين ئي چند ڇڏائي آ.

“ڏاڍي خوش آ، ماشاءِ الله.”

هوڻ شايد سوچي رهي هئي ته مان ڪجهه چوندم، منهنجي نڙيءَ مان ته چڻ ڪنهن آواز چورائي ورتو هو.
 “هوئن.”

هن مون ڏانهن غور سان ڏٺو. مون اکيون سامهون اسڪرين تي جمائي ڇڏيون.

“تون ڇاڻ ناهين ڇا؟”

هن هڪدم مون کي چڻ واٽرو ڪري ڇڏيو هو،

“نه ته، بلڪل نيڪ آهيان.”

شڪر ٿيو، منهنجو آواز منهنجي لڇ رکي ويو.

“مون کي ڇا سمجهندو آهي؟”

هن جي اها ڳالهه، چڻ ڳالهه نه هئي ڪو به هيو، مون پنهنجا چٽڙ اڏامندي

پاڻيا.

الائي ڪيئن چئي ڏنڊ: ”مان توهان کي ڪشف سمجهندو آڻ، پنهنجي وارڊ جي رجسٽرار، پنهنجي آفيسر.“
”بس؟“ هن جا چپ ٽڙڪيا.

مان سڄو تپي ويس. منهنجي دل چيو، ڪرسيءَ جي ٻانهن پتي پنهنجي مٿي ۾ وهائي ڪڍان. مون کي ڇا چوڻو هو، ڇا چئي ويڃان. پر ان ۾ منهنجو ڪهڙو ڏوهه، انسان گڏو گڏ هوندي ڪجهه وڌيڪ امير ٿي ويندو آ نه.
”نه.“ مون گيت ڏني، ”بس چو، توهان منهنجي Guide line آهيو، مان توهان جو سٺو ساٿي آهيان.“

هن جا نيٺ ڀرجي آيا ۽ ان مهل ئي بتيون ٻري ويون، شايد انٽرويل ٿيو هو. هن ڪنڌ ڦيري ورتو. سمجهيم، اکين جي آلاڻ کي اکين ۾ ئي جذب ڪندي هوندي. اسان بوتلون گهرايون. ان مهل وري اوندهه ٿي وئي. مون ڪجهه ڍڪ پريا. هوءَ بوتل کي نهاريندي رهي. مون کي ڪجهه نه سجهيو، ڇا ڪيان، الائي ڪيئن اهو وقت گذريو پئي. سمجهيم فلم ڏسندي هوندي، هن ڏانهن هڻڻ ڪري نهاريم، هوءَ اسڪرين تي نه ڏسي رهي هئي، بس بوتل کي ئي پئي تڪيائين.

مون هن جي هٿ کي خفيف چهيو، وقت جون واڳون ڄڻ منهنجن هٿن ۾ اچي ويون، مون هن جي پرس جي بٽڻ کي جهلي پڪوڙيو. هروڀرو هن جي هٿن جي بوتل جي ٻاهران پاڻيءَ جي قطرڻ کي اڳهندو رهيس. لمحا ڍرا ٿي ويا.
ڏانهن ڏسندي چيم، ”جيڪي قيدي هوندا آهن، انهن جو به ڪو مرتبو هوندو آ ڇا؟..... رتن جو ڪم ٿي مائهن کي ڏنگڻ هوندو آ. اسان جهڙا مجهول ذات جي عرفان کان اڻ ڄاڻ هوندا آهن، کين تخت نشيني ڏني وڃي نه وائڙا ٿي ويندا نه. اسين ته جهڙا فٽ پاڻي آهيون، تخت تي اسان جو ڪهڙو گذر؟..... ۽ ان تي اوهان پڇو ٿا ته مان توهان کي ڇا ٿو سمجهان! اهو سوال، مون لاءِ جواب ڏيڻ ۾ ڏکيو آ. اهي سوال ته انهن کان ئي ڪيا آهن، جيڪي ذات جي آڌار تي هلن، مان ته اٿميو ناهيان، تهج آڻ، تڏهن ته ان سوال جو صحيح جواب نه ڏئي سگهيس نه.“

”نه ته،“ هن جو آواز سڌڪي سان ڀرپور هو. ڄڻ هن جي وجود جي بوتل ۾ ڪنهن لوڻ وڌو هجي ۽ ان مان گجي نڪرندي هجي.

”توهان کي ڏکاريو ڪيم ته پوءِ اهو جواب ڪهڙي ڪم جو.“
 ”پوءِ به“ هن جي اکين ۾ الائي ڪهڙي آس هئي. مون هن ڏانهن غور سان
 نهاريو. دل ئي دل ۾ لفظ ٽٽندا، ڀرندا، ٺهندا رهيا. ساڻه جهڙو نڙيءَ ۾ اٽڪي پيو
 ڳيت ڏٺي چيم، ”توهان رڳو ڪشف آهيو، جيڪو منهنجي ذات تي الائي ڪيترا
 انڪشاف ڪندو آ.“

هن سان منهنجو ڪهڙو ناتو هو، مان ڇا چوان..... ڪڏهن ڪنهن گل ۽
 ان جي خوشبوءِ جي ناتي کي ڏٺو آ. ڪڏهن ڪنهن ٿڌين هوائن ۽ وڻن جي پنن جي
 لوڏ جي رشتي کي پرکيو آ. جيڪڏهن اها پرک ممڪن هجي ها ته پوءِ شايد
 منهنجو ۽ هن جو به ڪو رشتو نڪري اچي ها.

هوءَ منهنجو خيال رکندي هئي. اسان ڪٿ جي ايسن جيان، هڪٻئي کان
 هڪ مخصوص مفاصلي تي پنهنجي انا جي پايڻ ۾ ڪپيل هئاسين.

مان هن جي ڊرائنگ روم ۾ ويٺل هئم. ٻاهر ٿڌ هئي، اندر آتشدان ۾ باهه
 ٻري رهي هئي. هن ڪافيءَ جا هلڪا ڍڪ پئي ڀريا. مان صوفي جي پٺيءَ کي
 ٽيڪ ڏيو، هن ڏانهن ڏسندو رهيس. هن جا وار، سندس منهن تي لهي آيا هئا.
 ڪمري ۾ ڊيڪ جو هلڪو آواز هو، عطا الله عيسيٰ خيلويءَ پئي شايد ڳايو.

تيڏي هجر تي ميڪون مار مڪائي، نئين طاقت ٽرڻ کليل دي

نت ڏهاڙي مين راهه واجهايان، سڪ رک کي تنهن ڍولڻ دي

آ مل سڄڻان مين اجڙي ڪون، وسي ڪوئي ميڏي من دي

نت سعيڊا پيران فقيران تي، مين وتي هان مڱتا منگدي.

منهنجون اکيون ٻوڙجنديون ويون، هي ڏک شايد انسان کي ڪنهن شيءِ کي
 ڏسڻ جي طاقت نه ڏيندو آ.

”منهنجي امان بابا، پٽ لاءِ ڏاڍيون مرادون باسيون هيون، پر چايوسين اسين
 ٽي پينر. اڃا ڪجهه جوانيءَ ڏي مس هلياسين ته هو وفات ڪري ويا، هڪ ٻئي
 پٺيان.“

هن مڱ کي تڪيو.

”پوءِ؟“ مون ڳيت ڏني.

”پوءِ اهو ته مرڻ کان پوءِ، مون کي بابا جي منهن ڏسڻ جي همٿ نه ٿي.

سندس منهن ۾ آخر تائين به ته پٽ جي سڪ هجي ها نه، مان ڪٿان آڻيان ها
 پنهنجي لاءِ پاڻ.“

مان آڱرين مان نڪاو ڪيندو رهيس. هن خالي مڱ ٽپائيءَ تي رکيو.
”ماڻهو سڪايل هجي نه ته سندس اندر خالي ڪوئي ٿي پوندو آهي، بلڪل
ان شاعريءَ جيان.“

”ها.“ مون سامهه ڪنيو، ڄڻ نئون هجان ۽ اهو پهريون سامهه هجي.
هوءَ مون ڏي ڏسندي رهي.

”تو وٽ سويٽر ڪونهي ڇا؟ مون توکي هميشه ڪوٽ ۾ ڏٺو آ.“
”ها، ريڊي ميڊ سويٽر مان پائيندو ڪونه آ ۽.....“
”Hand made توکي ملندا ڪونهن.“ هن هلڪي مرڪ سان منهنجو جملو
پورو ڪيو، مون اکين ۾ هن جو عڪس چٽائي لائو.

”ها ۽ ان ڪري ئي مون وٽ رڳو ڪوٽ آهن، سويٽر ڪونهي.“
دل ۾ آيم چوانس، ”تون ٺاهي ئي نه ٿي ڏئين“ پر ڪي ڪي جملا اندر ۾
ٿي چئي پڌڻ لاءِ هوندا آهن.

”مون کي چئي نه ٿو سگهين ته توکي ٺاهي ڏيان.“
هن ڄڻ مون کي گهريو، مان وائڙو ٿي ويس ڪنڌ جهڪائي ورتو.
”هان!“ هن ڄڻ اها ڳالهه ورجائي.
”ڇوڻ وارو ٿي هئس.“ مون جملو ڳنديو، ڄڻ اهو نه چوان ها ته ڪو چير
ٿي پويم ها.

هن مرڪي ڏٺو، هن جي مرڪ ڄڻ ڪنهن انڊلٽ جو آخري ڇيڙو هئي،
زمين جي ڪنهن مدار کي ڇهنڊڙ، هوءَ مرڪندي هئي ته سندس ڳلن ۾ ڊمپل پوندا
هئا، سندس وار منهن تي لهي ايندا هئا، جن کي مرڪ ختم ٿيڻ مهل هوءَ ست
ڏٺي مٿي ڪري ڇڏيندي هئي. مان نه ٿو سمجهان، هن ڪڏهن مرڪ ختم ٿيڻ
کان پوءِ ائين نه ڪيو هجي.

”تو کي ڪهڙو ڪلر پسند آ؟“ هوءَ هاڻي ڏاڍي سٺي موڊ ۾ هئي.
”Sky blue..... blue“

”Next week مون کان Sky blue سويٽر وٺجان“

”ماپ؟“

”ان جو فڪر نه ڪر، مون کي اندازو آ“

مون ڪجهه نه ڪڇڻ چاهيو، بس ڪري ڪاٺين کي ٻرندو ڏسي رهيو هئس.
اڃ صبح ٿي ته پارٽر سان هن جي ڪري وڙهيو هئس. هو به عجيب انسان هو.

الائي ڪهڙيون ڪهڙيون ڳالهائون ڪندو هو ڪشف جي باري ۾ ۽ اڄ صبح ئي مٿس الهام ٿيو هو ته ڪشف Corrupt چوڪري آ. الائي ڪنهن ڪنهن سان الائي ڪهڙا ڪهڙا نانا هئس.

ذهن ۾ پارٽر جو خيال آيو ته الائي ڇو مون هن ڏي ٺهاريو، هوءَ مون کي ئي ڏسي رهي هئي. هن جي اکين ۾ جيڪي ڪجهه به هو، Corruption نه هو مان ڏسي نه سگهيم، ڪنڌ ٽيري ڇڏيم.

ڪڏهن ڪڏهن ائين به نه ٿيندو آ ته هي راتون ايتريون ڊگهيون ٿي وينديون آهن جو انسان انهن مان ڪڪ ٿي، سندن ختم ٿيڻ جون دعائون گهرندو آ ۽ ڪڏهن ته الائي ڇو هڪدم سوڙهيون ٿي وينديون آهن شايد انهن جو به قريتن سان گهرو تعلق آ، تڏهن ائين ٿيون ڪن نه.

مان هن سان ويجهو ٿي ويم. پر ايترو به نه جو هڪ ٻئي سان هڪ ٻئي جي باري ۾ ڳالهائي سگهون. کيس عاشيءَ کي ننڍڙي ڪار وٺي ڏيڻي هئي، مون هن سان گڏ صدر جا دڪان لٽاڙيا ۽ موٽندي عاشيءَ ضد ڪيو، پيٽيز ۽ ڪافيءَ لاءِ. مون گاڏي هڪ سنيڪ بار جي ڪارنر تي بيهاري، بيري کي ڪافيءَ جو چئي اسان اتي ئي گاڏي ۾ ويٺا رهياسين. هوءَ دريءَ کان ٻاهر ڏسندي رهي، منهنجا هٿ اسٽيئرنگ تي رکيل هئا ۽ اکيون ڪٿي پٽڪي رهيون هيون. ڪافي سيءُ هو. پوءِ به ڪيترا جوڙا ٻاهر بيٺل هئا. هي محبتون شايد انسان کي سڙدي گرميءَ کان ماورا ڪري ڇڏينديون آهن، شايد هو هر مند ۾ اڪيلاپ گهرندا آهن. الائي ڪيترا لمحا خاموشي هئي، پوءِ هن ئي ڳالهائون:

”ڏاڍي ضدي آ عاشي، نيٺ اڄ ضد پورو ڪيائين ته قرار مليو ٿس.“

”تقريباً هر ٻار جو ڪم ضد ڪرڻ ئي هوندو آ.“ مون ڏانهس ٺهاريو.

”پر الائي مان ڪيئن هٿم، تون ڄاڻين ٿو اياڙ منهنجي فطرت. مون ننڍڙي هوندي کان اڄ تائين ڪڏهن به ضد نه ڪيو آ. دل کي دڙڻ سولو آهي مون لاءِ به نسبت ان جي ضد پوري ڪرڻ جي.“

”توهان اذيت پرست آهيو ڇا؟“ مون هڪدم چئي ڏنو، لفظ واتان بلڪل ائين نڪري ويا، جيئن ڪنهن ٻار کي ترڪڻ جي بلڪل مٿي چيڙي تان ڌڪو ڏئي ڇڏجي ۽ هو بيوس ٿي ترڪڻ ۾ ئي عافيت پاتئي.

هوءَ چرڪي پئي ۽ ان وچ ۾ هن جو ڪنڌ لڏي ويو، ها به. مون کي ڄڻ ڪنهن نعلون هڻي ڇڏيو. دل ڇيو هتان ڀڄي وڃان، هيڏو سارو ٿيم، ڳالهائون نه

آيو.

مون کي غور سان ڏسندي چيائين، ”تون اڄ ڪجهه ڪجهه پريشان آهين؟“
دل ۾ چيم چوانس تو پريشان ڪري ڇڏيو آ، ذري گهٽ ڏهر مهينا ٿي ويا
آهن توکي ملندي اڃا رسمي ملاقاتون ٿي ڪونه ٿي سگهيا آهيون.
”ها، هو اهي جن منهنجي شادي ڪرائڻ جي چڪر ۾ آهن.“
”ته ڪري ڇڏ.“ هن هڪدم چيو.

”هڪ پرابلم ٿي پيو آ.“ مون وارن کي هٿن سان ٺاهيو.
”اهو ئي هوندو ته تون ڪنهن ٻي چوڪريءَ کي پسند ڪرڻ لڳو هوندين.“
ان مهل ٿي بيرو اچي ويو. مون گاڏيءَ جو شيشو لاهي، سامان اندر رکيو ۽
هن عاشيءَ کي ڪارائڻ شروع ڪيو.
۽ شام جو هن جي گهر جي ڊرائنگ روم ۾ ڪافي پيئندي هن مون ڏانهن
نهاريو.

”مون تولا ۽ سوئٽر ٺاهيو آ.“

هوءَ اتي وئي، مون پاڻ کي هڪدم ڪنهن سان گڏ محسوس ڪيو. منهنجي
دل چيو، مان هن کان سوئٽر وٺي چوندم، مان ڏاڍو خوش ٿيو آن. پوءِ ان کي هن
سامهون پائيندم. هوءَ پڪ خوش ٿيندي.
وقت رڙهڻ لڳو، هوءَ اندر وئي ته چل گم ٿي وئي، مان سڄي بدن ۾
ڪڙڪاڻ پائيا، هي سڄي عمر انتظار ۾ گذري مهدي، ته هي لمحا ڪهڙي قيمت
جا هئا.

هوءَ موٽي، مان ڪجهه نه ڪچي سگهيم، سوئٽر وٺي، اکيون پري ڏنومانس،
ان تي ڏاڍو سٺو نمونو هو، دل چيم چوانس ”دير ڪيئي“ پر نه اهو ڪجهه چئي
سگهيم ۽ نه ئي سوئٽر پائي سگهيس. هوءَ مون ڏي ڏسندي رهي. اسان ائين ئي
بيٺا رهياسين.

پوءِ هن ٿي ڳالهايو، ”پائيندين ڪونه؟“

منهنجي نڙي گهٽجي وئي، چپ ڪري سوئٽر ۾ ٻانهون وجهي ڇڏيم.
سوئٽر پائي، هن جي سامهون ٿي بيٺم. هن ڪلهن وٽان سوئٽر جا گهنج ٺاهي مون
ڏي نهاريو.

”سٺو پيو لڳين.“

هوءَ صوفي تي ويهي رهي. مون ڏانهن ناهاري ڪندڙ جهڪائي ڇڏيو. هي

سويتر نه هو ڇڻ هن چوگرد ڪو محفوظ گول ڪڍي ڇڏيو هو ۽ مان ان دائري ۾ اچي، پاڻ کي ڇڻ ڪم هر آفت کان محفوظ پئي سمجهيو.

اسان پاڻ ۾ ڇا هٿاسين، ڪير هٿاسين هڪٻئي لاءِ، ان جو احساس ههڙن لمحن ۾ ئي ٿيندو هو. مان هن جي ويجهو هوندي به پري هوندو هئم ۽ هوءَ منهنجي سامهون ته هوندي هئي پر ڇڻ ڪنهن سرڙاٽ ڪندڙ ٿي-وي سيت جيان، جنهن جي اڻٽينا پائنت ٿل هجي.

مون کي خبر هئي، مان ان مهل ڪجهه نه ڪجي سگهان ها.

”ڪيئن آ؟“ هن سوالِي نگاهن سان نهاريو.

”اي-ون. فسٽ ڪلاس.“

هوءَ مرڪي، ”تون ڏاڍا مضبوط ۽ مختصر جملا ڳالهائيندو آهين.“

”ها، ۽ مان شايد ان ڪري ڪوبه فيصلو ڪندو آڻ نه ته ان جو اظهار هڪ ئي جملي ۾ ڪندو آهيان. اهڙو جملو جنهن جي ڳالهائين کان پوءِ ڪجهه به نه بچي.“

”اها چوڪري توکي اڳ پسند هئي؟“

هن ڀالو الارو، وهائين نه. پر مون سمجهيو، منهنجو سينو پرڻ ٿي ويو هو.
”نه.“

”پوءِ مڱڻو ڇو ڪيو هئي؟“

”اميءَ جن ڪيو هو.“

مون جملو الائي ڪيئن ٻاهر اڇليو. اسان جهڙا ماڻهو پنهنجن ڇپن جا ۽ نڙيءَ جا محتاج هوندا آهن. مرضي پوين ته آواز به نڪري نه ته رڳو پيا ڪنڌ لوڏيندا.

”هائي چو ٿو انڪاري ٿين؟“

هوءَ اندر وئي هئي ته شال ويڙهي آئي هئي، شايد پنهنجي شال ڳولڻ ۾ اندر دير ٿي وئي هئس. مون ڏي ڏسندي هن شال کي چڱي طرح بدن تي ويڙهيو. هائي شايد جسم جي گرميءَ جو درجو گهٽجندو ٿي ويو. مون الائي ڇو هن ڏانهن ڏسندي چئي ڏنو:

”اڳي تون نه ملي هئينءَ نه.“

الائي ڪيئن وقت بيهجي ويو، چئن ئي پاسي خاموشيون ٿي ويون. ان چپ ۾ هن جي ۽ منهنجي سامه ڪٿڻ جو آواز هو. مون سمجهيو هوءَ چرڪي اٿندي،

مون کي ڏٺيندي، ڪو ڪنڊن سان ڀريل جملو ڳالهائيندي ڀر هن ڪجهه به نه ڪڇيو. الاڻي ڪيتري دير ڇپ هئي، پوءِ هن هيٽر ڏي نهاريو.

”توڪي خبر آ منهنجي عمر گهڻي آ؟“
”ها.“

”گهڻي هوندي؟“

”تيه سال کن.“ مون غور سان هن ڏانهن ڏٺو.

”مان چئين سالن جي آهيان!“ هن گيت ڏني.

”ڇاهي پوءِ.“ هاڻي منهنجي تڙي به خشڪ ٿي ويئي.

ٻاهر شايد هوا هلڻ شروع ٿي وئي هئي، ڪجهه گهوگهٽ ٻڌڻ ۾ پئي آيا. هوءَ ڇپ ڪيو گوڏن ۾ منهن وجهيو ويئي رهي. مان کيس تڪيندو رهيم.

هوءَ هڪدم ملول ٿي وئي هئي.

”تون مشڪل سان پنجهيون سالن جو هوندين.“

هن نگاهون پري ڪيون.

”نه ڇا ٿي پيو، مان عمر جي فرق جو ڦاٽل ناهيان.“

هوءَ ڪجهه نه ڪڇي. چنڊ لمعا خاموش رهي، پوءِ مون ئي ڳالهايو:

”اوهان کي ڀرو لڳو؟“

هيٽرن لمن ۾ هن پهريون ڀيرو مون کي غور سان ڏٺو، مون ڪنڌ هيٺ ڪري ڇڏيو.

”نه مون کي اڳ ۾ ئي اهو احساس هو ته تون ڪڏهن نه ڪڏهن ائين چئي وجهيندين.“

”مون غلط ته نه چيو آ.“

”نه اهو صحيح به ته ناهي.“

”ڇو ناهي؟ مان توکان عمر ۾ ننڍو آن ته ڇا ٿيو؟“ وقت هيءَ هڪدم الاڻي ڪهڙو بل ڪاڌو هو، جو هوءَ توهان مان تون ٿي وئي هئي. ”ڏس مان توسان محبتون ٿو ڪيان، صاف..... چٽيون، مون کي عمر جو تفاوت قبول آ. مان واعدو ٿو ڪيان، ڪڏهن به توکي عمر جو اهو طعنو نه ڏيندم.“

”محبتون ڪٿڙ، طعني ڏيڻ جي فن کان ناواقف هوندا آهن مهدي.“

هن پهريون ڀيرو منهنجو نالو ورتو. هوءَ ڇا هئي ڇا ڪڇي رهي هئي، مون کي ڪوبه ته احساس ڪونه هو.

”مان تولا ٻيڪار آن ڇا؟“

”ڪوبه انسان ٻيڪار نه هوندو آ، بلڪل ان بند واڄ وانگر، جيڪا ۲۴ ڪلاڪن ۾ ٻه دفعا صحيح وقت ڏيندي آ.“ هن هڪ قول ورجايو.
”تو کي مون سان محبت آ.“

مون ڦاٽ کاڌو، ڄڻ ڇهين درجي جو شاگرد هجان، جواب ڏيڻ لاءِ آتو. هوءَ مون کي تڪيندي رهي.

”گهر جا اڱڻ، مهمانن جي اچڻ ساڻ ڀرجي ويندا هن، پوءِ جي هو هليا وڃن ته گهر پرايو لڳندو آ، هوندو ته پنهنجو آ نه.“

دل چيم چوانس؛ جملو جيڏو وڏو هوندو آ، دماغ اوترو ئي ننڍو ٿي ويندو آ، ان کي سمجهندي.

”مان توسان محبت نه ٿي ڪري سگهان.“

”ڇو نه؟“ مون لفظن کي ڌڪي ٻاهر ڪڍيو.

”مان ان لائق ناهيان.“ هوءَ گيت ڏيڻ لڳي.

”محبت ڪو سي- ايس ايس جو امتحان ڪونهي جنهن لاءِ گرنجويت هجڻ ضروري هجي.“

هي ڇا پئي ڳالهايم، ڇا چوڻو هئم. اسان ٻئي هڪٻئي کي ڏسڻ لڳاسين،

هوائون وڌنديون ويون، دل جي واريءَ واري پٽ تي ٺهيل گهر ڀرڻ لڳا.

”تون مون کي پهرين ئي ڏاڍو سٺو لڳو هئين ۽ تولا ڇيل اهي جملا مون کي توڏي گهلي آيا.“

مون هاڻي چپ سبي ڇڏيا هئا.

”ڏس، توکي ڇا چوان؟“ هن وارن کي هٿن ۾ پڪوڙيو.

”ڇڻي ڏي سڀ ڪجهه.“ منهنجا چپ ائين کلڻ لڳا، جيئن ٽاڪا کين ڇيريندا هجن.

”تو کي ان ڏينهن پاور مون لاءِ چيو هو ته مان ڪريٽ آهيان.“ مان واٽڙو

ٽي وي.

”مون اهو ٻڌي ورتو هو.“ هن مرڪيو، ”۽ هو هوبه ته سچو نه.“

”ڇا؟“ مان ڇا ڪيان ها، ان کان سواءِ.

”منهنجو ماضي صحيح ناهي، مان ماضيءَ ۾ ڪنهن سان آفيئر ۾ هئم.“

”اهو ماضي هو، مان توسان مستقبل لاءِ ڳالهه ڪئي آ.“

”حياتيءَ جا حصا، وٺڻ جا ڌار نه هوندا آهن، جو ڪپي ڇڏجن. ڇو ٿو تون

پاڻ تان ماڻهو کلائين مهدي.“ هوءَ مرڪي آئي.

”ڇا هو جيڪڏهن تون مون سان شادي ڪرين؟“

”ان ڳالهه جي خبر تنهنجي گهر ۾ ڪنهن ڪنهن کي آ.“
”ڪنهن کي به نه.“

”پوءِ پهرين انهن سان ته ڳالهائ.“
”مان توسان پهرين ڳالهائڻ توڻي گهران.“

”تون گهر وارن سان ڳالهائ ته سهي پوءِ مون کان پڇجانءِ.“
”تون پنهنجي ماضي تي خائف نه ٿي، ڪجهه به هجي، مان ان کي Consider نه ڪندم.“

مون ڏٺو، هوءَ آتشدان جي نڪتل رک تي اڱرن سورڻ واري ڪاٺيءَ سان
منهنجو نالو لکي رهي هئي.

۽ پوءِ ٻئي ڏينهن تي، مان اڃا گهر وارن سان ڳالهايو به ڪونه هو ته هن جو
فون اچي ويو؛

”مان اڄ رات ترين ۾ ڪاڏي وڃان پئي، مون کي اسٽيشن تي ڇڏڻ نه
ايندين.“

”ڪاڏي ٿي وڃين؟“

”تون اڄ ته ٻڌايانءِ!“

مان الائي ڪيئن ڳاڏي ڪاهي، هن وٽ پهتو. هن جي ڊرائنگ روم جو حال
عجيب هو، پريان به بئڪ ۽ بستر بند ٻڌل پيا هئا، هڪ ڪنڊ ۾ هوءَ ويٺل هئي،
سندس اکيون بند هيون ۽ ڳل آلا هئا. ڪمري ۾ هلڪي آواز ۾ ٽپ ٽپ هلي رهيو
هو. مان کيس تڪيندو رهيم.

مون چپ پڪوڙي ڇڏيا، الائي ڪيئن هن هٿ وڌائي، ٽپ بند ڪري، ڳل
اڳهيا.

”ڪاڏي ٿي وڃين؟“

منهنجي نڙي سڙڻ لڳي.

”الائي“ هن گوڏي تي پيل هٿ وڄايو.

”هي ويٺي وئي ڇا ٿي ويئي؟“

”مان توسان شادي نه ٿي ڪري سگهان مهدي.“

”پر ڇو؟“

مان صوفي تي ڪري پيم، هوءَ چري آيا. ڪيڏي مهل ڪهڙي ڳالهه ٿي
ڪري ڪيڏي مهل ڪهڙي. الائي ڪيئن هوءَ مون ڏي ڏسندي رهي. باهر ۾ پيل
ڪانيون ٽرڪڻ لڳيون. کيس پيل ڳاڙهي شال سندس منهن تي ڳاڙهو شيد وجهڻ
لڳي. هوءَ هڪدم ڪا افسر ٿي وئي هئي.

”مون نوڪريءَ تان استعيفا ڏني آ.“

”پر ڇو؟“

”پاڻ ڪالهه هڪڙي ڳالهه ڪئي هئي، مان توکي ڇا چوان.“

”ڪهڙي ڳالهه؟“ مان واٽڙو ٿي ويڙه، هوءَ توکي به اڌ چريو ڪندي الائي ڇا

مهدي.

”مون سان گڏ اچ.“

هوءَ مون کي عاشيءَ جي بيبڙ روم ۾ وٺي آئي.

”هن کي ان ڏينهن ڪار وٺي ڏني، تو اهو ئي چيو هو ته ته ننڍن ٻارن جو

ڪم ئي ضد ڪرڻ هوندو آ.“

مون ڪنڌ ها پر لوڏي، ننڍڙيءَ ڏانهن نهاريو، هوءَ تند ٻڌي هئي، گهور ستل.

”ته منهنجي اندر جي ننڍڙي ۾ روئي ٿي ته توکي نه ڇڏيان.“

”پوءِ مون کي ڇڏ ته ان کي پرڇاڀان.“

”نه ته.“

هوءَ هڪدم وحشي ٿي وئي. وار وڪرجي ويس. اتي ئي پٽ تي گل ٽپي

ويهي، هن سڏڪندي مون ڏٺو.

”ياور، مون لاءِ توکي صحيح چيو هو اياز، مان ماضيءَ ۾ هڪ ماڻهوءَ سان

محبت ڪئي هئي، پاڪ، چٽي بلڪل توجهڙي. پوءِ الائي ڪيئن مان ان سان

Bodily involved ٿي ويڙه، الائي ڪيئن اهو سڀ ٿي ويو. هيءَ منهنجي ڪزن

جي ڌيءَ ناهي، منهنجي ڌيءَ آ، ان غلطيءَ جي سزا آ. مان سڄي دنيا کي ان ڳالهه

کان بي خبر رکيو، توکي ڪيئن رکان ها. تون ئي ٻڌاءِ، مان توسان گڏ هلندي،

هن کي پنهنجي ڌيءَ ڪيئن ٿي چئي سگهان؟ تون هن لاءِ مون کي ڇڏ. مان

محبتون ماري ويندم، ممٽا نه ماري سگهندم.“

مون ڪجهه نه ڪڇيو، شينل جو ڪمبل پري ڪري، عاشيءَ جي وارن کي

چمي، ڪشف جي ڳلن کي هلڪو ڇهيم. هي فيصلن جو لمحو هو. هڪ جملي

جو.

مون الائي ڪيئن ڪڇيو، ”جاڻان ٿو مان، منهنجي خاندان کان مان الڳ ٿي

نه سگهندم ۽ هنن ۾ اها جرئت ڪانهي جو توکي ان سوڌو قبول ڪن. تون مان

ملياسين ته پوءِ تون هن کي رڳو آبي ٿي ملنديءَ پوءِ هيءَ ماءُ ڪٿان آئيندي؟“

ته اياز مهدي، تون شهر جو ڪڇو لتاڙي، خوبصورت علائقي ۾ گهڙيو هئين

نه، اتي ته ڪجهه به ناهي، ان کان ته ڪڇو چڱو آ. ڇڏ گاڏيءَ کي ته اهو لتاڙي

محبت جو شهر هونئين به ته ٻڙي ميل هوندو نه، پوءِ ڪٿي گهڙ يا ڇڏ.

ٽانڊا

هن ٻانهن کي مٿي ڪري پنهنجي ڪچ وٽان سويتڙ جا گهنج ٺاهيا. اندران پاتل ان سويتڙ مٿان کيس خاڪي رنگ جي اڌ ٻانهن واري بوشرت پيل آ. هن سويتڙ جي ٻانهن نيڪ ڪري بوشرت جي ٻانهن کي هيٺ ڏانهن ڇڪيو. جنهن مهل هن ٻانهن مٿي ڪڍي هئي ته بوشرت سندس ڀري سوت مان نڪري، سندس چيلهه ۽ پيٽ کي ٻاهر جهاتيون پائڻ لاءِ ڇڏيو هو. بوشرت جو هيٺيون بٽڻ ڀرو ۽ اهو سويتڙ دامن وٽان ڪجهه ويڪرو هو. هن سوت ۾ سويتڙ ۽ شرت وڌي ۽ مطمئن انداز سان، ڊرائيور جي ڀرسان ٽانڪيءَ تي ويهي رهيو. ٽانڪيءَ تي ويٺي سندس وجود جهاکن جو شڪار هو. ڊرائيور کي به شايد ڪا ڪاوڙ هئي. سندس کيسي ۾ پيل ريزگاري، جهاکن سان چٽڪڻ لڳي. هن کيسي ۾ پيل رومال ويڪرو ڪري کليل جڳهه کي ڀريو. کيسي کي ٺاهيندي، هن تيڙي اک سان پويان نهاريو، اتي ويٺل اهو نوجوان اڃا به ابھرو ٿي لڳو، حالانڪ بس، ڪافي تڪي هلي رهي هئي، پر هن کي شايد پهچڻ جي اڃا به ڪا وڌيڪ جلدي هئي. کيس هن نوجوان جون اکيون ڏاڍيون عجيب لڳيون هيون. کيس شايد پهرين سٽ ۾ ئي اهو لڳو هو ته جن سندس جواني ارڏاين سميت موٽي آئي هجي.

بس ۾ الاهي رش هئي، الاهي سارا ماڻهو بيٺا هئا. روشن هائي اڃا پاڙو وٺي بس ڪڍي هئي. اڄ ته ڏينهن ئي اهڙو هو. هڪ ته هفتي جي آخر، ٻيو تهوار به مٿان هو، کيس ڪافي ڪمائي ٿي هئي. کيس ياد آيو، پوين سڀني کان جڏهن هن پاڙو وٺڻ شروع ڪيو هو ته پويان هڪ چوڪري چار ٽڪيٽون وٺي، هڪ پاڻ ڏانهن ۽ ٽن ٻين همراهن ڏانهن اشارو ڪيو هو. روشن انهن ٽن وٽ پهتو ته کيس ڌيان مان ڳالهه لهي وئي، کائنن پاڙي وٺڻ لاءِ هٿ وڌايائين ته هڪ همراھ توک طور ڏانهن ڏسي مريو.

”ڊبل ڪنڊين ڇا؟“

روشن سڄي ڳالهه سمجهي ويو هو، بس ڪري رسمي طور، معذرتي انداز ۾ مرڪي اڳيان نڪري آيو هو ۽ هيٺسٽر، ان کان پوءِ سڄي بس کان پاڙو وٺندي

سندس ذهن ۾ اهي نظرون لهي ٿي آيون. حالانڪ اها هن لاءِ ڪا نئين ڳالهه ڪانه هئي، پر ان چوڪر جون اکيون الائي رک ۾ پيل ٻه ٽانڊا هئا.....
 ”ٽيمر گهڻو ٿيو آ؟“ خميسو ڊرائيور ڪانٽس پڇي ٿو. هو چرڪي ٿو پئي.
 ”سوانو.“

هوش ۾ اچڻ تي کيس محسوس ٿو ٿئي، بس اڌ فاصلو لتاڙي آئي هئي. هو خميسي ڏانهن غور سان ٿو نهاري سوچي ٿو ”هڪ ته هن به تنگ ڪيو آ، ٻيلا جي هر هر نه بيهاري ته ڇا ٿي پوندس. ڪهڙو قهر مٿان ڪرندس. پر مان هي سوچان چو پيو. هي جو روڪي ٿو ته اسان ٻنهي جو ڀلو آ، سواري چڙهي ٿي ته ڪمائي به ته اسان لاءِ ئي آ نه. پر جي هر هر نه بيهي ته منهن ڪڇا، وات ڳاڙها چورا ائين گوڙ ڪن.... چو ڪندا:.....“

چوڪرڻ تي کيس الائي چو سويل وارو واقعو ٿو ياد اچي. هڪ هنڌ رپڻي رپڻي واري سواري الاهي بيٺل هئي. خميسي بس بيهاري ته ڪافي دير لڳي وئي هيس ۽ هلڻ ۾ دير ٿي ته پويان ويٺلن مان ان چوڪري رڙ ڪئي:
 ”اڙي او براهي، او ڪنڊيڪٽر، هٿ سڪل ٿي ڇا، جو ڊبل لاءِ ڌڪ نه ٿو هڻين.“

۽ اتي ئي ان جي پر واري زور سان چيو:
 ”ادا، سڪل نه ٿس، ڏسڻ نه پيو ڪرايو ڊبل جو گهري پيو. هاڻي ڊبل ڪرايو وئي، يا بس ڊبل ڪري.“

روشن اهو جملو ٻڌي ڄڻ ٻري پيو هو. هن ظاهر ته لنوائي ڇڏيو هو، پر سندس اندر ڌڪڻ لڳو هو. پوءِ بس هلڻ کان پوءِ هن پاڙو وٺي اچي ان ٽانڪيءَ تي پٿال ماري هڻي. سندس عادت ۾ هو ته هو هميشه پاڙو وٺي در وڃي وسائيندو هو. اڄ ڄڻ سندس اندر ۾ ڪا هورا ڪورا هئي.

”هي چوڪرو ڪيڏو نه اردو آ، ڪيئن نه ڇٽ-ڪٽائيءَ سان ڳالهائي ٿو..... پر نه، هن عمر ۾ شايد هرڪو اهڙو ئي هوندو آ، مان ڇا گهٽ هوندو هئم.“

کيس ياد آيو، هڪ دفعي، هن هڪ ڪنڊيڪٽر کي دير ڪرڻ تي ڊپڙاڻ پٽيو هو، ۽ پٽڻ کان پوءِ پنهنجي گهر تي لهي کيس سوچ آئي هئي، هو ڪنڊيڪٽر ڪيئن نه منهنجا اڇليل اڱر، ماڻ ڪري جهڻي، پاسي کان رکندو ويو هو. شايد مجبور هو، پر ڪهڙي مجبوري هئس، مون کي ورائيءَ ۾ ڇڙبي به سگهيو ٿي....

۽ تنهن کان سواءِ مون لهن مهل به کيس چنيو هو، ته ان مهل به هن مرڪي معذرت ڪئي هئي. ڇا هي ايتراڻي مجبور هوندا آهن.....
 ”پوئتي وڃ، ڦاٽڪ ٿو اچي.“

خميسو شايد هن جي حالت زار کان واقف هو. روشن هڪ دفعو وري چرڪي ٿو پوي. سندس اکين ۾ ڄڻ رنگ موٽن ٿا. ڦاٽڪ هاڻي هڪ ٻه منٽ جي فاصلي تي هو. روشن ٽانڪيءَ تان اٿي، ماڻهن کان پاسو وٺندو گيت تي هليو ٿو اچي. انهن هيترن ماڻهن جي وچ مان لنگهندي به کيس ڄڻ ان چوڪري جي نظرن جي تپش گرمائي رهي هئي.

”هي ڇو ٿو ائين ڏسي، مان ڪو هن جو ڪاوڙ ٿو ڇا، اڄ نه مون سان هن ٽڻ ٽڻ ڪئي، ته مان به ڏهر ٻڌائيندو سانس. نوڪري ٿا ڪيون ته سرڪار جي، ڪو هنن جا بلا گهير آهيون ڇا. اهي ٻيا ڪنڊيڪٽر هوندا جي سهي ويا هوندا. پر جي تون هن کي هڪ ٻه جملو چئي وجهين ۽ هو به ڪو هٿ پير ڪئي وجهي ته..... ته ڇا، پوءِ ڏٺو ويندو، يا هو زور يا مان..... ۽ پوءِ جي انڪوائري ٿئي ۽ تون لهي وڃين.....“

پر اهو سڀ مان سوچان ڇا پيو..... ڇو ائين سوچڻ لڳو ان، هو ذهن جهٽڪي ٿو. خميسي بس ڦاٽڪ تي بيهاري آ، ماڻهو لهن پيا، روشن کيسي مان ٽوڪن ڪڍي، ٽڪيٽن جا نمبر ڏسي، ان تي تعداد ٿو لکي، اڄ شايد هوش جاءِ تي ناهنس، خميسو، در تي نھاري ٿو، روشن هيٺ بيٺو ٿو لکي، بس هلڻ ۾ لحن جي دير ٿي ٿئي، پريان چوڪر ٻوڪ ٿا ڪن،
 ”هلي هلي.“

بس جي باڊي وڃي ٿي. روشن، ست ڏئي چڙهي ٿو. خميسو کيس سامهون واري آئيني ۾ ٿو نھاري. روشن در کان ٻاهر ٿو ڏسي.

”اڳي مون به ائين ئي ان در تي بيٺل ڪنڊيڪٽر کي لتاڙيو هو ۽ پوءِ هن ڪيئن نه مرڪي چيو هو، ”ڇا ڪيون بابل، انسان آهيون، سڄو ڏينهن ٿا وهون، غلطي نه ٿي ٿي وڃي.“

۽ ان کان پوءِ هن ڪيئن نه مرڪي ڊرائيور کي ڊبل چيو هو، حالانڪ هو به شايد سندس اشارو ڏسي لهي اچي ها. گيدي هو..... نه نه مجبور هوندو پر ڪهڙي مجبوري. پر نه..... اڄ ته مان به عزت نفس ظاهر ڪندم. هن جي چنڇ چنڇ ڪئي ته مان به الله جي ڏني مان الاهي ٻڌائيندو مانس. مان ڪو ان جهڙو ان

ڇا؟

بس مختلف اسٽاپن تي بيهي ٿي. ماڻهو لهندا ڇڙهندا ٿا رهن. روشن ٿيندي
اڪ سان ڏسي ٿو، هو ۽ سندس يار دوست اڃا نه لٿا آهن ۽ ان مهل ئي هو پنهنجين
سيٽن تان اٿن ٿا. روشن جي دل الائي ڇو ڌڙڪي ٿي. هو سندس ويجهو اچي ٿا
بيهن:

”استاد، سهڻل، آئيندي ڪرم ڪندا ڪيو اسان جي حال تي. هي سڀ
ڇاچي جا پٽ آهن اوهان جا، جو انهن کي ڪئندي ڪئندي اسان جي بيخ ٿا ڪڍو.
هي بسون شاگردن جون آهن يا انهن جون.“

هو الائي ڇا ڇا ٿو چوي، سندن اسٽاپ اچي ويو آ، پريان خميسو کيس
آئيني ۾ ڏسندي، بس ٿو بيهاري، هن مان به لهن ٿا، اهو چوڪرو به کيس ڏسندي
ٿو لهي. خميسو اشاري سان هن کان پڇي ٿو ڇا ٿيو.
روشن لنوائي ٿو. ان چوڪري جو هڪ ساٿي هن ڏي گهوري ٿو:
”اڙي اسان توکي هون نه؟“

روشن جي منهن تي الائي ڇو مرڪ تري ٿي اچي. سندس وات مان نڪري
ٿو: ”ڇا ڪيون بابل، انسان هون، سڄو ڏينهن ٿا وهون، غلطي نه ٿي وڃي ٿي نه،
ڪمايون ڪيئن، جي انهن کي نه ڪئون.....“

هو الائي ڇا ڇا ٿا چئون. روشن بس کي ڌڪ هڻي هلڻ لاءِ اشارو ٿو ڏئي،
خميسو بس ٿو هلائي، روشن محسوس ٿو ڪري، ڄڻ سندس هٿن ۾ ڪنهن ٿاندا
رکيا هئا.

آرزو ۽ سڀنا

مون ڪنڌ مٿي ڪنيو، چوڻ چاهيم، لفظ اُڪلي نه سگهيا، مان چپ ڪري هن کي ڏسندو رهيس. دل جي مائري بيوفائين جي زلزلي هيٺ هئي. ناکامين جا پٿر محبت جي چوٽيءَ تان ڪرندا، منهنجي چرئي وجود کي زخمي ڪري رهيا هئا. لفظ ٻاڻ وانگي دل مان نڪرندا گم ٿيندا رهيا، دل جي ڳالهه زبان تائين نه اچي سگهي. مون هن ڏانهن عجيب نظرن سان ڏٺو، هن ڪجهه به نه چيو، ڪنڌ ڪجهه جهڪي ويس، هن جا سڌڪا وڌڻ لڳا، مون عجيب احساس محسوس ڪيو.

چيم، ”مون سمجهيو هو، منهنجي محبت قلندر جي وچڻ واري ڌمال جو ڏونڪو نه آهي، جيڪا تنهنجي دل جي پير تي پئي منهنجي محبت جو وڃندڙ احساس ڏياري.“ مون ٻاڻ کي روڻندو محسوس ڪيو. هن ڪجهه به نه ڪيو. هن جي خاموشي منهنجي دل ۾ مڇيل باهه کي وڌيڪ تيز ڪري رهي هئي.

”مون کي اها خبر نه هئي ته تون به اظهار جي محتاج آهين. مون کي اها به خبر نه هئي ته ڪو ان جذبي جو اظهار ڪيو آهي. مون ته سمجهيو هو تون محبت کي محسوس ڪري سگهندين، پر نه، تون ته بيحس گڏي آهين ناهيد. شوڪيسن جو سينگار گڏي، جيڪا پنهنجي بينجان ۽ کليل اکين سان هر شي کي ڏسي سگهي ٿي. ان کي ڪنهن جي دل جي حالت جي ڪهڙي خبر؟“

اکين مان آب وهائيندي چيائين، ”مون کي غلط نه سمجه. تون، خدا را مون کي غلط نه سمجه.“

”نه ڇا سمجهان؟“ مون ڦاٽ کاڌو. ”صحرا جي رڇ جو هڪ نادر مثال، جيڪو پري کان پنهنجي هڃڻ جو احساس ڏياري، ويجهو اچڻ سان جڏهن اها خبر پوي ٿي ته اهو ڌوڪو هو ته حياتي ڪلهن جو ٻار ٿيو پوي..... ۽ تون..... تون اها رڇ آهين، جنهن کان، مون کان اڳ ئي ڪيترا ماڻهو ڌوڪو کائي چڪا آهن.“

منهنجا چپ ڌڪيا پئي، چوڻ ڪجهه ئي چاهيم ته وات مان نڪتي ٻي ڳالهه پئي.

”نه، مان دوکيباز نه آهيان.“ هن جي لهجي ۾ عجيب درد هو. ”مون ڪنهن کي به دوکو نه ڏنو آهي.“

”نه، تون ته صرف ماڊل بدلائيندي آهين،“ منهنجي لهجي ۾ تلخيءَ جو زهر وڌندو ٿي ويو. ”تون انهيءَ سرمائيدار وانگر آهين، جيڪو هر سال ڪارن جو ماڊل بدلائيندو آهي. فرق صرف اهو آهي ته هو ڪارن جو ماڊل بدلائيندو آهي ۽ تون هر سال دلين جا ماڊل بدلائيندي آهين، ڪڏهن منور ته ڪڏهن اصغر، ڪڏهن اسلم ته ڪڏهن مان ۽ هائي وري انجم.“

”نه مان اهڙي نه آهيان نوني،“ سڏڪندي چيائين. ”خدارا مون کي سمجهڻ جي ڪوشش ڪر، دلين جا نانا ڪچن ڏاڳن وانگر نه هوندا آهن، جي هڪ ست ۾ توڙيا وڃن.“

”دليون اسفنج جي ڇپيل جون پٽيون نه آهن، جن کي ڳنڍيو وڃي، پر جيڪڏهن دلين کي ڳنڍڻ جو ڪم ڪيو به آهي ته اهو موچڪو ڪم قدرت ڪندي آهي ناهيد، پوءِ اها ان جي مرضي ته ڪچو ڏاڳو استعمال ڪري يا پڪو.“
مون اندر مان باهه ڪڍندي چيو.

”پر تو ته مون سان ڪڏهن به اظهار نه ڪيو.“ نمائين اکين سان ڏسندي سوال ڪيائين.

”پر ڇا جو اظهار ڪيان ها؟ اهو ته مون کي توسان پيناهه محبت آهي ۽ مان تو کان سواءِ مري ويندس؟ مون اهو نه سوچيو هو ته تون به ڪا ٻين وانگر اظهار جي محتاج آهين، مان توکي بي وفا تو سمجهان ناهيد، صرف بي وفا.“ مون محسوس ڪيو ڄڻ ڪير مون کي ڀڄي رهيو هجي. ”وقت جي ايندڙ دڙ تنهنجي يادن کي لٽي ڇڏيندي، پر جڏهن دل جي دنيا ۾ ڪو طوفان اٿندو ۽ اها لت اڏامي ويندي ته آءُ ان يادن جي عذاب کي برداشت ڪري نه سگهندس.“

”مان ويان؟“ هن سوالِي نظرن سان مون ڏانهن ڏٺو.

”ساهه تي به ڪنهن جو ڪو اختيار هوندو آهي، ناهيد.“ مون ڏک مان چيو. ”چنڊ جا تڻائي به ڪيڏا نه چريا هوندا آهن، تون وڃ، خدا ڪري تون جتي به هجين خوش هجين.“ مان دل جو درد سهي نه سگهيس، لڙڪ اکين مان نڪري ڳلن تي پهتا ته گرميءَ جو احساس ٿيم، مون لونڊرين کي سڙندو محسوس ڪيو. ها..... مان روئي رهيو هوس، هڪ بيوفا لاءِ، جنهن رڳو ان ڳالهه تي ورهين جو سات توڙي ڇڏيو، جو مون هن سان ڪڏهن به محبت جو اظهار ڪليءَ طرح نه

ڪيو هو.

مون کيسي مان رومال ڪڍيو ۽ ڳوڙها اڳهيا. هي رومال به ته ناهيد ڏٺو، اوھ، مان شايد انهن ننڍين ننڍين ڳالهين کي برداشت ڪري نه سگهان. هن جي ياد ته منهنجي زندگيءَ جي ڪنڊ ڪڙڇ ۾ موجود هوندي، مان ان کان پڇي ڪيڏانهن ويندس. مري وڃان؟ پر منهنجي مري وڃڻ سان هن کي ڪهڙو نقصان پهچندو. پر مان هن کي نقصان پهچائڻ جو ڇو ٿو سوچان؟

هوءَ آرٽس فيڪلٽيءَ جي ڪنڊ وٽ روڊ تي پهچي چڪي هئي، مان فيڪلٽيءَ جي پٺيءَ وٽ بيٺي هن کي ويندو ڏسي رهيو هوس. روڊ تي پهچي هن ٽمون تي آخري نظر وڌي. ڏسڻ سان روئي ڌنائين، ڳوڙها رڻي سان اڳهي هوءَ فيڪلٽيءَ جي منهن ڏانهن هلي وئي. مان پٺئين پاسي کان پٿرن تي هلڻ لڳس، اڄ ته چڻ هي پٿر به زمين مان نڪريو مون کي پنهنجي موجودگيءَ جو احساس ڏياري رهيا هئا.

مان ان رستن تي ناهيد سان گڏ ڪيترا ئي ڀيرا لنگهي چڪو آهيان، پر هينئر جڏهن مان هتان لنگهي رهيو آهيان ته عجيب قسم جو احساس ٿو ٿير. دل کي چڻ ته ڪير ٻنهي هٿن ۾ جڪڙي، مهتي رهيو هجي. مان پيرل اکين سان لاهي تان هيٺ لهان ٿو.

اڪيون وسڻ لاءِ آيون آهن. پر، پر مان ڇو رٿان؟ هڪ بيوفا لاءِ رٿان جيڪا انجمن سان شادي ڪري خوش آهي، جنهن سان مون ٽي سال گذاريا ۽ جيڪا وڪ وڪ تي مون سان گڏ هئي، پر نه ڏوه منهنجو هو، مون به ته ٽن سالن جي عرصي ۾ ڪڏهن هن سان کلي اظهار نه ڪيو هو، پر اظهار جي ضرورت ڪهڙي هئي؟ هوءَ مون سان هر هنڌ گڏ هئي ۽ ڇا هن منهنجي روڻي مان ڪونه ڄاتو! اندر جو اظهار اڪين وسيلي ٿيندو آهي، ڇا هن اڪين جو پيغام به نه سمجهيو هو. هن ٽن سالن جي ساٿ کي فقط چرچو سمجهيو. مان ايترو ڇو ٿو سوچيان، مان سوچي چريو نه ٿي پوان.

”نه، هي حياتي آهي نوني، ڪو ٽيليويزن جو سنڌي ڊرامو ڪونهي، جو ماڻهو سوچي سوچي چريو ٿي پوي. توکي ڪجهه به ڪونه ٿيندو.“ اندر مان چڻ آواز ايندو هجي.

مان سوچ دوران لاشعوري طور تي سگريٽ ڊڪائي پيئڻ لڳو هوس، هينئر جڏهن اڳ جي سڙڻ جو احساس ٿير ته ڄاڻ ته مان سگريٽ پي رهيو هوس. مان

سگريٽ جو ٽوٽو اڇلائي ٿو ڇڏيان.

ويران رستي کان لنگهندي جبل جو اهو ٽڪر سامهون اچي ٿو وڃي. اهو ئي جبل، جنهن تي ناهيد کي سهارو ڏئي چڙهيو هئڻ ۽ هن کي يونيورسٽيءَ جي باري ۾ ٻڌايو هئڻ، ”هوءَ آرٽس فيڪلٽي اٿئي ۽ هوءَ سينٽرل لائبرري. هوءَ پريان سنڌ يونيورسٽي ڪالوني ۽ هو علامه آءِ. آءِ قاضي جو مقبرو ۽ هن پاسي هو جتوئي پوئين.“ مون اشاري سان هن کي ٻڌايو پئي. مٿي جبل تي هوا ڏاڍي هئي، هن جو گلابي رتو هر هر اڏامي ٿي ويو. مان رڻي کي سنڀالي سنڀالي ٽڪجي پيو هوس ۽ هن هر پئي ڪليو.

”ٻڌائين ته ٿو، پر اهو سگريٽ ته پري ڪر. دونهون سڌو نڪ پر ٿو گهڙندو وڃي.“

هن ڪجهه بيزاريءَ سان چيو هو. مون کلي ڏنو هو- هن چڙهندي چيو؛ ”اصلي ڪونه ٿو وڃين ائين. تون ايترا سگريٽ چو پيئندو آهين.“

”چري، زندگي به هڪڙي قسم جو سگريٽ اٿئي. جنهن جي فلٽر ٽپ ان جي پيئڻ جو رستو آهي، پوءِ اها سڀني جي مرضي آهي ڪو ڪيئن پئي ڪو ڪيئن. ماضي وارو يعني گذريل حصو اٿئي سگريٽ جو سڙيل پاسو ۽ باقي بچيل حصو مستقبل آهي ۽ جنهن هنڌ تان اهو سڙي ٿو اهو حال آهي.“

”توبه تون ته بور ٿو ڪرين، انجنيئرنگ اهڙو Tough سبجيڪٽ ته نه آهي، جو ماڻهو عام زندگيءَ ۾ به ڊائلاگ ڳالهائيندو رهي.“ هن هلڪي ٽوڪ هنئين. مون ڪجهه نه چيو صرف کلي ڏنم.

مان هلندي هلندي جبل کان ڪافي پري نڪري اچان ٿو. گهڻو اڳ جڏهن مان هن سان مليو هئس ته اسلم مون کي خبردار ڪيو هو؛ ”نوني، خدا را هن سان ناتو نه ڳنڍ، هيءَ ساٿ نه نڀائيندي، دوکو ڏيندي، ڪجهه سوچ نوني، ڪٿي اوستائين نه پهچي وڃين جتان موٽڻ مشڪل ٿي پوي.“

مون هن جي سامهون ته ڪجهه ڪونه چيو، باقي پوءِ خوب ڪليو هوس. ”واهه واهه، ڇا پيو چوي بيوقوف..... کيس ته لفت نه ملي، پر جيڪڏهن مون کي ملي ٿي ته سڙي ٿو. ناهيد اهڙي نه آهي. هو ڪوڙ ڳالهائيندو هوندو.“

مون ڳالهه لٽوائي ڇڏي هئي ۽ پوءِ مان ناهيد سان گهرو ٿيندو ويس. ٻيا منهنجي مٿان کلندا هئا، پر مون کي ڪنهن جي به پرواهه نه هوندي هئي. مون کي هن جي طبيعت بيحد وڻندي هئي. اسان ٽي سال گڏ رهياسين، مان هن جي ڪري

ڳوٺ ڪونه ويندو هوس. هوءَ به پنهنجن مائٽن وٽ ڪڏهن ڪڏهن ويندي هئي. نه ته هوءَ به هاسٽل ۾ هوندي هئي ۽ مان به. اسان جون هاسٽلون ڪجهه پنڌ پري نه هيون پر روزي ئي ملندا هئاسين.

خميس تي جڏهن مان هن کي هاسٽل تي ڇڏي پنهنجي روم تي آيس. ته منهنجي روم ميت وٽ هڪ تار پئي هئي. ”نوني، بابا جي طبيعت سخت خراب آهي، جلد پهچ.“ اها تار ادا ڪئي هئي. مان بيحد پريشان ٿي ويس. تڙتڪڙ ۾ سامان ٻڌم. ناهيد جي هاسٽل تي ويس ته خبر پئي هوءَ اڌ ڪلاڪ اڳ ساهيڙين سان ڪاڏي نڪري وئي هئي. مون هن جي نالي خط لکيو، جنهن ۾ وڃڻ بابت لکيم ۽ ڳوٺ هليو ويس.

بابا جي طبيعت سخت خراب هئي. هن کي سخت سور هو. ادا علاج سهڻي نموني ڪرايو. شهر مان ڊاڪٽر آيا، جن بابا جو علاج ڪيو ۽ مهيني سوا کان پوءِ بابا جي طبيعت ڪجهه ٺيڪ ٿي. اسان جي پيءُ اولاد کي سوچڻ سمجهڻ جي پوري اختياري ڏني آهي ۽ پاڻ به هر فيصلو ادا ۽ مون کان پڇي ڪندو آهي. دنيا ۾ آهيون به اسان به ڀائر، ڪابه ڀيڻ نه اٿئون.

هڪ شام بابا مون کي سڏايو.

”امجد پٽ، مان سوچان ٿو ته تون به وڏو ٿي ويو آهين. تنهنجي به شادي ٿيڻ گهرجي، هاڻي جيڪا تنهنجي مرضي؟“

”بابا.....“ مون ڪجهه ڪيائيندي چيو، ”مان شادي ڪندس ضرور پر.....“

”چڻ پٽ، چڻ ته پنهنجي پسند سان ڪندس.“ مشڪندي چيائين؛ ”مان ۽ تنهنجي ماءُ ته اڳ ۾ ئي اهو فيصلو ڪري وينا آهيون ته جتي تون چوندين، اتي ئي تنهنجي شادي ڪنداسين. اسد جي به ته هن جي مرضيءَ سان ڪئي هئم.“ بابا ادا جو حوالو ڏيندي چيو، سچ پچ هونئن به ائين بابا هر شيءِ ۾ منهنجي ۽ ادا جي پوري پوري پسند جو خيال ڪندو آهي.

مون ائين محسوس ڪيو جڻ مون کي هفت اقليم جي دولت ملي وئي هجي. مون کي سڀ کان وڏو ڊپ بابا مان ئي هو ته هو مون کي ناهيد سان شادي ڪرڻ نه ڏيندو. پر نه، هن ته منهنجي سڀني سوچن کي بي بنياد ثابت ڪيو. مون بابا کي چيو؛ ”بابا، مان شهر مان ٻئي پيري اچي توهان کي اطلاع ڪندس ته جيئن توهان رشتو گهرڻ وڃو.“

مون سوچيو هو ته شهر وڃي جڏهن مان ناهيد ڪي ان ڳالهه جو اطلاع ڪندس ته هوءَ ڪيترو نه خوش ٿيندي. مان بيحد خوش هوس. ان شام جو ٿي امان ۽ بابا کان موڪلائي شهر هليو آيس. امان مون کي حيرت مان پٺي ڏٺو ته ويٺي ويٺي هن کي ڇا ٿي ويو. جيپ تي چڙهن مهل هن چيو: ”توني، خط ضرور لکجانءِ ۽ هاڻ، جلد لکجاءِ ته جيئن مان رشتو گهرڻ، اسد ۽ ان جي زال سميت اچان.“

”ها امان.“ مون تڙ تڪڙ ۾ چيو.
 ”۽ ها، شهر ۾ خط لکڻ کان پوءِ ڪنهن جڳهه جو انتظام ڪجانءِ. انهيءَ هاسٽل ۾ ڪو اسان رهنداسين ڇا.....“

ادا ڪلي مون ڏانهن ڏٺو هو ۽ پرائيور جيپ اسٽارٽ ڪئي.
 مان سڄي واٽ سڀنا ڏسندو آيس. پوءِ هيئن ٿيندو پوءِ هوٽل ٿيندو. روم تي پهتس ته روم ميٽ اسلم ڪونه هو شايد ٻاهر ويل هو. مون سوچيو ته وهنجي سهنجي پوءِ ٻاهر نڪران. واءِ سواءِ لهان ته ان ڏيڍ مهيني ۾ ڇا وهيو واپريو. مان وهنجي وارن کي ڦٽي ڦٽي رهيو هوس ته اسلم ڪمري ۾ داخل ٿيو.
 ”ته چئبو اچي وٺين، ڪامريڊ.“ هن ڪجهه منجهيل نموني سان چيو.
 ”ها.“ مون هن ڏانهن حيرت سان ڏٺو. هو وسائيل وسائيل پئي لڳو.
 ”پر تون ائين ڇو پيو لڳين. خوش ته آهين نه؟ طبيعت ته نيڪ اٿيئي نه؟“
 مون هن کان ڪيترائي لاڳيتا سوال پڇيا.

”ها.“ هن ٿڪي مرڪ مرڪي. ”ها، مان بلڪل خوش آهيان.“
 مون کي حيرت ٿي ته هن مون کان اهو به ڪونه پڇيو ته مان اهو ڏيڍ مهينو ڪٿي هئس. ڪهڙا حال هئا.

مون هن کان پڇيو، ”ڪا ڳالهه آهي اسلم؟“
 ”نه نه، ڪهڙي ڳالهه هوندي، سڀ نيڪ آهي. ڏي خبر تون ڪيئن آهي؟“
 هو ڪجهه فڪرمند پي لڳو. مان ڏاڍو حيران ٿيس. هن کي آخر ٿي ڇا ويو آهي. هي ته هر وقت ”خوش مزاج“ مشهور آهي، پوءِ اڄ ڇا ٿيو اٿس! ڇا ناهيد ڪي ته ڪجهه ڪونه ٿي ويو آهي. اسلم آخر چپ چو آهي. مان ڏاڍو پريشان ٿيس. اسلم کي ڪلهن مان ڏونڌاڙيندي چيم، ”تون ٻڌائين ڇو نه تُو اسلم ڳالهه ڇا ٿي آهي؟“
 هن جي چهر تي وِتر ڌڪ ڦهلجي ويو، اکين ۾ پاڻي پرڃي آيس. منهن ٻڻي پاسي ڦيرائي چيائين:

”تنهنجي ناهيد جي شادي ٿي وئي.“

”ڇا؟“ ڪنهن به جي ڪلپ ڪڍي جي ڪڏهن ان کي اڇلايو وڃي ته اهو ذرا ذرا ٿي ويندو آهي. مون به پاڻ کي ذرا ذرا محسوس ڪيو. ائين محسوس ٿيم ڄڻ ڪنهن مٿان ڪيرايو هجي. پر ڪجهه به نه ٿيو. مان بلڪل نيڪ هوس، فقط دل ذرا ذرا ٿي وڌي هئي. مان پاڻ کي جهلي نه سگهيس. اسلم کان پڇيم، ”ڪٿي؟، ڪڏهن؟ ڪيئن؟ ڪنهن سان؟“ مون کي اعتبار نه پئي آيو. ”مان فقط ايترو ٿو ڄاڻان ته هن جي شادي اڪرم سان ٿي آهي، اهو جيڪو هن جو مائٽ هو. او هو ٿرڊ ايئر وارو ڪارو چوڪرو.“

مون سڀني ۾ سور جي هڪ اڀرندڙ سٺ محسوس ڪئي. پاڻ مايوسيءَ جي سمنڊ ۾ ٻڏندو محسوس ڪيم. اها ناهيد، جيڪا ڏيڍ مهينو اڳ مون سان گڏ هئي، اڄ پراڻي آهي. هوءَ ڪنهن ٻئي جي آهي. اهو احساس ڪيترو نه اذيتناڪ آهي. پر هن دنيا ۾ نه ڇاهڻ جي باوجود به ڪن ڳالهين کي منهن ڏيڻو ئي پوندو آهي.

ٻئي ڏينهن مون آرٽس فيڪلٽيءَ ۾ هن کي ڏٺو، هوءَ اڳ کان بيحد سهڻي ٿي وئي هئي، نڪ ۾ ڦٽي پئي هئس. هن مون کي ڏٺو ۽ ٽڪو ٽڪو مرڪندي ڪنڌ ڦيري ڇڏيو. مون محسوس ڪيو ڄڻ هوءَ بيرخيءَ جو اظهار ڪندي هجي. مون هن جي ساهيڙيءَ آصفا کي سڏيو.

”ادي منهنجو هڪڙو ڪم ڪجو،“ ڏکندڙ دل سان چيم. ”ناهيد کي چئو ته شام جو پنجين وڳي مون سان آرٽس فيڪلٽيءَ جي پٺيءَ وٽ ملي.“

”ها ادا، چوندي مانس.“ هن چيو ۽ هلي وئي.

مان ناهيد کي پاڻ به چئي پئي سگهيس، پر مون سوچيو هوءَ الائي مون سان ڳالهائي الائي نه. مون شام جو هن جو انتظار پئي ڪيو. مون کي پڪ هئي ته هوءَ ڪونه ايندي، پر هوءَ آئي ۽ جيڪي مون کي چيائين تنهن منهنجي اميدن جو قلعو ٻاهي پٽ ڪري ڇڏيو.

حياتي ٿوهر جي ڪنڊي جيان سخت محسوس پئي ٿئي، مان هلاڻ پيو. سوچيندي سوچيندي هاسٽل تائين پهچي چڪو آهيان. مون در کوليو، اندر گهڙي بلب ٻاريم ۽ تيل تي اڇي وينس، مون پيد جو پتو کنيو ۽ لکيم:

”امان-

مون شادي نه ڪرڻ جو فيصلو ڪيو آهي.“

حياتيءَ جي گاديءَ تي تيندي آهي، بيحد تڪي. انهيءَ گاديءَ کي ڪوبه پنهنجي مرضيءَ سان هلائي سگهندو آهي ۽ نه وري روڪي ٿي سگهندو آهي. انهيءَ واقعي کي چار سال ٿي ويا. مون ڪاليج ڇڏي ڏنو. امان گهڻو ٿي پڇيو ته شادي ڇو نه ٿو ڪرين، مون ڪوبه جواب نه ڏنو. ڇا چوان ها. اهو ته انسان جڏهن ڪجهه وڃائي ويهندو آهي ته هن ۾ ڪجهه به حاصل ڪرڻ جي سوچ نه هوندي آهي. هو ڪنهن شي کي حاصل ڪندي به ڪيائيندو آهي ته متان ان کي وڃائي نه وڃي.

هڪ ڏينهن نذير جي شاديءَ جو ڪارڊ مليو. هو منهنجو بيحد گهرو دوست آهي. هو ۽ اڪرم پٽي ڪلاسي هئا، مون کي نه چاهيندي به وڃڻو پيو ۽ هو چريو منهنجي اچڻ سان ڏاڍو خوش ٿيو. -

”سٺو ٿيو ڪامريڊ جو اچي وڃڻ، آهين تون سنجيده ماڻهو، مون کي ڊپ هو ته تون ڪونه ايندين.“

حالانڪ هو ڪاليج ۾ مون کان هڪ درجو Senior هو پر تڏهن به اسان گهاٽا دوست هئاسين ۽ آهيون.

”نه نه، اهڙي ته ڪا ڳالهه نه آهي.“ مون چيو.

”ادا تو کان ڪو ڪم ڪونه ڪرائينداسين. رڳو ڪم جي نگراني ڪجانءِ.“ هن ڪلندي چيو.

”نڪر نه ڪريار، جيئن چوندين تئين ڪندس.“ مون چيو.

هن جي شاديءَ ۾ مان بيحد مصروف هوس. ڪم مان جان ٿي نه پئي ڇڻي. ڪجهه مهمان سمهڻ لاءِ ٿي ويا. انهن مون کي چيو ته اندران ڪمبل کڻي اچان. مان اندر ڪمبل کڻڻ ويس. اندر پئي ڪيو ڪا عورت بيٺي هئي. مون کنگهيو ته جيئن مون کي جڳهه ڏئي. هن ڪنڌ ورائي ڏنو. هوءَ ناهيد هئي. جهڪي ڪوپ مان شيشيءَ ۾ کير لاهي رهي هئي. هوءَ شاديءَ کان پوءِ ڏاڍي سهڻي ٿي وئي هئي. هڪڙو ٻار پاسي کان بيٺي سندس چولي جي ڪنڊن کي چڪي رهيو هو. شايد کير لاءِ ضد ڪري رهيو هو.

منهنجي وات مان نڪتو، ”تون؟“

هن مون کان پڇيو، ”ڪيئن آهين نوني؟“

”نيڪ آهيان،“ ورائيم. ”تون ڪيئن آهين؟“ پڇيم.

”بس، زندگيءَ جا ڏينهن پئي گهاريان.“ هن ورائيو.

”ڏينهن ته فقط مايوس گهاريندا آهن، مسز اڪرم!“ مون ٺٺولي ڪندي چيو، ”باآمدن لاءِ زندگي مصيبت نه پر عيش ۽ آرام هوندي آهي، هو ڏينهن گهاريندا نه آهن، پر زندگيءَ کي Injoy ڪندا آهن.“

”تو توک ڪرڻ جي عادت نه ڇڏي آهي.“ هن ڪنڌ هيٺ ڪندي چيو.

”ورهيه اڳ مون هڪ چوڪريءَ سان محبت ڪئي هئي. مون هن سان جيئري جاڳندي ڳالهايو هو ۽ هاڻي هن جي موت کان پوءِ هن جي تصور سان ڳالهايندو آهيان. هو جيئري آهي، پر منهنجي لاءِ مري چڪي آهي. مان ڪنهن سان ازل کان وٺي ابد تائين محبت ڪرڻ جي عادت ڪري نه سگهيو آهيان. توک ڪرڻ جي عادت ڪيئن ڪڍي سگهندس.“ مون وڌيڪ تلخ ٿيندي چيو.

”نوني، تون ورهين جي جدائيءَ کانپوءِ به ڪونه بدليو آهين، اهوئي ساڳيو بي نياز ۽ ٽوڪن ڪرڻ وارو نوني.“ هن ڪجهه ڏڪارو ٿيندي چيو. ”۽ مون ٻڌو آهي ته تو شادي به نه ڪئي آهي.“

”ڪنهن سان ڪيان،“ مون هن کي ڏسندي چيو. ”جنهن سان ڪرڻ گهريم سا پراڻي ٿي وئي. مان ڪنهن سان به شادي نه ٿو ڪري سگهان، ناهيد.... مون پر وڌيڪ بيوفائي سهڻ جي طاقت نه آهي. مان تنهنجي بيوفائيءَ کان پوءِ ڪنهن ٻئي جي بيوفائي برداشت ڪري نه سگهندس.“

”مان بيوفا نه آهيان.“ هوءَ روڻهارڪي ٿي وئي، کير بوتل ۾ لاهيندي هن جا هٿ ڏکي رهيا هئا.

”نه، مون کي ڇڏي اڪرم سان شادي ڪرڻ وفا جو مظاهرو هو. ڇا اها بيوفائي نه هئي؟“ مون تتل لوهه تي وڌيڪ زور سان ڌڪ هڻڻ چاهيو.

”مون بيوفائي نه ڪئي هئي.“ هن روئي ڏنو. ”مان مجبور ڪئي وئي هئس. تنهنجي وڃڻ کانپوءِ هڪ ڏينهن ادا هاسٽل اچي مون کي وٺي ويو. گهر ويس ته امان مون کي چيو ته: اڪرم منهنجي مائٽي گهري آهي. امان منهنجي ساهيڙين وانگر هئي. مون هن سان تنهنجي باري ۾ ڳالهايو، امان جڏهن بابا سان ان معاملي تي ڳالهايو ته هو ڪاوڙجي پيو. ائين ڪڏهن ٿيو آهي ڇا، چوڪرو ٻروچ ۽ اسين پٺاڻ، اهو ڪيئن ٿو ٿي سگهي. اهو ڪڏهن ڪونه ٿيندو اڪرم ماءُ، ناهيد کي چيو ته اسان ڪڏهن به خاندان کان ٻاهر شادي نه ڪئي آهي. هينئر ڪيئن منهن ڪارو ڪنداسين. برادري ڇا چوندي. مون ناهيد کي پڙهايو ته ان جو مطلب اهو ته نه آهي ته هوءَ ڇڙواڳ ٿي پنهنجي پسند جا ور ڳوليندي وئي. ائين ڪڏهن به نه ٿو

ٿي سگهي. چئڻس ته اڪرم پنهنجي خاندان جو چوڪرو آهي. مون هن جي پيءُ کي زبان ڏني آهي ۽ ناهيد جي شادي هاڻي اڪرم سان ٿي ٿيندي. ”مون روئي ڏنو. امان منهنجي ڏک ۾ ته شريڪ هئي، پر هوءَ به ڪجهه ڪري نه سگهي. سڀ تياريون ٿي ويون. نڪاح مهل به تون مون کي ياد هئين نوني. مون سوچيو صحيح نه ڪريان- پر دير ڪرڻ سان امان روئي ڏنو. ”پٽڙا، اسان جي عزت تنهنجي هٿ ۾ آهي. ٻچا صحيح ڪر، اسان کي برادريءَ ۾ لڃارو نه ڪر.“ مان امان کي روڻندو ڏسي نه سگهيس ۽ صحيح ڪري پرائي ٿي ويس. پر مون کي پنهنجي محبت جو قسم نوني، تون منهنجي پهرين ۽ آخري محبت آهين.“ هن سڌڪي سڌڪي پنهنجي ڳالهه پوري ڪئي.

”تنهنجي پهرين ۽ آخري محبت ته کڻي مان ٿي هجان، پر هو منور، اصغر ۽ اسلم ڪهڙي مرض جي دوا هئا.“ اندر ۾ باهه پئي لڳي، هونهن، مون سان ڪوڙ ٿي ڪري. مون کي پرڇاڻي ٿي.

”تون ايڏو شڪي ته نه ٿي. تو مون کي ڪڏهن ڪنهن سان گڏ ڏنو. هو جي پاڻ چريا هوندا ته منهنجو ڪهڙو ڏوهه. پر هاڻي وقت انهن ڳالهين جو نه آهي. توکي ماضي وسارڻ گهرجي. جيئن مون هن جي ڪري سڀ ڪجهه وساري ڇڏيو آ.“ هن ننڍڙي کي ٻانهن کان جهليو.

مون پنهنجي اندر ۾ ڪنهن شيءِ کي رجندي محسوس ڪيو. ائين لڳو ڄڻ تيز بارش سندس پٺن جهڙي وجود تي پيل مٽي کي هٽائي کيس ڌوئي اجرو ڪري ڇڏيو هجي. هن جي ڳالهه هئي به ته سچي، مان ٻروچ هئم، هوءَ پٺاڻ، ڀلا اسان وٽ ذات کان ٻاهر به ڪو هٿ ويو.

”ناهيد،“ چيم. ”برادريءَ ۽ ذاتين جي جٽڪي رسمن ڪيترين دليين کي جدا ڪري ڇڏيو آهي، جن مان پاڻ به هڪ آهيون، اسان ته انهن جو شڪار ٿياسين، پر مون کي يقين آهي ته ايندڙ نسل انهن رسمن کي ختم ڪندو ۽ ضرور ڪندو.“

معصوم ٻار ڇپ ڪري اسان جي ڳالهين کي ٻڌو پئي، کير جي ضد کي ڇڏي مون کي حيرت مان ڏسي رهيو هو.

”هي کير آهي ناهيد“ مون پڇيو.

”منهنجو پٽ آهي عاصم. عاصم پٽ چاچا کي سلام ڪر.“ هن ننڍڙي کي

چيو.

ننڍڙي سلام ڪري مون سان هٿ ملايو. مون هن کي ڪڇ ۾ کنيو ۽ هن

جي پيشانيءَ تي مٺي ڏني. کيسي مان ٿهر رپيا ڪڍي عاصم جي کيسي ۾ وڌو.
”اهو ڇا تُو ڪرين نوني.“ ناهيد چيو.

”ڪجهه به نه آهي ناهيد،“ مون چيو. ”مان سڄي عمر توکي ته ڪجهه ڏئي
پهتس پر عاصم کي ته ڪجهه ڏئي سگهان ٿو. مون سان هڪڙو وعدو ڪر.“
”ڇڻو.“

”تون پنهنجي اولاد کي انهن ريتن رسمن جو شڪار ٿيڻ نه ڏجانءِ. متان
پنهنجي پٽ کي به مون وانگر ڪنهن ناهيد کان جدا ڪرين. خدا ڪري تون جتي
به هجين خوش هجي.“

مون ننڍڙي کي ڳل تي چمي ڏني. هن جون اکيون چمڪيون پئي. ناهيد
روئي ڏنو.

”قسمت پاڻ کي جدا ڪري ڇڏيو آهي ناهيد، ايتريقدر جو آءُ تنهنجا ڳوڙها
به نه ٿو اگهي سگهان. چري روءِ نه. هاڻي پنهنجي گهر کي وسائن جي ڪوشش
ڪجانءِ.“ مون چيو ۽ هن ڏانهن آخري نظرن سان ڏٺو. هن جي نيشن ۾ لڙڪ
هئا. منهنجي اکين ۾ به ڳوڙها ڀرجي آيا، مون هن کان لڪائڻ لاءِ ڪنڌ ڦيرائي ڇڏيو
۽ ٻاهر اچي روئي ڏنو.

اڄ مان هن کي پنهنجي مرضيءَ سان پرائڻو ڪري آيو هوس. نڙيءَ ۾ ڄڻ
هڪ گولو ڦاسي پيو هجي.

مون سوچيو: ”مان ڀلي ڏڪارو هجان، خدا ڪري هوءَ جتي به هجي خوش
هجي. شال سدا سهاڳڻ رهي.“

مان وڌيڪ اتي رهي نه سگهيس. نذير کي ٻڌايم ته گهران تاراڻي آهي ته
ضروري ڪم آهي موٽي اچ، سو مان وڃان پيو. هن مون کي ڏاڍو روڪيو پر هليو
آيس.

اسٽيشن تي پهتس ته گاڏيءَ جي اچڻ ۾ ڪجهه دير هئي. رات جو وقت،
مان چانهه جي اسٽال تي آيس، چانهه پيئڻ دوران رڪارڊنگ پئي وڳي. هڪڙو
رڪارڊ ماسٽر چنڊر جو وڳو.

قسمت ڪٿي جدائي ڪنهن تي ميار ناهي،

غير ڇا به ٿي پوي ته به تڏهو پيار ناهي.

”ناهيد، زماني جي هر هڪ ادا مون کي تنهنجي ياد ڏياريندي، پر ڪا ڳالهه
ناهي. ڪجهه گذري آهي، ڪجهه گذري ويندي.“ اکين مان پاڻي وهي آيو. مون
سوچيو ۽ کلي ڏند، ٽڪي ڪل.

پنهنجن هٿن سان پنهنجي پياري شي ڏيئي ۽ خدا حافظ چئي به مان رنس
پئي، مون ڪوپ رکي رومال ڪڍيو ۽ ڳوڙها اگهي ڇڏيم.

تو سنگ تو بن ڏينھڙا

نمنا.... نہ ڄاڻان!

اڄ حيران آهيان، تنهنجو نالو ڇپن تي ڪيئن آيو اٿم. ۽ آيو به آ ته ان وقت جڏهن منهنجي مٿي ۾ چانديءَ جي تارن جي جهرمر رڙيون ڪري ٻڌائي پئي ته زوردار علي، وقت ڪنهن تيز مانجهي جيان، تنهنجن هٿن مان نڪري، توکي رتور ڪري محبت جي لڙڻ کي توکان تمام پري ڪشي ويو آهي. جڏهن به ڪنهن کي وڏي ڏور گهرج ۾ هوندي آ ۽ جڏهن مانجهو ۽ ڪچو ڏاڳو پاڻ ۾ ملائي ڇڏبو آ، ته مانجهي جي نڪرڻ کان پوءِ انسان ڪچي ڏاڳي کي جهلي ڪيئن نه پاڻ کي بي وس محسوس ڪندو آ.

۽ مان زوردار علي، پنهنجي ڪاليج جو بيحد سمارٽ ۽ ڊيشنگ ڇوڪرو، اڄ ائين ئي ڪچي ڏاڳي کي جهلي، الاڻي ڪيترو پري نڪري آيو آهيان. تو سنگ گذاريل پل منهنجي ڏاڳي سان ٻڌل لڙڻ آهن. يادگيرين جا عذاب ورڇڻ تي هوندا آهن ته لڙڻ کي چڪ ڏئي هيٺ لاهيندو آهيان ۽ جڏهن سورن کي سهي نه سگهندو آ ته ڍر ڏئي ڇڏيندو آ.

هي محبتون به ڪيتريون نه عجيب هونديون آهن نمنا. اسين محبت ڪرڻ کان پهرين مڪمل هوندا آهيون، کلي سگهندا آهيون، ميوزڪ گهٽ آواز ۾ ٻڌي پئي جي ڳالهه به آرام سان ٻڌي سگهندا آهيون ۽ پوءِ جڏهن محبتون ڪري وڃائڻ کان پوءِ نه ڪل ايندي آ ته وجود مڪمل رهندو آ ته اسين ڪيترن دوستن هوندي به ڀرپور آواز ۾ ميوزڪ ٻڌندا آهيون، ۽ جڏهن ڪو، ڪا ڳالهه چوندو آ ته آواز گهٽ ڪرڻو پوندو آ ۽ ڳالهائيندڙ الاڻي ڇا محسوس ڪندو آ.

محبتون مرادن کي دل ۾ جڳهه ڏينديون آهن، انسان گلن مان خوشمبو ۽ هوائن مان پاڻو به ڀريل ست محسوس ڪندو آ. ڇهائڻ جو ست، ڪنوارن جسمن ۽ ٻرندڙ حياتين جو ست، ۽ دل انهن مرادن کي مينديءَ جيان رچائي وڌي ويندي آ. انسان پاڻ، پاڻ کي هماليه جي مٿان ڀائيندو آ. پوءِ الاڻي ڪيئن اها خوشبو گلن کي ڇڏي ويندي آ. اهو ست ڌپ ڪري ويندو آ ۽ انسان هيڪل وياڪل ٿي

ڪنهن اوڀري جيان پنهنجي پاڻ کي ڏسي ڪلندو آ. ۽ نمنا، اهاڻي ڪيفيت هوندي
آ دل مان مرادن جي نڪرڻ جي. جڏهن اسان جو اندر مرادون مائل کان انڪار
ڪندو آ ته اسين اتانولا تي پوندا آهيون.

۽ اڄ، تيارو ورهين کان پوءِ، جڏهن چنڊ رات آ، ٻاهر هرڪو عيد لاءِ خوش
آ ۽ هينئر جڏهن ڪنهن هنڌ سڻيون چڙهيون هونديون، ڪنهن سيرو رڌو هوندو ۽
رڪابيءَ ۾ جڏهن ڪن چوڙين ڀريل هڻن، ڪن مضبوط هڻن کي اهو سيرو يا
سڻون کائڻ لاءِ ڏنيون هونديون ته منهنجي وطن ۾ هر هنڌ هڪار پڪڙي هوندي،
مضبوط هڻن سيري جي پليٽ جهڙن کان سواءِ ئي نازڪ هڻن کي جهلي ورتو
هوندو. رڪابيءَ ۾ پيل سيرو ترڪڻ تي هوندو، ڪنهن جي اچڻ جو آواز ٻڌي،
چوڙين چٽڪيو هوندو.

”چڏ نه، الائي ڪير اچي ٿو.“

”نه، پهرين چنڊ مبارڪ ته ڏي نه.“ هڻن مضبوطيءَ سان چوڙيلين لاءِ چاهه
ڪيا هوندا.

”مبارڪ هجي.“

”تو ڪي به“

۽ پوءِ گهڙيءَ پل لاءِ نيٺن جوت جڳائي هوندي لهن جي سوڪڻ جي ڪا
خبر ئي نه پئي هوندي ۽.....

اڙي ڀر مان به ڪهڙو نه چريو آهيان. تيارو ورهين ۾ منهنجي ديس ۾
ڪيتريون نه تبديليون آيون هونديون. مان به ڪهڙا نه عجيب تذڪرا پيو ڪيان، پر
نمنا، حرمان نصيبن جا تذڪرا به ته اهڙا ئي هوندا آهن نه، ڇا اڄ چٽيل.

هتي، سٽززلنڊ ۾، منهنجو خوبصورت ترين گهر، اهڙو ته ٺهيل ٺڪيل آ ڇڻ
ڪنهن ميوزيم جو ڪو ڪمرو. جيڪا شيءِ جتي سا تتي پئي هوندي آ. ڪير
کڻي، ڪير هٿ لائي؟ منهنجو پٽ محسن، پنهنجن دوستن مارڪ ۽ ڊيونڊرا سان
ٻاهر ويل آ، منهنجي ڌيءَ آسيا کي شادي ڪئي به مهينا ٿي ويا آهن. ٻيو ڪوئي به
نه ڪونهيم ۽ اڄ جڏهن آسيا جي شاديءَ کانپوءِ اها پهرين عيد رات آ ته مون پنهنجن
۾ ڪنهن شيءِ کي اٽڪيل ڀانيو آ. منهنجين اکين ۾ تون اٽڪي پئي آهيان نمنا،
لڙڪن جي صورت ۾. اهي لڙڪ مان تنهنجي محبت جي رومال سان اگهي
ڇڏيندم، پر اڳهن کان پهرين مان پنهنجين اکين کي ڏٺلو ڏسڻ تو گهران.
”ٻڌ.“

تو ڏي ڏٺو هومر، هٿن کي پيالو ٺاهي، منهن رکي، مون ڏي ڏسي رهي هئڻ. سڏ ڪيومان ته جواب ۾ مرڪ منهن تي آئي هئي.
”هونهن.“

”هي سنيپ ته ڏس!“ مون ايرڪسن اينڊ ڪمپنيءَ جو ڪئولٽر توکي ڏيکاريو هو.

”ڇو، ڪا خاص ڳالهه اٿس ڇا؟“ تو پيالو ٽوڙي منهن کي آجو ڪندي پڇيو

هو.

”ڏس ته سهي.“ مون ٻانهن کان چڪيو هومانءَ.

”اڃا“

تون ڪئولٽر تي جهڪي آئي هئڻ. ان تي هڪ گهر جو فوتو هو. خوبصورت ترين گهر، ٽڪرين ۾ گهيрил، اچي رنگ جو، جنهن جي ڇت ۽ بالڪيون ڪاٺ جون هيون ۽ بالڪنن ۾ گل لڳل هئا. ٻاهران نظر ايندڙ درين جي شيشن پٺيان آف وائٽ رنگ جا پردا لڳل هئا. گهر ٻاهران لان ۾ هڪ ڪاٺ جي بئنج پيل هئي. لان ۾ پيلا پيلا گل هئا ۽ هڪ طرف پينگهو به لڳل هو.

”خوبصورت آ.“ تو غور سان ڏسندي چيو هو.

”اهو منهنجو آئيڊيل گهر آ. جڏهن مان توکي ساڻ ڪري سٽر لٽينڊ هلندم ته، ته منهنجو وعدو آ، پاڻ اهڙي ئي گهر ۾ رهنداسين.“

”ڇريو آهين ڇا؟“

”نه، مون اهو فوتو الائي ڪڏهن کان سنڀالي رکيو آ، رڳو توکي ڏيکارڻ لاءِ. جڏهن تون انهن درين جا پردا سرڪائي پنهنجن ٻارن کي سڏيندين ۽ سپوز وڏي هوندي جڏهن هو پرڻجي ويندا ته پوءِ تون مون کي لان مان اندر گهرائيندين ته حياتي ڪيڏي نه عجيب لڳندي جانان!“ مان صفا جذباتي ٿي ويو هئم.

”اڙي هاڻي نهيو. بلڪل پيسيمسٽ آهين. اهو به ته ٿي سگهي ٿو ته تون ڪنهن ٻيءَ سان شادي ڪري، پنهنجي اولاد کي پرڻائي، پوءِ ان ئي پردي کي چڪي، ان سان پنهنجا ڳوڙها اگهين ۽ مون کي ياد ڪري وايون ڳائيندو وٽين؛ توکي ياد ڪري او نمنا، اڪڙيون پرڇي آيون.“

”نر پليز“ مون رڌ ڪئي هئي، ”اڄ چنڊ رات آ، چوندا آهن ان رات ڪانه ڪا گهڙي قبوليت جي هوندي آ. اهڙي وائي ته واتان نه ڪڍ. ڪهڙي خبر هيءَ ئي اها گهڙي هجي.“

۽ تو، ماڻ ڪري ڪنڌ جهڪائي، منهنجن وارن کي چميو هو. اهو تنهنجي معافي وٺڻ جو مخصوص انداز هو.

۽ جانان، اڃ اهائي ڳالهه آ، اهوئي گهر آ پر تو بن.

هتي اهي ئي آف وائيٽ پرڏا آهن. اهوئي عمارتي نقشو آ. پر ناهين ته تون ۽ سوچيان پيو، هيءَ جاءِ آهي گهر ته ڪونهي. ماڻهو ڏينهن ۾ ڪنهن جاءِ کي گهر ڪري وٺندا آهن. مان ورهين ۾ به گهر کي گهر ڪري ڪونه سگهيو آهيان.

هوئنن ڏس نه ڪيڏو عجيب رشتو آ چاهت جو ٻڌا اول اول جڏهن انسان ها ڪندو آ، ڪنهن سان هلڻ جي، يا ڪو ٻيو پنهنجي وجود سان گڏ وڪون ڪڏندو محسوس ٿيندو آ ته پوءِ سڀ رستا چڻ ايوبيا يا شيئا گليءَ جا هجن، ڊگها، سهڻا، ٻنهي پاسي وٺڻ سان ڀريل ۽ هيڪلا. ڇاڪاڻ ته چاهت انسان کي سيڪاريندي ئي هيڪلائيءَ جو سفر آ نٿا پوءِ جيڪڏهن هلندي هلندي اوچتو اهو رستو هوائو ٿي وڃي ۽ مجبورين انسان کي الڳ رستي تي هلائين ته ڪيڏو نه شديد احساس ٿيندو آ ڦرجڻ جو!

۽ مان زور ڏئي، جڏهن پنهنجي محبت جي ايوبيا جا سڀ رستا تو سنگ لتاڙي، ان اوچتي هوائي تي توکان الڳ ٿي، هتي اچي پهتو آ، ته خبر ٿي مون وٽ ڇا آ؟ تون، تنهنجو هرڪو احساس، ۽ تنهنجا اقرار ۽ محبتون.

ڪرڻ جي ڪنهن پر، تنهنجو هٿ جهلي چيو هئم، ”اڄ، توکي تنهنجي باري ۾ ڪجهه ٻڌايان.“

ان مهل رڳو ڪزن هئاسين. محبتون هيون ته به اندر ۾ ڊيبل، ڪنهن پانڊاري ۾ پيل سڪن جيان. چڻ چڻ جي چڻڪار سان پُر، پر ٻاهران نظر اچڻ کان معذور. تو آهستيگيءَ سان هٿ ڇڏائي چيو هو، ”نه، مان انهن ڳالهين تي اعتبار نه ڪندي آڻ.“

”ڇو؟“

”بس، اڻائي ڇو نه.“

۽ ان مهل مون سوچيو هو، زورڙو، هن سامهون جهڪ نه. هن جي وجود جي پانڊاري کي پنهنجي محبت جي سڪن سان پرڇڻ ڏي. انتظار ڪر ته ڪو تنگيءَ جو پل اچي، پانڊارو پيڇي ۽ سڪا چڻ چڻ ڪندا نڪري اچن. پوءِ ڪيتريون ئي رتون گذري ويون، هڪ ٻئي سان گڏ هلندي، لائيف شيئر ڪندي. نه تون ئي ڪجهه ڪيندي هئي ۽ نه وري آئون.

۽ هڪ پيري عيد جي ٻئي ڏينهن، گهر وارن چيو، ”اڄ ڏسون ٿا زوروءَ جي نجومت، ڪيستائين ٿي هلي.“

پوءِ مون ننڍڙي ڪوٺيءَ ۾ ويهي واري واري سان هٿ ڏسڻ شروع ڪيا هئا. در تي دادا به به رپيا ئي بندو وٺي رهيو هو.

۽ ان مهل ئي جڏهن نجما آيا جي وڃڻ کانپوءِ مون ”نيڪسٽ“ جو نعرو هنيو هو ته تون اندر آئي هئين. سامهون ڪرسيءَ تي ويهي، شرارت سان مون ڏي ڏسندي تو هٿ ڊگهاريو هو.

”فرمايو سائين، ڇا آهي منهنجي هٿ ۾؟“

”ساري، مان تنهنجو هٿ ڏسي نه ٿو سگهان.“ مون صاف انڪار ڪيو.

”ڇو؟“

”بس الائي ڇو نه.“ مون تنهنجو ئي چيل جملو ورجايو هو. تنهنجي منهن تي پهرين ته الائي ڪيترا اداسيءَ جا رنگ آيا هئا. پوءِ آخري جملو ٻڌي تو مرڪيو هو.

”بدلو ٿو وٺين؟“

”نه.“ مون انڪار ڪيو هو.

”ته پوءِ ڏس نه!“ تو ليلايو هو.

”نه.“

۽ ان مهل ئي دادا کي مون رڙ ڪري چيو هو،

”دادا، مان نمنا جو هٿ نه ڏسندس.“

”اڙي ائين نه ڪجانءِ. ان لاءِ منهنجي سخت سفارش آ. خبر ٿئي هن ته پنج

رپيا ڏنا آهن، هٿ ڏيکارڻي.“

۽ مون مڙي تو ڏانهن ڏٺو هو. تو رڻي کي وات ۾ پڪوڙي، شرارتن سان

کلي ڪنڌ جهٽڪيو هو.

”پجي سگهان ٿو، ڪهڙي خوشيءَ ۾ توهان کي هٿ ڏيکارڻ جي رپچڪ

ڪٺيو آ، جڏهن ته توهان کي اها ڳالهه پسند به ناهي؟“

”توهان رڳو هٿ ڏسو نجوم جي صاحب، پئسو مليو جان ڇٽي. هاڻي پنهنجو

ڪم ڪريو.“

تو وري رڻو وات ۾ وڌو هو، جن ڪل روڪيندي هجين ۽ مون ڪاهو هٿ

جهلي توکي ٻڌائڻ شروع ڪيو هو. پهرين تنهنجي ڪل گم ٿي ۽ پوءِ جن سڄو

وجود ئي الائي ڪيئن ٿي ويو هجي. تو رڳو ها پئي ڪئي. نه ڪري به نه پئي سگهين. منهنجو علم ۽ منهنجي شڪالاجي ڪنهن ڪنهن کي نه پڪڙي سگهي هئي نه ته هرڪو کليل ڪتاب جيان هو.

تنهنجي منهن ڏانهن ڏسندي چيو هئم: ”تون اقرار ۾ اڳرائي ڪرڻ نه ٿي گهرين. ائين نه؟ ۽ جنهن سان تون محبتون ٿي ڪرين، ان چسي انسان کي ان ڳالهه جي ڪا خبر ئي ڪانهي. آهي نه؟“

تو هاڪار ۾ ڪنڌ لوڏيو هو ۽ ان مهل الائي ڪيئن چڻ ڪنهن ڪو پانڊارو منهنجي ڪنن ۾ وڃايو هجي.

ڪجهه کن رکي پڇيو هو مان، ”هڪ ڳالهه چوان، مائينڊ ته نه ڪندين؟“
”نه.“ تو منهنجي منهن ۾ ڏٺو هو.

۽ ان مهل الائي ڪيئن ذات جي سڀني اعتمادن کي گڏي توکان پڇيم:
"Do you love me?"

هڪدم الائي ڇا ٿي ويو هو. تنهنجو هٿ اڻ- لڪو ڏڪيو هو. رڻي جو پلانڊ هٿ تي ويڙهيندي، تو کن لاءِ سوچي چيو هو، "Yes."
"From how much time?"
"I don't know"
"Approx?"

تو کن وري سوچيو هو ۽ پوءِ ناڪار ۾ ڪنڌ لوڏيو هجي.
"I really don't know".

اهي چار جملا، اهو مغرب کان پوءِ سج گر ٿيڻ مهل اوندھ جو اثر ۽ اهو رڻي جو پلانڊ ۽ آگر، منهنجي حياتيءَ جو موھ آهن. مون وٽ ٻيو آهي ئي ڇا؟
ڪڏهن ڪڏهن سوچيندو آهيان، تنهنجي ساٿ بابت ته ڪيڏو نه عجيب لڳندو آ! اهو وقت جيڪو توسان گڏ حياتيءَ جي مالها ۾ پويو هئم ۽ بي فڪرا پل اسان جي هٿن مان ترڪندا هليا ويا. ساهه سيبائين گهڙين ۾ به اسان ڏڪن ۽ سورن جي ستن کي منهن ڏنا. گڏ هوندا هئاسين ته به جدادين جي احساسن سميت چڻ ڪنهن بور سٽنڻيا ۾ انسان ڪنهن من پسند فلم ڏسڻ لاءِ بائونڊ هجي.
”اڄ چنڊ ڏسون.“

رات جي راڻيءَ جي پريان اوندھ ۾ تنهنجو هٿ جهلي، توکي گهليندي اندر وٺي آيو هئم. بئگ مان دوريني ڪڍي تنهنجي ڳچيءَ ۾ پارائي هئم.
”هان اچي وٺ. هاڻي ڏس چنڊ.“

تو پنهنجي مخصوص مرڪ سان مون ڏي ڏٺو هو.

”زوريءَ ڏيکاريندڀر ڇا؟“

”ها، نه ته گهر وارا ڪو هن مهل پاڻ کي اڪيلائيءَ ۾ ملڻ ڏيندا ڇا، اهو ئي
ٿي هڪ بهانو آ.“

ڇوڻ لاءِ ته چئي ويو پر هڪدم ڦڪو ٿي ويو هئس. تون الائي ڇا سمجهين
ته توسان اڪيلائيءَ ۾ اوندھ ۾ ڇو ٿو ملڻ گهران. تو ڏي ڏنم ته تنهنجي منهن تي
ڪوبه تاثر ڪونه هو.

ٻانهن کان جهلي ٻاهر پڌر ۾ وٺي آيو هيومانءِ. پريان ماما نماز پڙهندي پڇيو
هو، ”زورؤ، ڇو ٿو نمنا کي تنگ ڪرين- هاڻي وري ڇا سمجهيو اٿئي.“
”ڪجهه نه ماما، مان ته نه، هن نموري کي ئي چنڊ ڏسڻ جو شوق ٿيو آ.
پڇوس ڪٿي.“

۽ تو هڪدم ڏکي امان ڏانهن ڏٺو هو، مون ڏي ڏٺي ته ڪنڌ ڦيري ڇڏيو
هئس.

عجيب انداز سان الائي ڪيئن جملو اڇاريو هئي؛

”ها ماما، مون ئي چنڊ ڏسڻ پئي چاهيو، هن مهل ڪجهه وڏو آ نما“ تو
هڪدم جملو چئي مون ڏانهن ڏٺو هو. امان نماز پڙهڻ ۾ وري لڳي وئي هئي ۽
مون توکي ٻاهر ڀت جي پريان ويهاريو هو. تنهنجو رنگ ڪجهه دير لاءِ الائي ڪيئن
ٿي ويو هو. منهن ۾ ڏسندي پڇيو هيومانءِ، ”تڻڪ يو.“
تو ڪجهه نه چيو هو، دوريني اکين تي رکي ڇڏي هئي.

۽ ان رات مون توکي ٻانهن ۾ وٺي، حياتيءَ ۾ پهريون ڀيرو ڪنهن عورت جا
وار چميا هئا. اهو ڪن پل مون کي اڄ به ياد آ. تنهنجا وار، منهنجا چپ ۽ چهاءُ ۽
تنهنجو مهڪندڙ وجود. مون توکي وارن چمڻ کان پوءِ غور سان ڏٺو هو. تون
کلندي کلندي خاموش ٿي وئي هئينءِ. تنهنجو ڪنڌ منهنجي ڪلهي تي آهلجي پيو
هو ۽ مون انهن پلن ۾ جهونگارو هو.

”Ever and ever, for ever and ever
You will be the one
That shines on me like a morning sun.“

ان رات جو هڪ هڪ پل، منهنجي حياتيءَ جو ڪل سرمايو آ. هونئن به
ڪيئن نه راتين جون راتيون پاڻ گڏ ويهندا هئاسين. توکي خبر آ نمنا، تو کان سواءِ
مون ڪنهن کي به پوري رات پاڻ سان گڏ گذارڻ لاءِ نه ڏني آ. ڀلي مون کي تنڊ نه
اچي، ڀلي ڪمپني ڪهڙي به سٺي ڇو نه هجي، مان وڌ ۾ وڌ تين تائين ڪنهن

سان گڏ ويهندو آهيان. سڄي رات ته تنهنجو حق آ، ڪنهن ٻئي کي ڪيئن ڏيان؟
 ۽ ان رات چنڊ ڏسڻ جي بهاني ڪيتري دير ٿي ويٺا هياسين. گهر وارا آيا، به
 منت ويهي هليا پئي ويا. ڪوبه آيو پئي ته دوريني تنهنجين اکين تي پئي آئي، تون
 سان چنڊ جي غارن تي پئي ڳالهايو ۽ پريان مون ائين ئي ڏاڪڻ تي ويٺي پئي اليهر
 جا پن پٽيا. ان رات ته سڀ جهڻ چنڊ جي ڪڍ پئجي ويا هئا ۽ جيڏي مهل
 اڪيلايون پئي مليون ته ڪيئن نه مون دوريني تنهنجي اکين تان لاهي پئي ڇڏي.

”چنڊ ته ڏسڻ ڏي نٿا“ تو ڪل ڪل ۾ ڌڙڪي طور پئي چيو.
 ”مون کي پنهنجين اکين ۾ ڏسڻ ڏي، اڄ ته الائي ڇو آهيان تُو خراب ٿيم.“
 توکي وارن کان جهلي پئي ورتو ۽ تو هر هر آهستي سان پاڻ کي ڇڏايو

پئي.

”زورد، ايڏو جذباتي نه ٿي، منهنجي ايڏو ويجهو نه اڄ.“ ۽ مان پاڻ جذبن
 جي تپش کان گهٽائجي توکان ڪن پل لاءِ پري پئي ويو.

ڪجهه ڪن رکي تو بند مٿ ڪولي مون کي سڏيو هو: ”زورد، اچي وٺ“

مان ويجهو نه آيو هئم، پريان ٿي پڇيو هئم، ”ڇاهي؟“

”سوڀاري ۽ سونف.“

”تون ڪاه نٿا“

مون سختيءَ سان ڪنڌ ٻئي طرف ڦيري پئي ڇڏيو، ان مهل تون الائي ڇا
 هئين؟ ڪو چنڊ ٽڪر، ڪو آتشين پيڪر.

”تو سواءِ ڪاوان؟“ تو مون ڏانهن ڏسندي، ڏسي ڪنڌ جهڪائي ڇڏيو هو.

”ويجهو اچڻ ڏين نه ٿي، باقي سوڀاري سونف ڪارائڻ لاءِ ٽڪري آهي، ائين

نه؟“

تو ٻارن وانگر هاڪار ۾ ڪنڌ لوڏيو هو ۽ مون کي تنهنجي انداز تي ڪل اچي
 وئي هئي. ويجهو اچي، تنهنجي هٿن مان ڪجهه سوڀاريون ۽ سونف کڻي، مون
 تنهنجي ٻئي هٿ کي تيزيءَ سان جهلي پڪوڙيو هو. تو هٿ نه ڇڏايو هو. بس ٻئي
 هٿ ۾ بچيل سوڀاريون ٽڪي، دورينيءَ جي ڪاري راڌ تي پريسنگ ڪئي هئي ۽
 ان مهل تنهنجو اهو وجود، تنهنجي اها خوشبو ۽ ان هٿ جو چاهه، اڄ به مون کي
 چنڊ جي غارن ۾ جهاتيون پائيندي محسوس ٿيندو آ.

هي محبتون هونديون به ته ننڍين ننڍين سرڪن جو مجموعو آهن نٿا
 ڪيڏيون نه معمولي ڳالهون ڪيڏيون نه خوبصورت لڳنديون آهن قربت ۾! پوءِ

اهي معمولي لفظ ۽ ادائون سڄي عمر جي اسڪرين لاءِ ڄڻ سينما اسڪوپ ٿي وينديون آهن.

ڪيڏو نه وڙهندا هٿاسين ٻارڙن جيان! هڪ ٻئي کي هلڪا ڌڪ هڻڻ، صوفن جا ڪشڻ وڙهائڻ ۽ وس پڄي ته پري محفل ۾ ڪو هڪ عدد جملو آهستيگيءَ سان چيل پر ٿانڊن جهڙو. پوءِ جڏهن هڪ ٻئي کان سواءِ نه سرندي هئي ته پرڄي بوند هٿاسين ائين ئي ڄڻ هير گهلڻ نه گهري خوشبوءِ کان سواءِ.

”تو وارن کي ڪلپ ڇو هڻي، ڪولٽي ڇو ڪونه؟“

”منهنجي مرضي، منهنجا وار آهن، تنهنجا ته ڪونهن.“ تو هيلين چپ کي ڏندن ۾ پڪوڙيو هو.

”تنهنجي وارن تي منهنجو ڪو حق ناهي؟“ مون کي الائي ڇو جوجڪي اچي وئي هئي.

”نه.“ تو مون ڏانهن ڏسندي انڪار ڪيو هو.

۽ مون سامهه ۾ الائي ڇا هرندي محسوس ڪيو هو، ماڻ ڪري ڪنڌ ٻئي طرف ڦيري ڇڏيو هئس. الائي ڪيترا ڀل ائين ئي گذري ويا هئا. پوءِ تو ئي سڏيو هو. ”زورڊ!“

”هونهن.“ ڪنڌ ائين ئي هئس.

”تون ڪيڏو نه عجيب آهين. هڪدم چڙيو پوين. ٻڌ، هي سڄو وجود ئي جڏهن تنهنجو آ ته رڳو وارن جي لاءِ ڇو پيڇي؟“

مون ڪنڌ ورائي تو ڏانهن ڏٺو، تنهنجين اکين ۾ هلڪو پائي هو، مون کي پنهنجي نادانيءَ تي پشيماني هئي.

”ٻڌ جانان! اسين محبتن ڪرڻ لاءِ ها ته ڪندا آهيون، پر پوءِ پنهنجي محبوبائن سان صحيح ڊيل ڪري ڪونه سگهندا آهيون. مان به شايد ائين ئي ٿو ڪيان. يار اڳ ۾ ڪنهن سان عشق ڪرڻ جو تجربو ڪونهيم نه، ان ڪري مڙئي توکي آڱرو ٿو لڳان. Ok..... I'm Sorry“ مون هٿ ٻڌا هئا ۽ تو هٿن کي پنهنجي هٿن ۾ جڪڙيو هو.

هونئن اسان قريتن جي هر ڀل کي ميٽڙ گهرندا آهيون. قريتون هونئن به ته ڪنهن پرفيوم جي هڳاءِ جيان هونديون آهن نه، ڪنهن وقت جي ڪپڙي تي لڳل، جدائيءَ جي ڌوبيءَ هٿان ڌوپڇڻ جون منتظر.

اسان ٻئي به ته پري پري رهندا هٿاسين نه. پوءِ جڏهن ڪنهن عيد تي يا

ڪنهن ڪم ڪار جي سلسلي ۾ ملندا هئاسين ته ڪيئن نه اندر جو انسان مرڪي پوندو هو! چئن ئي پاسي جن خوشبو هوندي هئي، ڀرپور ڀر هلڪي.

”اڄ موسم ڪهڙي نه خوبصورت آ!“ تو سوڙ چڪي ويڙهيندي، ماريا کي

چيو هو.

”ها، ٻاهر ڪڪر آهن زبردست سيءُ آ ۽ گهر ۾ زبردست بوريت آ. ان کان وڌيڪ ڪا خوبصورتي هوندي!“ هن ”تائيم“ پئي پڙهيو ۽ پريان هڪ ٻئي هنڌ ۾ ويڙهيندي سيڙهيندي، مون توڙي نهاريو هو. تنهنجا ڳل تپش ڪري لائي ڪيئن ٿي ويا هئا. تنهنجا وار وهائي ٿي پڪڙيل هئا ۽ ان مهل ئي ماريا رڙ ڪئي هئي؛

”ادا زورد، ڪجهه خيال ڪيو، ائين ته نه ڏسو، آخر مان به.....“

هن ڳالهه ڪري ڪنگهيو هو ۽ مان جن وائڙو ٿي ويو هئس. تو مٿن کان وهائو

ڪڍي، ماريا کي وهائي ڪڍيو هو.

”چو پئي، ڇا پئي ڪيو مون؟“ مون هن ڏانهن نهاريو.

”توهان آيا ڪي.....“ هن وري جملو ڪيو هو.

”ها، ڇا پئي ڪيو مون تنهنجي آيا ڪي؟“ مون منهن جي پڪائي ڪئي

هئي.

”الا، توهان ٻئي ڪيڏا نه هو آهيو، سڀني جي سامهون ئي هڪٻئي کي

گهوريوندا وتو.“ هن ”تائيم“ جا پتا تيز تيز اٿلايا هئا.

”بيوقوف!“ مون رسالو ڦري سندس مٿي ۾ وهائي ڪڍيو.

”نمنا ته دراصل مون کي اشارن ۾ سمجهايو پئي نه “علي بابا“ جي فلائنگ

ساصر ۽ پستا چانهه آندي وڃي.“

ماريا کي سنڀالڻ جي اها هڪ ئي ترڪيب هئي، نه ته وات ڦاٽي هئي، لائي

ڇا ڇا چوي ها.

”سچي؟“ هن دوڏا ڦاڙيا.

”ها، جناب.“

”پوءِ اُٿو نا“ هن سوڙ چڪي هئي.

”پر هڪ ڀر ٻاهر آ.“

”ڪهڙو؟“

”پشما ڪونهن.“

”پوءِ ڏوڙ ڇانهه ۽ ساسر ايندي.“

هن منهن سڃايو هو، مون وري بازي ڦرندي ڏني، هڪدم ڳالهه مٿي ڪنيم؛
”اڙي نه نه. هڪ ترڪيب ٻي به آ. آنتيءَ کي وٺي اڃ ته تون ۽ آنتي، مان ۽ منما
تاس ٿا ڪيڏون، جيڪو هارائي سو بل پري.“

”ڇڱو، مان آنتي کي وٺي اڃان.“

هوءَ وٺڻ وئي هئي ته مون توکي سڏيو هو؛ ”ٻڌ، تنهنجو هي عشق مون کي
ڪنگلو ڪري ڇڏيندو.“

”مون چيو مانءُ ته علي بابا، جي آفر ڪر؟“

”نه يار. هيشن ٿا ڪيون ڪئي، ته مان پتو تو ڦيرايان، پلي بل آنتي ۽ ماريا
پرين.“

پوءِ تاس ڪيڏندي، هزار چالاڪين جي باوجود به اسان هارائي ويا هئاسين.
پوءِ ته آنتي ۽ ماريا جهان ڪئي مٿي تي ڪنيو ته اڌ ڪلاڪ اندر بل ڀريو وڃي. تو
مون ڏانهن نهاريو هو؛

”اڃا ڪيڏ.“

”هائي ڇا ٿو ٿي سگهي. ڪڍ ٽيهه رپيا.“ مون پئسا گهريا هئا.

”مون وٽ ته ڪونهن.“

”ته سٺ ٿي مان ڏيندم ڇا؟“

”نه ته مون آفر ڪئي هئي؟“

”يار، ڪجهه ٿي ڏي ڪئي. ويهه رپيا ڪن.“

”ساري.“

”ساري.“ مون تنهنجا نال ڪڍيا هئا، ”نه ڪيان ها اها آفر ته اها ماريا الائي

ڇا ڇا بڪي ها.“

"You are not true lover. Aren't you?"

"I am a true businessman..... نهيو نيڪ آ.“

ان ڏينهن مون ان بل کي پريندي، توڏانهن ڏنو هو..... تو ساسر ڪائيندي
ماريا کي چيو هو، ”اڳي ته ايڏي مزيدار نه هئي. اڄ مڙي سواد وڌي ويو اٿس.“

۽ ڪجهه ڪلاڪن کان پوءِ مون پنهنجي ڪوٽ جي ڪيسي ۾ ڪا شيءِ
محسوس ڪئي. ڏنر اتي ٽيهه رپيا رکيل هئا.

”هي پنج رپيا وٺ.“ مون نوٽ توڌي وڌايو.

”ڪٿان آيا؟“

”ان بل مان بچيا هئا.“

”تون رکي ڇڏ.“

”اڙي وٺ ڪٿي، ڪو تو کان پٺيان پيو ڇا؟“

”ٻيو نه ته وري.....“

تو پريان اميءَ کي ايندو ڏسي، آهستي اهو جملو چئي، ”مٿگ“ ڪولي سامهون ڪيو هو، ۽ مون ان مهل ڪسڪڻ ۾ ئي عافيت ڀانئي هئي.

اهي ڀل هوندا به ته ڪن نمبر لڳل ٽئين جيان آهن نه! انسان ڪنهن تيزيءَ سان ويندڙ ترين جي مسافر جيان، اندران وينو پيو ڳڻيندو آ؛ ڏهه سئو اسي، اٺ هزار هڪ ۽ اٺاڻي ڇا ڇا.

توسان گڏ هوندي، منهنجين محبتن جي ٽئين جو ڪوبه نمبر نه هوندو هو.
”پنهنجو هٿ ته ڏي.“

تنهنجي ساهيڙيءَ جي گهران رات جو گهر موٽندي مون اوندهه ۾ هلندي توکي ڏٺو هو. پريان روڊ تي ٻرندڙ اسٽريٽ لائٽ ڪجهه ڊمر هئي. تو ساڄو هٿ وڌايو هو.

”هيءُ؟“

”نه، ڪاٻو ڏي.“ مون تنهنجو ڪاٻو هٿ، پنهنجي ساڄي هٿ ۾ جڪڙي، توکي پنهنجي ويجهو آندو هو. تو هٿ کي هلڪو لوڏيو هو.
”ڇڏاءِ نه. ائين ئي رهڻ ڏي.“

مان ڏاڍو آڏاس هئم. ان رات جي صبح تي توکي واپس وڃڻو هو. محسوس ڪيم، مان به ائين ئي ويسن توسان ته الاڻي ڪهڙي حالت هوندي. توڏي ڏنم، تنهنجو ڪنڌ جهڪيل هو. مون سان گڏ هلندي، تنهنجو مٿو منهنجي ڪلهي کي پئي لڳو. مون ان مهل اندر جي عذابن کي لڪائڻ چاهيو هو؛ ”نه، آسمان تي ڏس.“

”ڇا ڏسان؟“

لڳم، تنهنجو لهجو ڪجهه ڀريل هو. مون کان ڳالهايو نه پئي ٿيو. زور ڪري پئي ڄڻ لفظ ڪڍيم.

”اتي ٿيڙو ڏس. صدين کان ائين ئي آ، هڪ هنڌ بيٺل. ان ۾ ئي تارا آهن نه. ساڄي پاسي وارو تون آهين ۽ کاٻي پاسي وارو مان. ۽ وچ ۾ جيڪو ستارو آ نه

سو تنهنجو منهنجو پيار آ، ڪنهن جلد جيان، ٻن ٽلهن ورقن ۾ محبت جي وڪريل
پٺن کي ڳنڍيندڙ.

تو ڪجهه نه ڪڍيو هو. ماٺ ڪري ساڻ هلندي رهي هئي. مون توسان ان
رات بيحد ڳالهائيو هو. تو ڪيڏي مهل منهنجين چرين جهڙين ڳالهين تي مرڪيو پئي
ته ڪيڏي مهل اداس پئي ٿي. ۽ موت مهل گيت وٽ ايندي، مون توکي ٻانهن
کان جهلي بيهاريو هو.

”نرس، اندر نه هل.“

”ڇو؟“

”مون کي پاڻ ڏسڻ ڏي. اندر هلندڙين ته وري گهر وارن وٽ ڦاسي
وينداسين.“

”ڇڱو، ڏس مون کي.“

تو ڪجهه چڙ مان چيو هو. ۽ مون محسوس ڪيو هو ته ايندڙ جدائيءَ جا
احساس توکي ڏنگي رهيا آهن، ۽ تو مون کان جلدي الڳ ٿيڻ ٿي چاهيو. ان مهل
مون کي ڪو احساس ڪونه هو ته گهڻيءَ ۾ ڪير ٿو اچي، ڪير پيو وڃي. مون
تو کي گيت پلر جي پراسان بيهاري، تنهنجي پيشانيءَ جي وچ تي، وارن شروع ٿيڻ
واري جڳهه تي چميو هو. تنهنجين اکين ۾ هڪو پاڻي هو. ۽ پوءِ گهر اچي، جڏهن
رات دير تائين، سڄي گهر وارا ڪچهريءَ ۾ لڳل هئا ته مون سڀني جي وچ ۾
ويهندي، توکي ڪيڏي ڪيڏي مهل ٿيڏيءَ اک سان ڏٺو ٿي. تنهنجي وجود ۾ ڄڻ
ڪا برف تي ٿيندڙ اسڪيننگ ٿيندي هجي. رڳڙجندڙ، چڻنگون ڪيندڙ. پئي
ڏينهن صبح جو مون توکي ٿرين ۾ ويهاري، دريءَ کان اچي ماري کان پڇيو هو:
”ڪوڪ هلندي.“

”شوق سان.“ هن ڏند ٽيڙيا هئا.

”تون ڇا پيئندڙين؟“ توکان پڇيم.

”اٽيل.“

امان جي مون کي خبر هئي ته پيپسي پيئندي هئي. بوتلون آندڙ ته ماري اڪ
بچائي هڪ اٽيل کڻي ورتي. پوءِ تو ۽ مون وٽ هڪ اٽيل ۽ هڪ ڪوڪ بچي
هئي. ڪجهه پل رکي، ڪجهه ڍڪ پري تو ڪوڪ مون کان ورتي هئي.
۽ جنهن مهل مون اڌ پيٽل اٽيل مان ڍڪ پئي ڀريو ته پريان امان کي ماري
چوندي اسان ڏانهن نهاريو:

”امان ڪي ڪي ماڻهو هوندا آهن نه، تن جي بوتلن به هڪجهڙي چوائس هوندي آ. ان ۾ به هڪٻئي کان سواءِ ڪونه سرين. هو منهنجي ساهيڙي آ نه نجما....“

هوءَ الائي ڪهڙين ڳالهين ۾ لڳي وئي هئي. ۽ مون اک بچائي تنهنجي منهن ۾ نهاريو هو ۽ تنهنجي منهن تي ان مهل الائي ڇا هو. ڪا انڊلٽ، ڪا رنگ ريڪا ۽ پوءِ مون کي خبر پئي هئي ته اها اٽپل تون ان ڪري گهرائي هئي، جو توکي خبر هئي ته مان ان کان سواءِ ڪا ٻي بوتل نه پيئندو آ.

هنن محبتن ۾ انسان وٽ ڪا شيءِ پنهنجي بچندي به نه ناهي نه نه. انسان سڄو ڪنهن رنگ ۾ رڳجي ويندو آ. نڪو رنگ، پڪو، نه لهندڙ. ان رنگ ۾ رڳجن کان پوءِ اڳ ڄا سڀئي خراب توڙي سٺا ڇٽ مٽجي ويندا آهن. پوءِ بس هڪ ئي رنگ بچندو آ، چڙهيل ۽ انسان ان رنگ جهڙو ئي ٿي ويندو آ، جن اڳ الائي اهڙو هو ئي نه.

”ٻڌ.“

”ڇاهي؟“ تو ”نيوز ويڪ“ تي جهڪڻي جهڪڻي جواب ڏنو هو. دريءَ تي ويٺي تو الائي گهڻي دير کان ويٺي بيل-گم ڇاڙيو ۽ رسالو ويٺي پڙهڻي.

”اڄ کان وٺي تنهنجا بيلز بند.“

”الا نٿا“ تو ڪتاب بند ڪري مون ڏي نهاريو هو. ”تون سڄو ڏينهن مينهن وانگر سونف سوياريءَ جو اشتهار لڳي پئي هوندي آهين نه، هي به ختم.“

”نه نه نٿا“ تو ننڍڙي ٻار وانگر رنگت ڪيو هو.

”نما جي، مان پنهنجي فيوچر وائيف کي ڪنٽسپرس ڏسڻ نه ٿو گهران.“

”الا زورد، ڪيڏو بي حيا آهين. ڪنهن ڳالهين نه ڪندو ڪر.“ تون ڪجهه شرمائجي وئي هئينءَ.

”ڪنهن ڳالهين نه ٿينديون جيڪڏهن تو بيلز ۽ سوياريون نه ڇڏيون.“

”ڏس زورو، اهڙو سخت آرڊر نه اهو ڪر.“

”مون کي تنگ ٿي اهڙو قدم ڪڻڻو ٿو پئي. هونئن ته تون مڙندينءَ، نه مان.“

مون ڪاوڙ واري اٽڪنگ ڪندي نخرو ڏيکاريو هو.

”ٻڌ، گهٽ ۾ گهٽ ڪا ڪوانٽيٽي ته ڇڏ نٿا“ تو ليلايو هو.

”ڇڱو، هيئن ٿا ڪيون، بيلز بند، سوياري هڪ روز. ٺيڪ آ؟“

”ٻه پڙيون روز.“

”نه، هڪ. هڪ کان وڌيڪ بلڪل نه.“
”يلا اڃ ته آئي ڏينم. آخري پيرو ته دل کولي ڪائي وٺان.“
”ها، اڃ ڄام.“

مان ٽپ ڏئي بازار ڏانهن ڀڳو هتم. وٺي گهر آيم ته تون دادا سان گڏ ويٺي هئين. مان ماٺ ڪري اندر اچي ويٺو هتم. دادا پلنگ تي ليٽيل منهن تو طرف ۽ پٺ مون طرف هئس. تون مٿو ڍڪيو ڏاڍي آرام سان ڪرسيءَ تي ٽيڪ ڏيو ويٺي ”سب رنگ“ جا پٺا اٿلائي رهي هئين. ڪجهه پل رڪي، جڏهن دادا وري ڪتاب پڙهڻ لڳو ته تو اشاري سان پڇا ڪئي: ”آندئي.“
مون ڪنڌ لوڏيو هو: ”ها.“

تو وري اشارو ڪيو هو: ”ڏي نه.“
سوچيم ڪيئن ڏيان. ڪتاب کولي وڃ ۾ وجهي، توکان پڇيم:
”نمنا، تو هي سب رنگ ۾ جهرڪ جهرڪيءَ وارو لطيفو پڙهيو؟“
”نه مون ته، سب رنگ ڏٺو ئي ڪونهي، ڏيکار ته.“
۽ مون ڪتاب آڻي تنهنجي ڪڇ ۾ رکيو هو. ۽ ان مهل دادا مٿان هلي آيو هو. ”ڏسان ته ڪهڙو لطيفو آ.“

۽ مون کي ان مهل پنهنجي بيوقوفيءَ تي ڪاوڙ آئي هئي. ڪتاب کوليو هتم ته به غلط جاءِ تان، ۽ پٺ تي رڳيون ڪهائيون هيون. تو هڪدم ڪتاب پاسي کان جهٽڪيو هو، سوپاريون ۽ سونف اتي رهي جي اوٽ ۾ ڪري پيا ۽ تو هڪدم پٺا اٿلائڻ شروع ڪيا.

”الا ڪيڏانهن ويو. زورڙ، هي ڳولي ته ڏي تو وارو لطيفو.“
تو پنهنجي جان ڇڏائي، رهي جو پلڙ ويڙهي، سوپاريون لڪائي ٻاهر جي راه ورتي هئي ۽ مون کي ان ڪتاب مان لطيفا ڳولڻا پيا هئا.

۽ اڃ عذابين جي اڏ-ڪٽ سلسلن مان لنگهندي، منهنجي چؤطرف ڄڻ هواڻن جا گهوگهٽ هجن- ڪو طوفان، ڪا واڇ، ڪو بڪرار مينهن. اتي وطن ۾ اتر اوڀر جي ڪنڊ وٽ مينهن چڙهندو هوندو ته اڃ به ماڻهو ان کي بڪرار چوندا هوندا نه! اتي تنهنجي گهر جي اڱڻ تي ائين ئي ساوڻ لهندو هوندو. ۽ پوءِ وسندڙ مينهن ۾، پنهنجي گهر جي ڪنهن ڪنڊ ۾ ويهندي، تو پنهنجي ڪاٻي هٿ جي پٺ تي پنهنجا چپ رکيا هوندا، انهن احساسن سان ته مان جت به هوندم، ائين ئي ڪيو هوندم.
”نم سوپي، هڪ ڪم ته ڪر.“

تو ان مهل تننگ پئي ڪئي. ڪنهن سوئٽر جو بارڊر پئي ٺاهيئي.

”ڇا ڪپئي، ڇانهه يا ڪافي؟“

تو هٿ روڪيو هو. مان جيستائين ڪجهه ڪڍان، تو دريءَ جي ٻاهران نظر وجهي پريان ايندڙ ڪڪرن، ۽ جهڙ جي خوبصورت موسم کي ڏسي چيو هو؛
”پڪ ڪافي پيئندين؟“

”نه، مان توسان ڪچهري ڪرڻ تو گهران.“

مون ڳالهه بدلائي هئي، جيتوڻيڪ آيو ڪافي پيئڻ هئم.

”نه جناب، هينئر نه. مان هن مهل سخت مصروف آهيان. ڏسين ته ٿو شام تائين بارڊر ٺاهي امان کي ڏيڻو آ، سوئٽ پوري ڪرڻ لاءِ.“

”ٻڌ، توکي ڏهون ڏينهن ته آهي ان بارڊر کي پورو ڪندي. اڃا تڻو ٺهي.“

”ٿوري سست آهيان نه.“ تو پنهنجي مخصوص انداز سان هيٺيون چپ پڪوڙي مرڪيو هو.

”تو هر ڪم اهو هو ته مون کي ايندڙ سياري لاءِ، ناسي رنگ هر هڪ زبردست قسم جو سوئٽر ڪپي. ۽ جناب اهو تنهنجن هٿن جو هوندو، اهي چٽيون لڳل سوئٽر مان ڪونه پائيندم، بارڊر تنهنجو ٺاهيل، نمونو ڪنهن ٻئي جو.“
”ساري. مان نه ٺاهيندم.“

”ڇو“

مون کي انڪار تي تعجب ٿيو هو، ۽ ان مهل تو پنهنجين عادتن جيان، هلڪڙي آواز ۾ اڇاريو هو؛

”تنهنجو سوئٽر ٺاهيندم نه زور، ته هڪ ڏينهن ۾ ئي ٺهي ويندو. پوءِ هي جي گهر جي سوئٽر جو رڳو بارڊر ئي ذهن ڏينهن ۾ ٿو ٺهي ته گهر وارا ڇا چوندا؟“

”ٿوري ڪٿي ڍلي ڪجانءِ.“

”مون کان ڪونه ٿيندي.“

تو مرڪيو هو. ان مهل ٻاهر جي موسم جي خوبصورتيءَ کان وڌيڪ اسان جي اندر جي سونهن هئي.

توڏي ٺهريندي چيو هئم؛ ”تون اهڙيون خوبصورت ڳالهيون نه ڪندي ڪر. مان جڏهن هتان ويندو آهيان نه، ته پوءِ ڪلاڪ وٺو ڳڻيندو آهيان. پهرين ڪلاڪ پوءِ ٻينهن، پوءِ مهينا، جيستائين توکي وري ڏسان.“

تو بارڊر ناهن ڇڏي ڏٺو هو. ننگ ائين ئي ڪڇ ۾ رکي، تو منهنجيون
ڳالهيون غور سان پڻي ٻڌيون. ان مهل اهي آدرشي پل به عجب هئا.
تو هڪدم ڳالهايو هو: ”تون ڪلاڪن کي ڏسندو آهين ۽ مان منٽن کان
شروع ڪندي آهيان.“

”تون ڏاڍي بولد آهين.“

”مان پنهنجي گهر وارن جي وچ ۾ ويهي دنيا جي هر موضوع تي ڳالهائي
سگهندي آ، پر جنهن به وقت تنهنجو تذڪرو ٿيندو آ، ته خبر ناهي ڇو منهنجي
زيان ٿي نه هلندي آ.“

”اهو سڀ منهنجين محبتن جو ڪرشمو آ، چري چوڪري.“

”ڪڏهن انجام سوچيو اٿئي، ايڏين وڏين دعوائن جو.“

”خدا انجام کي خوبصورت ڪندو نما جي. جذبا شديد هجن نه، ته محب
ضرور ملندا آهن. اڄ کان هڪ ڪم ڪجانءِ. سمهن کان پهرين پنهنجي ڪاٻي هٿ
جي پٺ تي هڪ ڪس ڪري ڇڏجانءِ. مان هجان نه هجان، ڀلي ڪنهن جو به
سات هجي، اهو ڪم ضرور ڪجانءِ.“
۽ تو هاڪار ۾ ڪنڌ لوڏيو هو.

پر پوءِ الائي ڪٿان ڇٽيل ڊير سارن پتن، سائي گاهه واري چهر کي ڍڪي
وڌو، اهڙي طرح جو ذرو به ته سائو نه پئي نظر آيو. بس ساواڻ ۽ پيلاڻ مڪس ٿي
وئي. مون کان سڀ ڪجهه ڪسجي ويو- تون، تنهنجو ساٿ ۽ رفاتون ۽ پوءِ جنهن
شيءَ کان ڊنل هئس سائي ٿي هئي. مان تنهنجو ڪزن هئس ته ماءُ طرفان ۽ تنهنجو
پيءُ ٻي ذات ۾ ڏيڻ جو قائل نه هو.

ماڻهو ملندا آهن سفر دوران. واقفيتون ٿينديون آهن، ائڊريسن جي ڏي وٺ
کان پوءِ جدا ٿيڻ مهل موڪلائي ته سگهيو آ نه؟ مان ته توکان موڪلائي به نه
سگهيم هڪدم سڀ ڪجهه ٿي ويو. ڪجهه به ته باقي نه رهيو. نياز پنوهر جي
سٽن جيان: ”يار ان جو به ڪو سبب هوندو- مون جي مرڪڻ صفا ڇڏيو آهي.“

۽ پوءِ مندن ويل، تنهنجي شاديءَ جي سال کن کان پوءِ، جڏهن هڪ ڀيري
اوچتو مليا هئاسين ته ڪيئن نه آئيءَ ڪجهه جملا چيا هئا: ”اڙي توبنهن، اڳ
ڪيئن نه نمنا ۽ زورد تاس تي جهيڙا ڪندا هئا، ۽ هڪ ڀيري ته بل پريندي
روڻهارڪا به ٿي ويا هئا. ڇپ ڇپ ڇو آ؟ سڀ ڪجهه ٿي ته ساڳيو آ. اجايو پيو
نمنا کان ڦڪو ٿئين. پرڻجي وئي آ ته ڇا ٿيو، هتي ته اهائي ساڳي آهي. آ ماريا،

ڪٿي آئاس ته اڄ ٿي وڃين.

۽ مون ٿڪي مرڪ مرڪندي توڏانهن نهاريو هو. تون ڪيڏي نه بدلجي وئي هئين. سڄي شوخي ختم ٿي وئي هئي. ڄڻ ڪو موٽ هجين- ٿڪو مرڪندڙ بيجان مجسمو.

”توهان اڪيلا آيا آهيو، ارشاد نه آيو ڇا؟“

مون تنهنجي مڙس جي باري ۾ پڇيو هو، تون تڙبي وئي هئين. سمجهيم ”توهان“ جو استعمال نه وڻيو اٿئي. پر هاڻي ته سڀ جملا ”توهان“، سان ئي شروع ڪرڻا هئا، ”تون“ جو ته وقت ئي گذري ويو هو. ”نه، ڪجهه ڪم هٿن.“

وري به اها چپ. اڄ ته ڪلائيندڙ، وات ڦاٽي ماريا به چپ هئي. وقت هڪدم جيڪو ور ڏنو هو سو ڏاڍو اوچتو هو ۽ منهنجي وجود جي سواري ان تي اڃا پاڻ سنڀالي نه سگهي هئي.

”آ، ماريا!“ مون ماريا کي سامهون ويهڻ لاءِ چيو.

”ڇو، مون سان نه ويهندا؟“ تو پڇيو هو.

”پلي پلي.“

”اڄ مڙئي زور ڪجهه شرمائي پيو. شاديءَ کان پوءِ پهريون ڀيرو توسان مليو آندا“

”نه آنتي، اها ته ڪا ڳالهه ڪانهي.“

مون پتا ورهائڻ شروع ڪيا هئا.

”هارائڻ واري تي“ علي بابا“ جو بل.“ تو مرڪندي چيو هو، اها هڪ مرڪ منهنجي وجود جو مرڪ هئي. جدائيءَ جا عذاب ڪيترا به گهرا ڇو نه هجن، قريتن جي تڄ جيتري وجود کي به وسارائي نه سگهندا آهن.

ان بازيءَ ۽ هن ۾ ڪيڏو نه فرق هو. اسان ڪيڏياسين ته پئي پر بي دليا. اڄ ته اکبوت ڪري توڏي سٺا پتا ڪيئن اڇلايا هئا؟ تنهنجي هٿن کي پتا ڏيڻ مهل، ڏٺي ڪيئن دٻايان ها؟ ۽ هڪ بازي کڻي تنهنجي هٿن تي هٿ ڪيئن رکڻ ها؟ ان هٿ جي مينڊي ته ڪنهن ٻئي نالي جي هئي.

۽ راند ڪيڏي تو چيو هو، ”پاڻ اڄ به هارائي وياسين.“

”مان چانهه ۽ ساسر وٺي اچان.“

”پئسا ته ڪٿو.“

”نه نه، مان وٺي اچان.“

”نه بابا ائين ڪيئن، ٻئي آڏو اڌ ڪيو.“ آنتي مٿان بيهي فيصلو ڪيو هو.
۽ تو پرڻس ڏئي چيو هو، ”ان ۾ سائيد پاڪيت ۾ جيڪي پنج رپيا پيا آهن
نه، اهي نه کڻجو.“

مون سائيد پاڪيت مان اهو نوٽ ڪڍي پڇيو هو، ”هي نه کٽان؟“
”ها، اهو.“ تو گيت ڏني هئي.

۽ مون نوٽ رکي پرڻس بند ڪري ڇڏيو هو. ان نوٽ کي مان نه سڃاڻان ها
ته ٻيو ڪير سڃاڻي ها. ان مان ته ٻه سال پهرين جي موسم ۽ قربت جي خوشبو
پئي آئي.

پوءِ توکان جدا ٿيم ته خبر ٿئي ڪيئن هئم؛ ڪنهن ڦٽل ڪپڙي جيان- ڊرڳ
ڊرڳ. مان آدرشي انسان، مرڪنڊڙ پلن جو فليور ڪٿان وساري سگهان ها؟
هيڏانهن هليو آيم، ۽ اتفاق ته ڏس نه، گهر ورتو ته به اهڙوئي. خوابن جو موڙ.
سوچيم، گهر مليو به آهي ته ڪڏهن، جڏهن گهر ڏيئي ڪانهي. پوءِ اسيا ۽ موسو
منهنجي حياتيءَ ۾ آيا.

موسو ڪڏهن ڪڏهن پڇندو هو، ”پيا، مر ڪنهن جهڙي هئي؟“ مان
مرڪي ڳالهه ٿاري ويندو هئم. يا ڪڏهن توکي ڊسڪرائيب ڪندي ڪندي،
جڏهن اوچتو، چپ کاٻي هٿ ۾ پٺ تي پهچندا هئا ته هو هميشه پڇندو هو، ”پيا،
توهان اهو اٽڪشن ڇو هڻندا آهيو؟“

مان ڇا چوان، هتي ڄائو نپنو آ. تڏهن به مون ڀرپور ڪوشش ڪئي آ، کيس
سنڌي اچي. ۽ پوءِ انهن پلن ۾ اسان تنهنجيون گهڻيون ئي ڳالهيون ڪندا آهيون.
خيالي، لائي ڪهڙا ڪوڙ بدوڙ.

۽ نه جانان، ڪيڏي نه عجب جهڙي ڳالهه آ. دادا نثار کي جڏهن مان اسيا
جي شاديءَ جو لکيو ته هن موٽ ۾ جيڪي لکيو سو ڇا نه هو. ان خط ۾ هڪ
پٿر هئي- ورهين کان پوءِ مون لاءِ تنهنجي ڪا خوشبوءِ؛

”ڪالهه نمنا آئي هئي، چوي پئي هي زورؤ ڪهڙو نه عجيب نڪتو. هيڏا
ورهي ٿي ويا، جيئن سٽنزلنڊ ويو ته اکر نه لکيائين. ۽ لکيائين ته به ڇا؟ ڌيءَ جي
شاديءَ جو..... چٽوس ته زال جا فوتو ته موڪلي، ڏسون ڪيئن آ، ان جي
فيملِي.“

خط لکن مهل دادا لکيو ته تون اُت ويٺل هئين. او خدا، هنن پنن کي تو ڏٺو

هوندو، هي لفظ تو پڙهيا هوندا!

۽ نمنا، منهنجي وجود کي انهن ستن ڏنگي وڌو آ. هن مهل تنهنجو تصور مون سامهون آ؛ ڪن ٻارن جي ماءُ، ڪجهه ٿلهي، ڪجهه عجيب، وارن ۾ اڇون تارون، هٿن ۾ هلڪا گهنج.

تو کي ڏٺي به ته ٽيهه ورهيه ٿيا آهن. مان پنجاهن جي سرحدن ۾ گهڙي چڪو آهيان. عمر جي اڌ صديءَ جو هڪ ڪوارٽر توسان گڏ گذاريل آ ۽ تي توکان الڳ. ۽ اڄ سوچيان پيو نمنا، تو اها ڳالهه ڪيئن چئي؟ اتان جڏهن هليو هئم ته آخري ڪم خبر ٿئي مون ڪهڙو ڪيو هو؟ مون ان گيٽ ڀر کي چميو هو، جتي توکي ان رات بيهاري، تنهنجي وارن کي ڇهيو هئم.

۽ نم جي! اڄ تيهن سالن گذرڻ کانپوءِ نه اڄ تائين چيو تنگ ڪم چڪيو آ، نه سوياري، نه ڪڏهن پنهنجي اولاد کي وارن تي چميو آ ۽ نه ئي ڪڏهن کين ڪا به هٿ کان جهليو آ، نه ڪڏهن اٽپل کان سواءِ ڪجهه پيتو آ. اهو هٿ، اها ذاتي نسبت ته توسان آ. مان ته اڄ به تيهن سالن کان پوءِ به سمهڻ کان پهرين پنهنجي ڪا به هٿ جي پٺ کي ضرور چمندو آن. ڪڏهن ڪڏهن جڏهن ننڊ نه ايندي اٿم ته پوءِ احساس ٿيندو اٿم ته اڄ ڪس ڪونه ڪيو اٿم، ڪندو آهيان ته ننڊ ايندي آ. ٻڌاءِ ڇا اها سڄي تپسيا رک هئي؟ نه، بلڪل نه.

تون جيڪڏهن پنجن جو نوٽ رڳين سگهين ٿي ته مان به اهي سڀ ڪري ٿو سگهان. اهوئي ته محبت جو معراج آ. جانان، تو زال جي فوٽو جي لاءِ چيو آ، مان ڪٿان موڪليان، آسيا ۽ موسو ته هتان هٿ ڪيل آهن. هتي هڪ سنڌي زال مڙس هئا، حادثي ۾ مري ويا، انهن جو اولاد مون کنيو. تو ڪيئن چيو ته مون شادي ڪئي هوندي. نمنا، محبتون اولهڪ جي مشعل جيان هونديون آهن. سيليبريشن ڪئي به ٿئي، چٽنگ اولهيد مان ئي ايندي آ. نم جي، مان ڪٿي به هجان، تنهنجو آن. ايڏو ايڪسٽريمسٽ هئم، بي عورت کي پنهنجو وجود ڪيئن ڏيان ها؟

هي زوردار علي آهي، هو ۽ رهندو ته رڳو نمنا جو. پوءِ ڀلي سنگ هجي يا بن. مون کي لڳي ٿو، جن مون ڪو سويٽر ڀاتو هجي، تنهنجي هٿن جو ٺهيل ۽ جن ان جو ٻارڙو ۽ نمونو هڪ ئي ڏينهن ۾ مڪمل ٿي ويا هجن ۽ جن مون توکان الڳ ٽيهه سال گذاريا ٿي نه هجن.

وَفَ

هن هٿ کي باهه تي سيڪيو، پير کي تتل پانيائين ته پري ڪري ورتائين. پريان ويٺل سومر هن ڏي نهاري هلڪو مرڪيو. ان لکي مرڪ سندس چين تي ڪنهن وچ جيان ڪا چمڪ هئڻي ۽ پوءِ سندس منهن جو آسمان، ائين ئي ڪارو ٿي ويو. پريان مڪن کين ڏسي پنهنجي سلفيءَ پر تماڪ پريو.

”اڄ ڪيئن آ پارو؟“

هن تماڪ کي تبلي ڏئي، سوٽو هنيو ۽ مٿان پيل ڪمبل، جنهن ۾ هو ويڙهيل سڙهيل هو، وري ور ڏئي ويڙهيل لڳو.
”ناهوڪڙو آ.“

نصيبان ڪجهه نه ڪڇي، پريان مولڻ ڏي تڪڻ لڳي. مولڻ سومر ڏي نهاري ورندي ڏني. نصيبان وري به ڪجهه ڪو نه ڳالهايو، هٿ کي باهه کان پري ڪري ڇڏيائين. سومر ڦاٽل رليءَ کي پيرن تي ٺاهي وڌو.
”هڪ ته هن موسم کان به ڦاٽا آهيون، اوچل ليپي ڪو نه، سيءُ آ، جو ڪڙڪيو ٿو ڪڙڪي، ڪيڏي وڃون.“

”هونئن وري ڪهڙو سک ۾ هوندا آهن، جو هن موسم جو روئون!“

پريان سڪين ڳالهايو، سندس ڳالهائڻ تي نصيبان جي منهن تي هلڪا هلڪا نقش اڀريا، کيس شايد سڪين جو ڳالهائڻ نه وڻيو هو.
”ائين به ناهي.“

نصيبان پڻڪيو، الاڻي ڇو هن سڪين کي رد ڏيڻ، ڄڻ هن پنهنجو ايمان ٿي سمجيو.

”هونئن آهي ته سهي، سڄي آ سڪين“ مڪن پاسو ورائيو ”ڪهڙو وري اونهاري ۾ سڪيا هوندا آهن. وسي مينهن، ته ڪنڊون ڳوليندا وتون، اچي طوفان ته سڀ ٽپن ٽپڻ مٽي ٿيو وڃن، جيئن ته هر مند ۾ جهڙو وهه جو ڳنڍو، هر گهڙيءَ ڪڙو.“
هن سلفيءَ کي پاسي کان رکيو ۽ سڌو ليٽي، چٽين لڳل ڪمبل کي مٿان وجهي، سمهن لاءِ تياري ڪئي، نصيبان کي جهڙي باهه لڳي وئي. مڪن ڏي گهور ڪري نهاريائين.

”هڪ ته مون کي تنهنجو اهو رد ڏيڻ بنهه نه وڻندو. هميشه منهنجي ڳالهه کي ڪوڙو ڪندين.“

”توڻ ڳالهه ئي اهڙي ڪندي آ، نه ته مون کي ڪو شونڙو نه ٺاهي توکي رد ڏيڻ جو.“

”الائي متان هجنئي.“

نصيبان وري به پير باه ڏي ڪيو. جملو اڪليندي سندس منهن عجيب نقش
ناهل لڳو.

”۽ تو جي سڪينه کي ڪوڙو ڪرڻ گهريو، سو...“

مڪن دوڏا ڦوٽاريا، کيس شايد نصيبان جو هڪ طرح ڳالهائڻ نه وڻيو.

”تنهنجي ڏاڏي پوٽي آ ڇا، جو پار ٿي ڪڍينس.“

نصيبان تبلي وئي، مڪن کي هن جملي ڄڻ پنيءَ ۾ باهه پڙڪائي ڇڏي. هو
هڪدم اٿي کڙو ٿيو.

”تون وري ڪا منهنجي ڏاڏي پوٽي آڻ ڇا.“

نصيبان ڪجهه چوي چوي ته مولڻ وڃ به ٿي پيو.

”ڇڏيو هاڻي، اهڙي ڪهڙي ڳالهه ٿي پئي آ جو پاڻ ۾ ائين ٿا منهن ماري ڪيو

.... بس ڪر ڙي تون.“ هن مڪن کي ڏٺو ”۽ تون به ٺاڀر ڪر مائي.“

نصيبان بس نه ڪئي، سندس اکيون پرچي آيون.

”مان ناهيان نه هن جي ڏاڏي پوٽي، مٿيائي ناهيانس نه، تڏهن ٿو دوڏا ڦوٽاري،

پرائيءَ رن جي ڪري ٿو مون مٿان اکيون ڪڍي.“

”بس ڪر ته تڙيءَ تي تنهن نه ڏيانء.“

مڪن وري گرم ٿي ويو. مولڻ وڃ به هليو آيو.

”مائي بس ڪر نه هاڻي، چيو مانءُ ته سهي مهاڏو نه ڏي، مڙس سان اٽڪبو آ

ڇا؟“ هن مڪن ڏي نهاريو. ”۽ ميان تون به هاڻي سمهي پو، جڏڙيءَ سان ائين ته نه
اٽڪ.“

ان وڃ ۾ سڪينه ڪجهه نه ٿي ڪڇيو، پريان ٿي پنهنجي هنڌ ۾ ويڙهيل
سيڙهيل ليتي رهي، منهن کي مفلر ويڙهي ڇڏيو هئائين. مڪن ڇپ ٿي، ڪمبل مٿان
وجهي پئجي رهيو، نصيبان بڙ بڙ ڪري، اتي ئي باهه ۾ ڪاٺين کي سورڻ لڳي.

هو سڀئي فقير هئا ۽ هتي مسجد جي ڀرسان ٺهيل دالان ۾ رات گذاريندا هئا.

مڪن ۽ نصيبان زال مڙس هئا. نصيبان جي کاٻي ٽنگ ۽ ٻانهن سڪل هئي ۽ مڪن هن

جي ڪري سڀ ڪجهه وڃائڻ جو قائل هو. قسمت هن هنڌ تي پهچايو هئس. صبح ٿيڻ

ساڻ فجر جي نماز تي ايندڙ جماعتين جي اچڻ کان اڳ ئي هو، سومر، مولڻ ۽ سڪينه

سان گڏ اٿي ويهندا هئا ۽ پوءِ جيئن جيئن نماز پڙهندا ايندا هئا، سندن جهولين ۾

ڪجهه نه ڪجهه پوندو رهندو هو.

مسجد جي ڀر وارو اهو دالان به عجيب هو. هڪ طرف کان اتي، مسجد جي

ٻارنهن ٿي مهينا هلندڙ مرمت لاءِ ريتي ۽ سيمنت جون ٻوريون پيل هونديون هيون ۽ ٻئي

طرف ڀت ۾ لڳل، سيمنت جون ٺهيل ٺڪيل دڪيون هيون ۽ وچ واري گذرگاهه تي انهن

جو وسڀرو هئو. سڄو ڏينهن ماڻهو هڪ طرف کان ٻئي طرف ويندي هنن وٽان لنگهندا هئا. پوءِ هڪ ڪنڊ ۾ سڪين منهن تي ڪپڙو ويڙهيو هٿ ڊگهيو ويٺي هوندي هئي ۽ ٻئي طرف در وٽ سومر ”مولا کي سڃاڻ، ڪجهه ڏئي وڃ“ جو راڳ پيو آڀاريندو هو.

سڄو ڏينهن مولچ جون اکيون، ماڻهن کي خالي خالي تڪينديون هيون ۽ نصيبان هڪ گادڙي ۾ پيل، مسجد جي ٿاڻي در وٽ ويٺي هوندي هئي، جتي ڏاڪا ختم ٿيندا هئا ته اتي مڪن سندس گادڙي جي پٺ تي هٿ رکيو، ڪنڌ جهڪايو ويٺو هوندو هئو، نصيبان زور زور سان ڪنجهندي هئي ۽ جيڪي ڪجهه ملندو هو، سو گادڙي ۾ پيل ڦاٽل رليءَ هيٺ رکندي ويندي هئي.

هوءَ پاسي کي رڙهي ٿي، ڄڻ پاسو ٿي ورائي. سندس ساڄو پاسو چر ۾ ٿو ڪري، کاٻو کيس هميشه جيان پنهنجو نٿو لڳي. ڪنڌ کڻي ڏسي ٿي، سڪين به ستي ناهي، هيءَ لڳل بلن ۾ نهاري پئي ٿي. ٻاهر سيءُ ڪجهه وڏي ويو آ، نصيبان ڪنڌ کي ڪجهه ورائي نهاري ٿي. مڪن، سومر ۽ مولچ ٽئي ننڊ ۾ گهور پيا آهن. نصيبان وري سڪين ڏي نهاري ٿي.

پر منهنجو ڇاهي! مان وري ڪهڙي هتي جي مالڪيالي آن! اسين ته سڀ وڻ وڻ جي ڪاٺي هون.... پر هو مٿو مڪن به ته چريان آ، هميشه منهنجي ڳالهه کي رد ڏيندي ان چوريءَ جي ڳالهه مٿانهين ڪندو... هوءَ به هميشه منهنجي هر ڳالهه تي نهڪار ڪندي. مجال آ جو کڻي ”ها“ ڪري... مون سان پئيس ئي ڪا نه، مون کي ڪجهه ٿي پئي ته مون لاءِ ڪجهه ڪندي، مون لاءِ رد ڏيندي... پر مون کي وري ڪهڙي پروڙ لڳل آ، سندس پوڻ نه پوڻ جي.... اُڪوئي وڃي ڪڏ به پئي. پر هاڻي جي مڪن سندس پاسو ڪيو ۽ رد ڏنائين نه، ته اهڙو ناهي ٺوڪي جهيڙو ڪندي مانس، جو مسجد جا در دروازا به اهڙا چيڪاٽ نه ڪندا ۽....“

هوءَ خيالن ۾ الائي ڪٿان کان ڪٿي وڃي نڪتي هئي. سوچيندي سوچيندي جهوٽو اچي ويو هئس. الائي ڪيتري دير ائين گذري وئي هئي. اک کليس ته ڏٺائين ته ٻاهر پٺيڪو هو. صبح ۾ ڪجهه ئي دير هئي. نصيبان مسجد جي لوهي در ڏي نهاريو ڄاڻ ٿوري دير کان پوءِ ملو اچي کڙڪي سان قفل کوليندو، وڏي آواز سان مسجد ۾ گهڙندي سلام واريندو ۽ پريان سومر رليءَ مان ڪنڌ ڪڍي بڙ ڪندو... پر مان هي سوچيان ڇا ويٺي، ٿيو ڇا ٿر، اڄ ته مٿي ننڊ به الائي ڪيڏي وئي آ، هر اچي ٿي، هر نٿي اچي.

کيس ٿوري تپش محسوس ٿئي ٿي ۽ سوچي ٿي: ”اڄ ته هن مهل گرمي آ. ٻاهر به ته ٻاري سٺا هئاسين. رات ان تي به ڪيئن نه گوڙ ٿيو. سڪين چوي نه ٻاريو، مون چيو ٻاريو.... پر اسان جو اهو ڏند چڪ ڪيستائين هلندو. هوءَ ”نه“ چئي مان ”ها“ مان ”نه“ هوءَ ”ها“. هاڻي ته دوٽا پٽيو ويٺي آ. پلي ويهه ماڻهي، ويهي ڏس. ڪهڙو تو فرق پوي.“

اوچتو کيس ڪا شيءِ محسوس ٿئي ٿي. هوءَ ڪنڌ ورائي ٿي. ڪنڌ مخصوص

حد تائين ڦريس ٿو. هوءَ ڪاهي پاسي ٿي ڏسي سگهي. سندس ڪاهي پاسي گرمي وڌندي ٿي رهي. هوءَ سڄي جسم کي پيڙڻ تي گهري ۽ ان مهل ئي الائي ڪيئن سڪين ڪيس ڪڍي ٿي وئي. نصيبان الاهي ڳري آ. سڪين وري به ڪيس ريزهي پري ٿي ڪري. نصيبان بت کي ڦيري اوڏي نهاري ٿي سندس هنڌ هر ڦاٽل رلي به ڪجهه ٽانڊا هڻن. ڊپ کان نصيبان جي رڌ تي نڪري.

مڪن هڪدم بل ڪاٽي اٿي ٿو. سومر به منهن تان رلي پري ڪڍي. الائي ڪيئن هوا تي ٽانڊا اڏامي اچي سندس ڪاهي طرف ڪريا هڻا ۽ هنڌ کي ساڙڻ لڳا هئا. مڪن نصيبان ڏي نهاري ٿو.

”رات چيو هو مانءُ نه ته سڪين ڪي رد نه ڏي. هن چيو هو ته باهم وسائي سمهون، توڻي رد ڏئي باهم ٻارائي هڻي. هاڻي جي سڙي مرين ها ته وجهين ها اسان کي به جنجال به. پاڻ ته وڃين ها، اسان جو به سر ڪڍين ها.“

نصيبان وري به نه مڙي. ”چو، سر چو ڪٿان ها. ٽانڊو به پري نه ٿئي ها ڇا مون کان.“

”توکان پري ٿئي ها، هاڻ....“ مڪن ٽوڪ طور مرڪيو، ”توڪي سڪين ۽ پنهنجو فرق ئي نظر نٿو اچي. توکان تنهنجي ٻانهن پنهنجي مرضيءَ سان پري نٿي ٿئي، سو ٽانڊو ٿئي ها.“

نصيبان سڪين ڏي نهاري ٿي. هوءَ وري به ڪجهه نٿي ڪڍي. نصيبان جي نڙي پرچي ٿي اچي. ڪيس سڄي ڳالهه سمجهه به اچي ٿي وڃي. ذهن به جملو ٿو گهڙجيس. هوءَ لمحن لاءِ سوچي ٿي، پوءِ ڇپ ٿي وڃي ٿي ۽ اتي ئي سڪين مڪن ڏي نهاري ٿي.

”جي هن کان پري نه ٿئي ها، ته مان ڇا لاءِ هئم. مون ئي هن کي پري ڪيو آ، مان ئي هن جي ٻانهن آڻ.“

نصيبان جي منهن تي رنگ ٿا اچن. مڪن ڪجهه نٿو ڪڍي، سومر رلي ٿو ٺاهي.

”ماڻي، ذات پيدا ٿي رد لاءِ ٿي آ، مڪن. هڪ ڇپ ٿيندي ته ٻي ڏيندي. نون ڪنهن کي ڇپ ڪرائي، ڪنهن کي ڪندين.“

مڪن ڪجهه نٿو ڪڍي، سومر کي رليءَ کي منهن تي وجهندو ڏسي مرڪي ٿو ۽ ٽانڊا وسائڻ ٿو لڳي.

اڪين ۾ مٿل ٻلو

هُوَ پُوسَٽ محسوس ٿو ڪري، هٿ وٽائي هڪ پيرو وري اهو چيڪ ٿو ڪري ته شيشي جي سرڪڻ جو رخ هن طرف آهي يا اڳتي. شيشو، پٿر جيان سخت ۽ جبل جيان ارڙو ٿو لڳيس. ٿورو غور ٿو ڪري ته احساس ٿو ٿئيس ته هي دريءَ ۾ فڪس ٿيل آهي. ڇر ۾ ڪنڌڙ ته اڳي ئي لڪليل آهي جنهن مان اڳين سيت وارو هوا جو مزو وٺي رهيو آهي. سوچي ٿو ڪيڏو نه اڃاڪر جيڏو شهر آهي! ڪيئن نه ماڻهن کي ڳهي ٿو وڃي. ماڻهو.... جيئن جيان ڇر ۾ ڪندا رهن ٿا ننڍن ننڍن گهرن ۾، فليٽن ۾ بنا آسمان جي ديدار حڪمي ننڊ ڪن ٿا.... مشين جيان اُٿن ويهن ٿا ۽ مشين جيان ئي محبت ۽ نفرت ڪرڻ جي ڪوشش ڪن ٿا.... پر مشين محبت يا نفرت ڪيئن ڪندي؟ هي مان ڇا پيو سوچان؟ ڇا تي ويو آهي مون کي؟

هو ذهن کي جهٽڪي، پر ۾ ويٺل علي شير ڏانهن نھاري ٿو جيڪو کيس پاڻ ڏانهن نھاريندو ڏسي ڏند ٽيڙي ٿو. ”اهو اٿو ڪراچي بابلا.... بلائن جو شهر....“

فاروق، علي شير جي جملي تي آڻ لکي مرڪ جو اظهار ڪرڻ ٿو گھري پر کيس لڳي ٿو ته اها مرڪ ”وشيشنگ ڪريم“ جيان هئي جيڪا منهن ۾ گهر ٿي وئي. هو علي شير جي ڀر ۾ ويٺل زاهد ڏانهن نھاري ٿو جيڪو لاتعلق بڻيو، مسافرن جي پيڙهه ۾ ساھ ڪڍڻ جي پريور ڪوشش ڪري رهيو آهي. هو به فاروق جي نگاهن جي تپش شايد محسوس ٿو ڪري، ڏانهن نھاري ٿو.

”منجھي پيا آهيو ڇا؟“

”نه يار...“ فاروق آڻ لکو کلي ٿو. ”بس ڪراچيءَ ۾ اهو سواريءَ جو عذاب به ڪو گھٽ ڪونهي.... ڪا به سواري ڪا خالي ملي ٿي؟... الائي ڪٿان ايترا ماڻهو اچن ٿا....! جاءِ لپي ڪا نه، مسافرن کي آخر مونجھه ته ٿيندي نه....“

زاهد ڪا به ورندي نه ٿو ڏئي. ڀرسان ويٺل ۽ بيٺل مسافر، هنن جي ڳالهه ٻڌن ٿا سمجھي نه ٿا سگھن بس هنن ڏانهن نھاريندا رهن ٿا.

علي شير وري ڳالهائڻ شروع ٿو ڪري.

”اهو سڀ اوڀري ماڻهو لاءِ آهي ڀاءُ، مان به جڏهن پهريان هتي آيو هوس ته گھمي ويو هوس.... هاڻي روز گل ڪوچ ۾ سھراب ڳوٺ مان موٽي ڪياماڙيءَ ويندو آهيان.... هري ويو آهيان نه....“

آخري جملو چئي هو پنهنجي عادت موجب کاٻي اک ٿو هڻي فاروق جي من ۾ مونجھ وڌي ٿي وڃي. ”هي اڃان تائين اهڙو آهي.... بلڪل ساڳيون حرڪتون اڃان به ڪندو ٿو رهي....“

هو علي شير تان نظرون هٽائي هڪ ڀيرو وري، دري کان ٻاهر نهارڻ تو لڳي. فٽ پاٽ، عمارتون، ماڻهو سڀ پرياسي کان لنگهندا پوئتي وڃي رهيا آهن. ائين ئي جيئن وقت جا ڪانٽا گردش ڪندا حال کي ماضي ڏي ڏکيندا آهن.

فاروق پنهنجي اندر ۾ عذاب محسوس ٿو ڪري. ٽيڙي اک سان علي شير کي ڏسي وري دريءَ مان ٻاهر نھاري ٿو. سوچي ٿو هن جنجال کي به هن ئي ڪوچ ۾ چڙهڻو هو.... پيشان ... ۽ وڏو ڏچو ته اهو ته چڙهڻ سان ئي مون تي نظر پيس ۽ سڃاڻي ورتائين .... هائي ماڻهو ڪيئن منهن مٽائي..... ڪيئن لنوائي.... سڌو اچي منهنجي ۽ زاهد جي وچ ۾ ويٺو.... ۽ هائي لڳو آهي ”هن“ جون ڳالهيون ڪرڻ.... ڇا سوچيندو زاهد....؟ هن ماڻهو سان منهنجو ڪهڙو تعلق رهيو آهي... ”هوءَ ڪير هئي!“ ”هيءَ“ ڪيئن سڃايندو هوندو ”هن“ کي؟ الاڻي جي هي ڳالهيون جي گهر هلي زاهد نجم سان ڪري وڌيون ته پيش اڃايو هڪ خلم ٻاري ڏيندي.... اڃايو هڪڙو بحث ڪڙو ٿي ويندو، هوءَ اڳيئي آهي شڪي مزاج عورت... الاڻي ڇا سوچيندي؟! ۽ هيڏانهن هي زاهد به هڪڙي رن مٿل آهي.... جيڪي ٻاهر ٿيندو سو گهر ضرور ٻڌائيندو... ”ڪو عشق وغيره ڪڍيو اٿئي يا اڃان اڪيلا آهيو ڀاءُ!“

فاروق چرڪي ٿو پئي. علي شير هن سان ڳالهائي رهيو آهي. ڪوچ جو ماحول اڃان به ساڳيو آهي. سواري جي انگ مان اندازو ٿئي ته ٿو ٿئي ته ڪير لهي پيو يا نه.... فاروق سامت ۾ اچڻ جي ڪوشش ٿو ڪري.

”نه، اڃان ته ڪجهه ڪونهي ٿيو الله ڪندو جلد ئي ڪجهه ٿي ويندو.“

هو جملو ڌڪي ڪڍي ٿو، علي شير مُرڪي ٿو.

”ها .... اهو به نيڪ آهي... اڃان اڪيلا زال مڙس هجو ڀاءُ.... ڪجهه زندگي انجواءِ ڪيو ٻار ٿي ويا ته ساڳي مون جهڙي حالت ٿيندي ڀاءُ.... ياد ٿئي .... منور جي تنگ ڀڳي هئي ته ڪيئن نه تو ڊيوٽي سنڀالي هئي ۽ مون سندس علاج لاءِ ڊوڙ ڊڪ ڪئي هئي.... اهو سائين زمانو هو... هائي اهو دور ڪٿي؟.... هو لهجو جهيٽو ٿو ڪري ۽ هوءَ به ته خدمت ڪندي هئي. توکي بکيو ڪو نه رکندي هئي.... ها نه ...“

فاروق، علي شير جي ڳالهه تي هڪ دفعو وري زاهد ڏانهن نھاري ٿو جيڪو لاتعلق ويٺو آهي. فاروق نظرون چورائي ٿو وٺي.

”هونئن شادي ٿي ڇو ڪو نه؟.... مان سمجهان ٿو ته ٻيا سڀئي ڪامياب ٿي ويا هوندا توهان ڇو ڪو نه ٿيا ڀاءُ؟....“

علي شير جو لهجو اڃا به جهيٽو آهي، ڄڻ هو سمجهي ويو آهي ته کيس هائي آهي سڀ ڳالهيون زاهد کان لڪائي ڪرڻيون آهن فاروق جي منهن تي هيڊ مارجي ٿي وڃي.

”بس .... نه ٿي سگهي....“

”جڏهن ته مون کي پڪ هئي ته ڪنهن پئي جي جوڙي نهي نه لهي، تنهنجي ضرور نهي ويندي....“

علي شير ڳالهه ڄڻ پوري تو ڪري فاروق ڪجهه به نه ٿو ڪجي ڳالهه لنوائڻ جي ڪوشش ٿو ڪري.

”تنهنجا ٻار ٻچا سڀ نيڪ آهن؟....“

”ها... الله جا شڪر آهن.“

علي شير به مختصر جواب ڏئي ٿو.

فاروق وري دري کان ٻاهر ٿو نھاري.... ڪوچ الائي ڪيترا استاڀ ڪيا آهن... الائي ڪيترا مسافر لڻا ۽ چاڙهيا اثاثن کيس ڪو به احساس ڪونهي.... هو بس دري کان ٻاهر نھاريندو ٿو رهي.

سوچي ٿو ڪهڙو نه زمانو هو اهو.... زليخا سان عشق ڪندو هوس لوڪل فون تي. پئس کي سرڪاري فون مليل هئي... ايڪسچينج مان نمبر ملندو هو... پوءِ هن کي علي شير.... نثار.... اقبال سڀني سان ياري رکڻي پئي هئي انهن جون ڊيوٽيون به ڪندو هوس ۽ زليخا سان ڪچهري به ملندي هئي. تنهن زماني ۾ هي سڀ ڪيترا نه ويجهو هوندا هئا.... ڪيتريون نه خدمتون ڪرائيندا هئا مون کان .... ڪڏهن ڪڙهائي ڪڏهن تڪا... روز پيا ناشت ٿيندا ها.... زليخا به ته پنهنجي گهران ڪجهه نه ڪجهه ٺاهي موڪليندي هئي. هي پيا ٺٺ ڪندا هئا....

مروان اهڙا جو ڪڏهن ڪڏهن ڄاڻي بجهي نمبر خراب ڪري ڇڏيندا هئا ۽ پوءِ لائين مٿن جو بهانو ڪري سٺو سوا روڪڙو ڪڍي وٺندا هئا... لائين مٿن به لاءِ هو، ڪيئن نه سڄي ڪٿي هيائين ته اهو علي شير پڻ نمبر بند ڪرائي ٿو ته جيئن فاروق مان ڏوڪڙ نڪرن.... ڪهڙو نه عجيب زمانو هو. اهو عشق به ڪهڙو نه عجيب وقت پاس ٿو ڪرائي!.... ۽ اسين اهڙيون حرڪتون ڪري ٿا ويهون جو پوءِ اهو سڀ سوچي ڪل ايندي آهي... هي علي شير هڻو ٿي اهڙو حرامي... ڪٿي به وار نه گسائيندو هو... منڙو منڙو ٿي مون کان ڪيترا نه پئسا ڪڍيائين قرض جي بهاني سان جيڪي ورتائين اهي ڪڏهن موٽائي نه ڏنائين؟. هو ته بليڪ ميلر آهي وڏو. رشتن جي حوالي سان وڏو تازو آهي... رڳو مون کائي ٿي پئسا ٿورڙي ڪڍندو هو.... ٻين جوڙن مان به ڪمائي ڪندو هو.... ان ايڪسچينج ۾ مان هڪڙو عاشق ته نه هئس.

هو علي شير ڏانهن نھاري ٿو جيڪو هن ڏانهن نھاري وري ڏند ٿو ڪڍي. ”هتي ڪراچيءَ ۾ مون ساڻ ملڻ ڏاڍو سولو ٿئي ڀاءُ.... رڳو ”ون سيون“ بائل ڪري منهنجو نالو ڪٽجاءِ منهن ۾ لائين تي اچي ويندس. پر گهڻو ڪري صبح جو. نيڪ آ نه شام جو پاڻ گهر هوندا آهيون. ڪياماڙيءَ. هونئن تون ڪراچي ۾ ڪٿي ٿو رهين ڀاءُ؟....“

”گرومندرتي....“

فاروق هڪدم چڻي ٿو ڏٺي سوچي ٿو هن کي صحيح ايدريس ناهي
ٻڌائي... ”پوءِ هن مهل گلشن مان چڙهڻين؟“

”هتي هڪ دوست سان ملڻ آيو هوس.“

فاروق ڳالهه ختم ڪرڻ ٿو گهري علي شير هن ٽانهن هڪ مخصوص نهار
ڪري لاتعلق بڻجي ماٺ ٿو ڪري فاروق جي اندر ۾ هڪ ٽڙي لهر اٿي ٿي. سوچي ٿو
هن جي اڃان اها نهار ساڳي؟ بليڪ ميلنگ وارو نمونو اڃان به ساڳيو اٿس شايد... اکين
۾ ڄڻ نظرن جي جاءِ تي ڀلو ويٺل هجي...“

فاروق کي ياد ٿو اچي ته ڪيئن نه علي شير ٻين جوڙن جي ڳالهه ٻولهه رڪارڊ
ڪندو هو ۽ پوءِ انهن مان ڏوڪڙ ڪڍڻ جي خيال سان ئي سندس اکيون چمڪنديون
هيون.... سندس اکين ۾ بلڪل اهڙي چمڪ هوندي هئي جيڪا ڪجهه گهڙيون پهريون
اُڀري هئي.... ٻلي جهڙي. ڪنهن جي نڙ گهٽ تي حملي ڪرڻ وارو خيال ساندي فاروق
ايڪسپنڊ ۾ ويهي ڳالهائيندو هو ۽ علي شير رڪارڊ ڪري نه سگهندو هو نه ته هوند
هن سان به گهٽ نه ڪري ها.... وري به گهڻا ٿو ته ڪو نه هياڻين. فاروق سوچي ٿو هي
هائي ڇا ٿو ڪري سگهي مون کي؟ ڪهڙو آڱوٺو پتي ويندو اڳي ته ان ڳالهه کان ڊڄندو
هوس ته مٿان زليخان جي پيءُ تائين ڳالهه وڃي ۽ ان ڊپ کان سندس پيٽ ڀريندو
هوس... هائي ڪهڙو ڊپ؟... نه پر هي زاهد سان ته ڳالهه ڪري سگهي ٿو. ڳالهائڻ جو
ڪٿو گهمائي ڦيرائي اهو موضوع شروع ڪري ٿو سگهي..... ۽ جي اهو حال احوال
مختصراً به زاهد جي ڪن تي پئجي ويو ته ٿي سگهي ٿو زليخا جي ڳالهه نجمه تائين وڃي
پهچي... نجمه کي به ٻي ڪنهن چوڪري جي پڪ ناهي هن کي زليخا سان منهنجي تعلق
جو شڪ به آهي هي ذليل ماڻهو اڄ به ڪجهه ڪري سگهي ٿو. ”کي ڪي ماڻهو ڪيترا
نه ڪميٽا ٿيندا آهن...“

”ويچارو سرور به گذاري ويو...“

فاروق، علي شير جي جملي کي ڪن جي بلڪل ويجهو ٿو محسوس ڪري
هو علي شير ٽانهن نڙي ٿو.

”ڪڏهن؟...“

”ڪافي تائيم ٿيو ڇا.... توهان کي خبر ناهي ڀاءُ؟“

”نه ڪو....“

”حالتڪ توهان ته اُتي ئي رهو ٿا اڃان... مان ته بدلي ٿي هليو آيس... پر
خبر سڀ رکي اٿم....“ علي شير مرڪي ٿو ۽ وري چهرو سخت ٿو ڪري. ”اوچتو
وڃي وڃي گذاري ويو...“

”سٺو ماڻهو هو سرور...“ فاروق ڏک وڃان ڳالهائي ٿو.

”هائو ڀاءُ.... ڪيئن نه هن واري ٻاڙي تڏا شريت ٺاهي موڪليندي هئي...
الائي هائي ڇا حال هوندو ويڇاريءَ جو! اهو فون جو عشق به آزاد ٿئي ڀاءُ.... ڪيئن نه
ڳالهيون ڪري جهوني ڦاسايائين.... اڄ آرامي آهي.... هن کي رولي ويو....“

هو جملي جو آخري حصو زاهد ڏانهن منهن ڪري ڳالهائي ٿو. فاروق جي اندر
هر ڇن گھنڊليون وڃڻ شروع ٿي ٿيون، ڇن اجهو شروع ٿيو رڪارڊ....“

اسين جتي گڏ هوندا هئا سين نه.... اتي اسان جو هڪڙو دوست فون تي
اڻيئر هلائيندو هو.... پوءِ ڦاسائي جهوني شادي به ڪيائين هائي ستت گذاري ويو... ان
جي ڳالهه پئي ڪٿيسين....“

علي شير زاهد سان ڳالهائي ٿو. فاروق سامهون نهاري ٿو سوچي ٿو هي رستا
به ڪيڏا نه ڊگها آهن... کتن ئي ڪو نه ٿا.... الائي ڪٿي لهڻو آهي... هيڏانهن هن ٻلي
جي اکين ۾ به چمڪ وڌندي ٿي ويهي.... ڪري نه وجهي ڪو گند....

زاهد به هائي علي شير جي ڳالهين ۾ حصو ٿو وٺي.

”ادا فاروق به اوهان سان ڪم ڪندا هئا ڇا؟...“

علي شير فاروق ڏانهن نهاري ڀرپور مرڪي ٿو.

”ها.... ڪندا هئا هڪ مخصوص ڪم... ها نه ڀاءُ؟...“

هن جو هر اهو جملو جيڪو ڀاءُ لفظ تي ختم ٿيندو هو فاروق جي اندر ۽ ٽاندا
پري پڙيندو هو. کيس خبر آهي ته اهو جملو هو ”اوڳر“ هٿ ڪرڻ لاءِ ڳالهائيندو هو.
فاروق ڪجهه نه ٿو ڪچي هاڪار ۾ ڪنڌ لوڏي ٿو. کيس خيال ٿو اچي ڪڏهن ڪڏهن
هي دليل ماڻهو آهستي آهستي ڳالهه پوري ڪندو هو ته جيئن بليڪ ميل ٿيندڙ وچ ۾ ئي
ڪجهه ڏئي وٺي.... هتي به شايد ائين ٿو ڪري.... پر مان هن بس ۾ کيس ڇا
ڏيان؟... ڪهڙي بهاني سان ڏيان ۽ ڇو ڏيان!....!

”ڪهڙو مخصوص ڪم هو ادا!“ زاهد کاتس پڇي ٿو. علي شير مرڪي ٿو
”مان ٻڌايان ٿو....“

ان مهل ئي فاروق الائي ڪيئن جملو اڇلائي ٿو، ”ڇوري ڦاسائي هئي
هڪڙي.... ان سان ڪچهري ڪندو هوس مان.... بس علي شير ڀاءُ جي مهرباني
هئي جو چڪر هلائي ڏنو هئائين.... جيڪو As Usual ختم ٿي ويو....“

هو جملو چئي هڪ وڏو سامه ٿو کڻي زاهد جي مڪ تي مرڪ اچي ٿي. ڇن
هو پنهنجي پيشوي جي ڀرپور ماضي ۾ جهاتي پائي آيو هجي. فاروق، علي شير جي منهن
۾ نهاري ٿو. اتي ڇن سندس اکين ۾ ڪو ٻلو مري ويو هجي ۽ سندس نظرن تي هائي
ڇن بدبوءِ جي حڪمراني هجي.

ن ال

هوء ڪنڌ کڻي مٿي نھاري ٿي. سامھون رنگن سان سٿيل عڪس هن جي نظرن ۾ ھلڪو لرزو ٿو پيدا ڪري. سنھا سنھا ٽھڪ، آواز، ڪچھري، ھڪ گڏيل سھڪاري ساٿ جو احساس چڻ ھو ۽ ٿھلي هن تائين پھچي پيو. ھوء عينڪ جي ڊرڪيل آڱي کي پوئتي ٽپي ڪري، اکين تي شيشن جو ڀرپور، مدار رکي غور سان نھاري ٿي، سندس پوٽيون ۽ ٽھون آيل مھمان جي خاطر تواضع ڪري رھيون آھن. کاڌي پيتي جو سلسلو ھلي پيو ٿو، ٿانو جا ٺڙڪا، ساسرن جي ٽڪرجن جو آواز، ڪچھريءَ جي آواز سان مिलाپ ٿو ڪري. ڀريان خوشين جي ۽ ھڪري جو ھڪ نظر سان جاڙو وٺي، ھوء وري نظرون ھيٺ ڪري تسبيح جي ڊالھن تي آڱرين جو دٻاءُ وڌائي ٿي ڇڏي.

ھوء عمر جي آخري سرحدن ۾ آھي. سندس سڄو مٿو اڇو آھي، بلڪه ڀروئن ۾ به ڳچل اڇا اٿس. سندس جسم جي چمڙي ڍرڪيل آھي، ھٿن پيرن جون رڱون ٻاھر نڪتل اٿس، يقيناً هن ڇھن ڏھاڪن کان مٿي بھارن ۽ خزانن سان راند رھي آھي. مٿي تي اڇو رٿو، چيٽ جو چولو ۽ اڇي شلوار.... ڳچيءَ ۾ تمويڙن جو ھڪ ڍير... شايد ماڻھو عمر جي ھٿان ڪمزور ٿيندي تمويڙن ۽ دعائن ۾ ئي سگھه ڳوليندو آھي. اکين تي ڪارو فرير جنھن ۾ اڇا شيشا ڪجھه ڌنڌلا تا محسوس ٿين، الاڻي عينڪ صاف نه ڪئي اٿائين، الاڻي شيشا خراب ٿي ويا آھن. سبب ڪٿي ڪھڙو به ھجي، بھرحال ھيءُ سامھون آيل منظر وري به چٽو آھي.

ھوء گھڙ جي آڱڻ ۾، ھڪ ڪنڊ کان وٺي تسبيح پڙھي رھي آھي. سندس گھر بس گھر ئي آھي، ائين ئي جيئن لکين ٽڪڙوڙين ماڻھن جا گھر ھوندا آھن، جيڪي پنھنجو پاڻ کي مڃي مانيءَ وارو سڏيندا آھن. ڪنھن آڱڻ ۽ ورنڊو انھن گھرن جو اساس ھوندو آھي. ڇت تي ”سمر ھاٿوس“ نه ٺاھڻ جي حيثيت رکندي، گھر واسي پاڻ کي ”سمر ھاٿوس“ ۾ رھندي محسوس ڪندا آھن. پاڻ کاڌي پيتي تي ڪٿي ڪيترو به گوڙ ڪن، مھمان لاءِ ٽالھيون ڀري ڀري پيا سرھا ٿيندا.

ڀريان ٻئي چيڙي تي، ٽي چار کٽون رکيل آھن، جن تي مھمان ۽ ميزبان ويٺل آھن. کٽن جي وچ تي ھڪ ٽپائي رکيل آھي. جنھن تي کاڌي پيتي جو سامان سٿيو پيو آھي. آيل مايون واٽن مان ڀرپور ڪم وٺي رھيون آھن، جيڪي گھڻو ڪجھه ڳھي به رھيا آھن ۽ گھڻو ڪجھه ئي اوڳاڇي به رھيون آھن.

ھوء وري ڪنڌ کڻي نھاري ٿي. ڪچھري اڃان به زور آھي. اوچتو ڪنھن جو جملو کيس چرڪائي ٿو وجھي:

”اماں توهان چانهن پيئندؤ؟“

ھوء ھوش ٿي ڪري، پاسي کان سندس ھڪ پوٽي ھٿن ۾ چانهن جو ڪوپ کنيو بيٺي آھي. صفوران، ڪنڌ کڻي پوٽيءَ ڏي نھاري ٿي،

”نه ٿي... اها چانهن ته توکي خبر آهي ته ٻئي حڪيم ڪڏهن ڪن جهلي

چڏي آهي.

”پلا بي ڪا شئي ڪائيندو؟“

ڪراڙي ڪنڌ سان نهڪار ٿي ڪري. سندس پوٽي واپس مڙي ٿي ته هو
کيس سڌ ٿي ڪري ”شازيه... ڪل گهڻيون جڻيون آهن؟“
”چار امان.....!“ شازيه ويندي ويندي بيهجي ٿي وڃي، ”ماسي دائود پوٽي
آهي ۽ ٻه ڌيڙ اٿس.“

”۽ چوٿين؟“

”اها ڪا پاڙي جي اٿس... پر چو؟ .... اوهان سان مليون ڪونهن ڇا؟....“
صفوران جي چپن تي زهر ٻرڪجي ٿو وڃي. هو پوٽيءَ ڏانهن نھاري مرڪي
ٿي.

”ڌيءَ... مون سان ناصر ماءُ پاڻ ملي.... باقي ننڍيون نيتيون هڪ ڪراڙيءَ
سان ملي ڇا ڪنديون؟“

”هن ته اوهان جو پڇيو پئي امان... اصل ۾ جيڏيءَ مهل گهر ۾ گهڙيون نه،
ته ماسي دائود پوٽي پهرين گهڙي آئي، توهان ان مهل بات روم ڏانهن پيشي ويئون نه ....
ٻيون چوڪريون اسان سان پئي مليون، ان ڪري اوهان سان ملي نه سگهيون... وري
اتي ئي ويهي رهياسين.... شايد ان ڪري....“

شازيه جملو اڌ ۾ چڏي ٿي ڏئي، صفوران ڏانهن نھاري، ڪنڌ وري هيٺ
ڪري ٿي چڏي، شازيه ڇانهن جو ڪوپ هٿ ۾ کنيو واپس هلي ٿي وڃي.

صفوران جو ذهن ڀڙڪندو رهي ٿو، هو ڪجهه ڀل ايشن تي سامهون نھاريندي
ٿي رهي. سندس ذهن ۾ اچي ٿو ”ڪهڙو نه زمانو اچي ويو آهي... اچي مٿي جي ته ڄڻ
ڪا حيثيت ئي نه هجي... اسان جي زماني ۾ ڪيڏين نه وڏڙن جي حيثيت هوندي
هئي.... گهر ۾ گهڙندي پهرين انهن جو سلام ڀريو هو ۽ نڪرندي به.... پر هاڻي ته ڄڻ
واڻ ٿي ٻيو ڀيو ٿو گهلي.... وڌا ته ڄڻ پاڇولو هجن، روشني وجهه ته گم....“

هو وري سامهون نھاري ٿي. سندس ٺھون ۽ پوٽيون ڪل مشڪريءَ ۾ رڌل
آهن. صفوران جي اندر ۾ الاڻي ڇا ڇا ٿو اُڀري.... هو ڪنڌ هيٺ ڪري تسبيح پڙهڻ ۾
مشغول ٿيڻ ٿي چاهي، پر الاڻي ڇو هن جو ذهن هڪ جاءِ تي ٽانڪو نه ٿو ٿئي.

”ان ۾ سڄو نمونو هن دؤر جو به آهي. خدا بخشي مون واري سس جڏهن به
گهر ۾ هوندي هئي ته مان پاڻ مهمانن کي وٺي وڃي هن سان ملائيندي هئس. جهڙو نالو
هئس حاڪمزادي، اهڙي ئي حاڪم زادي به هئي... اسان نهن جو ته جهڙو ساڻه مٿ ۾
ڪندي هئي... راڻي هئي پوري... پر سندس اها سڄي لٽ به ته منهنجي ڪري ئي نه
هلي پئي. مان جي آئي وئي کي وٽس نه وٺي وڃان ها ته هوند ڪير وٽس وڃي ها
ڇا.... ڪراڙي هئي، ڳالهائيندي هئي ڏو تي... پوءِ ڪير وٽس ويهندو.... هڪ ڀيري
وڌو ماءُ کان آئي هئي جو چاچيءَ ڏورايو ڏنو هئس ته وهين ته ٿي مون وٽ.... ته هن
چيس ته وقت ٿي ڪو نه بچيو آهي... مائي هئي به ته جهڙي ڳڪ هئي ڳڪ... آيو ويو
ببزار هوندو هئس.... مون سان سندس ڪٿي ڪيتري به ڳلا ڪندا هئا ته به مان منهن
مان لکا ٿي ڪا نه ڏيندي هئس.... چاچيءَ مان ماڻهو ڪٿي ڪيترو به بيزار هئا، پر مان

ضرور کيس وٽس وٺي ويندي هئس.... جيڏو سندس خيال رکيم اوترو ڪو منهنجيون
 نهون منهنجو رکن ٿيون ڇا؟... ڇاچي؟ جي لڻ ڪرائيندي هئس لڻ.... ٻاڙ ڦٽاڪ...
 هيءُ هو... پر هاڻي؟...“ هوءَ ڪنڌ کڻي مهمانن کي ڏسي، وري ڪنڌ هيٺ تي ڪري
 ڇڏي، ”هاڻي ته ڪجهه به ناهي پڇيو... اهو سڄو ڏوهه هن دڙ جو آ... منهنجي ٽنهن
 جو آ... اهي ئي اهميت نه ٿيون ڏين ته ٻين سان ڪهڙي ڳلا... جڏهن اسان جو وارو هو
 اسان پاڻ ملهائيو... هاڻي هو نه ملهائين ته ڇا ڪبو؟“

اوچتو کيس محسوس ٿو ٿئي ته ڪو ڏانهس اچي رهيو آهي. ڪنڌ کڻي نھاري
 ٿي. سندس وڏي ٽنهن حميده سندس ويجهو اچي وئي آهي.
 ”امان.... توهان واندا ٿي وينو....؟“

صفوران ڏانهس نھاري ٿي ”ڇو؟“
 ”مهمانن پڇيو پئي! اوهان جو.... چانهن پيتي اٿن.... ڪجهه گهڙيون اوهان
 وٽ اچڻ لاءِ پيون چون“ صفوران جي دل ۾ آيو چويس، ”ڏاڍو جلدي خيال آيو اٿن... ۽
 اهڙو ڪهڙو مان ڪوهن تي ويٺي آهيان، جو اچڻ لاءِ پيون چون...“ پر هوءَ زهر
 ڳڙڪائي وئي.
 ”مون کي اڃا، ڪجهه تسبيح پڙهڻي آهي.... توهين ڀلي ڀاڻ ۾ ڪچهري
 ڪيو.“

سندس لهجي جو رکڻ انداز حميده به محسوس ٿي ڪري، سوچي ٿي ”امان
 وري اڄ ناراض آهي، کيس وري اهو احساس ورائي ويو آهي ته هوءَ Ignore پئي ٿئي...
 پر ڪجهه ته ڇا ڪجي؟“ حميده ڪجهه نه ٿي ڪجي، اتان وڃي ٿي ته صفوران ٽنهن
 ڏانهن نھاري پشڪي ٿي.

”تون به جيڪا آهين ميدي... الائي ڪيئن منهنجي ڪرمن ۾ لڳين... اهو
 سعيد ذليل نه هرکي ها تو پريءَ جي ٻجڙيءَ تي ته ڪو هوند منهنجي مٿي ۾ لڳين ها...
 مٿيون مٿيون ڳالهون ڪري چورو ڦاسائي... باقي مان ٿي ڦاسان؟... ڇا ٿي
 سمجهين... مون کي ڄڻ ڪا خبر ڪانهي؟... تون منهنجي جاءِ والارڻ جي پوري
 ڪوشش پئي ڪرين... هر هنڌ قبضو ڪيو ٿئي... ماڻهن کي به مون سان ملڻ نه ٿي
 ڇڏين ته متان ڪا مان تنهنجي ڳلا نه ڪري وجهان... هاڻي هلي آهي مون سان مهمان
 ملائڻ.... هونهن....“

کيس پنهنجو زمانو تو ياد اچي... هوءَ وڏي ٽنهن هئي، پر سندس مجال نه
 هوندي، جو سس حاڪمزاديءَ جي حڪمن کان پاسو ڪري... جي ڪو گهر ايندو هو
 ته جيترو وقت سندس سس جي مرضي هوندي هئي، مهمان وٽس ٿي ويهندا هئا، پوءِ
 ڪڏهن ڪڏهن ڪو ورلي اهڙو موقعو ملندو هو، جو اهي صفوران سان الڳ ويهن يا
 ڪچهري ڪن...

”ڪهڙو نه زمانو هو اهو... ڇاچيءَ وٽ رش لڳي پئي هوندي هئي... هو
 آيو... هي آيو هر ڪنهن سان ناشا ماشا ڪري ڪيتري نه وندرل هوندي هئي ۽ هڪڙي
 مان آهيان... ڇاچيءَ جيتري ڪراڙيءَ به ناهيان ته به ڪو ويهي ٿي ڪو نه ٿو... پوڙهن
 مان کڻي ماڻهو بيزار هوندا آهن... عجب جهڙيون ڳالهون جو ڪندا آهن. پر مان ته زماني

مطابق ڳالهائيندي آهيان... مون وٽ ڇو نه ٿا ويهن.... اڄ تائين مون کي ته ڪنهن ائين احساس ناهي ڏياريو، جيئن چاچيءَ کي وکو ماءُ ڏياريو هو... ها مٿي حميده ۽ سندس ڌيئر ٿي اهڙيون آهن، جو ڪنهن کي به مون وٽ نه ٿيون سَهَن... هَل ڪٿي دائودپوٽيءَ جون ڌيئر مون وٽ نه ويهن گهرن..... دائودپوٽي پاڻ ته مون سان ضرور ڪچهري ڪندي. ان کي به پڪ ٻڌي ويهاريو هوندائون... اچن مون وٽ ته ڪيئن نه ٿي نڪُ ڇپ وڌيان.... چاچيءَ جي ته عمر جو زوال هو... ڪڏهن ڪڏهن ته چڱيءَ نموني ٻُڌي به ڪو نه سگهندي هئي، اڃا به مهمانن تي دڙڪو ڏهه مان به ڪندي هئي.... پر وري به عجب اهو آهي جو هن وٽ ماڻهو ويهندا هئا.. مون وٽ وري به نه ٿا ويهن... اچن اهي رنن ويجهو.... اهڙو سوڙهو ٿي ڪيان، جو ياد ڪنديون.... هونئن اها حميده سڀ ڪجهه نه ڪري ته ٻئي ڪنهن جو ايترو مَن وڌي.... اڃان منهنجي سج تي زوال ناهي آيو...."

ان مهل ٿي ڪٿن جي رڙهڻ جي آواز تي هوءَ هوش ۾ ٿي اچي. پڇاڙياري ۽ سندس ڇوڪريون اُتي بيٺيون آهن، هو سڀ گڏجي سڏجي صفوراڻ ڏانهن وڌن پيون.... صفوراڻ ٿنهن، پوئين ۽ مهمانن کي پاڻ ڏانهن ايندو ڏسي، ڪٿ تان اٿل جي ڪوشش ٿي ڪري. ان مهل ٿي دائود پوٽي ڏانهن سج ٽڪڙي اچي ٿي.
 "وينا هجو... وينا هجو امان....." هو صفوراڻ کي ڪلهن کان جهلي اٿل کان روڪي ٿي؛ "توهان تڪليف نه ڪيو...."

صفوراڻ جي منهن تي مُرڪ پکڙجي ٿي وڃي.
 تڪليف ڪهڙي آهي بابل.... آئي جو آدر پاءُ ته ضروري آهي.... خوش آهين نه...."

"دعا آهي اوهان جي...." دائود پوٽي سندس ڀر ۾ ويهي، بيٺل ڇوڪرين ڏانهن نھاري ٿي.
 "امان هنن پنهنجن کي ته سڃاڻين... ناهيد ۽ شاهينه.... ۽ هيءَ منهنجي پاڙي جي ڇوڪري آهي زينب...."
 ڇوڪريون کيس سلام ڪن ٿيون. صفوراڻ سرڪي ڪٽ تي جاءِ ڪرڻ ٿي گهري.

"اچو.... ويهو نه.... خوش آهيو نه امان...."
 ڇوڪريون سندس ويجهو اچن ٿيون، هوءَ سندس مٿن تي هٿ ڦيري ٿي. هڪ هڪ ٿي هُو وٽانئس ڪنگهن ٿيون ۽ پاسي کان بيبي ٿيون رهن. صفوراڻ حميده ڏانهن نھاري ٿي.
 "حميده، ڪرسيون ڇڪرائي وٺ يا ڪتون ريڙهه... هنن جي ويهن لاءِ ڪجهه ڪر نه.... ائين يڪو ڪيئن بيٺيون هونديون؟..."

"نه امان.... اسان هاڻي هلنديون سين. ڪافي وقت ٿي ويو آهي" پاڙي واري مُرڪندي ڳالهائي ٿي ۽ صفوراڻ دل ۾ مرڪي ٿي "مون کي خبر آهي، مون وٽ ڪٿان ويهنديون... پاڻ ڪٿي دائود پوٽي ويهي ته ويهي ڇوڪريون ٿيون ويهن... خير.... وري به پڇي ته وٺان...."

"مون وٽ به ويهو نه.... ڪجهه حال احوال اوريون..."
 "اسان توهان وٽ ئي ويهڻ آيا هئاسين امان... پر توهان تسيح پئي ڪڍي...
 وڃ هر دخل مناسب نه هو... ان ڪري ئي پريان ويهي رهياسين...." شاهين ڳالهايو ته
 صفوران غور سان ڏانهنس نهاريو.
 "هاڻي مون ڪراڙيءَ سان ايتري دير ڪا ڪچهري ٿورڻي ٿي ها،" صفوران
 جو آواز چلولو آهي، "جيتري اوهان پاڻ هر ڪٿي پئي..." سندس وات تي نه چاهيندي
 به ڄڻ شڪايت اچي وئي هجي.
 "اڙي نه امان...." هاڻي ناهيد ڳالهايو "ايئن ڪو ٿورڻي آهي... توهان نه ڄاڻ
 خزانو آهيو... جيڪا ڪچهري اوهان سان ٿي سگهي ٿي، اها ڪا ٻئي سان ڀلا ڪا ٿورڻي
 ٿيندي... وڏڙا ته حاڪم هوندا آهن، جن جي رت هر حڪم ۽ ڄاڻ گڏوگڏ ڊوڙندا
 آهن... اسان اوهان وٽ ڇو نه ويهنداسين..."
 ان مهل ئي دائود پوٽي پنهنجي ڏين ڏي نهاري ٿي.
 "بابا... هاڻي وقت ڪونهي. ڏاڏيءَ سان ڪنهن مناسب وقت تي ڪچهري
 ڪجي.... ئي الحال جلدي آهي.... اقبال صاحب جي گهر به هلڻو آهي.... دير ٿي
 ويندي، جي ويٺاسين ته...." چوڪريون ويهنديون بيهجي ٿيون وڃن... صفوران جي
 اندر هر ڄڻ ڀٽ ڪرندي هجي... هو چوڪرين جي ماءُ ۽ چوڪريءَ ڏانهن نهاري ٿي ۽
 مرڪڻ جي ڪوشش ڪندي چئي ٿي... "وري ڪنهن ٻئي واري پُٽ... مون وٽ ته
 هونئن به جامر وقت آهي... پوءِ ڪٿي ڪچهري ڪنداسين..."
 جملو ڳالهائيندي کيس لڳي ٿو، ڄڻ هو هڪدم پنهنجي سس جيتري
 ڪراڙي ٿي وئي هجي. هاڻي هاڻي ڏکوءَ ماءُ وٽائس اُٿي هجي ۽ سج زوال جي وقت کي
 منهن پيو ڏئي.

شناس

هُوَ بيزاريءَ وچان چئن ئي طرفن ڏي نھاري ٿو. ھر ڪو مسافر پنھنجي ڏن ۾ مڱن آھي. ڪي جھوٽا پيا کائين، ڪي تہ ماڳھين سٽا پيا آھن. مٿي ڀُرڪيل، اکيون بند ڪيل، بس جي لوڏن ۾ ائين ٿو لڳي جن ڪي پلاسٽڪ جا گڏا سڀتن تي رکيل ھجن.

غلام علي، سامھون ڊرائيور جو سامھون لڳل شيشي ڏانھن نھاري ٿو، جنھن ۾ ڊرائيور جي پيشانيءَ جو ھينيو آڏَ ۽ اکيون نظر اچن ٿيون. اکين جو محور سامھون روڊ جي جُوءَ آھي. غلام عليءَ جي منھن ۾ سندس عڪس ڏسي خيال اچن ٿا. ”ڪھڙو نہ ناھوڪو ھمراھ آھي.... ننڍو نيتو... ڌوئل پوتل... بس رڳو وات ۽ زبان جي جاءِ تي ڏنگ ٿو رکي.... ڊريور کي اھڙو ٿيڻ نہ گھرجي.... ڊريور تہ جھڙو سوارين جو ابو.... جي ھن ائين ڪيو تہ سڀني تي ڪھڙي ميار؟.... ڇا نہ استاد نظام چوندو ھو.... چئي.... ابا ڊريور جي اک نظر کان وڌيڪ شناس ۽ حياءَ رکندي آھي.... اکر شيشي ۾ سڄو جھان پرچي ٿو.... ماءُ.... پيءُ.... سڀني لاءِ اک رکڻي آھي.... ڊريور ڪو ويل ٿورو ئي ھوندو آھي، وڏَ گڙدو ھوندو آھي.... ۽ ھڪڙو ھيءُ آھي.... سھڻو آھي تہ ڇا شيءَ.... سھڻا تہ ٿوہ بہ ھوندا آھن، پوءِ آھي گذرڻ جون سڪون لاهيندا ڇا؟....“

غلام علي سنھي ھاٿيءَ وارو ھڪ ڪراڙو شخص آھي. سندس مٿو سڄو اڇو؟ اکين تي گول ڪاٺون واري عينڪ، ٻيجي ڏاڙھي، مٿي تي ڪٿان ڪٿان اُڇڙيل ٽوپي ۽ ڪلھي تي پوتڙو اٿس. کيس کاڌيءَ جو وڳو پھريل آھي، جيڪو ڪٿان ڪٿان لھسجي ويو آھي. سندس ھٿن پيرن ۾ ڦڙتي آھي. سامھون واري سبت جي پُٺِ ھٿان لڳل ڌنڌي ۾ سندس ھٿ جي پڪڙ سندس قوت کي ظاھر ڪري ٿي.

ھي منجھند جو وقت آھي، ٻارنھن کان پوءِ جي ڪا مھل، جڏھن سج جا پاڇا ھڪ رُخي جنم وٺندا آھن. اولھہ ڏانھن ويندي ئي ڪاٻي رخ جي ۽ اوڀر ڏانھن ويندي ساڄي رخ جي دريءَ مان آسَ ليٽا پائيندي آھي. ھن مھل ڪاٻي پاسي وارا تاءُ محسوس ڪري رھيا آھن. غلام عليءَ جي پاسي ۾ دريءَ کان وينل سوئيندِ بُوئيندِ نوجوان بہ جڳوٽا کائيندي، گرميءَ تي اکيون پٽي ٿو. وري غلام عليءَ ڏانھن نھاري، پنھنجي پوزيشن ناھي، سبت کي ٽيڪ ڏئي اکيون پوري ڇڏي ٿو.

بس ۽ رڪارڊنگ جو آواز جھيٺو آھي. بس جي رفتار جھڪي ٿي ٿي تہ ڳاٽي جا سُر منجھي ٿا وڃن، جنھن مان لڳي ٿو تہ بس سراسر ڪمزوريءَ جو شڪار آھي. جنھن مھل لتا ٿي ڳاٽي تہ خبر ٿي پئي تہ جن مبارڪ بيگم جو آواز ھجي.

غلام عليءَ پنھنجي پاسي ۾ وينل نوجوان ڏانھن نھاري ڀڙڪي ٿو:

”انھيءَ رين رين کان تہ چڱو آھي تہ بند ڪري ڇڏينس.“

چوڪرو اکيون کولي نھاري ٿو. ”ھون....“

چوڪري جي پيشانيءَ تي پگھر جو زور آھي. ھُو ٿوري جاءِ ناھي پنھنجي

سُوٽَ جي پاسي واري کيسي مان رومال ڪڍي ٿو. سندس ڪوشش جي ڪري غلام

کي به تورو سرڪڻو پوي تو. هو اندر ۾ جڪَ کائي تو. ”اڃا پايو اهي لفافو... اسان کي ڪيتري نه دَبَ چو نڪتي.... ڪٿي پاتوسين؟... ڪوئي پاتيسين لفافو نه پاتوسين... پيشيان اٿل ويهن لاءِ ماڻهو ڏجي ۾....“

چوڪرو پگهر اڳهي تو. غلام عليءَ جي پُٺڪ وري به رهي نه ٿي ٿئي؛
”جڳي گرمي آهي.“

چوڪرو وري به پنهنجيءَ ڪرت ۾ محو آهي ”هونهن...“ هاڪاري ۽ ڪنڌ لوڏيندو پگهر اڳهي، هو وري سِيٽ تي ٽيڪ لڳائي اڪيون پوري تو ڇڏي.

وري ماٺ ٿي وڃي ٿي. ڪجهه دير لاءِ ٽپ به بند ٿي وئي آهي. غلام علي پاڻ کي هلڪو محسوس ٿو ڪري. پري وري آواز شروع ٿئي ٿو... ڪشمت مٽائيندي ڊرائيور کي ڪجهه دير لڳي هئي. غلام علي ڀر واري چوڪري ڏانهن هڪ نظر ڪري وري چپ ٿي ٿو وڃي. سوچي ٿو ”اشتوڏنٽ آهي... جي ڪٿي همت ڪري ها ته اُن جهڙي چوري کي ماٺ نه ڪرائي ها.... وات ڳاڙهو.... رڳو وات ۾ ڪجهه نه ڪجهه پيو ٿي اٿس... ڪڏو پيشيان... نه ڏاڙهي نه مڇ... هليو آهي بس ڪنڊيڪٽري ڪرڻ...“

خيال اچڻ سان وري سندس نظر، سامهون اڳئين در سان لڳل ڏنڊي تي ويٺل ڪنڊيڪٽر تي وڃي اٽڪي ٿي. چوڪراٽ آهي پندرهن سونهن سالن جو... ڪاري جيتز... پيلي شرٽ..... اچو رنگ، ڳاڙهو وات... سندس اڪيون بند آهن ۽ ٻيو ڪمار سنو۽ جي آواز تي لرزش ۾ آهي.

غلام عليءَ جو اندر سڙي ٿو اڪيون ٻوٽيون بيون آهن، هائي اسٽاپ جي خبر ڪيئن پوندس؟... ڪٿي واري سواري ڪٿي لاهڻي آهي، ڪٿي بس بيهارڻي آهي، چوري کي ڪا ڄاڻ پوندي؟.... بس سائين نوجوان زمانو آهي... ڊريور آهي نوجوان... نه تجربو... نه ڄاڻ... اهڙا چوڪر ڪنڊيڪٽر ٿي رکنڊو پيو نه ته... چوري کي ڪپڙا پاتل آهن... لڳي ٿو ڪو ڪنڊيڪٽر؟... الائي ڇا ٿو لڳي... ۽ ڳالهائڻ ته... ڄڻ ٽانڊا اڇليندو هجي... ائين ڳالهائبو آهي، سوارين سان؟.... رزق سان؟....

کيس ياد ٿو اچي ته اڃا ڪيئن نه ڪجهه گهڙيون پهرين، هُنَ هِنَ چوري سان منهن ماري ڪٿي هئي. ڳالهه ڪا وڏي به ڪا نه هئي، پر ڳالهه ڪا ننڍڙي به نه هئي.

هڪڙو ته هن شروع کان ئي بيزار ڪيو هو جو بس پيو هلائي... چي سوارين جو انتظار آهي. بس پرڄي ته هلون... ۽ جڏهن بس پرڄي وٺي ته به به پيرا پيو ڪرايو وٺي... مون رڳو اهو چيو مانس ته يادگيري ڪو نه ٿي پوئي ڇا ته وڙهي پيو ۽ لڳو گهٽ وڌ ڳالهائڻ.... ڪونهي ڪو ماڻهن ۾ جذبو، نه ته ائين هوندَ ڪو ڪنڊيڪٽر ڪنهن سواريءَ کي ڏري؟.... اسان جي وخت ۾ ائين مجال نه هئي جو سوارين سان ڪُهو ڳالهايو؟.... جي منهن تي دُرُ به ايندو هو ته ڊريور استاد نظام رڙ ڪندو هو... ”اڙي غلامون هوش ڪر“ ۽ هڪڙو هيءُ آهي... غلام علي اک کولي وري ڊرائيور ڏانهن نهاري تو، جو ڪجهه سَمَڪ ٿي نه ٿي پويس.

بس کي هڪ جهٽڪو ٿو اچي. شايد ڪو اسپيد بريڪر اچي ويو هو. اوچتو لوڏي تي سڀ سواريون چرڪي ٿيون بيون. ڀر ۾ ويٺل نوجوان پٺڪي ٿو؛

”هي اسپيد بريڪر آهن يا گاڏي بريڪر؟“

غلام علي مرڪڻ جي ڪوشش ٿو ڪري.
 ”سائين روڊ وارن جي مهرباني آهي... ڪاٺي ويا آهن ملڪ ڪي!...“
 چوڪرو غلام ڏانهن نھاري مرڪي ٿو: ”ڪنھن ڇڏيو به آهي؟“
 غلام وٽ هن ڳالھ جو شايد ڪو به جواب ناهي. هُو دريءَ کان ٻاهر ٿو
 نھاري، شهر شروع ٿي چڪو آهي. اڃان پھريان علائقا شروع ٿيا آهن. ڊرائيور جھٽڪي
 سان گاڏي بيهاري ٿو. غلام علي سامھون ٿو نھاري. ڪجهه ماڻھو بيٺل هئا. ڪنڊيڪٽر
 دروازو کولي، ٻاهر لڙڪي ماڻھو ڪي اندر اچڻ لاءِ جاءِ ٿو ڏئي...
 پرسان عورتن سان وينل هڪ همراھ پٽڪي ٿو:
 ”اوهيو... ڪڏ... ٿڪَ بَجي جيتري پنڌ لاءِ به ڪڏ سواريون... اهو رهيو رهيو
 به ڇو وڃي؟“

غلام عليءَ جا ڪن به سَرا آهن. هُو به ڳالھ ڪي مٿي ڪرڻ لاءِ ڳالھائي ٿو.
 ”موچڙو آهي گھٽ... ماني تن وڌ... چورا آهن ٿرو... بس شل نه باندري ڪي
 دواڪي هٿ اچي.“

سوارين جي چڙهڻ سان بس ۾ وڃ واري جاءِ پرڃي وئي آهي. بس هلڻ شروع
 ٿي ڪري ته ڪنڊيڪٽر چوڪرو به ماڻھن جي وچان پاڙو وٺندو پوئڻ طرف اچي پيو.
 غلام جي هٿن پيرن ۾ چڻ هٿل سڃاڻل خارش ٿيندي هجي. ”استاد نظام سان هوندو
 هو ته ڪيڏو نه دل ۽ رت هوندو هو... اها ته پڪ هوندي هئي ته هٿ جو ڪم نه ڪبو.
 دڙڪو دھمان ٿي ڪم ڏئي ويندو... پر هن چوري ڪي شايد سيڪٽ ڏيئي ئي پوءِ استاد
 به ڪيئن نه دَبَ ڏيندو هو... چئي غلام اردو آهي... وات ٿو هڻين... هلائي بس ڪي...
 ڌڪُ هڻ ته چوريان نه .... ۽ مان ڪيلي ڊبل ڪندو هئس ته ڪيئن نه شيشي مان نھاري،
 مرڪي گاڏي چڪيندو هو.“

چوڪرو ڪرايو وٺي پوئڻ طرف پيو اچي، غلام وٽ پهچي ٿو ته غلام کانئس
 پڇي ٿو.

”ڪتنا عرصه هُئا هي ڪنڊيڪٽر ڪو؟...“
 چوڪري جو مُنهن بگڙجي وڃي ٿو. ”ڇو؟...“
 ”اڀي فضيلت نھين آئي.“ غلام گھوري ٿو نھارس.
 ”تون سيڪاريندي ڇا؟“
 چوڪري جو لهجو اُگرو آهي. غلام جُوهه ٿو ڪرس.
 ”چورا ڳالھائڻ اچي ٿو؟... وات ڦاٽا ... بَڪ ته ڪيئن نه ٿو ڪرين... اڌ
 ڪلاڪ جو سفر... ڏيڍ ڪلاڪ لاتو ٿئي... ٺڪ ٺڪ ٺڪ... هٿ پنڌ بيهي بيهي لاهه
 ڪڍيا اٿئي ۽ هلين ٿو مٿو هڻ...“

چوڪرو به ٻانهن مان ٿو جهلس.
 ”ڇو؟... ڪمايون نه ڇا؟... مسافر نه ڪٽنداسين ته ڪمائبو ڪٿان؟“
 ”اڙي پر اسان به ڪنڊيڪٽري ڪئي آهي... ائين ڪو نه ڪيوسين.“
 ”تون ڇا سونين سواريون ويهاريندو هئين؟“

جيئن ئي پاسي ماڻھن ۾ چؤڀول آهي. غلام جي پاسي وارو چوڪرو غلام ڪي

ڪنهي ٿو وجهي

”بس ڇاڇا ... بس ...“

ٻيا ماڻهو چوڪري کي جهلي ٿا وٺن. غلام سو ڳاڙهو آهي. پريان شيشي مان
دراڻيور ڏسڻ جي ڪوشش ٿو ڪري. پر وچ تي بيٺل ماڻهو جي ڪري ڏسي نه ٿو
سگهي. پڇا ٿو ڪري، ”ڇاهي؟“

”اڙي ڏسو ته سهي... وات ڳاڙهو.. بڪ ته ڪيتري ٿو ڪري... هٿ ٺڪ...
اسان نه کڻي ڊڄڻا آهيون، ڪجهه ڪونه ٿا چئون... جي اتي اسان وارو استاد نظام هجي
ها ته پٽ سوارين سان ائين ڳالهائڻ تي ڏڻ پڇو رلائي وجهي ها... ڪو نه ٽڪريو ٿو ڪو
استاد... بس مڃڻ جي ساوڪ تي گاڏي ملي ٿي... ڏسو ته سهي ظلم.... ڪجهه چئون
ٿا ته وڙهڻ ٿا اچن...“

ڪنڊيڪٽر بس جي اسپيد گهٽ محسوس ڪندي رڙ ٿو ڪري، ”چڪي رک
استاد... مان پاڻهي ٿو منهن ڏيان.“

غلام کي ڄڻ ٽانڊا ٿا ورائين. ”اڙي تون ڇا منهن ڏيندين چورا؟... تيز
اٿي؟...“

اتي سارين مان آواز اچي ٿو؛ ”خيال سان ڳالهائڻ جهونا... ٻار به ويٺل آهن.“
”بس ڪر غلام، سوارين جو حياءَ ڪبو آهي... روزيءَ کي ائين گڏلو ڪري
ناهي کائبو.“

اڃا، غلام ڪجهه ڪڇي ڪڇي تيسين ڪجهه سندن پٺيءَ تي هٿ رکي اها
ڳالهه چئي آهي. واهيءَ تباهي ڳالهائيندي، غلام کي بلڪل به اهو احساس ڪونهي ته
ڪير هن سان مخاطب آهي، جنهن سندس نالو به ورتو هو.

”اڙي پر اهو ئي ته مان به چوان پيو... اسان جو استاد به ائين ئي چئي ويو...
ڪنڊيڪٽري ڪندي ڄمار گذري، هاڻي هن کي سمجهايون ٿا ته ٻڌڻ ئي ڪونه ٿا...“

”اڙي پر تون ٻڌ ته سهي...“ غلام جي پٺ تي رکيل هٿ جو چاهه سخت ٿي
ويو آهي. هو ڪنڌ ورائي، سوارين وچان ڳالهائيندڙ کي ڏسڻ جو ڪوشش ٿو ڪري
کيس اهو لهجو ڪجهه ڄاڻل سڃاڻل ٿو لڳي ۽ نيٺ اهو چهرو نظر اچي ويڃينس ٿو. استاد
نظام ماڻهن جي وچ ۾ موجود آهي. غلام جي منهن مرڪ جي دائري ۾ ٿو اچي. هو
ماڻهن کي چيري، استاد جي پيرن تي هٿ رکڻ لاءِ جاءِ ٺاهڻ جي ڪوشش ٿو ڪري؛
”استاد توهان!“

”هاڻو مان...“

”ڪٿان چڙهيو؟“

”هن ئي اسٽاپ تان... پر توهي ڪهڙو بڪيڙو شروع ڪيو آهي؟... ائين ڪبو
آهي ڇا؟“ استاد جي هٿ جا گهنج، پروتئين جي سفيدي، عمر جي موٽ ظاهر ڪري
ٿي. غلام لاڏ وڃان، ماڻهن ۾ مان هٿ ڪرڻ لاءِ استاد سان ڳالهائي ٿو.
”استاد تون پاڻ ڏس نه... هاڻي اهو ڪو طريقو آهي؟... ائين ڪبو
آهي؟...“

”پر ان ۾ تنهنجو ڇا ويو بابا؟... هيءُ هن جو ملڪ آهي، جيئن وٺين تيئن

ڪن...“
”برو بر... پر چوري ڪي ڳالهائڻ جو افعال به ناهي.. سوارين سان تو
وڙهي...”

”الا...!“ نظام جو منهن ڳهنجهجي تو وڃي... هو چوڪري ڏانهن نھاري ٿو.
”چورا اهو سچ آهي...؟“

استاد هر وڏي ڏيا آهي. چوڪرو به چرڪي ويو آهي. هو بلڪل ماٺ آهي.
نظام گهڻو ڪجهه سمجهي ٿو وڃي. پرسان ڊرائيور معاملي ڪي نه سمجهندي، بس ڪي
برڪ هڻي ڇڏي آهي. نظام ڪنڊيڪٽر ڏي گهور ٿو ڪري.

”چورا... ائين برادريءَ کي لڄاءِ نه... جتي نياڻيون ۽ مائٽر گڏ هجن، اتي ائين
ناهي ڳالهائبو... نظر هر شناس رک... آئيندي واٽ ڦاڙڻ کان پهرين هيڏي هوڏي نهارَ
ڪجان....“

چوڪرو هاڪار هر ڪنڌ لوڏي ٿو. نظام، غلام ڏانهن نھاري ٿو.
”۽ تون به هوش ڪر غلام... عمر کائي چڪو آهين... ائين ڦڙن هر ڪيسين
گذاريندي؟... هوش ڪر... هاڻي هيءَ تنهنجي مايا ناهي رهي... تو پنهنجو وقت گذاريو
آهي... هاڻي ٻين کي گذارڻ ڏي.“
هو ڪنڊيڪٽر ڏانهن نھاري ٿو، ”بابا... هلاءِ بس ڪي... ڌڪُ هن ته گاڏي
چري...“

غلام جو به ڪنڌ جُهڪي وڃي ٿو. سندس ڪنن هر استاد جي لهجي جي
گونج پرڃي ٿي. سندس اکيون تَمَّار آهن. هو مرڪندو، چوڪري کان پهرين ئي بس
جي ڇتِ هر ڌڪ ٿو هڻي.
”ڊبل آي استاد....“

نظام مرڪي ٿو غلام ماڻهن جي وچان منڍي ڪڍي ڏسي ٿو ته ڊرائيور
ڪهڙي ورندي ٿو ڏئي. هو به مرڪي ٿو... غلام کي ٻنهي جي مرڪ هڪجهڙي نظر
اچي ٿي.

بس هلڻ شروع ٿي ڪري.....

منهنجي مڙس جي عادت آهي مذاق ڪرڻ

”زهره تون ڪجهه ٻيو نه پئي ڪئين؟“
هوءَ آواز تي چرڪي ٿي، کيس لڳي تڏهن هوءَ الائي ڪٿي هئي. هن جملي
هن کي هٿي آندو آهي. ماڻهن جي وچ ۾... گوڙ ۾... پيلڪ ۾. هوءَ پاڻ سنڀالي مرڪڻ
جي ڪوشش ٿي ڪري.
”نه پايي، تنهنڪر... مون ڪافي ڪجهه کائڻو آهي.“
”هاڻي ڇڏ ڪئين... ايترو به ڇا کائڻو هوندو؟“ پايي حميده ۾ وٽس بيهي
ٿي. ڳالهه اڃا ختم ڪا نه ڪئي اٿائين. ”هونئن ڀلا ٻائٽنگ پئي ڪرين ڇا؟“
زهره نهڪار ۾ ڪنڌ لوڏي ٿي ”نه ڪو.“
پايي حميده، سندس سراپي کي تعريفي نگاهن سان نهارِي ٿي.
”لڳي ته اڃا به سِلم پئي آهين.... حق تي ادا حيات توتي اڃا به اول گهول
آهي...“
زهره جملي جي معنيٰ سمجهي، مرڪڻ جي ان لکي ڪوشش ٿي ڪري.
حميده اڃا به شايد ڳالهه ناهي پوري ڪئي.
”هونئن شايس آهي توکي، پنهنجو پاڻ کي چڱو ميسٽين رکيو اٿئي.“
”بس مڙتي.“ هوءَ اڌو گابرو ڳالهائي ٿي، سوچي ٿي ”اهڙن جملن تي ڇاتو
چئي سگهجي؟“
نازش ۽ ادا حيات الائي ڪٿي آهن؟
”اتي ئي هوندا، شايد کاڌي سان ڪچهري به زورن تي هوندي.“ زهره هاڻي
مرڪندڙ مک ٺاهڻ جي ڪوشش ٿي ڪري... ”حيات جي ته خبر آئون ته هو ڳالهين
بولهين ۾ ڪيترو نه هوشيار آهي... ڪچهري ڪندي ته بلڪل بور ناهن ٿيندا.“
”اها ئي ڳالهه نازش ۾ به اٿئي زهره“ حميده هن جي ويجهو اچي جهيٽي، آواز
۾ ڳالهائي ٿي ”۽ اهو سڀ ڪجهه ڪو چڱو عمل ناهي... هوءَ ماڻهن ۾ گهلي ملي ٿي ۽
تون ائين ئي ڪنڊ پاسو وسائين ٿي... مرد ماڻهو پرجوش پارٽنر پسند ڪندو آهي.“
حميده جا جملو، زهره جي اندر کي وسائي ٿا ڇڏين، هوءَ وري به پنهنجو پاڻ
کي سنڀالڻ جي ڪوشش ٿي ڪري.
”مان ڄاڻان ٿي پايي، پر حيات وٽ ته وراثتي آهي. پرجوش نمونو نازش وٽ
آهي... خاموشيون مون وٽ آهن...“
”اهو ئي ته مان نه ٿي گهران ته تون ڪو خاموش رهين.... ڳالهائڻ بولهاء...
پنهنجي ذات جو احساس ڏيار...“
جملو پوري ڪرڻ کان اڳ ئي حميده پريان مڙس جي اشاري تي هلي وڃي
ٿي.

زهره جي چين تي زهر هرڪجي ٿو وڃي. ”پنهنجي ذات جو احساس ڏيارين... هونهن... جي احساس ڏياري سگهان ها ته اڄ رڳو ائين ”سينئر زال“ هجان ها...! اڪيلي مالڪيائي نه هجان ها؟... ائين نازش، حيات کي مون کان ڪسي وٺي ها؟... ائين حيات ٻي شادي ڪري سگهي ها؟... اهو سڀ ائين ٿئي ها جيئن ٿي ويو...! جيڪي ڪجهه به ٿيو، خوب ٿيو...“

هوءَ پنهنجي بدن تي نظر ڊوڙائي ٿي. سلڪ جي ناسي وڳي ۾ سندس بدن جو گلاب مهڪي رهيو آهي. پنهنجي وجود جي پيچ و خم تي نظر ڦيرائي هوءَ سامهون نهاري ٿي. ڀرتي زورن تي آهي. اڃا کاڌي پيتي جو دؤر هلي پيو، ڪافي ماڻهو آهن، زهره پريان سائيڊ ٽيبل تي رکيل مشڪزين مان هڪڙو کڻي ورق ورائڻ تي لڳي.

هڪڙي ورق تي هڪ مرد ماڊل، ٻن چوڪرين جي پاڪر ۾ آهي. ڪنهن شيوننگ ڪريم جو اشتهار آهي. هوءَ ڪن پل لاءِ اشتهار تي نظرون جمائي ٿي ڇڏي. ”هي به ته منهنجي حياتيءَ جي ورتن جيان هڪ ورق آهي... هي حيات آهي، جنهن جي هڪ طرف نازش ۽ ٻئي طرف مان آهيان... الاڻي هنن چوڪرين ۾ سينئر ڪير آهي؟... الاڻي مون وانگر ڪنهن جي ڳچيءَ ۾ اهو طوق پيو هوندو؟...“

هوءَ مشڪزين بند ڪري ٿي ڇڏي. اڳيان ڏسڻ جو ڄڻ منجهس حوصلو نه هجي. اکيون بند ڪري پنهنجي پاڻ کي صوفي تي رليڪس ڇڏي ڏئي ٿي.

کيس چڱيءَ طرح ياد آهي ته جڏهن باغن ۾ ائين ڀڄڻ شروع ڪيو هو، جڏهن گرمي پنهنجي چوٽ تي هئي ۽ جڏهن وڻن جا پاڇا، ماءُ جي هنج جيان ٿڌا محسوس ٿيندا هئا ته هن جي پيءُ، فروٽ فارم جي هڪ ڪنڊ کان آباد، ننڍڙي گهر ۾ سندس ماءُ سان آيل رشتي بابت ڳالهايو هو. چوڪرو به هڪ ماهيءَ جو ئي پٽ هو پر شهر ۾ ڪٿي ڪلارڪ لڳل هو. اهو فيصلو ائين ئي ٿي ويو هو جيئن اسان جي حياتيءَ جا الاڻي ڪيترا فيصلا، اسان کي خبر هئڻ بنا طئه ٿي ويندا آهن. شاديءَ جي ٽڪڙ، زهره کي اهو احساس ڏياريو هو ته هوءَ ”پال پيل“ انب نه هئي بلڪه ”شاخ ٿيل“ هئي، جنهن کي هڪدم وڪري لاءِ منڍيءَ پهچائڻ تمام ضروري هو.

حيات هڪ هوشيار انسان هو. سندس نظر پري مار ڪندڙ هئي. هن پهريئن ڏيهن کان ئي زهره کي پنهنجيءَ مٿ ۾ ڪري ورتو هو ۽ حياتيءَ جي مڙني فيصلن بابت سندس راءِ جو حق ڄڻ کانئس ڪسي ورتو هو. هن پاڻ سي ايس ايس ڪئي. زهره کي تعليم ڏيارڻ لاءِ ٽريننگ ختم ٿيڻ کان پوءِ موٽندي نازش کي پاڻ سان وٺي آيو هو، جيڪا هاڻي ٻي زال جي روپ ۾ هن سان هئي. حيات جو اهو فيصلو به زهره ماڻ مٿ ۾ قبول ڪري ورتو هو. هوءَ هڪ ماهيءَ جي ڌيءَ هئي پر هن مهل هڪ وڏي آفيسر جي زال هئي، اهو سڀ ڇڏي ڪيئن موٽي ها! حياتيءَ جو بار پنهنجي ڪلهن تي ئي ڳرو پئي لڳس، ٻين جي ڪلهن تي ڪيئن وجهي ها.

هوءَ پنهنجي مڙس ۾ اڌ جي شريڪ آهي، ڇاڪاڻ ته هن جو مڙس سو سارو هن جو ناهي، ماڻهن جي هجوم ۾ هو ٻنهي زالن کي ساڻ رکندو آهي. تمام خوش گفتاريءَ سان زهره کي سينئر ۽ نازش کي جونيئر سڏي تعارف ڪرائيندو آهي ۽ ماڻهن تي پنهنجي هڪجهڙي سلوڪ جي ڌاڪ ويهاريندو آهي.

”اوه مسز حيات... اوهان ڇا سمهي پيا؟“
 زهره آواز تي اکيون کولي ٿي. سامهون مسز شمس بيٺل آهي. اڃا ڪجهه
 ڏينهن پهرين ئي هنن جي سرڪل ۾ شامل ٿي آهي.
 ”اچو.... اچو مسز شمس... بس ائين ئي رليڪس پئي ڪيم....“
 هوءَ پنهنجو پاڻ کي سنڀالي ٿي، مسز شمس به ساڳئي ئي صوفي تي ساڻس
 گڏ ٿي ويهي.

”توهان جا هسبنڊ ڏاڍا جُولي آهن مسز حيات... تمبولا شروع ٿيڻ وارو هو ته
 چوڻ لڳا... سيٽي سينٽر کي سڏي ڏيو ته اسان به ڪيڏناسين نه ته بس.“
 مسز شمس تهڪ ڏنو ”توهان کي سينٽر سڏيندا آهن نه؟“
 ”جي“ زهره ٽڪي ڪل ڪلي ٿي. ”هنن جي عادت آهي مذاق جي...“
 ”بس پوءِ حميده ٻڌاين ته توهان رليڪس پيا ڪيو ته شروع ڪيائون...“
 ”هونهن...“ زهره ڌيان ڏيڻ نه ٿي گهري، ڳالهه ختم ڪرڻ ٿي گهري.
 ”ڏاڍا جُولي آهن.... ريتلي.... ڏاڍا جُولي آهن....“
 مسز شمس ڪلندي رهي ٿي، زهره کي چڻ جَڪَ چڙهن ٿا، هوءَ وري به پاڻ
 کي مڪمل رکڻ جي ڪوشش ٿي ڪري.

”توهان سڀ ڪيڏا نه سٺا آهيو مسز حيات“ مسز شمس جو لهجو هاڻي
 ڪجهه ٽڪل ٽڪل ٿو لڳي، ”جيتوڻيڪ توهان به وائينز آهيو هڪ هسبنڊ جون... پر
 اوهان کي هنن جو مڪمل پيار ته حاصل آهي... ڪٿي ته هڪڙي جڻي به محبت لاءِ
 سڪي ٿي...“ زهره وري به ماٺ آهي، هوءَ مسز شمس جي منهن ۾ غور سان ٿي نهاري.
 سوچي ٿي اهو وڌيڪ چڱو آهي ته مڙس جي محبت نه ملي.... ائين ورهائجي ملي ته
 نسورو عذاب آهي.

هوءَ واتان ڪجهه ڪڍي نه ٿي سگهي، بس هاڪار ۾ ڪنڌ لوڏيندي رهي ٿي.
 ”هي مرد هوندا ئي اهڙا آهن مسز شمس، نياڻين ته هزارن سان... نه ليکين ته
 هڪڙيءَ کي به ڪو نه ليکين...“

کيس سمجهه ۾ نه ٿو اچي ته هُو ڪهڙي موضوع تي ڳالهائين پيون.... هوءَ
 پنهنجي ذهن کي وري به هن ڳالهه ٻولهه کان هٽائڻ ٿي گهري.
 ”حميده جو انتظار ڏاڍو سٺو هوندو آهي مسز شمس... گوڙ هڪڙي طرف
 هوندو آهي ته ماٺ بڪل پئي طرف.... صفا Isolation هوندي آهي... مان ته حميده
 جي ٻارڙيءَ ۾ اکيون پوري ايندي آهيان...“

”ايگزيڪٽلي.... بلڪل اها ڳالهه ته مان به چوڻ واري هئس.... هاڻي ڏسو
 نه.... چاليهه کن مهمان آهن... پر هتي، هن بيب روم ۾ ڪيڏو نه سڪون آهي.... هُن
 پاسي تمبولا پيو ڪيڏجي ۽ هتي آواز به نٿو اچي... مان به رليڪس ڪرڻ لاءِ اوهان وٽ
 هلي آيس نه....“ مسز شمس هاڻي ڪجهه آهليل نموني پکڙيل آهي. سندس ساڙهيءَ جو
 فال خراب پيو ٿئي، لڳي پيو ٿو ته هاڻي هوءَ پئي ڪمري ۾ ڪو نه ويندي. زهره ڏانهن
 نهاري ٿي رهي. لڙڪيل جسم، ميڪ اپ جا تَه... وارن جي سفيدي لڪائڻ لاءِ
 ڳاڙهي رنگ جو پريور استعمال ۽ اندران جهاتيون پائيندڙ ڪراڙپ. ان مهل ئي ڪمري ۾

حيات داخل ٿئي ٿو. هٿ ۾ لائيمر جوس جو گلاس جهلي، هُو تڪو تڪو زهره ڏانهن اچي ٿو.

”جان.... هلو نه...تمبولا ۾ بلڪل مزو نه پيو اچي... توهان به هلو نه مسز شمس.... شمس صاحب به اداس ويٺا آهن...“

”هو جيترا اداس آهن اوتري مون کي خبر آهي....“ مسز شمس جي لهجو زهر آلود آهي. ”مان بهرحال ٿورو رليڪس ڪيان پوءِ اچان ٿي....“

”۽ توهان ته هلو نه جان“ هُو زهره کي ٻانهن کان پڪڙي ٿو. سِيٽر... بلڪل مزو نه پيو اچي.... نازش به بس ائين ئي فارمل پئي ٿئي، توهان کان سواءِ....“ زهره آهستيگيءَ سان کانئس ٻانهن ڇڏائي ٿي.

”توهان هلو حيات، مان مسز شمس سان گڏجي اچان ٿي.“

”اوڪي.... ٺيڪ آهي.... بس جلدي اچي وڃو....“

هُو جنهن تيزيءَ سان آيو هو، اهڙي ئي تيزيءَ سان واپس روانو ٿي ويو. زهره هن جي وڃڻ واري رخ ۾ نهاريندي ٿي رهي. ڪجهه لمحن جي خاموشيءَ کان پوءِ مسز شمس ڳالهائي ٿي.

”توهان ٻنهن کي پيپيز آهن مسز حيات!“

”مون کي هڪ پٽ آهي... نازش کي اڃا ڪجهه ناهي ٿيو...“

”ڪمال آهي، توهان کي اولاد ٿيو هو پوءِ به حيات ٻي شادي ڪري ڇڏي.“

هُو جملو اوڳاچي هڪدم چپ ٿي وڃي ٿي، زهره مرڪي ٿي.

”نازش حيات جي پسند آهي مسز شمس....“

”۽ توهان؟...“

”مان هن جي زال آهيان....“

”نه پر زال ته هوءَ به آهي....“

”مان سينئر آهيان“ هوءَ ڪلي ٿي، زخمي ڪل. ڄڻ سندس چپ ڦاٽندا هجن.

”حيات الاهي جولي آهي نه مسز شمس... هن پيار ۾ مذاق وڃان مون کي

سينئر سڏڻ شروع ڪيو آهي. هر هنڌ انهيءَ نالي سان متعارف ڪرائيندو آهي. الاهي ان ۾ پيار گهڻو آهي الاهي مذاق...“

وري خاموشي ڇانئجي وڃي ٿي. مسز شمس هاڻي اکيون ٻوٽيون آهن. زهره به

ڪنڌ صوفي تي لاڙي ٿي ڇڏي. سندس مٿي ۾ ڄڻ ڌماڪا ٿين ٿا ”اهو ڪيڏو نه وڏو

عذاب آهي. هر واري هر نئين ملندڙ ساڻ مون کي اهي سڀ وضاحتون ڪريون پونديون

آهن... هي ڪهڙو ظلم ڪيو آهي مون سان قسمت... مان ماءُ بيءُ وٽ موٽي نه ٿي

سگهان... هتي اجايو ڏند ڪڍي پاڻ کي مڙس جي حڪم موجب سينئر ٿي

سڏرايان...“ هي سڀ ڇا هي؟ تماشو آهي... ڏلت آهي... آئيندي مان چئي ڇڏيندس

حيات کي ته مون کي بخش ڪر... ائين دليل نه ڪراءِ.... نازش کي پبلڪ پليسر تي

وٺي وڃ... اهو ئي ڪوڙ آهي...“

”مسز حيات....“

اوچتو سڏ تي زهره جا خيال وري وڪرن ٿا... مسز شمس آهستيگيءَ سان

کيس سڏيو هو....

”جي...“

”توهان منهنجي سوال کي مائيندڙ ته ڪو نه ڪيو؟“

”نه نه.... چو ڪنڊيس...“ زهره لاپرواهي ڏيکارڻ جي ڪوشش ٿي ڪري.

”مان اوهان جي سرڪل ۾ اڃا نٿين آئي آهيان نه.... مون لاءِ اهو عجيب

تجربو هو ته ڪو مڙس هڪ ئي وقت پنهنجي ٻنهي زالن کي متعارف ڪرائي.... هن جو

خيال رکي.... هن سان هڪجهڙو هلي... ان ڪري ئي اوهان سان ڪجهه ڪلوز ٿي

آهيان.... ايڪچوئلِي مون اوهان سان ملڻ پئي گهريو..“

”اهو منهنجي لاءِ هڪ اعزاز آهي مسز شمس ته ڪير مون سان ملڻ

گهري.... توهان جي وڏي مهرباني آهي.“

”مون توهان کان ذاتي سوال ڪيو نه ته ڪجهه حوالا مان پنهنجا ذاتي به ڏيڻ

ٿي گهران.... شمس صاحب بس رڳو مون سان رشتو نڀائين پيا.... بس نالي جي زال

آهيان نه ته هونئن منهنجي وٽن ڪا به حيثيت ناهي.“

زهره پريشان ٿئي ٿي ”هي چوڻ ڇا ٿي گهري؟.... اڃا به ٿي ملاقاتون مس

ٿيون آهن... هيءَ ته الاهي ويجهو پئي اچي....“

بيگم شمس ڳالهائيندي ٿي رهي. ”هن جي حياتيءَ ۾ هڪ ٻي عورت داخل

ٿي هئي مسز حيات.... هن به ان کي شريڪ حيات بڻائي مون کي ڄڻ سينئر بڻائڻ پئي

گهريو.... پر مان هڪ امير خاندان مان آئي آهيان... کيس ائين ڪرڻ نه ڏنر....“ مسز

شمس جا ڳڻل آلا ٿيڻ لڳا آهن.... ”توهان کي ڏنر ته خيال آيو... جي موڪل ڏيان ها ته

منهنجو مرتبو ته سلامت رهي ها.... شمس، حيات صاحب وانگر ڪٿي جولي نه هجي

ها.... پر ائين منهن ته نه ڦيري وڃن ها.... اڄ هتي ئي ڏسو.... منهنجو مڙس مون سان

ناهي....“

هوءَ سڏڪندي رهي ٿي، زهره جي منهن تي ڄڻ اداسيءَ جو ميڪ اپ ته

ڄمائيندو هجي. هوءَ مسز شمس کي پاڪر ۾ ڀري ٿي. کيس پرڇاڻڻ جي ڪوشش ٿي

ڪري. جملا سندس وائڻن ترڪندي نڪرن ٿا.

”اسان جي شادي شده حياتيءَ ۾ رڳو نڪاح جا ٻه لفظ ئي اسان کي سينئر

بڻائيندا آهن مسز شمس.... مان مڃان ٿي اسان جا گهر وارا ٻي شادي ڪئي بظاهر ڪندا

آهن، پر هنن جي اندر به ته هر روز اهڙي تقريب هوندي آهي.... هر لڻت ڏيندڙ عورت

اسان لاءِ ڪنهن به مهل جونيئر بڻجي سگهجي ٿي. منهنجي مڙس جي طبيعت مذاق

ڪندڙ آهي.... ان کان پهرين جو ڪو ٻيو سندس مذاق اڏائي، هو پاڻ ئي پنهنجو پاڻ تي

ڪلي وٺندو آهي.... شمس صاحب ۾ شايد اهو حوصلو نه هوندو.... ٽيڪ اٽ ايزلي....

جي توهان جي ادا شمس وٽ ڪا عزت ڪانهي ته منهنجي وري ڪهڙي عزت آهي؟“ هن

کي محسوس ٿئي ٿو ته مسز شمس کي پرڇاڻيندي هن جا پنهنجا ڳڻل به آلا ٿي رهيا آهن.

هر ماڻهوءَ جي ڏنل فلم

هُو مثل اکين سان سامهون اسڪرين طرف نهاريندو رهي ٿو. اسڪرين جي مٿان ٻه پردا آهن. هڪڙو مڇيءَ جي چلرن وانگر گولائي رکندڙ آهي ۽ مٿي کينل آهي، ٻيو پاسن کان ڪُلندڙ آهي پر هن مهل بند آهي. مڇيءَ جي چلرن وانگر پردو اچي رنگ جواهي ۽ اسڪرين اڳيان ڏنل پردو ڳاڙهسرو آهي. اياز پردي تي نظرون کڻائي ڇڏي ٿو.

سوچي ٿو ڪيڏي نه عجيب آهي هي دنيا به ڪٿي ماڻهن لاءِ اوچل نه ٿو لڳي، ڪٿي ائين ٻن ٻن پردن ۾ ڪپڙو وڃايو ٿو وڃي. الاڻي ڪيترا ٽاڪيا ڪپڙو آيو هوندو؟ الاڻي ڪيترو خرچ ٿيو هوندو سلائيءَ تي؟ نه پر... هاڻي ائين ته ٿيندو نه... لازماً ماڻهو سٺيما تي ايندا ئي سامهون ڏسڻ آهن... سامهون واري حصي تي به خوب خرچ ڪيو نه. پر ماڻهو ڏسڻ ڇا ايندا آهن. اهو سڀ، جيڪو هنن جو چڱيءَ طرح ڏنل هوندو آهي. جنهن جي انجام کان هو گهڻي قدر واقف هوندا آهن. اڄ الاڻي ڇا ٿيو آهي مون کي؟ الاڻي ڇا پيو ٿو سوچان؟ هاڻي اها به ڪا سوچڻ جي ڳالهه آهي؟ جيڪي ڪجهه ماڻهو ڏسڻ ايندا آهن، اهو مان به ته ڏسڻ آيو آهيان..

هُو ذهن کي جهٽڪي ٿو ڇڏي. اکين جو فوڪس پردي تان هٽائي، ماڻهن ڏانهن ڪري ٿو. اندر سٺيما ۾ هاڻي رش ٿيڻ شروع ٿي آهي. خالي سينن تي ماڻهن جي وجودن وسيلو ڪرڻ شروع ڪيو آهي.

”اڃا ته خلق ٿيندي وڌا...“ پر ۾ ويٺل جمال ڳالهائينس ٿو. ”وڏو مزو آ سائين... ڪجهه ڪو نه ٿا لکائين..“

ڄمelo پورو ڪري جمال پاسو ورائي ٿو ۽ اياز ڏانهن سندس پُٺ تي وڃي ٿي. اياز جي مُنهن تي آيل هٿرادو مرڪ، جيڪا هن جمال کي موت ڏيڻ لاءِ آندي هئي، هڪدم گم ٿي وڃي ٿي. هُو گلي مان صرف آواز ڪڍي ٿو. ”هونهن....“

اهو هڪڙو آواز اها رسيد آهي ته هُو دوست جي ڳالهين سان سهمت آهي. جمال وري هيڏانهن هوڏانهن نهارڻ ۾ پورو آهي. اياز ٿورو اڳتي ٿي پاڻ کي سبت تي نرو ڇڏي ٿو ڏٺي.

سٺيما جي اندر جيتوڻيڪ اڃا فلم شروع نه ٿي هئي ته به اوندهه هئي. ٻرندڙ بلب جو انگ تمار گهٽ هو. جيڪي اندر موجود هٿاسي ڇهرا سڃاڻڻ جي قابل هئا، پر جيڪي ٻاهران آيا پئي انهن مڙني ڪٿي نه ڪٿي ٿاڀو ضرور پئي کاڌو. اندر ماڻهن جي آوازن مٿان ڀارتي گانن جو آواز حاوي هو، جيڪي سيڪسي آواز ڪڍي ماحول کي مؤثر بنائڻ جي پريور ڪوشش ۾ رڌل هئا. انهن آوازن ۾ بوتلن وڪڻڻ وارن جو پيدا ڪيل رڌم به شامل هو، جيڪو هُو پنهنجين بوتلن کولڻ وارن ڇاهين کي بوتلن تي هڻي پيدا

ڪري رهيا هئا. ڪٿان ڪٿان ڪو گهوڙيو، گچيءَ ۾ ٿالھ يا ٽري لڙڪايو لنگهي پيو وڃي ۽ ان جو آواز ۽ هو ڪو به ٿوري دير لاءِ ماحول جو جزو بڻجي پيو وڃي، جيئن گهر ٻاهران لنگهڙ ٽرينڪ ۾ وڃندڙ گيتن جو آواز. اندر گهرن ۾ سماعتن جو حصو بڻجي گم ٿي ويندو آهي.

اياز الاڻي ڪيتري دير ائين آهليل هو. ائين پئي لڳو جن وقت اوچتو بربڪ هٿائي هجي ۽ هاڻي انهيءَ کي ٽيسٽ ڪندو هجي. ان ئي آهليل حالت ۾ هو هڪ ڀيرو وري اکيون کولي سامهون نھاري ٿو. اسڪرين تي اڃا به پردو موجود آهي.

اياز کي جڪ ڏاڍا ٿا اچن. ايڏي دير ٿي وئي آهي. هنن نوابن جو شايد اڃا مود ٿي ڪو نه ٿو ٺهي.. ڪو ته تاثير هوندو شو چالو ڪرڻ جو... ائين ڪيئن هيٺ مٿي ڪم ڪندا هوندا.... اڄ ته وقت به الاهي ڊگهو ٿي ويو آهي. اهو ته شڪر آهي ته اڃا ڪو به واقف ناهي ٽڪرو، جي ڪنهن ڏسي ورتو ته چڱي خوري ٿي ويندي. خير! جي ڪو آيو به ته هو به ته انهيءَ مقصد سان ئي ايندو نه جنهن سان اسان آيا آهيون. سڀ اڳهاڙا هجن ته ڇا جو شرمائن... اهڙي ڪهڙي ڳالهه ٿي ويندي جو مان اڃا پو پريشان پيو ٿيان؟..

”تائيم گهڻو ٿيو آهي؟...“

جمال جو آواز کيس چرڪائي ٿو وڃي. گهڻي دير ان حالت ۾ رهڻ جي ڪري اياز کي پنهنجيءَ چيلهه ۾ سور محسوس ٿو ٿئي. هو نيڪ ٿي ويهي ٿو ۽ واچ ڏسي ٿو.

”پوڻا چار ٿيا آهن..“

”دير ڪٿي آ... هونئن ته هر واري ساڍي ٽين وڳي ٿي گيت مالا شروع ڪندو آهي.“ انتظار جي ڪڙاڻ جمال جي لهجي کي به زهر آلود ڪري ڇڏيو آهي. ”پئسي جا پٽ آهن. ڏسن پيا ٿا ته ته خلق ٿئي ٿي جام... پوءِ نخرا به ته ڏيکاريندا نه...“

”نخرا ڪٿا ته پوءِ وڌندا ته سهي نه....“

اياز کي پنهنجو جملو اڃا پو ٿو لڳي. مگر اندر ۾ جن اهو احساس به ڪرڻ ٿو ڪٿي ته آخر جمال کي ڪجهه ته موٽ ۾ چوڻو آهي.

”ڪٿي ٿا پون نه وڏا....“ جمال وري ڀرو ٿي اياز وانگر آهليجي ٿو پوي ۽ پنهنجا پير اڳئين سڀت جي مٿان ٿوري. ”وڏو مسئلو ٿي سيڪس به... هاڻي هتي ٿي ڏس نه... ڪيترو عوام آهي... اهو سڀ ڇا ڏسڻ آيو آهي... اهو ڇا تون نه ٿو ڄاڻين يا مان کي خبر ناهي... ٻيو ته ڇڏ ڪٿي... اهو ڏس ته تون مان ڇو آيا آهيون...؟“

”مون کي ته تو آندو آهي..“ اياز ورائي ٿو.

”بلي... سائين توهان اڃا تڄ تي... زوريءَ آندو آهي مون... هان... وڏا، شونقڙو ته توهان به ڪيو آئي...“

جملو پورو ڪري هو هڪ وڏو تهڪ ڏئي ٿو. اڳيان ويٺل ڪجهه همراھ جمال ڏانهن نھاري وري هڪ ٻئي سان ڪچهريءَ ۾ لڳي ٿا وڃن. اياز ڪجهه ڪڪو وڪو ٿئي ٿو، پر وري هڪدم پاڻ سنڀالي ٿو وٺي.

”ٿيندو آ وڏا... ائين به ٿيندو آ...“ جمال کاٻي اک هڻندي، اياز جي ستر تي

ڌڪ ٿو هڻي ”اوهيو... هي ماليڪيول به اچي نڪتو ٿي....“
اياز، جمال جي اکين جي سڌ ۾ ٺهاري ٿو. سامهون ٿي سندن هڪ هاسٽلر
دوست، جنهن کي مڙڻي ماليڪيول سڏيندا آهن، سڻيما جي هال ۾ داخل ٿيو آهي.

”سڏ ڪيونس...؟“ جمال پڻڪي ٿو...
”چڏ يار... ڇو ٿو مارائين... هڪڙي فلم ڏسڻ آيا آهيو، هي ٺاهي
هلنداسين... فائوڙو ڊهل آهي... هر هنڌ پيو وڃندو...“
”پاڻ به ته آيو آهي...“ جمال وڏو ساهه ٽو کڻي.
”پاڻ ته ايندو رهندو آهي نه...“

اياز جو جواب جمال کي ڪجهه دير لاءِ خاموش ڪري ٿو ڇڏي. سندس
دوست، اوندھ ۾ جاءِ ڳولڻ جي چڪر ۾ هيڏي هوڏي ٺهاري ٿو.
”جڳهه ته اڃا به الاهي آهي پر هُو شايد پنهنجي من پسند جاءِ جي تاز ۾
آهي.“

”پان... پويان وڃڻ جي چڪر ۾ آهي. هر ڪو هن طرف ڀڄندو آ. پويان فلم
هلندي ڪو ناهي ڏسندو نه. خبر ئي ناهي پوندي ته ڇا پيو ٿئي. هونئن عام رواجي
هرڪو اڳيان پيو ڀڄندو آ. پر هتي سڀني جي پويان لوهه هوندي...“
ماليڪيول، ڪانئن چار پنج قطارون اڳيان هڪ سيٽ تي ويهي ٿو رهي ۽
ڪلهي تي ڪنيل بيگ پاسي کان رکي کڻو ڇڏي.
”ڳوٺ ٿو وڃين ڇا؟“... اياز پڻڪي ٿو.

”نه وڌا...“ جمال مڇ ٿو مروتي، ”وڏو فنڪار ٿي. بيگ کڻي آيو هوندو
هاستل تان. يارن کي ڏيکارڻ لاءِ ته ڳوٺ ٿو وڃان، ٿٽو هتي اچي...“
”تنهنجا اندازا ڏايا پُغنا هوندا هن...“ اياز جي نظرن ۾ جمال لاءِ تعريف پرڄي

ٿي...

”تجربو آ راتا.. جتي گهڻا ماڻهو منهن لڪائين اتي ڪنڌ مٿي ڪري هلڻ ڪا
مشڪري ناهي. هتي هر ڪنهن کي پڪڙجڻ جو ڊپ هوندو آ... پاڻ اهڙي شي پاليون
ٿي ڪو نه...“

اياز دل ۾ سوچي ٿو ڪيڏو نه تجربيڪار آهي... مان ڪيڏا نه شڪر ٿو پيو
ڪيان ته ماليڪيول ناهي ڏٺو... هن کي ته پرواهه ئي ناهي...
هُو وري سامهون ٺهاري ٿو. سندس نظر هڪ صاف منظر ڏسي ٿي. ماليڪيول
هڪ ننڍڙي چوڪري کان مڱيرن جي پڙي وٺي ٿو، اياز جي وات مان رڌ نڪري ٿي.
”ايڏو ننڍڙو ٻارڙو هن ماحول ۾ ڇا ٿو ڪري؟“

”مڱيرا ٿو وڪڻي“ جمال، اياز جي جملي کي نه ٿو سمجهي، عام انداز ۾
ورائي ٿو. هن کي ته ماليڪيول تي جڪ آهن.

”وڏو کائو ٿي پاء... وات مڙڻي پيو ڇر ڇر ڪندس...“
ان مهل ٿي اسڪرين تان پردو هٽڻ ٿو شروع ٿئي. هال ۾ لڳل جهيٽا بلب
وسامي وڃن ٿا ۽ اسڪرين تي اشتهار هلڻ شروع ٿي ٿا وڃن. آرام سان وينل مڙڻي
وجود هائي هوش حواس سنڀالين ٿا ۽ ٽيڪ ٿي ويهن جي ڪوشش ٿا ڪن.

”وڌي وقت تي آيو آهي.... اسان وٺي وٺي سڳي وياسين... هيءُ آيو ۽
بتي بند ٿي..“

جمال نيڪ ٿي ويهندي جملو اوڳاچي ٿو. اياز به هاڻ ويهل جي پوزيشن نيڪ
ٿو ڪري ۽ مرڪي ٿو. سندس نظر وري به ماليڪيول تي آهي، جنهن چوڪري کي پشما
ڏيندي ڪجهه دير لاتي آهي. اياز جي واٽان جملو نڪري ٿو.
”ڳٽا پٽيندس ڇا؟...“

”ننڍڙو آهي، هر ڪنهن کي وٺندو هوندو. ماليڪيول به ڪچهري ڪندو
هوندس...“

جمال جي جملي تي، اياز پنهنجي اندر ۾ سيءَ جي هڪ لهر محسوس
ٿو ڪري. هو اکيون چنجهيون ڪري، غور سان چوڪري کي ڏسڻ جي ڪوشش ٿو
ڪري. پٽڪڙو پر صاف سترو آهي. مٿي تي تيل لڳل، پاسي کان ٿئي نڪتل، منهن تي
چن ڪنهن ماڪي مٿي هجيس. اياز جي اندر ۾ سوچ جي ڇانوڻ جي چنهن وڌيڪ چير
ٿي ڪري.

”هيءُ عمر آهي هن جي.... ڪا نه ڪا مجبوري هوندس نه ته ائين هن غليظ
ماحول ۾ موجود هجي... کيس ڪهڙي ڄاڻ هوندي ته ائين جسم جو ڪاروبار ڇا ٿيندو
آهي؟ اگهاڙا ۽ اڌ اگهاڙا جسم ڪيئن سڙدا طئه ڪندا آهن...؟“

چوڪرو، ماليڪيول کي مڱيا ڏئي هال مان نڪري ويو آهي. اندر هال تي
اونده جو مڪمل قبضو آهي ۽ روشني صرف اسڪرين تي هلندڙ فلم مان نڪري
محسوس ڪرائي ٿي ته هتي ڪجهه مُوڌي روح موجود آهن. اشتهارن جي لائين ڊگهي
ڪانهي. هڪ ٻه اشتهار هلي ڪان پوءِ ئي گيت مالا جو هڪ گانو شروع ٿي وڃي ٿو.
هڪ اڌ (الف) مائي هيرو کي پنهنجي جسم جو نذرانو پيش ڪري رهي آهي. اياز جي
ٽڙي خشڪ ٿئي ٿي. هوڏانهن جمال سيٽ تي پاسو ورائي جملو اچي ٿو.
”آئي رکينس نه وڌا...“

اياز سامهون اسڪرين تي ٿيندڙ عمل تي نظر ڪيائي ٿو. سوچي ٿو ”ڇاهي هي
سڀ ڪجهه...؟... اهو ئي ته آهي جنهن کي ڏسڻ لاءِ اسان سڀ هت گڏ ٿيا آهيون. دنيا
جي ڪاروبار جو اهو هڪڙو اهم ترين سڪو ئي ته آهي جيڪو هن مهل خرچ ٿي رهيو
آهي. هي ڪيڏو نه وڏو عذاب آهي. ماڻهو پڪڙجڻ جي خيال کان، هڪ ٻئي آڏو ڏي
گريڊ ٿيڻ جو سوچ کان تنگ ٿيندي به اهو سڀ ڪجهه ڪري ٿو... هي سڀ وقت جي
مُهر آهي. سوچ جي پڪيڙ آهي. اڳي ماڻهو سٺن ۾ ٽوٽا ڏسڻ ڪو نه ويندا هئا ڇا؟ پر
اهي ته ٽوٽا هوندا هئا، هاڻي ته مڪمل فلم ٿا ڏيکارين. ٻاهر ڪيڏا نه (الف) فوٽو لڳل
هئا، هاساف... ڇٽا... آڄ شب ڪو... ۽ سڀ ڪجهه ظاهر. ائين اڳي ٿيندو هو...؟
ڪجهه به ٿيندو هجي، ائين اوڀرن ڪو نه ٿيندو هو. ائين ڪو ٻارڙو سٺن ۾ موجود
هوندو هو ڇا؟ پر جي هوندو به هو ته شروعات ۾ ڪو ٽوٽا ٿوروئي هلائيندا هئا. وچ وچ
۾ ڪٿي بل لڳي ته ڪم ٿي ويندو هو. ائين کُلڻي عام ته ڪو نه سڙندو طئه ٿيندو هو.
ڇا سوچيندو هوندو اهو ٻارڙو...“

”هو اسڪرين تي نظرون جمائڻ جي ڪوشش ٿو ڪري. الاڻي ڪيترا گانا

گذري چڪا آهن سامهون الاڻي ڪهڙو گانو پيو هلي، پر جيڪو ڪجهه به هلي پيو، هن مهل شرافت جي حدن ۾ آهي.

جمال ڀڻڪي ٿو.

”اڳئين پيري ته اهڙا گانا ڏيکاريا هيائين جو بس ڪونهي. هن پيري وڏا! مڙني ڪجهه تڏو آهي معاملو...“

”سيڻ ڪو نه ڏيکاريندا ڇا؟“

اياز جي دل جي ڳالهه هڪدم وات تي اچي وڃي ٿي. جمال مرڪي ٿو.

”اڙي سيڻ جي ڪهڙي ضرورت آ. فلم ٿي سڄي سيڻ ٿي... ڏيکاريندا وري ڪيئن ڪو نه...“ جمال جي مرڪ گهري ٿئي ٿي.

”تو کي به مڙني...“

هو جملو اڌ ۾ ڇڏي تهڪ ڏئي ٿو. ان مهل ٽي بتيون ٻري وڃن ٿيون. رليڪس ليٽيل همراھ آرس موڙين ٿا ۽ هيڏانهن هوڏانهن ۽ اڳتي پوئتي نهارين ٿا.

”منت ڪيا تن اڄ، چار گانا ڏئي انٽرويل...“ جمال جي مڪ تي سوچ آ؟ ”فلم وڌا ڪا ناهو ڪڙي آ؟... ڪلاڪ کان مٿي جي ٿي لڳي...“ اياز سامهون نھاري ٿو، ماليڪيول سڌو ويٺو آهي. جمال به اوڏانهن نھاري ٿو.

”پيشان، ڪاٺي ٿيو ويٺو آهي. پٿر جو ٿي ويو آ ڇا؟ يا مڱيرن ۾ ڪجهه مليل هو جو ماليڪيول ائين ٿي ويو آ...“ جمال کلي ٿو. بٽين ٻڙن سان ٿي هال ۾ گوڙ وڌي ويو آهي. وري بوتلن جا آواز ۽ گهوڙين جا هوڪا پڪڙجي ويا آهن. اياز جون اکيون مڱيرن واري چوڪري کي ڳولين ٿيون، جمال کيس غور سان ٿو ڏسي.

”ڪجهه گهرجي ڇا؟“

”مڱيرن واري ننڍڙي کي پيو ڳوليان...“

”اڙي اهو ننڍڙو نه هوندي... وڏو ٻلهه زير هوندي... توکان مون کان وڌيڪ ڄاڻ هوندس... وڏو شوقين هوندو توڻن جو...“

”هاڻي ائين به ڪونهي...“ اياز جو لهجو بااعتماد آهي. پر ٽي سگهي ٿو مجبوريءَ جي ڪري هتي ايندو هجي...“

”اڙي مون ڳالهه ڪهڙي ڪئي ۽ تون ڇا پيو چوين... مان ڪڏهن چيو ته مجبور نه هوندو... منهنجو مقصد هو ته سڀ راز ڄاڻندو هوندو... ٻاهر فوٽو اکين لاءِ ٿي ته هنيا ٿن نه... هن کي اکيون ناهن ڇا...“

اياز جو اندر اڃا به نه ٿو مڃي...

”مان مڃان ٿو... تنهنجا اندازا درست هوندا آهن، پر هن ننڍڙي بالڪ جي اندر ۾ ايتري ڪارنهن نه هوندي... مڱيرن وڪڻڻ وارو ڪم ڪري ضرور ٿو، پر گندگيءَ بابت ايتري ڄاڻ ڪا نه هوندس... هن کي ڇا خبر ته سيڻ ڇا هي؟... ماڻهو ڇا ٿو ڏسي؟...“

ان مهل سامهون ٿي اوچتو اهو چوڪرو ٿو اچي. جمال سڌ ٿو ڪريس. هو هٿ ۾ مڱيرن جون پڙيون کنيو وٺڻ اچي ٿو.

”گهڻي آ؟...“ جمال پڇي ٿو.

ان مهل تي اوندھ ٿي وڃي ٿي. اياز غور سان ننڍڙي کي ٺهاري ٿو. انٽرويل کان پوءِ واري ميوزڪ شروع ٿي چڪي آهي.

”رڻي رڻي...“

جمال پنجين رويين جو نوٽ چوڪري ڏانهن وڌائي ٿو.

”هه ڏي...“

چوڪرو هه پڙيون ڏئي، هه رپيا واپس ڪري ٿو. هڪ رپي لاءِ سڀ کيسا ٽڪڙ ٽڪڙ ۾ ڏسي ٿو پر وٽس کڻڻو ڪونهي، هو لاچاريءَ وچان جمال ڏانهن ٺهاري ٿو.

”ريو ڪونهي ڇاڇا...“

”هيٺ وڃي ته ڪنڀو اچ...“

”هائي اچڻ نه ٿيندو نه...“ چوڪرو چڻ پاڏائيندو هجي.

”ڇو؟...“

”سڀ هلندو نه ڇاڇا...“ ننڍڙي جي جملي تي جمال فاتحائي نموني اياز ڏانهن ٺهاريو، چڻ چوندو هجي منهنجو اندازو ٺيڪ نڪتو نه... مون نه چيو هئو مان ته سڀ سمجهي ٿو.

”بابا روڪيو آ ته سڀ هلندي اندر نه هججان... هائي سڀ هلندو ته مان مٿي ته نه ايندس نه...“

اياز جي دل چوي ٿي ته پچيس ته ٻاهر فوٽو جو لڳل آهن پٽڙا... انهن تي ڇا نظر نه وجهيندين...؟ پر هن هڪڙي جملي تي کيس سگهارو ڪري ڇڏيو آهي. هو جمال جي اکين ۾ اکيون وجهي، بل ڏئي اڳتي وڌي ٿو ۽ چوڪري کان هڪ ٻي پڙي وٺي ٿو...

”مون کي ڏي... شاباس... تون وڃ هائي...“

چوڪرڙو هليو وڃي ٿو.

”ڪڏهن ڪڏهن ڪنهن ٻئي جا اندازا به ٺيڪ نڪرندا آهن وڏا...“ اياز.

جمال جي نموني ڳالهائڻ جي ڪوشش ٿو ڪري.

هو ٻئي هڪٻئي ڏي ٺهريندا رهن ٿا. ٻنهي کي پڪ آهي ته سندن خيال درست آهي.

باک پبلیکیشنس جا شایع ٿیل ڪتاب

- ۱- سنڌ جا پراسرار داستان - شيخ عزيز - ۱۹۶۲
- ۲- مون لينن جو ڏيهه ڏٺو - شيخ عزيز - ۱۹۷۵
- ۳- عملي صحافت - شيخ عزيز - ۱۹۷۶
- ۴- عملي صحافت (ٻيون ايڊيشن) - شيخ عزيز - ۱۹۷۸
- ۵- سڀنون ڪا پنور (اردو سفرنامو) نعيم جمالي - ۱۹۸۰
- ۶- سرها ساهه ڀرين جا (ڪهاڻيون ۽ ڊائري) طارق عزيز شيخ - ۱۹۹۴
- ۷- عملي صحافت (ٽيون ايڊيشن واڌاري سان) - شيخ عزيز - ۱۹۹۵
- ۸- محمود مغل جون ڪهاڻيون - ۱۹۹۵

ڪا ڪهاڻي پڙهڻ کان پوءِ جيڪڏهن ذهن تي گهاٽو تاثر رهي وڃي ته يقينن اها ڪهاڻي، حقيقت مان ڪهاڻيءَ جو روپ وٺي سرچيل هوندي. زندگيءَ جي مختلف روپن جا عڪس جڏهن چٽا ڏسڻ ۾ اچن، لفظن مان ساهه کڻندي محسوس ٿئي ۽ ڪردارن ۾ پنهنجو پاڻ کي ياتجي ته اهو ڪهاڻيڪار جو ڪمال ناهي بلڪه اهو سندس سچائي جو ثمر آهي، جنهن جو هو اظهار ڪري ٿو. انهيءَ ڪري اهو چوڻ ۾ ڪو وڌاءُ ڪونه ٿيندو ته محمود وٽ سچائيءَ جو اظهار لفظن ۾ ساهه ڀريو ڇڏي ۽ ڪهاڻي زندهه ٿي چڙهڻ پڻ لڳندي آهي.

پنهنجي اندر جا جذبا، شدت سان ڀرپور پيار، پرينءَ سان گڏ گهاريل سهڻا ۽ يادگار پل، خوبصورت خواب، رسڻ پرڇڻ، پرينءَ ۾ اٽڪيل ساهه، وڇوڙو، وڇوڙي جو پيڙءُ ۽ يادون--- فقط يادون--- ڪي بهار ۾ رنگين ٽڙيل گلن جهڙيون خوشبودار ته ڪي وري سرءُ ۾ لڪل لڳل لڱ ساڙيندڙ آس جهڙيون آداس يادون...

اهي سمورا جذبا، عڪس ۽ ڪيفيتون محمود جي ڪهاڻين ۾ خاص اهميت ٿا رکن، جيڪي هن زندگيءَ جي مختلف موڙن تان ورتا آهن. محمود مثل جي ڪهاڻين ۾ اها ڳالهه آهي جا رات جو دير سان ٽيپ رڪارڊ تي وڃندڙ واٽن جي ڏن ٻڌڻ مان ملندي آهي، جنهن مان جيترو رومانسڪ ميوزڪ مڙو ڏيندو آهي اوتروئي ترويجڪ سر پيڙائيندو آهي. سندس اسلوب ۽ منظر نگاريءَ جي انداز ۾ سموريون چاهتاون، پريت سان لبريز پل ۽ چنڊ جهڙي سونهن سمايل آهي. شدت سان ڀرپور محبت کي جيڪڏهن بيوفائيءَ جو نانگ ڏنگي ڇڏي ته وڇوڙي وارين پوڳنائن جو زهر عمر ڀر تيزاب بڻجي ساڙيندو رهندو آهي. اهي ئي پوڳنائون ۽ پيڙائون جذبن جي بچ ڍاهه کي سميتي محمود جون ڪهاڻيون بڻيون آهن، سندس ڪهاڻيون پڙهندي ائين لڳندو اٿس ڇڻ منهنجن پنهنجن جذبن ۽ ڪيفيتن جو بيان ٿيندو هجي.

شاهه لطيف جي شاعري ۾ سمایل ڪائنات جي سونهن، ناراض شير جي شاعريءَ واري سونهن ديوي ۽ شيخ اياز جي شاعريءَ ۾ سمنڊ جي زوردار چولپن جهڙو شدت ڀريو پيار فقط محمود جي ڪهاڻين ۾ ئي ڏسڻ اچن ٿا، اها ئي محمود جي ڪهاڻين جي وصف آهي.

طارق عزيز شيخ

ڪراچي

۱۹ دسمبر ۱۹۹۵

پڙهندڙ نسل . پ ن

The Reading Generation

1960 جي ڏهاڪي ۾ عبدالله حسين ”اُداس نسلين“ نالي ڪتاب لکيو. 70 واري ڏهاڪي ۾ وري ماڻِڪَ ”لڙهندڙ نسل“ نالي ڪتاب لکي پنهنجي دورَ جي عڪاسي ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي. امداد حُسينيءَ وري 70 واري ڏهاڪي ۾ ئي لکيو:

انڌي ماءُ جڻيندي آهي اونڌا سونڌا ٻارَ
ايندڙ نسل سَمورو هوندو گونگا ٻوڙا ٻارَ

هر دور جي نوجوانن کي اُداس، لڙهندڙ، ڪڙهندڙ، ڪڙهندڙ، پَرندڙ، چُرندڙ، ڪِرندڙ، اوسيئڙو ڪَندڙ، پاڙي، ڪاڻو، پاڇوڪڙ، ڪاوڙيل ۽ وڙهندڙ نسلن سان منسوب ڪري سگهجي ٿو، پَر اسان انهن سڀني وچان ”پڙهندڙ“ نسل جا ڳولائو آهيون. ڪتابن کي ڪاڳر تان ڪڍي ڪمپيوٽر جي دنيا ۾ آڻڻ، ٻين لفظن ۾ برقي ڪتاب يعني e-books ٺاهي ورهائڻ جي وسيلي پڙهندڙ نسل کي وَڌڻ، ويجهڻ ۽ هڪ ٻئي کي ڳولي سَهڪاري تحريڪ جي رستي تي آڻڻ جي آس رکون ٿا.

پڙهندڙ نسل (پَن) ڪا به تنظيم ناهي. اُن جو ڪو به صدر، عهديدار يا پايو وجهندڙ نه آهي. جيڪڏهن ڪو به شخص اهڙي دعويٰ ڪري ٿو ته پڪَ ڄاڻو ته اهو ڪوڙو آهي. نه ئي وري پَن جي نالي کي پئسا گڏ ڪيا ويندا. جيڪڏهن ڪو اهڙي ڪوشش ڪري ٿو ته پڪَ ڄاڻو ته اهو به ڪوڙو آهي.

جهڙيءَ طرح وڻن جا پَن ساوا، ڳاڙها، نيرا، پيلا يا ناسي هوندا آهن اهڙيءَ طرح پڙهندڙ نسل وارا پَن به مختلف آهن ۽ هوندا. اُهي ساڳئي ئي وقت اداس ۽ پڙهندڙ، ڀرندڙ ۽ پڙهندڙ، سُست ۽ پڙهندڙ يا وڙهندڙ ۽ پڙهندڙ به ٿي سگهن ٿا. ٻين لفظن ۾ پَن ڪا خصوصي ۽ تالي لڳل ڪلب Exclusive Club نه آهي.

ڪوشش اها هوندي ته پَن جا سڀ ڪم ڪار سهڪاري ۽ رضاڪار بنيادن تي ٿين، پر ممڪن آهي ته ڪي ڪم اجرتي بنيادن تي به ٿين. اهڙي حالت ۾ پَن پاڻ هڪٻئي جي مدد ڪرڻ جي اصول هيٺ ڏي وٺ ڪندا ۽ غيرتجارتي non-commercial رهندا. پَن پاران ڪتابن کي ڊجيٽائيز digitize ڪرڻ جي عمل مان ڪو به مالي فائدو يا نفعو حاصل ڪرڻ جي ڪوشش نه ڪئي ويندي.

ڪتابن کي ڊجيٽائيز ڪرڻ کان پوءِ اهم مرحلو ورهائڻ distribution جو ٿيندو. اهو ڪم ڪرڻ وارن مان جيڪڏهن ڪو پيسا ڪمائي سگهي ٿو ته ڀلي ڪمائي، رڳو پَن سان اُن جو ڪو به لاڳاپو نه هوندو.

پَن کي کليل اکرن ۾ صلاح ڏجي ٿي ته هو وَس پٽاندڙ وڌ کان وڌ ڪتاب خريد ڪري ڪتابن جي ليڱڪن، ڇپائيندڙن ۽ ڇاپيندڙن کي همٿائين. پر ساڳئي وقت علم حاصل ڪرڻ ۽ ڄاڻ کي ڦهلائڻ جي ڪوشش دوران ڪنهن به رڪاوٽ کي نه مڃين.

شيخ آياز علم، ڄاڻ، سمجھ ۽ ڏاهپ کي گيت، بيت، سٽ، پُڪارَ سان
تَشْبِيه ڏيندي انهن سڀني کي بَمَن، گولين ۽ بارودَ جي مدِ مقابل بيهاريو
آهي. اياز چوي ٿو ته:

گيتَ به ڄڻ گوريلا آهن، جي ويريءَ تي وار ڪرڻ ٿا.

.....

ڄڻ ڄڻ ڄاڙ وڌي ٿي جڳ ۾، هو ٻوليءَ جي آڙ چُپن ٿا؛
ريٽيءَ تي راتاها ڪن ٿا، موٽي منجهه پهراڙ چُپن ٿا؛

.....

ڪالهه هُيا جي سُرخ ڪُڻن جيئن، اڄڪلهه نيلا پيلا آهن؛
گيتَ به ڄڻ گوريلا آهن.....

.....

هي بيت اُٿي، هي بَمَ - گولو،

جيڪي به ڪُٽين، جيڪي به ڪُٽين!

مون لاءِ ٻنهي ۾ فَرَقُ نه آ، هي بيتُ به بَمَ جو ساٿي آ،
جنهن رڻ ۾ رات ڪيا راڙا، تنهن هڏ ۽ چَمَ جو ساٿي آ -

ان حساب سان اڻڄاڻائي کي پاڻ تي اهو سوچي مڙهڻ ته ”هاڻي ويڙهه ۽
عمل جو دور آهي، اُن ڪري پڙهڻ تي وقت نه وڃايو“ نادانيءَ جي نشاني
آهي.

پَنَ جو پڙهڻ عام ڪتابي ڪيڙن وانگر رُڳو نصابي ڪتابن تائين
محدود نه هوندو. رڳو نصابي ڪتابن ۾ پاڻ کي قيد ڪري ڇڏڻ سان سماج
۽ سماجي حالتن تان نظر ڪڍي ويندي ۽ نتيجي طور سماجي ۽ حڪومتي
پاليسيون policies اڻڄاڻن ۽ نادانن جي هٿن ۾ رهنديون. پَنَ نصابي ڪتابن
سان گڏوگڏ ادبي، تاريخي، سياسي، سماجي، اقتصادي، سائنسي ۽ ٻين

ڪتابن کي پڙهي سماجي حالتن کي بهتر بنائڻ جي ڪوشش ڪندا.

پڙهندڙ نسل جا پڻ سڀني کي چو، چالاءِ ۽ ڪينئن جهڙن سوالن کي هر بيان تي لاڳو ڪرڻ جي ڪوٺ ڏين ٿا ۽ انهن تي ويچار ڪرڻ سان گڏ جواب ڳولڻ کي نه رڳو پنهنجو حق، پر فرض ۽ اڻٽر گهرج unavoidable necessity سمجهندي ڪتابن کي پاڻ پڙهڻ ۽ وڌ کان وڌ ماڻهن تائين پهچائڻ جي ڪوشش جديد ترين طريقن وسيلي ڪرڻ جو ويچار رکن ٿا.

توهان به پڙهڻ، پڙهائڻ ۽ ڦهلائڻ جي ان سهڪاري تحريڪ ۾ شامل ٿي سگهو ٿا، بس پنهنجي اوسي پاسي ۾ ڏسو، هر قسم جا ڳاڙها توڙي نيرا، ساوا توڙي پيلا پن ضرور نظر اچي ويندا.

وڻ وڻ کي مون پاڪي پائي چيو ته ”منهنجا پاءُ
پهتو منهنجي من ۾ تنهنجي پڻ پڻ جو پڙلاءُ.“
- اياز (ڪلهي پاتم ڪينرو)